

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
Β' ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΟΥΖΕΝΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΓΕΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ «ΑΤΤΙΚΟΝ»

*ΜΕΛΕΤΗ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗΣ,
ΑΥΤΟΑΝΤΙΑΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΥ ΜΕ ΤΗΝ
ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΕ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΕΣ*

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΛΕΜΗ

Ψυχολόγος

Αθήνα 2019

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
Β' ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΟΥΖΕΝΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΓΕΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ «ΑΤΤΙΚΟΝ»

***ΜΕΛΕΤΗ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗΣ,
ΑΥΤΟΑΝΤΙΑΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΥ ΜΕ ΤΗΝ
ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΕ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΕΣ***

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΛΕΜΗ

Ψυχολόγος

Αθήνα 2019

Κική Δημουλά, «Σημείο αναγνώρισεως»

(Άγαλμα γυναίκας με δεμένα τα χέρια)

Όλοι σε λένε κατευθείαν άγαλμα,

εγώ σε προσφωνώ γυναίκα κατευθείαν.

Στολίζεις κάποιο πάρκο./ Από μακριά εξαπατάς.

Θαρρεί κανείς πως έχεις ελαφρά ανακαθίσει

να θυμηθείς ένα ωραίο όνειρο που είδες,

πως παίρνεις φόρα να το ζήσεις.

Από κοντά ξεκαθαρίζει τ' όνειρο:

δεμένα είναι πισθάγκωνα τα χέρια σου

μ' ένα σχοινί μαρμάρινο

κ' η στάση σου είναι η θέλησή σου

κάτι να σε βοηθήσει να ξεφύγεις

την αγωνία του αιχμαλώτου.

Έτσι σε παραγγείλανε στο γλύπτη: αιχμάλωτη.

Δεν μπορείς/ ούτε μια βροχή να ζυγίσεις στο χέρι σου,

ούτε μια ελαφριά μαργαρίτα.

Δεμένα είναι τα χέρια σου. (...)

Όλοι σε λένε κατευθείαν άγαλμα

εγώ σε προσφωνώ γυναίκα αμέσως.

Όχι γιατί γυναίκα σε παρέδωσε

στο μάρμαρο ο γλύπτης/ κι υπόσχονται οι γοφοί σου

ευγονία αγαλμάτων,/ καλή σοδειά ακινησίας.

Για τα δεμένα χέρια σου, που έχεις

όσους πολλούς αιώνες σε γνωρίζω,/ σε λέω γυναίκα.

Σε λέω γυναίκα/ γιατί είσαι αιχμάλωτη.

(Κική Δημουλά, Ποιήματα, Ίκαρος)

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ξεκίνησα την εκπόνηση της παρούσας διατριβής έχοντας δουλέψει κλινικά, ως ψυχολόγος, για αρκετά χρόνια και θέτοντας ως στόχο να προσεγγίσω μέσα από την έρευνα μου την πολυπλοκότητα της ανθρώπινης συμπεριφοράς.

Έχοντας πλέον ολοκληρώσει την προσπάθεια αυτή διαπίστωσα ότι, ανεξάρτητα από τα αποτελέσματά της, οι γνώσεις, οι εμπειρίες και οι σχέσεις που απέκτησα κατά την διάρκεια της εκπόνησής της, ήταν τελικά ο σκοπός της. Καθοριστική για την έναρξη, τη συνέχιση και την ολοκλήρωση της διατριβής υπήρξε η βοήθεια σημαντικών ανθρώπων τους οποίους αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω.

Αρχικά, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη και την εκτίμηση μου στον Καθηγητή Ψυχιατρικής και Επιβλέπων Καθηγητή της διατριβής μου, τον κ. Αθανάσιο Δουζένη. Από καρδιάς θα ήθελα να τον ευχαριστήσω για την τιμή που μου έκανε παρακινώντας με να ξεκινήσω αυτή την προσπάθεια, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε κατά τη διάρκειά της, καθώς και για την επιστημονική του καθοδήγηση και την ηθική του συμπαράσταση σε όλα τα στάδια της εκπόνησής της.

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Ιωάννη Μιχόπουλο, Αν. Καθηγητή Ψυχιατρικής, για την πολύτιμη καθοδήγηση, την ουσιαστική βοήθειά του, και την συνεχή ενθάρρυνσή του, με τον δικό του μοναδικό τρόπο, κατά τον σχεδιασμό και την διεξαγωγή της έρευνας.

Ευχαριστώ επίσης, τον κ Ροσσέτο Γουρνέλη, Αναπληρωτή Καθηγητή Ψυχιατρικής, που με τίμησε με την συμμετοχή του στην Τριμελή Συμβουλευτική Επιτροπή, καθώς και για τις πολύτιμες επισημάνσεις του και την ηθική του συμπαράσταση στην ολοκλήρωση της διατριβής.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στην Επίκουρη Καθηγήτρια, κα. Μαρία Τυπάλδου για τις πολύτιμες συμβουλές όσον αφορά την οργάνωση και το σχεδιασμό της διδακτορικής διατριβής.

Αισθάνομαι επίσης, την ανάγκη να ευχαριστήσω θερμά την κα. Βάσια Ευσταθίου, Ψυχολόγο, διδάκτορα κλινικής ψυχολογίας, για τη σημαντική της βοήθεια στην

στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας, την ηθική της συμπαράσταση και την ευγένεια της.

Θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στις φίλες και συναδέλφους Μαρία-Λουΐζα Ψαρρά, Φωτεινή Κωνσταντοπούλου και Έφη Καλούδη, για τη βοήθεια, την κατανόηση και την ηθική τους συμπαράσταση καθ' όλη τη διάρκεια της προσπάθειάς μου να συνδυάσω τα κλινικά με τα ερευνητικά μου καθήκοντα.

Θα ήθελα επίσης, να ευχαριστήσω την Μαρία Βλάχου, Νοσηλεύτρια στο Ιατρείο του Καταστήματος Κράτησης Γυναικών Κορυδαλλού για την αμέριστη συμπαράσταση και βοήθειά της κατά την συλλογή των δεδομένων της έρευνας .

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου, στον σύζυγο και το γιό μου, για την αγάπη τους, την απεριόριστη κατανόηση και τη συνεχή συμπαράστασή τους στις εύκολες και στις δύσκολες στιγμές.

Το περιεχόμενο της διδακτορικής διατριβής, εκφράζει μόνο τις απόψεις του συγγραφέα. Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από την Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, δεν υποδηλώνει αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα Ν. 5343/1932 Άρθρο 202

*Στον πολύτιμο γιό μου, Μέμο.
Στον αγαπημένο μου σύντροφο, Γιώργο.*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επιθετικότητα έχει προσελκύσει την προσοχή των ερευνητών τις τελευταίες δεκαετίες. Το φύλο, η εικόνα εαυτού ,μέσα από την αυτοεκτίμηση και την αυτοαντίληψη, ο ναρκισσισμός, η ηλικία ,το μορφωτικό επίπεδο και η κακοποίηση είναι μερικοί από τους παράγοντες που έχουν ερευνητικά και θεωρητικά συσχετιστεί με την επιθετικότητα. Παραμένει ασαφές πώς οι παραπάνω μεταβλητές επηρεάζουν την επιθετικότητα. Οι περισσότερες έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί σε δείγμα αντρών. Μόνο λίγες μελέτες έχουν επιχειρήσει να εξετάσουν τις προαναφερθείσες μεταβλητές μεταξύ των γυναικών, ενώ καμία από αυτές δεν περιελάμβανε σύγκριση μεταξύ παραβατικών και μη παραβατικών γυναικών. Η παρούσα μελέτη εξετάζει την επίδραση της αυτοεκτίμησης, της αυτο-αντίληψης, του ναρκισσισμού και των κοινωνικοδημογραφικών παραγόντων στην επιθετικότητα μεταξύ γυναικών κρατουμένων και γυναικών χωρίς ποινικό μητρώο.

ΜΕΘΟΔΟΣ

Στη μελέτη συμμετείχαν 307 γυναίκες, εκ των οποίων οι 150 ανήκουν στο γενικό πληθυσμό (ομάδα ελέγχου) χωρίς καμία εμπλοκή με τον νόμο και οι 157 είναι κρατούμενες στο Κατάστημα Κράτησης Γυναικείων Φυλακών Κορυδαλλού. Το δείγμα των κρατούμενων διαχωρίστηκε σε δύο επιμέρους ομάδες με βάση το χαρακτήρα των αδικημάτων που διαπράχθηκαν (βίαια / μη βίαια).Όλες οι γυναίκες συμπλήρωσαν μια "μπαταρία" ερωτηματολογίων αποτελούμενη από το Ερωτηματολόγιο Επιθετικότητας των Buss & Perry ,την Κλίμακα Αυτοεκτίμησης του Rosenberg,το Ερωτηματολόγιο Καταγραφής Αυτο-αντίληψης για Ενήλικες, και την Κλίμακα Ναρκισσιστικής Προσωπικότητας (Pinsky & Young, 2006).Επιπλέον πραγματοποιήθηκε ημιδομημένη συνέντευξη όπου συμπληρώθηκαν τα κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων καθώς και η ύπαρξη κακοποίησης στην παιδική ηλικία και ενδοοικογενειακής βίας στην συντροφική ζωή. Το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ορίστηκε $p < 0.05$ και η στατιστική ανάλυση

της έρευνας πραγματοποιήθηκε με το στατιστικό εργαλείο SPSS (Version 23 for Windows; Armonk, NY: IBM Corp).

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σύμφωνα με τα ερευνητικά αποτελέσματα, αρχικά, διαπιστώθηκε ότι η επιθετικότητα συσχετίζεται αρνητικά με την αυτοεκτίμηση και την αυτοαντίληψη και θετικά με το ναρκισσισμό. Από τη σύγκριση ανάμεσα στις γυναίκες του γενικού πληθυσμού και των κρατουμένων προέκυψε ότι οι δεύτερες παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα επιθετικότητας και χαμηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης και αυτοαντίληψης, ενώ δεν παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις όσον αφορά το ναρκισσισμό. Όταν οι κρατούμενες συγκρίθηκαν με την ομάδα ελέγχου, μετά την προσαρμογή για κοινωνικο-δημογραφικές και ψυχομετρικές παραμέτρους, προέκυψε ότι η επιθετικότητα αυξάνεται ανεξάρτητα, από την ύπαρξη υψηλότερου επίπεδα ναρκισσισμού και κοινωνικότητας, καθώς και από μικρότερη ηλικία, χαμηλότερη εκπαίδευση, χαμηλότερη αυτοεκτίμηση και χαμηλότερα επίπεδα στοιχείων αντίληψης περί φροντίδας και αθλητικών ικανοτήτων. Η επιθετικότητα δεν επηρεάστηκε από την παραβατικότητα (κρατούμενες έναντι ομάδας ελέγχου). Οι κρατούμενες για βίαια εγκλήματα αναφέρουν υψηλότερα επίπεδα στοιχείων της αυτοαντίληψης συγκριτικά με αυτές που κρατούνται για μη βίαια αδικήματα, χωρίς να παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις δύο ομάδες κρατουμένων όσον αφορά την αυτοεκτίμηση, την επιθετικότητα και το ναρκισσισμό. Εντός των γυναικών κρατουμένων, ανεξάρτητα από το είδος της παράβασης (που καταδικάστηκαν για βίαια ή μη βίαια εγκλήματα), διαπιστώθηκε ότι η χαμηλότερη εργασιακή ικανότητα, τα υψηλότερα ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας και το ιστορικό παιδικής κακοποίησης αυξάνουν την επιθετικότητα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα αποτελέσματά μας υπογραμμίζουν τις σημαντικές παραμέτρους που μπορούν να επηρεάσουν την επιθετικότητα είτε μεταξύ γυναικών (κρατουμένων και γυναικών που δεν έχουν παραβατίσει) είτε μεταξύ γυναικών κρατουμένων (βίαια ή μη βίαια εγκλήματα). Είναι η παρουσία ναρκισσιστικών χαρακτηριστικών που επηρεάζουν την

επιθετικότητα και όχι η εγκληματικότητα, συμπεριλαμβανομένων των βίαιων και μη βίαιων εγκλημάτων.

Λέξεις κλειδιά: γυναικεία επιθετικότητα, γυναικεία εγκληματικότητα, αυτοεκτίμηση, αυτοαντίληψη, ναρκισσισμός.

ABSTRACT

Introduction

Aggression has drawn research attention during the past decades. Gender, self-esteem and self-perception, narcissism, age, educational level, abuse are some of the factors that have research and theoretically associated with aggression. It remains unclear how these variables affect aggression. Most investigations have been conducted on a sample of men. Only a few studies have attempted to examine the above-mentioned variables among females, while none of them included a comparison between delinquent and non delinquent individuals. The present study examines the effect of self-esteem, self-perception, narcissism and socio-demographic factors on aggression among female inmates and women without criminal record. Aim of this research is to investigate the relationship between female aggression, self-esteem, self-perception and narcissism in the light of female criminality.

Method

The study involved 307 women, 150 of whom belong to the general population (control group) and 157 are held in the Korydallos Women's Prison Detention Center. The sample of imprisoned was divided into two subgroups based on the nature of the offenses committed (violent / non-violent). All women were assessed with Buss & Perry Aggression Questionnaire, Rosenberg's Self-esteem Scale, Narcissistic Personality Inventory-40 and the Self-Perception Profile for Adults the State-Trait Anxiety Inventory for Adults and the Beck Depression Inventory. The statistical significance level was set at $p < 0.05$ and all statistical analyses were performed using SPSS (Version 23 for Windows; Armonk, NY: IBM Corp).

Results

According to the research results, it was initially found that aggression correlates negatively with self-esteem self-perception and positively with narcissism, with imprisoned women expressing higher levels of overall aggression and lower levels of self-esteem as compared to the control group. The comparison between control group and imprisoned women revealed that the second show higher levels of aggression and lower levels of self-esteem and self-perception, while there were no statistically significant differences in narcissism. When inmates were compared to controls, it emerged that aggression could be independently predicted by higher levels of narcissistic personality traits and sociability, as well as lower age, lower education, lower self esteem and lower levels of self-perception items including nurturance, job competence and athletic abilities. Aggression was not predicted by the group (inmates vs. controls). Violent criminals report higher levels of self-perception elements than those held for non-violent crimes without statistically significant differences between the two groups of prisoners in terms of self-esteem, aggression and narcissism. Within female inmates, independently of the type of their offence (convicted for violent vs. non-violent crimes), it was found that lower job competence, higher narcissistic personality traits and a history of childhood maltreatment could predict higher aggression

Conclusions

Our results highlight the significant parameters that may predict aggression either among women (inmates and non-delinquent women) or among female inmates (violent or non-violent crimes) It is the presence of narcissistic traits which predict aggression rather than criminality in general, including violent and non-violent crimes.

Key words: female aggression, female crime, self-esteem, self-perception, narcissism.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	13
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	17
ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ, ΑΥΤΟΑΝΤΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ	21
1.1 ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ	21
1.1.1 Εννοιολογική προσέγγιση	21
1.1.2 Βασικές διαστάσεις	23
1.1.3 Θεωρητικές προσεγγίσεις	25
1.1.4 Διαφυλικές διαφορές	27
1.1.5 Γυναίκες κρατούμενες	30
ΣΥΝΟΨΗ:	31
1.2 ΑΥΤΟΑΝΤΙΛΗΨΗ.....	33
1.2.1 Εννοιολογική προσέγγιση	33
1.2.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις και βασικές διαστάσεις.....	35
1.2.3 Ερευνητικές προσεγγίσεις.....	37
1.2.4 Διαφυλικές διαφορές	39
1.2.5 Γυναίκες κρατούμενες	41
ΣΥΝΟΨΗ:	42
1.3 ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ ΩΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ	44
1.3.1 Εννοιολογική προσέγγιση.....	44
1.3.2 Βασικές διαστάσεις	46
1.3.3 Θεωρητικές προσεγγίσεις	48
1.3.4 Διαφυλικές διαφορές	50
1.3.5 Γυναίκες κρατούμενες	52
ΣΥΝΟΨΗ	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ	56
2.1 ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	56
2.1.1 Έννοια και μορφές επιθετικότητας.....	56
2.1.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις	58
2.1.3 Επιθετικότητα και βία στις γυναίκες	60
2.1.4 Παράγοντες γυναικείας βίας και επιθετικότητας	62

ΣΥΝΟΨΗ:	64
2.2 ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	65
2.2.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις	65
2.2.2 Χαρακτηριστικά γυναικείας εγκληματικότητας.....	68
2.2.3 Γυναικεία εγκληματικότητα και ανθρωποκτονία	72
2.2.4 Γυναικεία εγκληματικότητα και γυναίκες κρατούμενες στην Ελλάδα.....	75
ΣΥΝΟΨΗ:	76
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ	78
3.1 Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΧΑΜΗΛΗΣ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗΣ	78
3.2 Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΠΕΙΛΟΥΜΕΝΟΥ ΕΓΩΤΙΣΜΟΥ	84
3.3 Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΚΑΙ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΥ VS Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΨΥΧΟΔΥΝΑΜΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΤΗΣ ΜΑΣΚΑΣ	87
ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	92
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	93
4.1 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΕΙΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	93
4.2 ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	94
4.3 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ.....	96
4.4 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	100
4.5 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	103
4.6 ΗΘΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ.....	105
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	106
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	203
6.1 ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ	203
6.2 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	216
6.3 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	223
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	224
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	260
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	261

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Έλεγχος αξιοπιστίας κατά Cronbach.....	106
Πίνακας 2: Κατανομή δείγματος ανά ομάδα πληθυσμού.....	108
Πίνακας 3: Κατανομή δείγματος ανά χαρακτήρα αδικήματος	108
Πίνακας 4: Κατανομή δείγματος ανά είδος αδικήματος	109
Πίνακας 5: Δημογραφικά χαρακτηριστικά δείγματος.....	109
Πίνακας 6: Κοινωνικό ιστορικό.....	111
Πίνακας 7: Δημογραφικά χαρακτηριστικά ανά χαρακτήρα αδικήματος.....	112
Πίνακας 8: Κοινωνικό ιστορικό ανά χαρακτήρα αδικήματος	113
Πίνακας 9: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και του επιπέδου αυτοεκτίμησης	115
Πίνακας 10: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το συνολικό δείγμα.....	117
Πίνακας 11: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το δείγμα γυναικών του γενικού πληθυσμού.....	119
Πίνακας 12: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών.....	121
Πίνακας 13: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών για βίαια εγκλήματα.....	123
Πίνακας 14: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών για μη βίαια εγκλήματα.....	125
Πίνακας 15: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα.....	127
Πίνακας 16: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού στο δείγμα των γυναικών γενικού πληθυσμού	129
Πίνακας 17: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού στο δείγμα των κρατουμένων γυναικών	130
Πίνακας 18: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού στο δείγμα των κρατουμένων γυναικών για βίαια εγκλήματα	131
Πίνακας 19: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού στο δείγμα των κρατουμένων γυναικών για μη βίαια εγκλήματα	132
Πίνακας 20: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού και του επιπέδου αυτοεκτίμησης.....	133
Πίνακας 21: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το συνολικό δείγμα	136

Πίνακας 22: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το δείγμα των γυναικών γενικού πληθυσμού.....	138
Πίνακας 23: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών	140
Πίνακας 24: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών για βίαια αδικήματα	142
Πίνακας 25: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών για μη βίαια αδικήματα	144
Πίνακας 26: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων αυτοαντίληψης και του συνολικού επιπέδου αυτοεκτίμησης.....	146
Πίνακας 27: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και της συνολικής επιθετικότητας με βάση την ομάδα πληθυσμού	148
Πίνακας 28: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων αυτοεκτίμησης με βάση την ομάδα πληθυσμού.....	149
Πίνακας 29: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων αυτοαντίληψης με βάση την ομάδα πληθυσμού	150
Πίνακας 30: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και του συνολικού ναρκισσισμού με βάση την ομάδα πληθυσμού	151
Πίνακας 31: Έλεγχος ενδοομαδικών διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και της συνολικής επιθετικότητας με βάση την ομάδα πληθυσμού.....	153
Πίνακας 32: Έλεγχος ενδοομαδικών διαφοροποιήσεων των επιπέδων αυτοεκτίμησης με βάση την ομάδα πληθυσμού	154
Πίνακας 33: Έλεγχος ενδοομαδικών διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων αυτοαντίληψης με βάση την ομάδα πληθυσμού	155
Πίνακας 34: Έλεγχος ενδοομαδικών διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και του συνολικού ναρκισσισμού με βάση την ομάδα πληθυσμού.....	158
Πίνακας 35: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και της συνολικής επιθετικότητας με βάση το χαρακτήρα του αδικήματος	160
Πίνακας 36: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων αυτοεκτίμησης με βάση το χαρακτήρα του αδικήματος	161
Πίνακας 37: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων αυτοαντίληψης με βάση το χαρακτήρα του αδικήματος.....	162
Πίνακας 38: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και του συνολικού ναρκισσισμού με βάση το χαρακτήρα του αδικήματος.....	163
Πίνακας 39: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και της συνολικής επιθετικότητας με βάση την ύπαρξη ή μη κακοποίησης κατά την παιδική ηλικία για το δείγμα των κρατουμένων.....	164
Πίνακας 40: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και της συνολικής επιθετικότητας με βάση την ύπαρξη ή μη κακοποίησης κατά την παιδική ηλικία για το δείγμα του γενικού πληθυσμού	165
Πίνακας 41: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και της συνολικής επιθετικότητας με βάση την ύπαρξη ή μη κακοποίησης από το σύντροφο.....	166

Πίνακας 42: Συσχέτιση κατά Pearson της ηλικίας και των διαστάσεων αλλά και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το δείγμα του γενικού πληθυσμού και των κρατουμένων γυναικών.....	168
Πίνακας 43: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα του γενικού πληθυσμού γυναικών με βάση την εθνικότητα	172
Πίνακας 44: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα των κρατουμένων γυναικών με βάση την εθνικότητα	175
Πίνακας 45: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα των κρατουμένων γυναικών για βίαια εγκλήματα με βάση την εθνικότητα	177
Πίνακας 46: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα των κρατουμένων γυναικών για μη βίαια εγκλήματα με βάση την εθνικότητα	179
Πίνακας 47: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα των γυναικών του γενικού πληθυσμού με βάση την οικογενειακή κατάσταση	181
Πίνακας 48: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα των κρατουμένων γυναικών με βάση την οικογενειακή κατάσταση	184
Πίνακας 49: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα των κρατουμένων γυναικών για βίαια εγκλήματα με βάση την οικογενειακή κατάσταση	186
Πίνακας 50: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα των κρατουμένων γυναικών για μη βίαια εγκλήματα με βάση την οικογενειακή κατάσταση	188
Πίνακας 51: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της επίδρασης του επιπέδου αυτοεκτίμησης στην επιθετικότητα για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών	190
Πίνακας 52: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της επίδρασης του επιπέδου των διαστάσεων αυτοαντίληψης στην επιθετικότητα για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών	191
Πίνακας 53: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της επίδρασης του επιπέδου ναρκισσισμού στην επιθετικότητα για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών	193
Πίνακας 54: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της επίδρασης των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών στην επιθετικότητα για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών.....	194
Πίνακας 55: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της εκτίμησης των άριστων δημογραφικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών που επιδρούν στην επιθετικότητα για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών	196
Πίνακας 56: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της εκτίμησης των άριστων δημογραφικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών που επιδρούν στην επιθετικότητα για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών για μη βίαια αδικήματα	198

Πίνακας 57: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της εκτίμησης των άριστων δημογραφικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών που επιδρούν στην επιθετικότητα για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών για βίαια αδικήματα	199
Πίνακας 58: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της εκτίμησης των άριστων δημογραφικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών που επιδρούν στην επιθετικότητα με τη διατήρηση της μεταβλητής της πληθυσμιακής ομάδας.....	200
Πίνακας 59: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της εκτίμησης των άριστων δημογραφικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών που επιδρούν στην επιθετικότητα με τη διατήρηση της μεταβλητής του χαρακτήρα αδικήματος.....	201

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η γυναικεία επιθετικότητα αποτελεί ένα φαινόμενο που υπάρχει σε όλους τους πολιτισμούς και κατά τη διάρκεια της ιστορίας του ανθρώπου (Καρύδης και συν., 2005). Από τους πολυάριθμους παράγοντες που έχουν μελετηθεί για την ερμηνεία της, η αυτοεκτίμηση, η αυτοαντίληψη και ο ναρκισσισμός συνιστούν μεταβλητές που κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών παρουσιάζουν ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον. Η αυτοεκτίμηση, θετική ή αρνητική στάση του ατόμου απέναντι στον εαυτό του, ως ολότητα (Rosenberg και συν., 1995), συνιστά βασική μεταβλητή της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Kemmis, 2003), εντάσσεται στους τρεις σημαντικότερους συμπαράγοντες της προσωπικότητας (Rodewalt και Tragakis, 2003), και συσχετίζεται άμεσα με διάφορα κλινικά φαινόμενα, όπως είναι η κατάθλιψη και το άγχος (Leary και MacDonald, 2003). Η αυτοαντίληψη, αντίστοιχα, αναφέρεται στο σύστημα παραστάσεων του ανθρώπου για τον εαυτό του, στη βάση των οποίων οικοδομεί τις αμοιβαίες σχέσεις με τους συνανθρώπους του και τη στάση του απέναντί τους (Πετρόφσκι, 1969), ενώ ο ναρκισσισμός αποτελεί ένα χαρακτηριστικό της προσωπικότητας που συνοδεύεται από θετικές ψυχολογικές προεκτάσεις, έως διαπροσωπικά προβλήματα που εκτείνονται μέχρι και την επιθετικότητα (Campbell και συν., 2008) ή μπορεί να συνδυάζεται με ασταθείς εκτιμήσεις του εαυτού (Ziegler-Hill και συν., 2008).

Το φύλο αποτελεί μια σημαντική κοινωνιολογική/βιολογική μεταβλητή που επηρεάζει τις τρεις παραπάνω οντότητες. Ήδη από το 1965, ο Rosenberg παρατήρησε μια πιθανή συσχέτιση της αυτοεκτίμησης και του φύλου. Στην ερευνητική βιβλιογραφία έχει διαπιστωθεί ότι οι άνδρες τείνουν να αναφέρουν υψηλότερο βαθμό αυτοεκτίμησης συγκριτικά με τις γυναίκες (Robins και συν., 2002; Trzesniewski και συν., 2003; Orth και συν., 2010), μια διαπίστωση ωστόσο που δεν επιβεβαιώνεται σε άλλες έρευνες (Feingold, 1994; Pliner και συν., 1990). Όσον αφορά την αυτοαντίληψη, έχει βρεθεί ότι οι θετικές αυτοαντιλήψεις των κοριτσιών ακολουθούν ισχυρότερη πτωτική πορεία συγκριτικά με τα αγόρια κατά τη διάρκεια των εφηβικών χρόνων (De Fraigne και συν., 2007). Σχετικά με το ναρκισσισμό, υπάρχουν ενδείξεις ότι οι άνδρες τείνουν να εκδηλώνουν περισσότερο ναρκισσιστική συμπεριφορά συγκριτικά με τις γυναίκες (Corry και συν., 2008), καθώς η συμπτωματολογία της

ναρκισσιστικής προσωπικότητας μοιάζει σε μεγάλο βαθμό με τα χαρακτηριστικά και το στερεοτυπικό ρόλο των ανδρών στο δυτικό πολιτισμό, συμπεριλαμβανομένων της σωματικής έκφρασης του θυμού, της ισχυρής ανάγκης για εξουσία και της ηγετικής τάσης (Luchner και συν., 2011). Από την άλλη πλευρά, έχει αντίθετα τεκμηριωθεί ότι δεν υπάρχουν σημαντικές διαφυλικές διαφορές στο ναρκισσισμό (Bizumic και Duckitt, 2008; Bleske-Rechek και συν., 2008).

Η σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας έχει απασχολήσει έντονα την ερευνητική κοινότητα, καθώς, μέχρι και σήμερα, δεν υπάρχει σαφής συναίνεση και επαρκείς ερευνητικές ενδείξεις σχετικά με την ισχύ και την κατεύθυνση της σχέσης αυτής. Για δεκαετίες, η επικρατούσα άποψη ήταν ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση προκαλεί επιθετικότητα (Levin και McDevitt, 1993), η οποία ωστόσο αμφισβητήθηκε από τους Baumeister και συν. (1996), οι οποίοι πραγματοποιώντας μια μετα-ανάλυση της σχετικής βιβλιογραφίας, δεν κατάφεραν να υποστηρίξουν εμπειρικά την ιδέα ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση αυξάνει την επιθετικότητα, καταλήγοντας μάλιστα σε αντίθετα συμπεράσματα. Έτσι, προτάθηκε η υπόθεση του απειλούμενου εγωτισμού, σύμφωνα με την οποία η επιθετικότητα συμβαίνει ως απόκριση στην αμφισβήτηση των ευνοϊκών απόψεων που έχει κάποιος για τον εαυτό του από άλλους (Baumeister και συν., 1993; Bushman και συν., 2009). Παράλληλα, έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί σε αυτό το πεδίο έχουν εξετάσει τη σχέση μεταξύ υψηλής αυτοεκτίμησης και ναρκισσισμού, η συνύπαρξη των οποίων οδηγεί σε επιθετικότητα (Baumeister και συν., 1996), καταδεικνύοντας ότι τα ναρκισσιστικά άτομα είναι περισσότερο επιρρεπή στην εγκληματικότητα (Barry και συν., 2007). Ωστόσο, δεν έχουν όλοι οι ναρκισσιστές υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης, καθώς σημαντικές διαφορές εντοπίζονται μεταξύ συγκεκριμένων και φανερών ναρκισσιστών. (Bushman και συν., 2009).

Παρόλο που οι σχέσεις μεταξύ επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού έχουν απασχολήσει τη διεθνή ερευνητική κοινότητα, καμία μελέτη μέχρι και σήμερα δεν έχει επιχειρήσει να εξετάσει τις παραπάνω μεταβλητές υπο το πρίσμα της γυναικείας εγκληματικότητας. Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ επιθετικότητας και αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού υπό το πρίσμα της παραβατικότητας. Το δείγμα της

έρευνας αποτελείται από 307 γυναίκες, εκ των οποίων οι 150 είναι γυναίκες του γενικού πληθυσμού που διαμένουν στο λεκανοπέδιο Αττικής με μόνο περιορισμό τη μη νόμιμη καταδίκη τους, και οι υπόλοιπες 157 είναι κρατούμενες στο Κατάστημα Κράτησης Γυναικείων Φυλακών Κορυδαλλού. Το δείγμα των κρατούμενων γυναικών διαχωρίζεται σε δύο επιμέρους ομάδες με βάση το χαρακτήρα των αδικημάτων που διαπράχθηκαν (βίαια / μη βίαια). Για την υλοποίηση της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν 5 κλίμακες που αναλύονται εκτενώς στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας.

Η δομή της παρούσας διατριβής που χωρίζεται στο γενικό και ειδικό μέρος έχει ως εξής: Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το θεωρητικό υπόβαθρο που διέπει τις έννοιες της αυτοεκτίμησης, της αυτοαντίληψης και του ναρκισσισμού, καταγράφοντας τις κυρίαρχες θεωρητικές προσεγγίσεις, τις διαφυλικές διαφορές, τις κατηγοριοποιήσεις, καθώς και τα διαθέσιμα ερευνητικά δεδομένα αναφορικά με τις γυναίκες κρατούμενες. Το δεύτερο κεφάλαιο εξετάζει το ζήτημα της γυναικείας επιθετικότητας και εγκληματικότητας, και το τρίτο κεφάλαιο μελετά τη σχέση μεταξύ επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης και ναρκισσισμού βάσει θεωρητικών υποθέσεων, της υπόθεσης της χαμηλής αυτοεκτίμησης, του απειλούμενου εγωτισμού και της συνύπαρξης υψηλής αυτοεκτίμησης και ναρκισσισμού καθώς και μέσα από την ερμηνεία του ψυχοδυναμικού μοντέλου της Μάσκας. Στο τέταρτο κεφάλαιο καταγράφεται η μεθοδολογία της έρευνας και στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα ερευνητικά αποτελέσματα. Στο τελευταίο κεφάλαιο πραγματοποιείται η συζήτηση των ευρημάτων, γίνονται προτάσεις και αναφέρονται οι δυσκολίες της έρευνας.

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ, ΑΥΤΟΑΝΤΙΑΛΗΨΗ ΚΑΙ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

1.1 ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ

1.1.1 Εννοιολογική προσέγγιση

Η αυτοεκτίμηση, ως μία βασική έννοια του εαυτού, αποτελεί εδώ και δεκαετίες αντικείμενο έντονης ερευνητικής δραστηριότητας στην επιστήμη της ψυχολογίας (Baumeister, 1993), μία εστίαση που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη σχέση της με μία σειρά θετικών επιδράσεων για το άτομο και την κοινωνία (Smelser, 1989). Το έντονο αυτό ερευνητικό ενδιαφέρον ερμηνεύεται μέσα από διάφορους λόγους, αναδεικνύοντας παράλληλα διαφορετικές εννοιολογικές προσεγγίσεις. Πράγματι, σύμφωνα με τους Rodewalt και Tragakis (2003), η αυτοεκτίμηση είναι ένας από τους τρεις σημαντικότερους «συμπαράγοντες» της προσωπικότητας στην έρευνα της κοινωνικής ψυχολογίας, μαζί με την παρορμητικότητα και το φύλο. Επιπλέον, η αυτοεκτίμηση συσχετίζεται άμεσα με διάφορα κλινικά φαινόμενα, όπως είναι η κατάθλιψη και το άγχος. Οι Leary και MacDonald (2003) σημειώνουν ότι τα άτομα με χαμηλή αυτοεκτίμηση εκφράζουν περισσότερο αρνητικά συναισθήματα, ενώ οι O'Brien και συν. (2006) τεκμηριώνουν ότι τα χαμηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης αποτελούν διαγνωστικό κριτήριο ή συσχετιζόμενο παράγοντα με 24 ψυχικές διαταραχές που αναγνωρίζονται από το αντίστοιχο εγχειρίδιο της Αμερικάνικης Ψυχιατρικής Ένωσης (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders – DSM).

Εκτός των κλινικών ζητημάτων, η αυτοεκτίμηση συνιστά βασική μεταβλητή της ανθρώπινης συμπεριφοράς, καθώς έχει ευρέως διαπιστωθεί ότι σχετίζεται με το αίσθημα ευτυχίας, την ευημερία του ατόμου και τη λειτουργικότητά του (Kernis, 2003). Οι διασυνδέσεις της έννοιας αυτής με διάφορες περιοχές της θετικής ψυχολογίας αναγνωρίστηκαν από το επιστημονικό έργο του Baumeister (1993), ο

οποίος αργότερα ανέδειξε σημαντικές σχέσεις της αυτοεκτίμησης με τον εγωισμό, το ναρκισσισμό και την επιθετικότητα, φέροντας στο φως την «σκοτεινή» της πλευρά (Baumeister και συν., 1996). Παράλληλα, ερευνητικό ενδιαφέρον παρουσιάζεται και στο πεδίο της αναπτυξιακής ψυχολογίας (Trzesniewski και συν., 2004), στο οποίο καταγράφεται η σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και των θετικών συναισθημάτων, καθώς και η χρησιμότητά της στην ανάπτυξη της θεραπείας και της ψυχοθεραπείας (Mruk, 2008). Σε γενικές γραμμές, η αυτοεκτίμηση είναι κεντρική έννοια στην κοινωνική ψυχολογία και έχει συσχετιστεί με διάφορα μοντέλα συμμόρφωσης (Brockner, 1984), έλξης (Hatfield, 1965), πειθούς (Rhodes και Wood, 1992), γνωστικής ασυμφωνίας (Steele και συν., 1993), υποκειμενικής ευημερίας (Diener και Diener, 1995) και κοινωνικής σύγκρισης (Wood και συν., 1994).

Επιχειρώντας τον εννοιολογικό προσδιορισμό της, αρχικά, ο όρος «αυτοεκτίμηση» προέρχεται από το ρήμα «εκτιμώ» (του λατινικού “estimare”) που σημαίνει «αποτιμώ», δηλαδή «προσδιορίζω την αξία ενός πράγματος» και, άρα, αναφέρεται γενικά στο πώς αισθάνονται τα άτομα για τους εαυτούς τους (Παπάνης, 2011). Συχνά, παρατηρείται ότι οι συγγραφείς και οι ερευνητές τείνουν να χρησιμοποιούν διάφορους όρους προκειμένου να αποδώσουν την ίδια ιδέα και, έτσι, παρουσιάζεται σύγχυση ανάμεσα στη σημασία και στη διαφοροποίηση των εννοιών τους, όπως όταν οι όροι «έννοια του εαυτού», «αυταξία», «αυτοεκτίμηση» χρησιμοποιούνται εναλλακτικά εκφράζοντας την ίδια σημασία. Άλλα ζητήματα που σχετίζονται με τη δυσκολία σαφούς εννοιολογικής προσέγγισης της έννοιας αυτής είναι κατά πόσον η αυτοεκτίμηση αποτελεί μία κατάσταση ή ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα της προσωπικότητας και, άρα, στηρίζεται σε συναισθηματικές ή νοητικές διεργασίες (Zeigler-Hill και Jordan, 2010).

Σε γενικές γραμμές, η αυτοεκτίμηση ορίζεται ως η συνολικά θετική αξιολόγηση του εαυτού (Rosenberg, 1990) και αποτελείται από δύο διακριτές διαστάσεις, την ικανότητα και την «αυταξία» (Gecas, 1982). Η πρώτη διάσταση αναφέρεται στο βαθμό στον οποίο το άτομο θεωρεί τον εαυτό του ως ικανό και αποτελεσματικό, ενώ η δεύτερη σχετίζεται με το κατά πόσον αξιολογεί τον εαυτό του ως ένα άτομο που έχει αξία (Gecas και Schwalbe, 1983). Σε παρόμοιες εννοιολογικές προσεγγίσεις, ο Malamuth (1996) αναφέρει ότι οι κεντρικές έννοιες της αυτοεκτίμησης είναι αυτές

της φιλαυτίας και της αυτοεκτίμησης, ενώ ο Coopersmith (1967) περιγράφει την αυτοεκτίμηση ως την εκτίμηση που κάνει ένα άτομο για τον εαυτό του και την οποία διατηρεί, καθώς αποτελεί ένα γενικό χαρακτηριστικό της προσωπικότητάς του. Στο πλαίσιο αυτό, η αυτοεκτίμηση έχει μελετηθεί ως αποτέλεσμα (Harter, 1993), ως ένα κίνητρο του εαυτού (Tesser, 1988), καθώς και ως εφεδρεία του εαυτού, προστατεύοντάς τον από επιβλαβείς καταστάσεις (Thoits, 1994).

Η φύση της αυτοεκτίμησης, το θεωρητικό πλαίσιο και η λειτουργία της έχουν υπάρξει αμφιλεγόμενα ερευνητικά ζητήματα. Κάποιοι από τους προβληματισμούς που προκύπτουν αφορούν το εάν η αυτοεκτίμηση είναι χαρακτηριστικό προσωπικότητας ή αναφέρεται σε ψυχική κατάσταση, εάν σχετίζεται με συναισθηματικές ή γνωστικές διεργασίες, εάν είναι «καθολική» ή αφορά συγκεκριμένους τομείς και εάν είναι προϊόν συνειδητής και ελεγχόμενης αυτοαξιολόγησης ή «εννοούμενη», προϊόν ασυνείδητης διεργασίας αυτοαξιολόγησης (Zeigler-Hill and Jordan 2010). Η παρούσα έρευνα προσέγγισε εννοιολογικά την αυτοεκτίμηση όπως μετράται με το εργαλείο «Rosenberg's Self-esteem Scale» (RSES) (Rosenberg 1965a).

1.1.2 Βασικές διαστάσεις

Η αυτοεκτίμηση μπορεί να διακριθεί σε διάφορες επιμέρους διαστάσεις, ανάλογα με το θεωρητικό υπόβαθρο και τις εννοιολογικές προσεγγίσεις που εφαρμόζονται. Σε γενικές γραμμές, η γνωστότερη διχοτόμηση της έννοιας αφορά την κοινωνική και την προσωπική, εκ των οποίων η πρώτη έχει συλλογική μορφή και η δεύτερη ατομική (Παπάνης, 2011). Η κοινωνική αυτοεκτίμηση, ως μία θετική ή αρνητική στάση του ατόμου απέναντι στον εαυτό του ως ολότητα (Rosenberg και συν., 1995), συνιστά τη σημαντικότερη διάσταση που εφαρμόζεται και μελετάται στη σχετική βιβλιογραφία (Salmivalli, 2001). Πράγματι, η πλειοψηφία των ερευνητών αντιμετωπίζουν την αυτοεκτίμηση ως ένα συλλογικό κατασκεύασμα που μπορεί να γίνει κατανοητό στο πλαίσιο μίας κοινωνικής ομάδας (Tafarodi και Milne, 2002).

Οι Swann και συν. (2007) υποστηρίζουν ότι τα κριτήρια μέτρησης και αξιολόγησης της αυτοεκτίμησης θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη το κοινωνικό περιβάλλον του

ατόμου. Στο πλαίσιο αυτό, η κοινωνική αυτοεκτίμηση έχει δύο επιμέρους διαστάσεις, την αυταξία και την αυτοαποδοχή ή αυτοσεβασμό (Rosenberg και συν., 1995). Έχει, επίσης, υποστηριχθεί ότι το άτομο έχει μία φυσική τάση θετικής αυτοαξιολόγησης, καθώς προσπαθεί να ικανοποιήσει την ανάγκη επικοινωνίας και διαπροσωπικής σύνδεσης με τους άλλους (Swann και Bosson, 2010). Το κίνητρο, λοιπόν, της επικοινωνίας και συλλογικότητας τονίζει την ανάγκη αποδοχής του ατόμου, μία προσέγγιση που είναι συμβατή με την κοινωνιομετρική θεωρία της αυτοεκτίμησης, σύμφωνα με την οποία αυτή ενεργεί ως μία διαπροσωπική διάσταση (Leary και Baumeister, 2000).

Μία ακόμη διάκριση της αυτοεκτίμησης είναι αυτή που πραγματοποιείται σύμφωνα με τα επίπεδα έκφρασης και αντίληψής της και διακρίνεται σε υψηλή, μέση και χαμηλή. Η πλειονότητα των ανθρώπων ανήκει στη μέση αυτοεκτίμηση (Παπάνης, 2011), ενώ τα άτομα με υψηλή αυτοεκτίμηση έχουν περισσότερη σιγουριά και αυτοπεποίθηση, είναι συνήθως χαμηλών τόνων, μετριόφρονες και με ισχυρό αίσθημα αυτογνωσίας (Andre και Lelord, 2004), βιώνοντας με θετικό τρόπο την επιτυχία των άλλων (Κωσταρίδου-Ευκλείδη, 2010). Χαρακτηριστικά ατόμων με υψηλή αυτοεκτίμηση αποτελούν η παραγωγικότητα, η δημιουργικότητα, η αισιοδοξία, η ανάληψη πρωτοβουλιών, η προσαρμοστικότητα στις αλλαγές, η ηγετική προσωπικότητα, καθώς και η δύναμη στην αντιμετώπιση προβλημάτων, η αντίληψη για αξία στην αγάπη, η ενσυναίσθηση και η λήψη ρίσκων (Pervin και John, 2001). Από την άλλη πλευρά, τα άτομα με χαμηλή αυτοεκτίμηση, ενώ ενδέχεται να έχουν συναίσθηση της αξίας τους, έχοντας αυξημένο το αίσθημα του εγωισμού λόγω του φόβου, κατηγορούν συχνά τους άλλους ότι δεν διαβλέπουν την αξία τους και αποδίδουν την αποτυχία ή ακόμα και την αδυναμία προσπάθειας σε εξωτερικές αιτίες (Παπάνης, 2011).

Η προβληματική επικοινωνία με τους άλλους, το διάχυτο άγχος, τα αισθήματα απογοήτευσης, το υπερβολικό ενδιαφέρον για τη γνώμη των άλλων, η αρνητική θεώρηση της πραγματικότητας καθώς και η αποφυγή της έκφρασης της προσωπικής άποψης αποτελούν επίσης χαρακτηριστικά αυτών των ατόμων (Baumeister, 1993). Σε σχετικές μελέτες, έχει διαπιστωθεί ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση αποτελεί προβλεπτικό παράγοντα της κατάθλιψης, του αυτοκτονικού ιδεασμού, των διατροφικών

διαταραχών και της φτωχής σωματικής και ψυχικής υγείας (Cheng και Furnham, 2002; Trzesniewski και συν., 2006), ενώ η υψηλή αυτοεκτίμηση συνδέεται με το αίσθημα ευτυχίας και την προστασία από καταθλιπτική συμπτωματολογία (Cheng και Furnham, 2002; Brown, 2010).

Επιπλέον, η αυτοεκτίμηση μπορεί να διακριθεί σε φαινομενική ή ρητή. Σύμφωνα με τους Greenwald και Banaji (1995), η φαινομενική ή σιωπηρή αυτοεκτίμηση είναι η λανθασμένη ή μη προσδιορισμένη στάση απέναντι στον εαυτό. Τα άτομα με αυτού του τύπου την αυτοεκτίμηση, φαινομενικά δρουν σαν να έχουν υψηλή αυτοεκτίμηση, ενώ στην πραγματικότητα υποφέρουν από αίσθημα χαμηλής αυτοεκτίμησης, ενώ παράλληλα έχουν θετική αίσθηση της αξίας αλλά όχι και των ικανοτήτων τους. Τα άτομα αυτά παρουσιάζουν συμπτώματα ναρκισσιστικής συμπεριφοράς και μπροστά σε κάποια «απειλή» του ναρκισσισμού τους, μπορεί να γίνουν ακόμα και βίαιοι (Zeigler-Hill και Jordan, 2010). Ένα τέτοιο άτομο διαθέτει τον περισσότερο χρόνο του σε στόχους, και, για αυτό, μπορεί να γίνει και επιθετικό αν νιώσει ότι απειλούνται τα κεκτημένα του ή, κάποιες φορές, προσπαθεί μέσω της λεκτικής βίας να επηρεάσει τους γύρω τους ώστε να συμβιβαστούν με τις απαιτήσεις του (Jordan και συν., 2005). Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι διάφορες επιμέρους διαστάσεις της αυτοεκτίμησης έχουν προταθεί κατά καιρούς σύμφωνα με τους αντίστοιχους τομείς ζωής του ανθρώπου, όπως είναι η αθλητική διάσταση, η ακαδημαϊκή, η οικογενειακή, η συμπεριφορική, η ηθική, η δεοντολογική και η συναισθηματική (Gentile και συν., 2009), καθώς και σε σχέση με το επίπεδο της κοινωνικής ένταξης, όπως της κοινωνικής υπεροχής και της συντροφικότητας (Webster και Kirkpatrick, 2006), αναδεικνύοντας την πολυδιάστατη μορφή της.

1.1.3 Θεωρητικές προσεγγίσεις

Αν και διάφορα θεωρητικά μοντέλα έχουν προταθεί κατά καιρούς για την αυτοεκτίμηση, σε γενικές γραμμές αυτά διακρίνονται σε συναισθηματικές και γνωστικές προσεγγίσεις. Τα συναισθηματικά μοντέλα υποθέτουν ότι η αυτοεκτίμηση αναπτύσσεται σε νεαρή ηλικία και χαρακτηρίζεται από δύο τύπους συναισθημάτων, το συναίσθημα του «ανήκειν» που έχει τις ρίζες του στις κοινωνικές εμπειρίες και το συναίσθημα της δεξιότητας που είναι περισσότερο προσωπικής φύσης (Rogers,

1951). Η δεξιότητα αναφέρεται στην αντίληψη του ατόμου για τον αντίκτυπό του στον κόσμο κατά την καθημερινότητά του και διακρίνεται από την αντιλαμβανόμενη ικανότητα, δηλαδή την ικανότητα που αντιλαμβάνεται το άτομο για τον εαυτό του όταν ασχολείται έντονα με μία δραστηριότητα ή προσπαθεί να υπερκεράσει ένα εμπόδιο (Deci και Ryan, 1995). Ένα γνωστό συναισθηματικό μοντέλο της αυτοεκτίμησης είναι αυτό του Erikson (1963), ο οποίος υποστήριξε ότι η αυτοεκτίμηση είναι αποτέλεσμα της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης του ατόμου από τη βρεφική του ηλικία, κατά την οποία αναπτύσσεται το συναίσθημα της εμπιστοσύνης με την τροφό του. Έτσι, το αίσθημα της εμπιστοσύνης που αντιστοιχεί σε αυτό του «ανήκειν» είναι εγγενές χαρακτηριστικό της αυτοεκτίμησης (Stipek και συν., 1992).

Υιοθετώντας μία παρόμοια προοπτική, η Baumrind (1971) θεώρησε ότι η αυτοεκτίμηση συνδέεται με τη γονική εξουσία, με τους γονείς να διακρίνονται σε αυταρχικούς, παραχωρητικούς, διαλεκτικούς και αμέτοχους. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, τα παιδιά που έχουν βιώσει το διαλεκτικό μοντέλο γονικής εξουσίας γίνονται περισσότερο αυτάρκη, φιλόδοξα, ανεξάρτητα και επιτυχημένα, αναπτύσσοντας μεγαλύτερη αίσθηση αυτοελέγχου και υψηλότερη αυτοεκτίμηση. Ο Branden (1969) θεώρησε ότι η αυτοεκτίμηση είναι μία συνολική θεώρηση της πορείας του ανθρώπινου βίου, καθοδηγώντας τη συμπεριφορά του ατόμου. Έτσι, σημαντικά συστατικά της αυτοεκτίμησης είναι η ικανότητα, η αποτελεσματικότητα, οι αξίες και οι στάσεις του ανθρώπου, ενώ οι τέσσερις πυλώνες της θετικής αυτοεκτίμησης είναι ο βαθμός αυτοσυνειδησίας του ατόμου, η ακεραιότητά του, η προθυμία ανάληψης ευθυνών και η αποδοχή του εαυτού, ενώ αργότερα σε αυτά τα χαρακτηριστικά προστέθηκαν και η συνειδητοποιημένη ζωή και η αυτό-εμπιστοσύνη (Branden, 1994).

Τα γνωστικά μοντέλα της αυτοεκτίμησης, με θεμελιωτή τον James (1890), θεωρούν ότι αυτή αποτελεί μία συνειδητή απόφαση του ατόμου σχετικά με την αξία του. Σύμφωνα με τον James (1890), η αυτοεκτίμηση δομείται σταδιακά πάνω στο συναίσθημα της αυτοϊκανοποίησης αλλά και στην προσπάθεια του ατόμου να κάνει εμφανή την υπόστασή του στο περιβάλλον του. Έτσι, το άτομο καταφέρνει να ισορροπήσει όταν βρει τη χρυσή τομή μεταξύ των δυνατοτήτων και των δεδομένων της καθημερινότητάς του. Ο Coopersmith (1967), εξετάζοντας την αυτοεκτίμηση

μέσω της συμπεριφοριστικής προσέγγισης, δηλαδή της ενδοπροσωπικής αξιολόγησης του ατόμου, υποστήριξε ότι αυτή σχετίζεται με μία εσωτερική κριτική για το κατά πόσον κάποιος θεωρεί τον εαυτό του ικανό, σημαντικό, επιτυχημένο και άξιο, μία κριτική που κατά βάση παραμένει σταθερή και εκφράζει μία πεποίθηση αποδοχής ή αποδοκιμασίας. Ο White (1963) υποστήριξε, επίσης, ότι η αυτοεκτίμηση έχει τις ρίζες της στην εμπειρία της επιτυχίας, καθώς με την πάροδο του χρόνου εγκαθιδρύονται σταδιακά οι συμπεριφορές εκείνες που του επιφέρουν την επιτυχία, την ικανοποίηση δηλαδή των αναγκών του και ενσωματώνονται αυτές στο γνωστικό σχήμα της αυτοεκτίμησης, το οποίο αφορά ένα σύνολο νοητικών, συναισθηματικών και γνωστικών αντιλήψεων για τον εαυτό.

Ο Rosenberg (1965), ο οποίος ανέπτυξε τη γνωστότερη κλίμακα μέτρησης της αυτοεκτίμησης, θεώρησε πως αυτή είναι μία θετική ή αρνητική στάση απέναντι στον εαυτό, και η υψηλή αυτοεκτίμηση εκφράζει το αίσθημα ότι κάποιος «είναι αρκετά καλός», χωρίς να θεωρεί απαραίτητα τον εαυτό του ανώτερο από τους άλλους. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, η αυτοεκτίμηση είναι μία έκφραση της αξίας παρά της ικανότητας. Έτσι, προχωρώντας σε μία πιο βαθειά κοινωνική θεώρηση της αυτοεκτίμησης, ο Rosenberg τόνισε τον καταλυτικό ρόλο της κοινωνικοποίησης μέσα από την αλληλεπίδραση των πολιτιστικών, κοινωνικών, οικογενειακών και άλλων διαπροσωπικών παραγόντων για την ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης. Το έργο του Rosenberg ανέδειξε την κοινωνιολογική προσέγγιση της αυτοεκτίμησης, η οποία υποθέτει ότι αυτή επηρεάζεται από διάφορους κοινωνιολογικούς, αλλά και βιολογικούς παράγοντες, όπως είναι το φύλο που εξετάζεται στην επόμενη ενότητα. Διάφορα μοντέλα έχουν υιοθετήσει αυτήν την οπτική. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας, η αυτοεκτίμηση εξαρτάται καθοριστικά από την υπερηφάνεια της κοινωνικής ομάδας και την ιδιότητα του ατόμου ως μέλος της (Tajfel και Turner, 1986).

1.1.4 Διαφυλικές διαφορές

Ήδη από το 1965, ο Rosenberg παρατήρησε μια πιθανή συσχέτιση της αυτοεκτίμησης και του φύλου. Ακολούθως, η Epstein (1979) αναφέρθηκε στο γεγονός ότι οι γυναίκες στις εμπειρίες τους που σχετίζονταν με την αυτοεκτίμηση περιελάμβαναν τις

έννοιες της αποδοχής και της απόρριψης σε σχέση με τους σημαντικούς άλλους, δηλαδή έννοιες που αφορούν την αξία, περισσότερο από τους άνδρες, ενώ οι άνδρες ανέφεραν εμπειρίες που περιελάμβαναν τις έννοιες της επιτυχίας και της αποτυχίας περισσότερο από τις γυναίκες. Το φύλο, λοιπόν, αποτελεί μία σημαντική κοινωνιολογική/βιολογική μεταβλητή που φαίνεται να επηρεάζει τα επίπεδα αυτοεκτίμησης, αν και η ισχύς αυτής της σχέσης δεν είναι πάντα σαφής. Για παράδειγμα, παρά τη γενική πεποίθηση ότι οι γυναίκες τείνουν να έχουν χαμηλότερη αυτοεκτίμηση συγκριτικά με τους άνδρες, η διαπίστωση αυτή δεν επιβεβαιώνεται σε αρκετές έρευνες (Feingold, 1994; Pliner και συν., 1990). Βέβαια, διαφυλικές διαφορές εντοπίζονται στον τρόπο με τον οποίο άνδρες και γυναίκες αξιολογούν διάφορες διαστάσεις του εαυτού, καθώς και τις ικανότητες και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους (Marsh, 1990), αντανακλώντας ωστόσο και τα εδραιωμένα πολιτισμικά στερεότυπα (Beyer, 1990).

Σε γενικές γραμμές, οι γυναίκες είναι πιο πιθανό να αναπτύξουν μία συλλογική αυτοεκτίμηση η οποία τονίζει τη σημασία των σχέσεών τους με τους άλλους, ενώ αντίθετα οι άνδρες έχουν μία τάση να αναπτύσσουν μία περισσότερο ατομικιστική προσέγγιση του εαυτού, τονίζοντας τις ιδιαιτερότητες και τα επιτεύγματά τους σε σχέση με τους άλλους (Kashima και συν., 1995). Σύμφωνα με τους Josephs και συν. (1992), η φυσική αυτή τάση μπορεί να αποτελεί ερμηνευτικό παράγοντα των διαφορών των φύλων σε όρους αυτοεκτίμησης, καθώς η αυτοεκτίμηση στις γυναίκες εξαρτάται περισσότερο από διαπροσωπικές διαστάσεις, ενώ στους άνδρες από τις δεξιότητες τους. (Nolen-Hoeksema και Girgus, 1994). Η έρευνα των Block και Robins (1993) αναφέρει, επίσης, ότι η ικανότητα της θετικής συσχέτισης με τους άλλους προάγει τη θετική αυτοεκτίμηση των γυναικών, βασισμένη στην κοινωνικοποίησή τους, καθώς οι γυναίκες ενισχύονται κυρίως στο να είναι συνεργατικές, φιλικές, με ενσυναίσθηση και υπακοή. Οι γυναίκες τείνουν να έχουν χαμηλότερη αυτοεκτίμηση από τους άνδρες, ειδικά οι γυναίκες που ακολουθούν το παραδοσιακό πρότυπο θηλυκότητας, κυρίως λόγω της διαφυλικής διάκρισης (Mruk, 2006).

Στην ερευνητική βιβλιογραφία καταδεικνύεται ότι υπάρχει σημαντικό χάσμα μεταξύ των δύο φύλων, καθώς οι άνδρες τείνουν να αναφέρουν υψηλότερο βαθμό

αυτοεκτίμησης συγκριτικά με τις γυναίκες (Robins και συν., 2002; Trzesniewski και συν., 2003; Orth και συν., 2010). Το χάσμα αυτό εμφανίζεται κυρίως στην εφηβεία και διατηρείται σε όλη την πρώιμη και μέση ενήλικη ζωή, ενώ ακολούθως δείχνει να μειώνεται και τελικά να παύει να υφίσταται σε μεγαλύτερες ηλικίες (Zeigler-Hill και Myers, 2012). Σε μία μετά-ανάλυση των Kling και συν. (1999), διαπιστώθηκε ότι το μεγαλύτερο διαφυλικό χάσμα στην αναφερόμενη αυτοεκτίμηση παρατηρείται κατά τη διάρκεια των τελευταίων εφηβικών χρόνων. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι και στα δύο φύλα, η αυτοεκτίμηση ακολουθεί μία παρόμοια πορεία, καθώς είναι σχετικά υψηλή στην παιδική ηλικία, μειώνεται στην εφηβεία και σταδιακά αρχίζει να έχει ανοδική πορεία (Wagner και συν., 2013). Επιπλέον, διαθέσιμα ερευνητικά ευρήματα συνηγορούν στη διαπίστωση ότι το διαφυλικό χάσμα είναι ακόμα μεγαλύτερο όταν αξιολογείται η αυτοεκτίμηση σε επιμέρους τομείς της ζωής (Gentile και συν., 2009).

Διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις έχουν χρησιμοποιηθεί για την εκτίμηση των διαφυλικών διαφορών σε όρους αυτοεκτίμησης. Η κοινωνιολογική προσέγγιση αναγνωρίζει ότι το αίσθημα του «ανήκειν» αποτελεί βασικό συστατικό της αυτοεκτίμησης, η οποία πηγάζει από τις σχέσεις με τους άλλους (Leary και συν., 1995). Έτσι, οι διαπροσωπικές αλληλεπιδράσεις αποτελούν καθοριστικές προβλεπτικές μεταβλητές των διακυμάνσεων της αυτοεκτίμησης (Denissen και συν., 2008). Οι άνδρες και οι γυναίκες εσωτερικεύουν διαφορετικά τις διαπροσωπικές τους σχέσεις και τα κριτήρια επιτυχίας αλλά κυρίως διαθέτουν διαφορετική θεώρηση του εαυτού. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες έχουν την τάση να αντιλαμβάνονται με έναν ολιστικό τρόπο τον κόσμο κα, κυρίως, την εικόνα του εαυτού τους, ενσωματώνοντας δηλαδή σε αυτή τα αγαπημένα και σημαντικά γι' αυτές πρόσωπα και τις σχέσεις τους μαζί τους, δημιουργώντας ένα συγκεντρωτικό σχήμα του εαυτού τους. Μέσα από την υιοθέτηση των ρόλων και την κοινωνικοποίηση από την πολύ μικρή ηλικία, τα κορίτσια μαθαίνουν να δημιουργούν ισχυρές συναισθηματικές σχέσεις μέσα από την ενθάρρυνση και την επιβράβευση (Josephs και συν., 1992).

Επίσης, τα γνωστικά μοντέλα με σημαντικότερο αυτό του James (1890) θεωρούν ότι η αυτοεκτίμηση σχετίζεται με τα επιτεύγματα του ατόμου σε διάφορους τομείς της ζωής του. Μέσω, λοιπόν, αυτής της προσέγγισης, οι διαφορές στην αυτοεκτίμηση ανάμεσα στα δύο φύλα μπορούν να ερμηνευτούν βάσει της αποδοτικότητας και των

επιτευγμάτων τους. Μάλιστα, οι σύγχρονες γυναίκες, συχνά, λόγω της συχνής ασυμφωνίας προσωπικών ρόλων και κοινωνικών στερεοτύπων που βιώνουν αλλά και των περισσότερων υποχρεώσεων που έχουν αναλάβει, έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να εκφράσουν άγχος αλλά και χαμηλή αυτοεκτίμηση. Οι υποχρεώσεις τους αφορούν τόσο στη δημιουργία βαθύτερων σχέσεων όσο και στην επαγγελματική καταξίωση, με αποτέλεσμα, προκειμένου να αποκτήσουν αυτοεκτίμηση, συχνά παραιτούνται του ενός ή του άλλου ρόλου ή απλώς αποτυγχάνουν και στους δύο, λόγω της δυσκολίας επίτευξης και των δύο ταυτόχρονα (Παπάνης, 2011).

1.1.5 Γυναίκες κρατούμενες

Αρκετές μελέτες έχουν διερευνήσει τα επίπεδα αυτοεκτίμησης σε πληθυσμούς κρατουμένων, ωστόσο, ελάχιστες είναι αυτές που έχουν εστιάσει στις διαφυλικές διαφοροποιήσεις. Σε γενικές γραμμές, έχει αποδειχθεί ότι οι κρατούμενοι έχουν χαμηλότερο βαθμό αυτοεκτίμησης συγκριτικά με το γενικό πληθυσμό (Gullone και συν., 2000), ενώ έχει επίσης τεκμηριωθεί ότι τα εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης στους κρατούμενους συνδέονται και με προβλήματα κλινικής φύσης, όπως είναι οι ψυχικές διαταραχές (Sheridan, 1996). Επίσης, έχει διαπιστωθεί ότι το άγχος που σχετίζεται με τον εγκλεισμό στη φυλακή συσχετίζεται με χαμηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης (Toch, 1982; Zamble και Porporino, 1990). Η Oser (2006) συνέκρινε τα επίπεδα αυτοεκτίμησης σε 134 κρατούμενους, βρίσκοντας ότι αυτοί που εξέτιαν ποινή για βίαια εγκλήματα είχαν σημαντικά χαμηλότερη αυτοεκτίμηση σε σχέση με τους υπόλοιπους κρατούμενους, ενώ το ίδιο τεκμηριώθηκε και για τους κρατούμενους με μεγαλύτερη ποινή και περισσότερες καταδίκες ως ανήλικοι παραβάτες.

Επίσης, σε μελέτη του Benda (2001) βρέθηκε ότι υπάρχει μία αντίστροφη σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και υποτροπής σε παραβάσεις του νόμου μετά την αποφυλάκιση, σε έρευνα του Bennett (1974) διαπιστώθηκε ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ επιπέδων αυτοεκτίμησης λίγο πριν την αποφυλάκιση και θετικής προσαρμογής της ποινής (π.χ. μείωσης του χρόνου κράτησης), ενώ ο Wormith (1974) κατέδειξε ότι η αυτοεκτίμηση αποτελεί σημαντικό παράγοντα της εργασιακής και κοινωνικής ένταξης μετά την αποφυλάκιση. Ομοίως, οι Gendreau και συν. (1979)

βρήκαν ότι οι αλλαγές σε ορισμένες πτυχές της αυτοεκτίμησης αποτελούν προγνωστική μεταβλητή της υποτροπής δύο χρόνια μετά την έκτιση της ποινής. Ο Maruna (2001) υποστήριξε ότι ορισμένοι πρώην κρατούμενοι έχουν ισχυρότερα συναισθήματα για την αυταξία τους συγκριτικά με τους συχνότερους παραβάτες, ενώ η Hubbard (2006) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι αυξημένα επίπεδα αυτοεκτίμησης συνδέονται με χαμηλότερη πιθανότητα υποτροπής μετά την αποφυλάκιση στους λευκούς Αμερικάνους αλλά όχι στους Αφροαμερικάνους.

Όσον αφορά στις γυναίκες κρατούμενες, οι Bloom και Covington (2000) κατέδειξαν ότι αυτές έχουν χαμηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης, ενώ ο Ireland (2002) ανέδειξε και διαφυλικές διαφοροποιήσεις στον έγκλειστο πληθυσμό. Συγκεκριμένα, στην εν λόγω έρευνα στην οποία συμμετείχαν 502 κρατούμενοι (285 άνδρες και 217 γυναίκες), διαπιστώθηκε ότι οι άνδρες έχουν σημαντικά υψηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης σε σχέση με τις γυναίκες. Ωστόσο, δεδομένης και της έλλειψης σαφών και επαρκών ερευνητικών ενδείξεων, η αυτοεκτίμηση στις γυναίκες κρατούμενες και οι παράγοντες που τη διαμορφώνουν δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν. Εκτός αυτού, η κουλτούρα της φυλακής χαρακτηρίζεται από ένα μοναδικό σύνολο κανόνων, προτύπων και πεποιθήσεων, οικοδομώντας ένα περιβάλλον στο οποίο η αρρενωπότητα, η κυριαρχικότητα και η επιθετικότητα θεωρούνται πολλές φορές ως παράγοντες επιβίωσης (Wooldredge και Steiner, 2012). Μάλιστα, έχει υποστηριχθεί ότι ο εγκλεισμός σε ένα σωφρονιστικό ίδρυμα ενισχύει τον «τοξικό ανδρισμό», δηλαδή το φάσμα των στερεοτυπικών αρσενικών χαρακτηριστικών που καλλιεργούν την εχθρική και επιθετική συμπεριφορά (Debowska και συν., 2016). Κατά συνέπεια, τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες κρατούμενες μπορεί να εκφράζουν χαμηλά ή υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης, εκ των οποίων τα τελευταία να είναι μία μορφή φαινομενικής αυτοεκτίμησης, δεδομένου ότι οι κρατούμενοι συχνά υιοθετούν τις αξίες της φυλακής, ευθυγραμμίζοντας τις πράξεις, τις αντιλήψεις και τις στάσεις τους με την πλειοψηφία (Copes και συν., 2013).

ΣΥΝΟΨΗ:

Η αυτοεκτίμηση είναι ένα από τα βασικά συστατικά της έννοιας του εαυτού, η οποία είναι ζωτικής σημασίας για το σχηματισμό και την ανάπτυξη της προσωπικότητας

(Schunk, Meece και Pintrich 2012). Η αυτοεκτίμηση, αντιπροσωπεύει τη συναισθηματική πλευρά του «εαυτού» και αναφέρεται στη σφαιρική άποψη που έχει κάποιος για την αξία του ως ατόμου. Σύμφωνα με τον Rosenberg, η αυτοεκτίμηση μπορεί να χαρακτηριστεί ως η ευνοϊκή ή δυσμενής στάση απέναντι στον εαυτό (Rosenberg 1965b). Αν και η αυτοεκτίμηση μπορεί να αλλάξει κατά την ανάπτυξη ενός ατόμου, χαρακτηρίζεται γενικά από σταθερότητα με την πάροδο του χρόνου (Schunk, Meece και Pintrich 2012). Η αυτοεκτίμηση, η φύση, το εννοιολογικό πλαίσιο και η λειτουργία της είναι ένα εξαιρετικά αμφιλεγόμενο ζήτημα σε όλη τη βιβλιογραφία. Μεταξύ των ζητημάτων που εγείρουν ανησυχίες είναι εάν η αυτοεκτίμηση πρέπει να γίνει κατανοητή ως κατάσταση ή ένα χαρακτηριστικό, εάν βασίζεται σε συναισθηματικές ή γνωστικές διαδικασίες, και εάν η σιωπηρή και ρητή αυτοεκτίμηση είναι δύο διαφορετικές μορφές αυτοεκτίμησης (Zeigler-Hill 2010). Στην τρέχουσα μελέτη η αυτοεκτίμηση μετράται από την κλίμακα αυτοεκτίμησης του Rosenberg (RSES) (Rosenberg 1965a).

1.2 ΑΥΤΟΑΝΤΙΛΗΨΗ

1.2.1 Εννοιολογική προσέγγιση

Η έννοια του εαυτού με βασικές συνιστώσες την αυτοαντίληψη και την αυτοεκτίμηση, έχει, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, αποτελέσει αντικείμενο έντονης ερευνητικής δραστηριότητας. Το επιστημονικό έργο στις αρχές του προηγούμενου αιώνα, αντιμετώπισε την αυτοαντίληψη ως μία «δεξαμενή» στην οποία συσσωρεύονται συνεχώς οι εμπειρίες του ατόμου. Για παράδειγμα, ο Mead (1934) πρότεινε ότι η αυτοαντίληψη δομείται πάνω στις αλληλεπιδράσεις του ατόμου με τους άλλους. Αδιαμφισβήτητα, ο «εαυτός» είναι ένα από τα κεντρικότερα ζητήματα στην επιστήμη της ψυχολογίας, έχοντας καθοριστικές συνέπειες στην κοινωνική αλληλεπίδραση του ατόμου (Baumeister, 1998), την προσωπικότητά του (Robins και συν., 1999), την ανάπτυξη (Howe και συν., 2003) και τη μνήμη του (Kihlstrom και συν., 2003) καθώς και σε άλλες εκφάνσεις της ζωής του. Ωστόσο, το πώς αναπαρίσταται η αυτοαντίληψη στον άνθρωπο δεν είναι πλήρως κατανοητό. Όπως επισημαίνουν οι Greewald και Banaji (1989), η δομή του εαυτού είναι ένα εξαιρετικά περίπλοκο ζήτημα.

Με γενικούς όρους, η αυτοαντίληψη θεωρείται ως μία οργανωμένη συμπεριφορική τάση που εξαρτάται από τις εμπειρίες και τα βιώματα του ατόμου, καθώς αυτό προχωράει στη ζωή του αντανακλώντας τον εαυτό του στους άλλους και, παράλληλα, αποτελεί ένα ολοκληρωμένο σύνολο στάσεων, αντιλήψεων, αξιών, ικανοτήτων, ιδεών, συνηθειών και συναισθημάτων. Σύμφωνα με τον Purkey (1988), η αυτοαντίληψη είναι ένα περίπλοκο, οργανωμένο και δυναμικό σύστημα μαθημένων αντιλήψεων, στάσεων και απόψεων που έχει κάθε άτομο για το τι είναι αληθινό για την προσωπική του ύπαρξη, ενώ ο Franken (1994) αναφέρει ότι η αυτοαντίληψη είναι η βάση όλων των παρακινούμενων συμπεριφορών, αναδεικνύοντας διαφορετικούς εαυτούς. Σημαντικό είναι, επίσης, να σημειωθεί ότι η αυτοαντίληψη σχετίζεται άμεσα με την αυτοεκτίμηση, καθώς όταν οι άνθρωποι γνωρίζουν τον εαυτό τους, έχουν τη δυνατότητα να μεγιστοποιούν τα θετικά αποτελέσματα της ζωής τους, διότι γνωρίζουν τι μπορούν να καταφέρουν και τι όχι (Franken, 1994).

Ο Murphy (1947) προσέγγισε εννοιολογικά την αυτοαντίληψη ως το σύνολο των γνωστών πραγμάτων που το άτομο πιστεύει για τον εαυτό του, ενώ ο Symonds (1951) υιοθέτησε μία παρόμοια προσέγγιση, αναφέροντας ότι η αυτοαντίληψη είναι ο τρόπος με τον οποίο το άτομο αντιδρά στον εαυτό του, αναδεικνύοντας τέσσερις βασικές πτυχές της, τον τρόπο με τον οποίο το άτομο αντιλαμβάνεται τον εαυτό του, τον τρόπο που σκέφτεται για τον εαυτό του, την αξία που του προσδίδει και το πώς προσπαθεί να τον βελτιώσει ή να τον υπερασπίσει μέσω διαφόρων πράξεων.

Σύμφωνα με τον Πετρόφσκι (1969), ο όρος αυτοαντίληψη ή αντίληψη του Εγώ, αναφέρεται στο σύστημα παραστάσεων του ανθρώπου για τον εαυτό του, στη βάση των οποίων οικοδομεί τις αμοιβαίες σχέσεις με τους συνανθρώπους του και τη στάση του απέναντί τους. Είναι μια σχετικά σταθερή, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό συνειδητή, ολοκληρωμένη, αν και όχι απαλλαγμένη από εσωτερικές αντιφάσεις, μορφή του προσωπικού Εγώ, η οποία είναι αποτέλεσμα της απόσπασης του ανθρώπου από τον περίγυρό του, πράγμα που του επιτρέπει να αισθάνεται ως υποκείμενο των σωματικών και ψυχικών του καταστάσεων, καθώς και των αντίστοιχων διεργασιών και ενεργειών. Ο Baumesteir (1998) θεωρεί ότι η αυτοαντίληψη είναι το σύνολο των αντιλήψεων του ατόμου για τον εαυτό του, συμπεριλαμβανομένων των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του που το διαμορφώνουν, ενώ, αν και μοιράζεται πολλά κοινά στοιχεία με την ταυτότητά του, ωστόσο, δεν ταυτίζεται απόλυτα μαζί της.

Ο James (1890) όρισε την αυτοαντίληψη ως το σύνολο των αντιλήψεων που έχει το άτομο για τον εαυτό του και τις ικανότητές του, καθώς η εικόνα του εαυτού καθορίζεται από την εικόνα των άλλων (αντίληψη - αξιολόγηση) για αυτόν. Από την άλλη πλευρά, ο Rogers (1951) βλέπει την αυτοαντίληψη ως στοιχείο του φαινομενολογικού πεδίου του ατόμου, του συνόλου των αντιλήψεων του για τον κόσμο, που διαμορφώνεται κατά τη συναλλαγή του ατόμου με το περιβάλλον. Ακόμη, η αυτοαντίληψη έχει οριστεί ως η γνωστική πτυχή του εαυτού που συνδέεται με την αυτοεικόνα του ατόμου και γενικά αναφέρεται στην ολότητα ενός σύνθετου, οργανωμένου και δυναμικού συστήματος το οποίο απαρτίζεται από τα «πιστεύω» του ατόμου, τα ιδανικά, τις στάσεις και τις συμπεριφορές, τις οποίες το ίδιο το άτομο θεωρεί αντιπροσωπευτικές για την προσωπικότητά του και την ύπαρξή του (Huitt,

2004). Παρατηρείται, λοιπόν, πως αν και υπάρχει μια ποικιλία ορισμών που χρησιμοποιούνται για την έννοια της αυτοαντίληψης, η πλειονότητα των ειδικών συμφωνεί ότι η αυτοαντίληψη είναι το σύνολο των πεποιθήσεων και των στάσεων που διαμορφώνει ένα άτομο για τον εαυτό του, οι οποίες συνεπάγονται διάφορες τάσεις συμπεριφοράς.

1.2.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις και βασικές διαστάσεις

Η αυτοαντίληψη αποτελεί μία έννοια που έχει απασχολήσει εδώ και δεκαετίες θεωρητικούς και ερευνητές. Σύμφωνα με την προσέγγιση του Rogers (1951), ο εαυτός είναι ένα διαφοροποιούμενο τμήμα του φαινομενικού πεδίου που αποτελείται από ένα μοτίβο συνειδητών αντιλήψεων και αξιών του Εγώ. Οι βασικές ιδιότητες του εαυτού είναι οι εξής: (1) αναπτύσσεται ως αποτέλεσμα των αλληλεπιδράσεων με το περιβάλλον, (2) ενδέχεται να αλληλεπιδρά με τις αξίες των άλλων ή να τις αντιλαμβάνεται με στρεβλό τρόπο, (3) προσπαθεί να έχει συνοχή, (4) συμπεριφέρεται με τρόπους που είναι συνεπείς με το Εγώ, (5) βιώνει εμπειρίες που δε συνάδουν με τα δομικά του χαρακτηριστικά και, έτσι, τις αντιλαμβάνεται ως απειλές, και (6) εξελίσσεται ως αποτέλεσμα της διαδικασίας ωρίμανσης και μάθησης. Ο Rogers (1951), το έργο του οποίου επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τις μετέπειτα θεωρητικές προσεγγίσεις και την αντίστοιχη έρευνα, εισήγαγε ένα ολόκληρο σύστημα για την αυτοαντίληψη, στο οποίο κεντρικό σημείο είναι ο εαυτός, ο οποίος είναι και το σημαντικότερο συστατικό της ανθρώπινης προσωπικότητας και προσαρμοστικότητας. Θεωρώντας τον εαυτό ως ένα κοινωνικό προϊόν που αναπτύσσεται σε σχέση με τους άλλους, πρότεινε ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν μία βασική ανάγκη να αναπτύσσουν θετικές συμπεριφορές στο πλαίσιο της προσπάθειας αυτοπραγμάτωσης.

Ο James (1890) ανέπτυξε ένα πολυδιάστατο θεωρητικό μοντέλο της αυτοαντίληψης, αναδεικνύοντας τις επιμέρους διαστάσεις της. Συγκεκριμένα, υπέθεσε ότι η αυτοαντίληψη είναι οργανωμένη και δομημένη, ενώ το πολυδιάστατο χαρακτηριστικό της αντανακλά το προσωπικό σύστημα αναφοράς του ατόμου. Η αυτοαντίληψη έχει ιεραρχική δομή, βάσει των προσωπικών συμπεριφορών και αντιλήψεων, καθώς ορισμένα στοιχεία αυτών επιδρούν διαφορετικά στις διάφορες

πτυχές της. Επίσης, ο James (1890) υπέθεσε ότι η αυτοαντίληψη γίνεται ολοένα και πιο περίπλοκη όσο ο άνθρωπος προχωράει προς την ενήλικη ζωή, λαμβάνοντας μία περιγραφική και αξιολογική έκφανση, ενώ διαφοροποιείται από άλλες σχετικές ψυχολογικές δομές, όπως είναι η αυτοεκτίμηση και η ανάγκη επίτευξης. Βάσει αυτής της προσέγγισης, οι Shavelson και συν. (1976) θεώρησαν ότι η γενική αυτοαντίληψη τοποθετείται ιεραρχικά στην κορυφή του μοντέλου της αυτοαντίληψης και, ακολούθως, διακρίνεται σε διάφορους τομείς που σχετίζονται με την ακαδημαϊκή και τη μη ακαδημαϊκή αυτοαντίληψη. Επιπλέον, η ακαδημαϊκή αυτοαντίληψη διαιρείται σε επιμέρους θεματικές ακαδημαϊκές περιοχές, ενώ η μη ακαδημαϊκή σε τρία πεδία, την κοινωνική αυτοαντίληψη (σχέσεις με τους συνομήλικους και σχέσεις με τους σημαντικούς άλλους), τη συναισθηματική αυτοαντίληψη και τη σωματική αυτοαντίληψη (φυσική ικανότητα και φυσική εμφάνιση).

Ο Rosenberg (1986), συνδέοντας την αυτοαντίληψη με την αυτοεκτίμηση, υποστήριξε ότι η πρώτη αναπτύσσεται βάσει τεσσάρων κεντρικών αρχών, τις κοινωνικές συγκρίσεις, τις αντανεκλαστικές αξιολογήσεις, την ψυχολογική κεντρικότητα και τις ερμηνείες του ατόμου για τις προσωπικές του επιτυχίες και αποτυχίες. Στο πλαίσιο αυτό, η αυτοαντίληψη δομείται σύμφωνα με τις διαδικασίες αξιολόγησης του ατόμου σε σχέση με τους άλλους και τον καθρεπτιζόμενο εαυτό στους σημαντικούς άλλους, των οποίων οι αξίες είναι σημαντικές για το πώς εκλαμβάνει τον εαυτό του. Επίσης, βασική αρχή της αυτοαντίληψης είναι η ψυχολογική κεντρικότητα, υπό την έννοια ότι το άτομο αυτοαξιολογείται σύμφωνα με κάποιες προσωπικές αξίες, δηλαδή τους τρόπους που αντιλαμβάνεται το επιθυμητό. Ομοίως, οι προσωπικές ερμηνείες των επιτυχιών και αποτυχιών επηρεάζουν τον έλεγχο, τη σταθερότητα και τη σφαιρικότητα του ατόμου, διαμορφώνοντας την αυτοαντίληψη στη βάση των αντιληπτών επιδόσεων σε διάφορους τομείς της ζωής. Ως εκ τούτου, η αυτοαντίληψη δεν είναι ένα μονοδιάστατο οικοδόμημα, αλλά κάθε μία από τις επιμέρους πτυχές της υποδηλώνει τη διαφορετική έμφαση που αποδίδεται κάθε φορά σε κάθε έκφανση του εαυτού και την πολυμορφία των εμπειριών που τις διαμορφώνουν.

Επιπρόσθετα, το μοντέλο των πολλαπλών πτυχών (Multiple Self-aspects Framework – MSF) θεωρεί την αυτοαντίληψη ως ένα σύνολο πολλαπλών πτυχών, το οποίο

δομείται βάσει πέντε αρχών: (1) ο εαυτός είναι μία συλλογή πολλαπλών εκφάνσεων που εξαρτώνται από το εκάστοτε πλαίσιο της ζωής του ανθρώπου, (2) οι εκφάνσεις αυτές συσχετίζονται με τα προσωπικά χαρακτηριστικά του ατόμου, τα οποία γίνονται πιο προσιτά όταν αυτές ενεργοποιούνται, και αντίστροφα, (3) η συνολική αυτοαντίληψη αντανακλά την αξιολόγηση των επιμέρους εκφάνσεών της, λαμβάνοντας υπόψη την προσβασιμότητα του ατόμου σε αυτές, ενώ η ανατροφοδότηση σχετικά με αυτές επηρεάζει τη συναισθηματική του κατάσταση, (4) η ανατροφοδότηση αυτή επηρεάζει τις αξιολογήσεις των επιμέρους πτυχών που μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά και (5) ο αντίκτυπος της πληροφόρησης για μία πτυχή της αυτοαντίληψης έχει αυξητική επίδραση στις υπόλοιπες πτυχές της (Connell, 2011). Τέλος, σύμφωνα με τον Higgins (1989), οι τρεις πτυχές του εαυτού που ενσωματώνονται στο σύνολο των αυτοαντιλήψεων περιλαμβάνουν τον πραγματικό εαυτό, ο οποίος αντανακλά τα χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες που το άτομο αποδίδει στον εαυτό του, τον ιδανικό εαυτό, ο οποίος αντιπροσωπεύει αυτό που το άτομο θα ήθελε να είναι ιδανικά, και το δεοντικό εαυτό, ο οποίος σχετίζεται με τα χαρακτηριστικά που το άτομο πιστεύει ότι θα έπρεπε να έχει.

Συνολικά, οι διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις υιοθετούν μία πολυδιάστατη μορφή της αυτοαντίληψης που επηρεάζεται ταυτόχρονα από τις προσωπικές αξίες και τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις.

1.2.3 Ερευνητικές προσεγγίσεις

Η έννοια της αυτοαντίληψης έχει προσεγγιστεί ερευνητικά με πολλαπλούς τρόπους και διαφορετικές εστιάσεις. Μία εξ αυτών αφορά τη φυσική τάση του ανθρώπου να έχει θετικές αυτοαντιλήψεις (Taylor και Brown, 1988). Σύμφωνα με τον Brown (1998), οι περισσότεροι άνθρωποι αναγνωρίζουν περισσότερα θετικά από αρνητικά χαρακτηριστικά για τον εαυτό τους, μία τάση που είναι ισχυρότερη σε εκείνους με υψηλή αυτοεκτίμηση, αναδεικνύοντας, έτσι, τη σχέση μεταξύ αυτοαντίληψης και αυτοενίσχυσης/αυτοβελτίωσης, δηλαδή ενεργούς προσπάθειας προσωπικής ανάπτυξης και βελτίωσης του εαυτού. Οι Taylor και συν. (2003) διαπίστωσαν ότι τα άτομα που έχουν ισχυρότερη τάση αυτοβελτίωσης εκδηλώνουν, παράλληλα, και θετικότερες συμπεριφορές στη ζωή τους, διαμορφώνοντας έτσι και αντίστοιχες

αυτοαντιλήψεις και επιτυγχάνοντας ευνοϊκότερα ψυχολογικά και κοινωνικά επιτεύγματα. Από την άλλη πλευρά, έχει υποστηριχθεί ότι οι υπερβολικά θετικές αυτοαξιολογήσεις αντανακλούν έναν μη υγιή εαυτό και μία εξαιρετικά ατομοκεντρική προσωπικότητα που υποβαθμίζει τη συνολική ευημερία του ατόμου (Colvin και Block, 1994). Επιπλέον, έχει βρεθεί ότι η υπερβολική τάση αυτοβελτίωσης αποτελεί προβλεπτική μεταβλητή φτωχών κοινωνικών δεξιοτήτων και ψυχολογικής προσαρμοστικότητας (Robins και Beer, 2001).

Ένα ακόμη σημείο που έχει διερευνηθεί στο πεδίο αυτό είναι η σχέση μεταξύ αυτοαντίληψης και αυτοελέγχου, καθώς έχει υποστηριχθεί ότι εκείνοι που έχουν θετικές αυτοαντιλήψεις τείνουν να έχουν και ισχυρές πεποιθήσεις για τον προσωπικό τους έλεγχο (Langer, 1975). Οι πεποιθήσεις αυτές είναι δυνατόν να είναι ιδιαίτερα επωφελείς για διάφορες πτυχές του εαυτού, οδηγώντας σε καλύτερη απόδοση υπό συνθήκες πίεσης, αν και η ανάγκη ελέγχου μπορεί να είναι τόσο ισχυρή που μπορεί να οδηγήσει το άτομο σε αμφισβητήσιμες ενέργειες και συνεχή αυτοενοχοποίηση που ακολουθείται μετά από αρνητικά γεγονότα ζωής (Davis και συν., 1995). Ακόμη, αρκετοί ερευνητές έχουν συνδέσει την αυτοαντίληψη με την προσωπικότητα και τις αντίστοιχες επιδράσεις της στην ψυχολογική ευημερία και την ψυχική υγεία του ανθρώπου. Για παράδειγμα, το μοντέλο των πέντε παραγόντων της προσωπικότητας προτείνει ότι η αυτοαντίληψη διαμορφώνεται από τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας σε πέντε βασικές διαστάσεις (John και Srivastava, 1999). Στο πλαίσιο αυτό, έχει υποστηριχθεί ότι ορισμένες διαστάσεις της προσωπικότητας, όπως η εξωστρέφεια, οι οποίες δομούνται βάσει των αυτοαντιλήψεων, έχουν θετικό αντίκτυπο στις ακαδημαϊκές επιδόσεις, στην εργασιακή απόδοση και την ψυχική υγεία (Adams και συν., 1998).

Άλλοι ερευνητές έχουν εστιάσει στη σημασία της διατήρησης της συνέπειας της αυτοαντίληψης. Υπό το πρίσμα της θεωρίας της αυτοεπιβεβαίωσης, οι άνθρωποι επιδιώκουν να διατηρούν μία συνοχή μεταξύ του αντιληπτού περιεχομένου της έννοιας του εαυτού τους και της ανατροφοδότησης από το περιβάλλον τους και τις κοινωνικές τους αλληλεπιδράσεις. Μάλιστα, έχει υποστηριχθεί ότι οι περισσότεροι άνθρωποι επιλέγουν να συναναστραφούν κοινωνικά με άτομα των οποίων η αυτοαντίληψη συνάδει με τη δική τους (Swann, 1997). Ομοίως, η θεωρία της

γνωστικής ασυμφωνίας έχει καταδείξει ότι οι άνθρωποι προτιμούν να υιοθετούν ιδέες και αξίες και να συμπεριφέρονται με πρότυπα που συνάδουν με την αυτοαντίληψή τους και τις υπάρχουσες πεποιθήσεις τους, έτσι ώστε να αποφεύγουν μία απωθητική κατάσταση διέγερσης που προκύπτει από ανάλογες αντιφάσεις (Fried και Aronson, 1995).

Ένα ακόμη ζήτημα που έχει απασχολήσει τους ερευνητές και την ακαδημαϊκή βιβλιογραφία είναι αν υφίσταται αποκλειστικά ένας εαυτός, για τον οποίο διαμορφώνονται οι αντίστοιχες αυτοαντιλήψεις, γεγονός που επηρεάζεται και από πολιτισμικούς παράγοντες. Για παράδειγμα, ο δυτικός πολιτισμός προβάλλει την αντίληψη ότι υπάρχει ένας, αληθινός εαυτός (Markus και Kitayama, 1991). Οι θεωρητικοί της μίας οντότητας του εαυτού θεωρούν ότι οι άνθρωποι εκδηλώνουν μικρή μεταβλητότητα στις συμπεριφορές τους με το πέρασμα του χρόνου και έχουν συνεπείς αντιλήψεις για την κοινωνική τους εικόνα και ταυτότητα (McConnell, 2001). Από την άλλη πλευρά, ο ενιαίος εαυτός έχει επικριθεί από θεωρητικούς της κοινωνικής ψυχολογίας, οι οποίοι αντιλαμβάνονται τον εαυτό ως ένα συνδυαστικό αποτέλεσμα πολλών διαφορετικών εκφάνσεων ανάλογα με το πλαίσιο δράσης του ατόμου (Linville και Carlston, 1994). Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, οι άνθρωποι έχουν πολλές πτυχές του εαυτού που ενεργοποιούνται σε διαφορετικά πλαίσια, διαμορφώνοντας αντίστοιχες συμπεριφορές.

1.2.4 Διαφυλικές διαφορές

Η έρευνα σχετικά με τις διαφυλικές διαφορές στο πεδίο της αυτοαντίληψης έχει επικεντρωθεί, κατά κύριο λόγο, στην ακαδημαϊκή πτυχή της και σε ανήλικους πληθυσμούς, δεδομένου ότι υπάρχει άμεση συσχέτιση μεταξύ αυτοαντίληψης και ακαδημαϊκών επιδόσεων, η οποία μάλιστα είναι αμφίδρομη. Συγκεκριμένα, έχει διαπιστωθεί ότι η θετική αυτοαντίληψη επηρεάζει θετικά τις ακαδημαϊκές επιδόσεις, οι οποίες με τη σειρά τους οδηγούν το μαθητή να διαμορφώνει ευνοϊκές αντιλήψεις για τον εαυτό του (Strein, 1993). Όπως αναφέρουν οι Muldoon και Reilly (2003), η αυτοαντίληψη επηρεάζει τις ακαδημαϊκές επιδόσεις και με έμμεσο τρόπο, μέσω της προβλεπτικής της δύναμης αναφορικά με το ενδιαφέρον που επιδεικνύει το άτομο ως μαθητής στο σχολείο και, μετέπειτα, ως ενήλικας σε διάφορες πτυχές της

επαγγελματικής και προσωπικής ζωής του (Tenenbaum και Leaper, 2003). Παράλληλα, έχει διαπιστωθεί ότι η αυτοαντίληψη σε συγκεκριμένους τομείς συσχετίζεται με τα επιτεύγματα ανεξαρτήτως προηγούμενων επιτευγμάτων σε άλλους τομείς του εαυτού (Trautwein και συν., 2006).

Σε γενικές γραμμές, οι άνθρωποι βιώνουν μία πτώση των θετικών τους αυτοαντιλήψεων κατά τη διάρκεια της μέσης παιδικής ηλικίας και αργότερα στην πρώιμη εφηβεία, με την τάση αυτή να αναστρέφεται στο τέλος της εφηβικής ηλικίας και στην ενήλικη ζωή (Harter, 2006). Η τάση αυτή αποδίδεται στην αυξανόμενη ικανότητά τους να αξιολογούν ρεαλιστικά τις ικανότητές τους σε σχέση με τους άλλους, δεδομένων και των συναισθηματικών, γνωστικών και φυσιολογικών αλλαγών που επισυμβαίνουν με το πέρασμα του χρόνου (Rudasill και συν., 2009). Ωστόσο, σημαντικές διαφοροποιήσεις εντοπίζονται στα δύο φύλα. Σύμφωνα με μία μακροχρόνια έρευνα των De Fraine και συν. (2007) που πραγματοποιήθηκε σε εφήβους ηλικίας 12 με 18 ετών, οι θετικές αυτοαντιλήψεις των κοριτσιών ακολουθούν ισχυρότερη πτωτική πορεία συγκριτικά με τα αγόρια κατά τη διάρκεια των εφηβικών χρόνων.

Επίσης, σε μια μετά-ανάλυση της Harter (2006) βρέθηκε ότι, πράγματι, υπάρχουν σημαντικές διαφυλικές διαφορές στην ακαδημαϊκή αυτοαντίληψη κοριτσιών και αγοριών, με τις διαφορές αυτές να είναι μεγαλύτερες στη μέση και στο τέλος της εφηβείας. Συνήθως, τα αγόρια έχουν θετικότερη ακαδημαϊκή αυτοαντίληψη όσον αφορά στα μαθηματικά και τα αθλήματα, ενώ για τα κορίτσια η θετικότερη αυτοαντίληψη εντοπίζεται στα πεδία των γλωσσών και των τεχνών (Nagy και συν., 2006). Επίσης, οι διαφορές αυτές επηρεάζουν σημαντικά όχι μόνο τις σχολικές επιδόσεις, αλλά και τις επαγγελματικές επιλογές τους ως ενήλικοι (Nagy και συν., 2008). Πιο πρόσφατα, σε μετά-ανάλυση των Else-Quest και συν. (2010) τεκμηριώθηκε ότι τα κορίτσια έχουν αρνητικότερες αυτοαντιλήψεις για τις επιδόσεις στους στα μαθηματικά συγκριτικά με τα αγόρια σε διάφορα πολιτισμικά πλαίσια διαφορετικών χωρών, παρ' όλο που οι πραγματικές τους επιδόσεις είναι παρόμοιες.

Η θεωρία προσφέρει δύο ανταγωνιστικές προσεγγίσεις σχετικά με τις διαφορές των δύο φύλων στην αυτοαντίληψη. Από τη μία πλευρά, η θεωρία της εντατικοποίησης

υποθέτει ότι οι δραστηριότητες που σχετίζονται με το φύλο καθίστανται σημαντικότερες στους έφηβους, καθώς με την πάροδο του χρόνου συμμορφώνονται περισσότερο με τα αντίστοιχα στερεότυπα (Hill και Lynch, 1983). Έτσι, τα κορίτσια αναπτύσσουν αρνητικότερες αντιλήψεις για ορισμένους ακαδημαϊκούς τομείς που κυριαρχούνται από το ανδρικό φύλο, όπως τα μαθηματικά, και αντίστροφα. Από την άλλη πλευρά, η θεωρία της σύγκλισης υποθέτει ότι η ανάπτυξη της αυτοαντίληψης ακολουθεί αντίστροφη πορεία, καθώς τα αγόρια ξεκινούν το σχολείο με υψηλότερες και μη ρεαλιστικές προσδοκίες, στις οποίες στη συνέχεια προσαρμόζονται ως απόκριση στη θετική ανατροφοδότηση αναφορικά με τις επιδόσεις τους στο πλαίσιο της διαδικασίας κοινωνικής σύγκρισης (Jacobs και συν., 2002).

Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, το χάσμα μεταξύ των δύο φύλων μειώνεται σταδιακά γιατί τα κορίτσια δεν υπερεκτιμούν αρχικά τις δυνατότητές τους. Γενικότερα, όπως συμβαίνει και στην περίπτωση της αυτοεκτίμησης, υπάρχουν σημαντικές διαφυλικές διαφορές και στην αυτοαντίληψη, αντανακλώντας τα αντίστοιχα στερεότυπα και επηρεάζοντας τις αυτοαντιλήψεις των ανθρώπων από την εφηβεία μέχρι και την ενήλικη ζωή τους. Σύμφωνα με τους Baron και συν. (2014), τα στερεότυπα των δύο φύλων έχουν καθοριστικό αντίκτυπο στη διαμόρφωση του εαυτού σε όλο το φάσμα της ζωής του ανθρώπου. Ενδεικτικά, έχει βρεθεί ότι οι γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας έχουν αρνητικότερες αυτοαντιλήψεις για την προσωπική τους ευημερία (ευτυχία, συντροφικότητα, υγεία, ικανοποίηση από τη ζωή) σε σχέση με τους άνδρες (Pinquart και Sörensen, 2001).

1.2.5 Γυναίκες κρατούμενες

Η αυτοαντίληψη των γυναικών κρατουμένων δεν έχει διερευνηθεί επαρκώς στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία, αν και υπάρχουν σαφείς ενδείξεις ότι η γυναικεία εγκληματικότητα συνδέεται με τις αυτοαντιλήψεις των γυναικών, καθώς και με τα στερεότυπα των φύλων (Wright και συν., 2007). Σύμφωνα με τους McClellan και συν. (1997), η θυματοποίηση των γυναικών σε νεαρή ηλικία οδηγεί σε κατάθλιψη και επηρεάζει άμεσα τις αυτοαντιλήψεις τους, οι οποίες με τη σειρά τους ενδέχεται να οδηγήσουν σε μία τάση θυματοποίησης στην ενήλικη ζωή, σε εχθρική και επιθετική συμπεριφορά ή ακόμα και στη διάπραξη εγκλημάτων, μία πορεία ζωής που

διαφοροποιείται σημαντικά από τους άνδρες δράστες εγκλημάτων. Οι Bloom και συν. (2003) αναφέρουν ότι η εγκληματική συμπεριφορά των γυναικών επηρεάζεται καθοριστικά από τις αυτοαντιλήψεις που διαμορφώνουν από την παιδική ακόμα ηλικία, ιδιαίτερα μάλιστα σε ό, τι αφορά το ρόλο τους ως μητέρες.

Δεδομένου ότι τα πολιτισμικά και κοινωνικά στερεότυπα έχουν διαφορετική επίδραση στις γυναίκες, αναφορικά με τις αυτοαντιλήψεις τους και τη διαμόρφωση της κοινωνικής τους ταυτότητας, είναι εύλογο ότι οι διαφορές αυτές εντοπίζονται και στον πληθυσμό των κρατούμενων. Οι γυναίκες κρατούμενες αντιμετωπίζουν και επιπλέον επιδράσεις στην αυτοαντίληψή τους, συγκριτικά με τους άνδρες, καθώς προσπαθούν να βρουν μία ισορροπία μεταξύ της εγκληματικής και της προηγούμενης κοινωνικής τους ταυτότητας ως ελεύθερες μητέρες, κόρες και σύντροφοι (Geiger και Fischer, 2005). Οι Rivera και Veysey (2014) υποστηρίζουν ότι η εγκληματικότητα επηρεάζει με κρίσιμο τρόπο την αυτοαντίληψη των γυναικών, συμπεριλαμβανομένων των γνωστικών και συμπεριφορικών πτυχών της δεδομένου ότι, γενικά και σύμφωνα με τα κοινωνικά στερεότυπα, δεν αναμένεται από μία γυναίκα να εγκληματεί. Εκτός αυτού, οι ιδιαίτερες συνθήκες του εγκλεισμού ασκούν επιρροή στην αυτοαντίληψή τους κατά την περίοδο της ποινής, όπως έχουν προτείνει εδώ και δεκαετίες οι Hannum και συν. (1978) σχετικά με τις σημαντικές αλλαγές που επέρχονται στην αυτοαντίληψη των γυναικών κρατούμενων μετά την αποφυλάκιση ως απόρροια της ζωής στη φυλακή.

ΣΥΝΟΨΗ:

Η αυτοαντίληψη έχει οριστεί ως η γνωστική πτυχή του εαυτού που συνδέεται με την αυτοεκτίμηση του ατόμου και γενικά αναφέρεται στην ολότητα ενός σύνθετου, οργανωμένου και δυναμικού συστήματος το οποίο απαρτίζεται από τα «πιστεύω» του ατόμου, τα ιδανικά, τις στάσεις και τις συμπεριφορές, τις οποίες το ίδιο το άτομο θεωρεί αντιπροσωπευτικές για την προσωπικότητά του και την ύπαρξή του (Huitt, 2004). Σημαντικό είναι, επίσης, να σημειωθεί ότι η αυτοαντίληψη σχετίζεται άμεσα με την αυτοεκτίμηση, καθώς όταν οι άνθρωποι γνωρίζουν τον εαυτό τους, έχουν τη δυνατότητα να μεγιστοποιούν τα θετικά αποτελέσματα της ζωής τους, διότι γνωρίζουν τι μπορούν να καταφέρουν και τι όχι (Franken, 1994). Ο Rosenberg

(1986), συνδέοντας την αυτοαντίληψη με την αυτοεκτίμηση, υποστήριξε ότι η πρώτη αναπτύσσεται βάσει τεσσάρων κεντρικών αρχών, τις κοινωνικές συγκρίσεις, τις αντανακλαστικές αξιολογήσεις, την ψυχολογική κεντρικότητα και τις ερμηνείες του ατόμου για τις προσωπικές του επιτυχίες και αποτυχίες. Οι Shavelson και συν. (1976) θεώρησαν ότι η γενική αυτοαντίληψη τοποθετείται ιεραρχικά στην κορυφή του μοντέλου της αυτοαντίληψης και, ακολούθως, διακρίνεται σε διάφορους τομείς που σχετίζονται με την ακαδημαϊκή και τη μη ακαδημαϊκή αυτοαντίληψη. Επιπλέον, η ακαδημαϊκή αυτοαντίληψη διαιρείται σε επιμέρους θεματικές ακαδημαϊκές περιοχές, ενώ η μη ακαδημαϊκή σε τρία πεδία, την κοινωνική αυτοαντίληψη (σχέσεις με τους συνομήλικους και σχέσεις με τους σημαντικούς άλλους), τη συναισθηματική αυτοαντίληψη και τη σωματική αυτοαντίληψη (φυσική ικανότητα και φυσική εμφάνιση).

1.3 ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ ΩΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ

1.3.1 Εννοιολογική προσέγγιση

Ο όρος «ναρκισσισμός» προέρχεται από τον ελληνικό μύθο του Νάρκισσου. Περιληπτικά, ο Νάρκισσος ήταν ο καρπός του βιασμού της Λιριόπης από το θεό Κηφισό. Ήταν τόσο όμορφος από τη γέννησή του που κάποια φθονερά σχόλια έφτασαν στα αυτιά του Τειρεσία, προκαλώντας το ερώτημα για το αν ένα τόσο πανέμορφο πλάσμα θα μπορούσε να ζήσει για πολύ. Ο Τειρεσίας απαντά αινιγματικά στο ερώτημα αυτό λέγοντας πως θα ζήσει για πολύ μόνο σε περίπτωση που δεν γνωρίσει ποτέ τον πραγματικό του εαυτό. Το δίλημμα το οποίο καλείται, λοιπόν, να αντιμετωπίσει ο Νάρκισσος τίθεται ως εξής: Είτε θα παραμείνει για πάντα παγιδευμένος στη σκιά της αγάπης για το είδωλό του με αντάλλαγμα τη μη γνώση του εαυτού του -που συνεπάγεται και τη μη γνώση των άλλων-, είτε θα απελευθερωθεί από τα δεσμά της έλλειψης αυτογνωσίας με το κόστος του θανάτου του.

Η ειρωνεία, λοιπόν, έγκειται στο γεγονός ότι παρ' όλο που ο ναρκισσιστής είναι τόσο επικεντρωμένος στον εαυτό του, ωστόσο ποτέ δεν πρόκειται να αγγίξει πραγματικά και ουσιαστικά την αυτογνωσία, καθώς είναι ανίκανος να παρατηρήσει τον εαυτό του, να αντικρίσει την πραγματική μη τέλεια εικόνα του και να την αποδεχτεί ως έχει. Ο Νάρκισσος ερωτεύεται παράφορα την αντανάκλαση της εικόνας του στο νερό και, στην προσπάθειά του να την αγγίξει, πεθαίνει, συνειδητοποιώντας ότι αυτή η αντανάκλαση δε θα μπορούσε ποτέ να του ικανοποιήσει τη λαχτάρα του και τον πόθο του για το ίδιο του το είδωλο (Campbell και συν., 2002).

Ο πρώτος που επιχείρησε να προσδιορίσει την έννοια του ναρκισσισμού ήταν ο Ellis (1898), ο οποίος εστίασε κυρίως στην υπερβολική σεξουαλικότητα του εαυτού, όπως και ο Freud (1953), ο οποίος χρησιμοποίησε εναλλακτικά τον όρο του «αυτοερωτισμού». Στα επόμενα χρόνια, η έννοια του ναρκισσισμού άρχισε να περιλαμβάνει ορισμένα χαρακτηριστικά που σχετίζονται περισσότερο με την

προσωπικότητα του ατόμου. Ο Jones (1951) θεώρησε ότι ο ναρκισσισμός είναι ένα στοιχείο του χαρακτήρα (“god-complex”) και, έτσι, οι ναρκισσιστές είναι άτομα απόμακρα, αυτάρεσκα, επιδεικτικά, με υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης και φαντασιώσεις παντοδυναμίας και παντογνωσίας. Η Reich (1960) περιέγραψε τους ναρκισσιστές ως άτομα των οποίων η σεξουαλικότητα επικεντρώνεται στον εαυτό τους εις βάρος του αντικειμένου αγάπης και οι οποίοι έχουν υπερβολικά και μη ρεαλιστικά εσωτερικά σημεία αναφοράς, ενώ ο Kernberg (1975) προσέγγισε το ναρκισσισμό ως έναν υπότυπο των οριακών διαταραχών προσωπικότητας, διακρίνοντας δύο τύπους, το φυσιολογικό και τον κλινικό.

Ως απόρροια αυτής της έρευνας, προσδιορίστηκε η Ναρκισσιστική Διαταραχή της Προσωπικότητας (ΝΔΠ), η οποία, σύμφωνα με το εγχειρίδιο DSM, χαρακτηρίζεται από ένα διάχυτο μοτίβο μεγαλείου στη φαντασία ή στη συμπεριφορά, την ανάγκη για θαυμασμό και την έλλειψη ενσυναίσθησης (American Psychiatric Association, 2000). Για τη διάγνωση της συγκεκριμένης διαταραχής υπάρχουν 8 κριτήρια, από τα οποία ο ασθενής πρέπει να πληροί τουλάχιστον τα 5 (μεγαλειώδη αίσθηση για τη σημαντικότητα του εαυτού, απασχόληση με φαντασιώσεις απεριόριστης ευτυχίας και δύναμης, αντίληψη για ιδιαιτερότητα και μοναδικότητα, απαίτηση για υπερβολικό θαυμασμό, παράλογες απαιτήσεις για ευνοϊκή μεταχείριση, εκμετάλλευση των άλλων, έλλειψη ενσυναίσθησης, ζήλια για τους άλλους, αλαζονεία και υπεροπτική συμπεριφορά). Ωστόσο, η κλινική έκφραση του ναρκισσισμού έχει δεχθεί σημαντική κριτική, δεδομένου μάλιστα και του εξαιρετικά περιορισμένου επιπολασμού του, ο οποίος κυμαίνεται από 0-1% στο γενικό πληθυσμό (Samuels και συν., 2002) και, έτσι, η ΝΔΠ θεωρείται η πιο σπάνια από τις διαταραχές της προσωπικότητας (Mattia και Zimmerman, 2001).

Ο ναρκισσισμός θεωρείται σήμερα περισσότερο ως ένα χαρακτηριστικό της προσωπικότητας, καθώς δε λαμβάνει απαραίτητα κλινική και παθολογική έκφραση (Ronningstam, 2009). Περιγράφεται, λοιπόν, ως μία παραλλαγή της υψηλής αυτοεκτίμησης που μπορεί να συνοδεύεται από θετικές ψυχολογικές προεκτάσεις και ψυχική ευημερία (Morf και Rhodewalt, 2001). Ωστόσο, όταν εκδηλώνεται σε υπερβολικό βαθμό, προκαλεί διαπροσωπικά προβλήματα που εκτείνονται μέχρι και την επιθετικότητα (Campbell και συν., 2008) ή συνδυάζονται με ασταθείς εκτιμήσεις

του εαυτού (Ziegler-Hill και συν., 2008). Στο πλαίσιο αυτό, έχει αναπτυχθεί η Κλίμακα Ναρκισσιστικής Προσωπικότητας (Narcissistic Personality Inventory- NPI) (Raskin και Terry, 1988), η οποία εκτιμά το ναρκισσισμό ως ένα χαρακτηριστικό της προσωπικότητας και, άρα, δεν υπάρχει η ανάγκη κλινικής και ψυχιατρικής του διάγνωσης (Vater και συν., 2013).

Συνολικά, ο ναρκισσισμός απαρτίζεται από μεγαλοπρεπείς ιδέες προσωπικής ανωτερότητας, μια πομπώδη αίσθηση ύπαρξης (ότι η ίδια τους η ύπαρξη είναι πολύ σημαντική), χαμηλή ενσυναίσθηση για τους άλλους, φαντασιώσεις προσωπικού μεγαλείου, μια πεποίθηση πως οι απλοί άνθρωποι δεν μπορούν να τους καταλάβουν και άλλα παρόμοια (Foster και Campbell, 2007). Ως εκ τούτου, αποτελεί μία ακραία εκδοχή του χαρακτηριστικού της προσωπικότητας που σχετίζεται στενά με τη ΝΔΠ, ως διαγνωστική οντότητα και όπως περιγράφεται από το DSM, αλλά οι δύο αυτές εκφράσεις του διαφοροποιούνται (Pincus και Lukowitsky, 2010). Τα χαρακτηριστικά του ναρκισσισμού εύλογα μπορούν να συνδεθούν με την επιθετικότητα και τη βία, ειδικότερα όταν οι ναρκισσιστές συγκρούονται με άτομα που αμφισβητούν την υψηλή αίσθηση που έχουν για τους εαυτούς τους (Golberg και συν., 2007).

1.3.2 Βασικές διαστάσεις

Σε γενικές γραμμές, οι ναρκισσιστές έχουν υπερβολικά θετικές αυτοαντιλήψεις, αυτοεκτίμηση και εγωισμό (Rose, 2002), θεωρούν ότι είναι μοναδικοί, υπερβολικά ευφυείς και ελκυστικοί (Gabriel και συν., 1994), έχουν υπερβολικές προσδοκίες από την απόδοσή τους σε διάφορους τομείς της ζωής τους συγκριτικά με άλλους (Farwell και Wohlwend-Lloyd, 1998) και κατέχουν πολλές γνώσεις (Paulhus και συν., 2003). Επίσης, έχουν υπερβολικά θετικές αντιλήψεις για τις ικανότητές τους (Campbell και συν., 2004), προσπαθούν να κερδίσουν την προσοχή και να ικανοποιήσουν την ανάγκη τους για εξουσία (Buss και Chiodo, 1991) και επιδιώκουν να επιβραβεύονται για επιτεύγματα άλλων (Campbell και συν., 2000). Για να διατηρήσουν την εικόνα τους, εκδηλώνουν πολύ εξωστρεφή συμπεριφορά (Foster και συν., 2009), ενώ υιοθετούν έναν υπερβολικό τρόπο ζωής (π.χ. αγορά ακριβών ρούχων, χρήση πολλών καλλυντικών) (Vazire και συν., 2008). Επίσης, ο ναρκισσισμός έχει συνδεθεί με την

παρορμητικότητα και, έτσι, τα άτομα αυτά είναι πιθανότερο να εμπλέκονται σε δραστηριότητες υψηλού ρίσκου, όπως τα τυχερά παιχνίδια (Miller και συν., 2009).

Ωστόσο, κατά τα τελευταία χρόνια, η έρευνα σχετικά με το ναρκισσισμό έχει στραφεί από τη διερεύνηση της κλινικής του έκφρασης στην εξέταση ενός συνεχούς της προσωπικότητας, με αποτέλεσμα την ανάδειξη ορισμένων επιμέρους τύπων του, οι οποίοι έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά (Miller και Campbell, 2008). Οι δύο σημαντικότεροι υποτύποι που έχουν καταγραφεί και χρησιμοποιούνται στη βιβλιογραφία είναι ο μεγαλειώδης και ο ευάλωτος ναρκισσισμός (Dickinson και Pincus, 2003), οι οποίοι ορίζονται εναλλακτικά και ως ρητός ή φαινομενικός (Wink, 1991). Επίσης, ο μεγαλειώδης ναρκισσισμός έχει περιγραφεί και ως μεγαλοπρεπής (Gabbard, 1998), ενώ ο ευάλωτος ως υπερευαίσθητος (Hendin και Cheek, 1997). Στην πρώτη περίπτωση, ο μεγαλειώδης ναρκισσισμός χαρακτηρίζεται από αλαζονεία, υπερβολική εστίαση στον εαυτό, μία αίσθηση υπερβολικών δικαιωμάτων και αντιδραστικότητα στην κριτική, λαμβάνοντας παρόμοια χαρακτηριστικά με τα διαγνωστικά κριτήρια της ΝΔΠ (Watson και συν., 1996). Σύμφωνα με τους Ackerman και συν. (2011), τα άτομα αυτού του τύπου έχουν μία υπερβολική αίσθηση υπεροχής, ματαιοδοξίας και επιδεικτικές τάσεις, εκδηλώνοντας φιλαυτία και παρουσιάζοντας τον εαυτό τους με θεατρικότητα.

Δεδομένου, λοιπόν, ότι ο μεγαλοπρεπής ναρκισσισμός έχει χαρακτηριστεί από μία αμυντική συμπεριφορά, έχει υποστηριχθεί ότι μπορεί να είναι λιγότερο επιβλαβής από ότι θεωρούνταν μέχρι πρόσφατα, καθώς οι συμπεριφορές και τα συναισθήματα που προκαλούνται από αυτήν την τάση μεγαλοπρέπειας ενδέχεται να εκφράζονται ως ντροπή και απογοήτευση από τον εαυτό (Watson και συν., 1997). Από την άλλη πλευρά, η ευάλωτη ναρκισσιστική προσωπικότητα παρατηρείται σε άτομα που εκδηλώνουν ντροπή, συστολή ή ακόμα και ενσυναίσθηση (Masterson, 1993). Στην περίπτωση αυτή, λοιπόν, ο ναρκισσισμός δομείται πάνω σε ένα συγκαλυμμένο πυρήνα που οργανώνεται γύρω από μεγαλειώδεις προσδοκίες. Οι ευάλωτοι ναρκισσιστές εφαρμόζουν περιορισμένες στρατηγικές αυτορρύθμισης της αυτοεκτίμησής τους και, συχνά, στηρίζονται σε εξωτερική πληροφόρηση και στις διαπροσωπικές τους σχέσεις και αλληλεπιδράσεις για να διαχειριστούν τον εαυτό τους και τα συναισθήματά τους.

Σύμφωνα με τους Besser και Priel (2010), στην ευάλωτη ναρκισσιστική προσωπικότητα, το άτομο είναι πιθανότερο να βιώνει εσωτερικές συγκρούσεις σχετικά με τις προσδοκίες του και συχνές απογοητεύσεις. Με τον τρόπο αυτό, μπορεί να οδηγείται σε θυμό και εχθρικά ξεσπάσματα ή επιθετικές συμπεριφορές, οι οποίες ακολουθούνται από την εμπειρία αρνητικών συναισθημάτων και βιωμάτων, όπως η ντροπή και η κατάθλιψη. Η διακύμανση μεταξύ ντροπής/κατάθλιψης και έκδηλης οργής οδηγεί σε μία ασταθή συναισθηματική κατάσταση, η οποία με τη σειρά της προκαλεί άγχος και προβλήματα στις διαπροσωπικές σχέσεις, καθώς και μία ασταθή αντίληψη αυτοεκτίμησης (Wink, 1991). Σε πιο ευάλωτους ναρκισσιστές, η χρόνια υπερευαισθησία και οι ανεκπλήρωτες προσδοκίες είναι ικανές να οδηγήσουν σε μία χρόνια κοινωνική απόσυρση, η οποία δομείται σε μία προσπάθεια αποτελεσματικότερης διαχείρισης της αυτοεκτίμησής τους (Kraus και Reynolds, 2001).

Το γεγονός ότι ο ναρκισσισμός δε φαίνεται να είναι μία μονοδιάστατη έννοια, έχει αναζωπυρώσει το ερευνητικό ενδιαφέρον σχετικά με τις ψυχοκοινωνικές διαστάσεις του και τη συσχέτισή του με άλλες σχετικές μεταβλητές. Αν και οι δύο βασικότεροι τύποι της ναρκισσιστικής προσωπικότητας είναι ο μεγαλειώδης (υπερτίμηση του εαυτού, επιδεικτική συμπεριφορά, εξιδανικευμένες φαντασιώσεις, δυσπροσαρμοστικότητα) και ο ευάλωτος (ντροπή, θυμός, αίσθημα εξάντλησης, διαπροσωπική υπερευαισθησία, κοινωνική απόσυρση, υπερβολική αυτοκριτική) (Pincus και Lukowitsky, 2010), περισσότερο σύγχρονες προσεγγίσεις επιχειρούν να εξετάσουν και τις δύο αυτές εκφάνσεις του παράλληλα (Pincus και συν., 2009).

1.3.3 Θεωρητικές προσεγγίσεις

Ο όρος του ναρκισσισμού εμφανίστηκε για πρώτη φορά στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα από τον Ellis (1898) ως ένας νεολογισμός για να περιγράψει την αυτοερωτική διαταραχή. Στο πεδίο της ψυχανάλυσης, εισήχθη από το Freud και αναπτύχθηκε περαιτέρω από τη θεωρία της ψυχολογίας του εαυτού, του Kohut (1978) και τη θεωρία της σχέσης των αντικειμένων του Kernberg (1975). Σύμφωνα με τη θεωρητική προσέγγιση του Kohut (1978), ο ναρκισσισμός αναπτύσσεται από την παιδική ηλικία ως μία ιδεατή αυτοεικόνα που σχετίζεται με φαντασιώσεις μεγαλείου

και την ανάγκη υποστήριξης και θαυμασμού από τους γονείς. Αν και συνήθως εξαφανίζεται όσο αυξάνει η ηλικία του παιδιού, σε περίπτωση απουσίας επαρκούς στήριξης από τους γονείς, το παιδί δεν μπορεί εύκολα να προσαρμοστεί στην πραγματικότητα και, έτσι, εμφανίζονται ιδεατές εικόνες του εαυτού που εκφράζονται με μία παθολογική ναρκισσιστική συμπεριφορά.

Σύμφωνα με τη θεωρία του Kernberg (1975), η ναρκισσιστική συμπεριφορά εκδηλώνεται ουσιαστικά ως μία προσπάθεια αντιστάθμισης της αρνητικής αυτοεκτίμησης, η οποία προκύπτει από συναισθηματική στέρηση με τη μορφή της υποτίμησης, της αδιαφορίας ή της λανθάνουσας επιθετικότητας από την πλευρά των γονέων, και συνοδεύεται από θλίψη, απόγνωση και ντροπή. Τα αρνητικά αυτά συναισθήματα οδηγούν σε μία επιθυμία προσέλκυσης ιδιαίτερης προσοχής μέσω εκδηλώσεων θυμού και οργής. Έτσι, το παιδί, καθώς αισθάνεται απειλούμενο, εστιάζει σε αυτά τα στοιχεία που θεωρεί ότι έχουν εκτιμηθεί θετικά από τους γονείς του, όπως είναι τα επιτεύγματα, η εμφάνιση ή τα ταλέντα του, διαμορφώνοντας μεγαλειώδεις αντιλήψεις για τον εαυτό του. Ο Kernberg (1975) τόνισε τη συνύπαρξη των αισθημάτων κατωτερότητας και μεγαλείου στο ναρκισσισμό για πρώτη φορά. Ενώ, λοιπόν, η παλαιότερη φροϋδική ψυχαναλυτική παράδοση θεωρούσε ότι ο ναρκισσισμός είναι μία από τις πρωτόγονες πλευρές της ανθρώπινης ψυχής, το έργο των Kojut και Kernberg ανέδειξε περισσότερο πολύπλευρες προσεγγίσεις, δίνοντας έμφαση στις πρώιμες εμπειρίες και σχέσεις του ανθρώπου στη νηπιακή και παιδική ηλικία.

Την ίδια περίοδο, η Miller (1988) υποστήριξε ότι ο ναρκισσισμός είναι ένα μαζικό φαινόμενο που προκαλείται από το ευρύτερο πολιτισμικό υπόβαθρο των δυτικών κοινωνιών. Η τάση των γονέων να κακομαθαίνουν τα παιδιά τους, η έλλειψη επαρκών γνώσεων για ζητήματα ανατροφής και η λανθασμένη καθοδήγηση έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά να αναπτύσσουν νωρίς ναρκισσιστικές συμπεριφορικές τάσεις. Υιοθετώντας μία παρόμοια προσέγγιση, ο Lasch (1991) δημοσίευσε το βιβλίο «Ο πολιτισμός του Ναρκισσισμού», δανειζόμενος ιδέες από την κλινική ερευνητική βιβλιογραφία και επιχειρώντας, μέσα από μία ιστορική σκοπιά, να εξετάσει το φαινόμενο στο πλαίσιο της κοινωνιολογικής ανάλυσης. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά στις σύγχρονες κοινωνίες, όπως είναι η

εξάρτηση από τρίτους, ο φόβος της μοναξιάς, η αίσθηση εσωτερικής κενότητας, η καταπιεσμένη οργή, οι ψευδείς αυτοαντιλήψεις, η αλλοιωμένη αίσθηση του χρόνου και ο έντονος φόβος του γήρατος και του θανάτου, αποτελούν βασικές αιτίες της αύξησης των φαινομένων που σχετίζονται με ναρκισσιστικές συμπεριφορές.

Η έρευνα σχετικά με το ναρκισσισμό που επιταχύνθηκε από τα τέλη του 1980 οδήγησε στην οριοθέτηση της κλινικής του έκφρασης, με αποτέλεσμα τη δημιουργία της αυτόνομης ψυχιατρικής οντότητας της ΝΔΠ, ενώ παράλληλα διάφορες άλλες θεωρητικές προσεγγίσεις αναπτύχθηκαν. Για παράδειγμα, οι Morf και συν. (2000) πρότειναν ότι η θεωρία της αυτορρύθμισης μπορεί να ερμηνεύσει μία ναρκισσιστική συμπεριφορά και προσωπικότητα, καθώς οι μεγαλειώδεις ναρκισσιστές έχουν προβληματική ρύθμιση των αυτοαντιλήψεων και συναισθημάτων τους, επιδιώκοντας να προβάλλουν υπερβολικά τον εαυτό τους και την ανωτερότητά τους. Οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι τα άτομα αυτά απολαμβάνουν τον άμεσο ανταγωνισμό με τους άλλους, ανταποκρίνονται με αυτο-προστατευτικές συμπεριφορές στην κριτική και αντιδρούν αρνητικά ή εχθρικά όταν αισθάνονται απειλή από τη σύγκριση με τρίτους. Τέλος, η θεωρία των κοινωνικών ρόλων αποτελεί, επίσης, ένα χρήσιμο θεωρητικό υπόβαθρο για την κατανόηση του ναρκισσισμού και ιδιαίτερα των διαφυλικών διαφορών και ομοιοτήτων που παρουσιάζονται ανάμεσα στα δύο φύλα (Eagly και Wood, 1999), όπως εξηγείται αναλυτικότερα παρακάτω.

1.3.4 Διαφυλικές διαφορές

Όπως προαναφέρθηκε, η θεωρία των κοινωνικών ρόλων δίνει έμφαση στις διαφορές μεταξύ των δύο φύλων, όπως αυτές εκφράζονται μέσω των κοινωνικών στερεοτύπων και αντανακλούν αντίστοιχες εγγενείς διαθέσεις. Όσον αφορά στο ναρκισσισμό, υπάρχουν ενδείξεις ότι οι άνδρες τείνουν να εκδηλώνουν περισσότερο ναρκισσιστική συμπεριφορά συγκριτικά με τις γυναίκες. Όπως αναφέρουν οι Coie και συν. (2008), η συμπτωματολογία της ναρκισσιστικής προσωπικότητας μοιάζει σε μεγάλο βαθμό με τα χαρακτηριστικά και το στερεοτυπικό ρόλο των ανδρών στο δυτικό πολιτισμό, συμπεριλαμβανομένων της σωματικής έκφρασης του θυμού, της ισχυρής ανάγκης για εξουσία και της ηγετικής τάσης. Για τη διερεύνηση και ερμηνεία, λοιπόν, των διαφυλικών διαφορών στο ναρκισσισμό, θα πρέπει να σημειωθεί ότι πολλές από τις

μεταβλητές που συσχετίζονται με αυτόν αντανακλούν φαινομενικά αρκετές εκφάνσεις του αρσενικού προτύπου, όπως είναι η ανταγωνιστικότητα, η κυριαρχία, η αυτοεκτίμηση και η ανάγκη για επιτεύγματα (Luchner και συν., 2011).

Ομοίως, τα συλλογικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που συναντώνται περισσότερο στις γυναίκες, όπως είναι η ανάγκη δημιουργίας και διατήρησης ποιοτικών κοινωνικών σχέσεων, σχετίζονται αρνητικά με το ναρκισσισμό (Bradlee και Emmons, 1992). Οι Campbell και συν. (2006) αναφέρουν πως, πράγματι, ο ναρκισσισμός δομείται πάνω στο αρσενικό και κυριαρχικό πρότυπο, το οποίο χαρακτηρίζεται από μία έμφαση στις συμπεριφορές του ατόμου σε σχέση με το συλλογικό ενδιαφέρον, ενώ οι Foster και Brennan (2011) επισημαίνουν ότι η ναρκισσιστική συμπεριφορά εκδηλώνεται περισσότερο σε άτομα κοινωνικά απομονωμένα. Επιπλέον, σημαντική διαπίστωση για την ερμηνεία των διαφυλικών διαφορών στο ναρκισσισμό είναι και το γεγονός ότι οι γυναίκες τείνουν να αντιμετωπίζουν αυστηρότερες κυρώσεις όταν εκδηλώνουν κυριαρχικές και ηγετικές συμπεριφορές, οι οποίες ταιριάζουν με το ναρκισσιστικό συμπεριφορικό πρότυπο, συγκριτικά με τους άνδρες, καθιστώντας την υιοθέτηση αυτού του προτύπου λιγότερο εύκολη (Rudman και Glick, 2001). Εκτός αυτού, ο επιπολασμός της ΝΔΠ σε όλη τη διάρκεια ζωής έχει βρεθεί πως είναι υψηλότερος για τους άνδρες (7,7%) σε σχέση με τις γυναίκες (4,8%) (Stinson και συν., 2008).

Μπορεί, λοιπόν, να υποστηριχθεί ότι υπάρχουν ενδείξεις ότι οι άνδρες είναι σε μεγαλύτερο βαθμό ναρκισσιστές από ό, τι οι γυναίκες, σε αντίθεση με τις αρχικές θεωρήσεις του Freud, ο οποίος πίστευε το αντίθετο, βασιζόμενος στην υπόθεση ότι οι γυναίκες ασχολούνται περισσότερο με τη φυσική τους εμφάνιση (Wink και Gough, 1990). Η σύγχρονη εμπειρική έρευνα φαίνεται ότι σε γενικές γραμμές αποδεικνύει ένα αντίθετο μοτίβο. Για παράδειγμα, οι Pahlus και Williams (2002) καταδεικνύουν ότι οι άνδρες αναπτύσσουν ευκολότερα ναρκισσιστικά στοιχεία στο χαρακτήρα τους. Ωστόσο, υπάρχουν και αντίθετα ευρήματα. Για παράδειγμα, οι Bizumic και Duckitt (2008) κατέδειξαν ότι δεν υπάρχουν σημαντικές διαφυλικές διαφορές στο ναρκισσισμό, εύρημα το οποίο επιβεβαίωσαν και οι Bleske-Rechek και συν. (2008). Κατά συνέπεια, δεν είναι σαφές το μέγεθος της διαφοράς μεταξύ των δύο φύλων, όσον αφορά στις διακυμάνσεις των επιπέδων ναρκισσισμού.

Ένας παράγοντας που πιθανόν έχει συμβάλλει στον περιορισμό αυτού του χάσματος είναι και τα σύγχρονα κοινωνικά πρότυπα, με τις γυναίκες να αναλαμβάνουν πλέον περισσότερο ηγετικούς ρόλους. Οι Twenge και συν. (2008), πραγματοποιώντας μία μετα-ανάλυση των ερευνών για τη γενιά “generationme” διαπίστωσε ότι, αν και οι άνδρες τείνουν να έχουν υψηλότερα επίπεδα ναρκισσισμού από τις γυναίκες, οι διαφορές αυτές τείνουν να περιορίζονται με την πάροδο του χρόνου. Αντίθετα, οι Tschanz και συν. (1998) διερεύνησαν τις διαφυλικές διαφορές με τη χρήση της κλίμακας NPI, τεκμηριώνοντας ότι οι γυναίκες εμφανίζουν λιγότερο το μεγαλειώδη τύπο του ναρκισσισμού, δεδομένου ότι οι αντίστοιχες συμπεριφορές δε θεωρούνται εύκολα κοινωνικά αποδεκτές και επιφέρουν κοινωνικές κυρώσεις λόγω της παραβίασης του στερεοτυπικού γυναικείου ρόλου.

Σε συμφωνία με τα αυτά τα ερευνητικά αποτελέσματα, οι Rudman και συν. (2012) επισημαίνουν τη σημασία της θεωρίας των κοινωνικών ρόλων, υποστηρίζοντας πως πράγματι οι γυναίκες «τιμωρούνται» κοινωνικά όταν εκδηλώνουν ναρκισσιστική συμπεριφορά του μεγαλειώδους τύπου. Ομοίως, σε μία πρόσφατη μετα-ανάλυση των σχετικών μελετών των Grijalva και συν. (2015) βρέθηκε ότι οι άνδρες έχουν συνολικά υψηλότερα επίπεδα ναρκισσισμού σε σχέση τις γυναίκες, μία διαφορά, ωστόσο, που οφείλεται κυρίως στις αντίστοιχες διαφοροποιήσεις που εντοπίζονται στο μεγαλειώδη υπότυπο και παραμένουν σταθερές σε όλες τις ηλικιακές κατηγορίες. Ωστόσο, στην ίδια ανάλυση διαπιστώθηκε ότι οι διαφορές αυτές είναι ασήμαντες στον ευάλωτο τύπο ναρκισσισμού, υποδηλώνοντας ότι οι γυναίκες είναι πιθανότερο να είναι φαινομενικά ναρκισσιστικές, εκδηλώνοντας διαπροσωπική ευαισθησία, κοινωνική απόσυρση και ντροπή λόγω των ανεκπλήρωτων προσδοκιών για τον εαυτό τους.

1.3.5 Γυναίκες κρατούμενες

Οι διαταραχές της προσωπικότητας και ορισμένα χαρακτηριστικά τους αποτελούν, σε αρκετές περιπτώσεις, προβλεπτικούς παράγοντες της εγκληματικής προδιάθεσης και συμπεριφοράς. Σε έρευνα των Johnson και συν. (2000), πράγματι, διαπιστώθηκε ότι οι δράστες εγκλημάτων έχουν υψηλότερα ποσοστά συμπτωμάτων διάφορων διαταραχών της προσωπικότητας, συγκριτικά με το γενικό πληθυσμό. Βέβαια, η

διερεύνηση των υποκλινικών τύπων αυτών των διαταραχών είναι εξαιρετικά σημαντική, καθώς κάθε δράστης εγκλήματος δεν πάσχει από ψυχική διαταραχή. Ο ναρκισσισμός αποτελεί μία τέτοια υποκλινική έκφραση της προσωπικότητας που έχει συσχετιστεί με την παραβατικότητα εδώ και αρκετά χρόνια (Wulach, 1988), αν και η συχνότητα εμφάνισής της ως διάγνωση της διαταραχής της προσωπικότητας στον κρατούμενο πληθυσμό είναι αρκετά χαμηλή, φτάνοντας περίπου το 3% (Johnson και συν., 2000).

Η προαναφερθείσα διαπίστωση έχει επιβεβαιωθεί και από σχετικές μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί σε αυτό το πεδίο. Για παράδειγμα, οι Blickle και συν. (2006) διαπίστωσαν ότι τα διοικητικά στελέχη που έχουν εμπλακεί σε εγκληματικές ενέργειες παρουσιάζουν περισσότερο ναρκισσιστική συμπεριφορά συγκριτικά με τα υπόλοιπα, ενώ οι Blackburn και Coid (1999) κατέγραψαν ότι οι βίαιοι νέοι κρατούμενοι με ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά είχαν μεγαλύτερο ιστορικό παραβατικότητας. Οι Vaughn και συν. (2008), επίσης, έδειξαν ότι ο ναρκισσισμός συσχετίζεται με τον αριθμό των συλλήψεων και των επιθέσεων με όπλο, οι Johnson και συν. (2000) βρήκαν ότι τα συμπτώματα ναρκισσισμού στην πρώιμη εφηβεία αποτελούν προβλεπτική μεταβλητή της βίαιης εγκληματικής συμπεριφοράς στα πρώτα χρόνια της ενηλικίωσης και οι Barry και συν. (2007) τεκμηρίωσαν ότι οι έφηβοι που έχουν ιστορικό συλλήψεων είναι περισσότερο νάρκισσοι από το γενικό πληθυσμό. Επίσης, οι Bushman και Baumeister (1998) απέδειξαν ότι οι νεαροί κρατούμενοι για βίαια εγκλήματα είχαν υψηλότερα επίπεδα ναρκισσισμού, σε σχέση με τους υπόλοιπους κρατούμενους, ενώ οι Hepper και συν. (2014) βρήκαν ότι ο ναρκισσισμός, ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας, συνδέεται με αυξημένη πιθανότητα εγκληματικής συμπεριφοράς, λόγω έλλειψης ενσυναίσθησης και αισθήματος υπεροχής.

Οι Warren και συν. (2002), επιχειρώντας να διερευνήσουν τη σχέση μεταξύ ψυχιατρικών διαταραχών και βίαιης εγκληματικότητας σε ένα δείγμα 261 κρατούμενων γυναικών, τεκμηρίωσαν ότι η ΝΔΠ συσχετίζεται άμεσα με τα εγκλήματα βίας στις γυναίκες, συμπεριλαμβανομένης της ανθρωποκτονίας, όπως συμβαίνει και με άλλες διαταραχές της προσωπικότητας, με κυριότερη εξ αυτών την Αντικοινωνική Διαταραχή της Προσωπικότητας. Στην ίδια έρευνα βρέθηκε ότι η

ΝΔΠ αφορά στο 10% του δείγματος και η συννοσηρότητα μεταξύ αυτής και άλλων διαταραχών κυμαίνεται από το 4% μέχρι και το 44%, καταδεικνύοντας, έτσι, ότι η κυριαρχικότητα, το αίσθημα μεγαλείου, η τάση εκμετάλλευσης των άλλων στις διαπροσωπικές σχέσεις και η έλλειψη ενσυναίσθησης συσχετίζονται με τη βίαιη συμπεριφορά σε ορισμένες γυναίκες.

Στις γυναίκες κρατούμενες, επίσης, οι Weizmann-Henelius και συν. (2004) διαπίστωσαν ότι το ήμισυ αυτών που κρατούνταν για βίαια εγκλήματα είχαν κάποιου είδους ψυχοπαθολογία, με κυριότερες εκφράσεις της τις διαταραχές της προσωπικότητας, οι οποίες σχετίστηκαν θετικά με το άγχος και την κατάθλιψη και αρνητικά με τις γλωσσικές γνωστικές δεξιότητες. Στη μελέτη αυτή, επίσης, βρέθηκε ότι η έλλειψη αισθήματος ενοχής, η τάση εξαπάτησης και χειραγώγησης, η θέσπιση μη ρεαλιστικών στόχων, η περιορισμένη ενσυναίσθηση, η αδυναμία αποδοχής ευθυνών και η παρορμητικότητα αποτελούν βασικά στοιχεία της ψυχοπαθολογίας των γυναικών κρατούμενων, χαρακτηριστικά τα οποία είναι παρόμοια με αυτά του ναρκισσισμού. Τέλος, οι Mahmood και συν. (2012) βρήκαν ότι χαρακτηριστικά του ναρκισσιστικού συμπεριφορικού προτύπου εντοπίζονται σε πάνω από τις μισές γυναίκες κρατούμενες, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι οι διαταραχές προσωπικότητας που εμφανίζουν και η παρορμητικότητά τους δυσκολεύει σημαντικά την ικανότητα προσαρμογής τους στις συνθήκες εγκλεισμού της φυλακής. Οι ερευνητές, επίσης, διαπίστωσαν ότι η σχιζότυπη, η οριακή και η εξαρτώμενη προσωπικότητα, σε συνδυασμό με τη γνωστική παρορμητικότητα, αποτελούν σημαντικές προβλεπτικές μεταβλητές της αγχώδους και καταθλιπτικής συμπτωματολογίας, ανεξαρτήτως του δημογραφικού προφίλ. Επίσης, βρέθηκε πως οι παρανοϊκές διαταραχές της προσωπικότητας σχετίζονται με το αίσθημα φόβου στη φυλακή και τις διαταραχές ύπνου.

ΣΥΝΟΨΗ

Ο ναρκισσισμός θεωρείται σήμερα περισσότερο ως ένα χαρακτηριστικό της προσωπικότητας, καθώς δε λαμβάνει απαραίτητα κλινική και παθολογική έκφραση (Ronningstam, 2009). Περιγράφεται, λοιπόν, ως μία παραλλαγή της υψηλής αυτοεκτίμησης που μπορεί να συνοδεύεται από θετικές ψυχολογικές προεκτάσεις και

ψυχική ευημερία (Morf και Rhodewalt, 2001). Ωστόσο, όταν εκδηλώνεται σε υπερβολικό βαθμό, προκαλεί διαπροσωπικά προβλήματα που εκτείνονται μέχρι και την επιθετικότητα (Campbell και συν., 2008) ή συνδυάζονται με ασταθείς εκτιμήσεις του εαυτού (Ziegler-Hill και συν., 2008). Στο πλαίσιο αυτό, έχει αναπτυχθεί η Κλίμακα Ναρκισσιστικής Προσωπικότητας (Narcissistic Personality Inventory- NPI) (Raskin και Terry, 1988), η οποία εκτιμά το ναρκισσισμό ως ένα χαρακτηριστικό της προσωπικότητας και, άρα, δεν υπάρχει η ανάγκη κλινικής και ψυχιατρικής του διάγνωσης (Vater και συν., 2013). Οι δύο σημαντικότεροι υποτύποι που έχουν καταγραφεί και χρησιμοποιούνται στη βιβλιογραφία είναι ο μεγαλειώδης και ο ευάλωτος ναρκισσισμός (Dickinson και Pincus, 2003), οι οποίοι ορίζονται εναλλακτικά και ως ρητός ή φαινομενικός (Wink, 1991). Επίσης, ο μεγαλειώδης ναρκισσισμός έχει περιγραφεί και ως μεγαλοπρεπής (Gabbard, 1998), ενώ ο ευάλωτος ως υπερευαίσθητος (Hendin και Cheek, 1997). Στην πρώτη περίπτωση, ο μεγαλειώδης ναρκισσισμός χαρακτηρίζεται από αλαζονεία, υπερβολική εστίαση στον εαυτό, μία αίσθηση υπερβολικών δικαιωμάτων και αντιδραστικότητα στην κριτική, λαμβάνοντας παρόμοια χαρακτηριστικά με τα διαγνωστικά κριτήρια της ΝΔΠ (Watson και συν., 1996). Δεδομένου, λοιπόν, ότι ο μεγαλοπρεπής ναρκισσισμός έχει χαρακτηριστεί από μία αμυντική συμπεριφορά, έχει υποστηριχθεί ότι μπορεί να είναι λιγότερο επιβλαβής από ότι θεωρούνταν μέχρι πρόσφατα, καθώς οι συμπεριφορές και τα συναισθήματα που προκαλούνται από αυτήν την τάση μεγαλοπρέπειας ενδέχεται να εκφράζονται ως ντροπή και απογοήτευση από τον εαυτό (Watson και συν., 1997). Από την άλλη πλευρά, η ευάλωτη ναρκισσιστική προσωπικότητα παρατηρείται σε άτομα που εκδηλώνουν ντροπή, συστολή ή ακόμα και ενσυναίσθηση (Masterson, 1993). Στην περίπτωση αυτή, λοιπόν, ο ναρκισσισμός δομείται πάνω σε ένα συγκαλυμμένο πυρήνα που οργανώνεται γύρω από μεγαλειώδεις προσδοκίες. Οι ευάλωτοι ναρκισσιστές εφαρμόζουν περιορισμένες στρατηγικές αυτορρύθμισης της αυτοεκτίμησής τους και, συχνά, στηρίζονται σε εξωτερική πληροφόρηση και στις διαπροσωπικές τους σχέσεις και αλληλεπιδράσεις για να διαχειριστούν τον εαυτό τους και τα συναισθήματά τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

2.1 ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ

2.1.1 Έννοια και μορφές επιθετικότητας

Οι εκδηλώσεις επιθετικής συμπεριφοράς δεν αποτελούν ασυνήθιστο φαινόμενο, καθώς όλοι γινόμαστε συχνά μάρτυρες ή θύματα τέτοιων εκδηλώσεων και ορισμένες φορές εμείς οι ίδιοι φερόμαστε με επιθετικό τρόπο. Η επιθετική συμπεριφορά μπορεί να κυμαίνεται από τη μαζική βία ενός πολέμου ως τα καθημερινά περιστατικά λεκτικής ή συναισθηματικής επιθετικότητας (Κοκκινάκη, 2006). Ο Berkowitz (1962) όρισε την επιθετικότητα ως τη συμπεριφορά, ο σκοπός της οποίας είναι η πρόκληση φθοράς και τραυματισμού, ενώ οι Hartup και Dewit (1974) θεώρησαν ότι ο όρος «επιθετικότητα» σημαίνει η πρόθεση ενός ατόμου να προκαλέσει σωματική ή ψυχική οδύνη σε κάποιον άλλο. Κατά τους Krebs και Miller (1986), επιθετικότητα είναι η συμπεριφορά που φαίνεται να αποσκοπεί στη μείωση της ευεξίας ενός άλλου ατόμου είτε καταστρέφοντας τις βιολογικές ή/και κοινωνικές προϋποθέσεις που την εξασφαλίζουν είτε αδιαφορώντας γι' αυτές. Έχει, επίσης, υποστηριχθεί ότι η επιθετικότητα αντιστοιχεί στην έκφραση μιας ενόρμησης, της οποίας ο έλεγχος είναι αβέβαιος (Δουζένης και Λύκουρας, 2008).

Από πολλούς θεωρητικούς υποστηρίζεται ότι η επιθετικότητα αναφέρεται σε όλες τις μορφές «διεκδικητικής-αγωνιστικής προσπάθειας» και σε όλες τις δραστηριότητες που αποσκοπούν στην άσκηση ελέγχου πάνω στο περιβάλλον, με αποτέλεσμα να περιλαμβάνει ο όρος και δημιουργικά-θετικά στοιχεία, απαραίτητα για την επιβίωση του ατόμου (Κολιάδης, 2006). Ως ένα συνεχές κοινωνικό φαινόμενο, η ανθρώπινη επιθετικότητα έχει απασχολήσει τόσο το θεωρητικό-ερευνητικό όσο και το εκπαιδευτικό-πρακτικό επίπεδο των επιστημών, κυρίως όσον αφορά στο ζήτημα της αιτιολογίας, αφού αυτή η μορφή συμπεριφοράς συναντάται πολύ συχνά ανάμεσα στις

μορφές της κοινωνικά ανεπιθύμητης συμπεριφοράς (Κολιάδης, 2006). Πιο πρόσφατα, οι εννοιολογικές προσεγγίσεις της επιθετικότητας στην κοινωνική ψυχολογία την ορίζουν ως μια συμπεριφορά που έχει σκοπό τη βλάβη ενός άλλου ατόμου, το οποίο επιθυμεί να αποφύγει αυτή τη βλάβη (Bushman και Huesmann, 2010). Ο ορισμός αυτός είναι επαρκώς ευρύς για να καλύψει όλες τις εκφάνσεις των επιθετικών συμπεριφορών, αν και αυτές μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες, τις λειτουργικές, οι οποίες αναφέρονται στη σκόπιμη χρήση επιβλαβούς συμπεριφοράς για την επίτευξη ενός στόχου, και τις εχθρικές, οι οποίες υιοθετούνται με μοναδικό στόχο την πρόκληση βλάβης (Franzoi, 1996).

Κατά καιρούς, έχουν γίνει ποικίλες προσπάθειες ταξινόμησης της επιθετικότητας, η οποία ποικίλει τόσο ως προς την ένταση όσο και ως προς τους λόγους αντίδρασης. Αρχικά ο Moyer, το 1968, θεώρησε ότι η επιτομή των τύπων της επιθετικότητας συχνά περιγράφεται ως θυμός (anger) ή ως οργή (rage), ενώ ο Rosenzweig (1941) οριοθέτησε συγκεκριμένους τύπους της επιθετικότητας που λειτουργεί ως απάντηση στην απογοήτευση και, πιο συγκεκριμένα, το θετικό-εποικοδομητικό προφίλ (ανάγκη - ανθεκτικότητα), το οποίο είναι προσαρμοστικό, και το αρνητικό-καταστροφικό προφίλ (εγώ - άμυνα), το οποίο είναι δυσπροσαρμοστικό και αντικοινωνικό. Τα τελευταία χρόνια έχει δοθεί έμφαση στη διάκριση ανάμεσα στην επιθετική (offensive aggression) και στην αμυντική επίθεση (defensive aggression) (Ramírez και συν., 2003). Η «επιθετική επίθεση» πραγματοποιείται είτε μέσα από προειδοποιήσεις-απειλές είτε μέσω της φυσικής επαφής, ενώ η «αμυντική επίθεση» αναφέρεται στην αντίδραση που εμφανίζεται ενάντια στον κίνδυνο.

Άλλες ταξινομήσεις βασίζονται στο είδος της επιθετικότητας και άλλες στον τρόπο με τον οποίο η επιθετικότητα εκδηλώνεται στις διάφορες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Όσον αφορά στο είδος της επιθετικότητας, αυτή μπορεί να είναι φυσική επίθεση μέσω της άμεσης σωματικής επαφής με σκοπό να προκαλέσει πόνο και τραυματισμό ή λεκτική που παράγεται, δηλαδή, μέσα από λέξεις, πχ. συκοφαντικά σχόλια, ώστε να χρησιμοποιηθεί ως απειλή ή απόρριψη (Berkowitz, 2008). Θα μπορούσε να προστεθεί και ένα τρίτο είδος, αυτό της χειρονομίας ή της στάσης του σώματος που εκφράζεται συμβολικά ακόμα και μέσα από τις εκφράσεις του προσώπου, ένα είδος δηλαδή μη λεκτικής επίθεσης. Επίσης, ο τρόπος με τον

οποίο η επιθετικότητα εκδηλώνεται στις διάφορες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις μπορεί να είναι άμεσος και έμμεσος (Anderson και Bushman, 2002). Η άμεση επιθετικότητα περιλαμβάνει εκείνες τις ενέργειες που παράγονται κυρίως από την πρόσωπο με πρόσωπο φυσική ή λεκτική αντιπαράθεση, η οποία συντελείται κατά τη διάρκεια μιας άμεσης κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Αντίθετα, στην έμμεση επιθετικότητα, δεν υφίσταται άμεση επαφή, αλλά ένας τρίτος – ένα άλλο πρόσωπο ή αντικείμενο – μπορεί να συμμετάσχει.

2.1.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις

Η μελέτη της ανθρώπινης επιθετικότητας μπορεί να διακριθεί σε δύο βασικές προσεγγίσεις. Οι βιολογικές προσεγγίσεις, οι οποίες έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στη μελέτη της επιθετικότητας, με ανεπαρκείς όμως ερμηνείες, θεωρούν ότι η επιθετικότητα είναι γενετικά προδιαγεγραμμένη συμπεριφορά, ενώ οι κοινωνικές προσεγγίσεις εστιάζουν στους κοινωνικούς παράγοντες που ευνοούν ή προκαλούν την επιθετική συμπεριφορά (Tremblay και Nagin, 2005). Οι βιολογικές ερμηνείες, δηλαδή η φροϋδική, η νεο-φροϋδική, η ηθολογική και η εξελικτική προσέγγιση, θεωρούν την ανθρώπινη επιθετικότητα ως ένστικτο, καθώς αναφέρουν ότι τα άτομα είναι προγραμματισμένα, κατά κάποιον τρόπο, από τη φύση να φέρονται επιθετικά και η επιθετική έκφραση θεωρείται ως φυσική, αναγκαία και θεραπευτική (Κοκκινάκη, 2006). Οι κοινωνικές ερμηνείες για το φαινόμενο της επιθετικότητας βασίζονται στην Υπόθεση Ματαίωσης-Επιθετικότητας, στο Μοντέλο Μεταφοράς-Διέγερσης, αλλά και στη Θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης ή Κοινωνικογνωστική Θεωρία.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την Υπόθεση Ματαίωσης-Επιθετικότητας (Frustration-Aggression Hypothesis) των Dollard και συν. (1939), η επιθετικότητα οφείλεται στη ματαίωση των στόχων και στην εκτόνωση της ψυχικής ενέργειας σε βάρος κάποιου άλλου ατόμου που λειτουργεί ως «αποδιοπομπαίος τράγος». Η θεωρία προβλέπει ότι, εφόσον κάποιος βιώσει ματαίωση, η έντασή της αλλά και το πόσο θεωρείται δικαιολογημένη και αναπόφευκτη καθορίζουν το αν θα φερθεί επιθετικά, χωρίς όμως η πρόβλεψη να είναι σαφής (Κοκκινάκη, 2006). Η επιθετική συμπεριφορά σύμφωνα με το Μοντέλο Μεταφοράς-Διέγερσης (Excitation-Transfer

Model) του Zillmann (1979) εκδηλώνεται όταν το άτομο έχει διεγερθεί από κάποιο ερέθισμα και η επιθετική αντίδραση θεωρείται κατάλληλη. Η διέγερση που έχει προκληθεί είναι δυνατόν να μετατοπιστεί και, έτσι, η επιθετική συμπεριφορά του ατόμου να στραφεί σε άλλο ερέθισμα από αυτό που την προκάλεσε (Anderson και Bushman, 2002).

Η Θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης (Social Learning Theory) του Bandura (1978) εξετάζει τους μηχανισμούς απόκτησης και διατήρησης συγκεκριμένων σχημάτων συμπεριφοράς, συμπεριλαμβανομένης και της επιθετικότητας. Αργότερα, αναπτύχθηκε η Κοινωνικογνωστική Θεωρία με κύριους εκπρόσωπους τον Bandura και τον Walter Mischel, η οποία δίνει έμφαση στην κοινωνική προέλευση της συμπεριφοράς και στη σημασία των γνωστικών διεργασιών σε όλες τις πλευρές της ανθρώπινης λειτουργίας -τα κίνητρα, το συναίσθημα, τη δράση (Hartup, 2005). Σύμφωνα με τη θεωρία του Bandura, η εμπειρία διαδραματίζει το βασικότερο ρόλο στην επιθετικότητα, καθώς το άτομο, μέσω της κοινωνικοποίησής του, μαθαίνει να είναι επιθετικό.

Το Γενικό Συναισθηματικό Μοντέλο της Επιθετικότητας (General Affective Aggression Model) παρέχει μια πλησιέστερη εικόνα της φύσης της επιθετικής συμπεριφοράς, περιλαμβάνοντας τόσο τους βιολογικούς όσο και τους περιβαλλοντικούς παράγοντες (Lindsay και Anderson, 2000). Σύμφωνα με το σύνθετο αυτό μοντέλο, η εκδήλωση της επιθετικής συμπεριφοράς σε μια συγκεκριμένη κατάσταση οφείλεται σε ένα φάσμα από μεταβλητές που αφορούν είτε τις διαφορετικές όψεις της συγκεκριμένης κατάστασης, είτε τις τάσεις του ατόμου όπως αυτές εκδηλώνονται στη συγκεκριμένη κατάσταση. Συγκεκριμένα, οι μεταβλητές της πρώτης κατηγορίας, δηλαδή η ματαίωση, η άμεση πρόκληση εκ μέρους κάποιου άλλου, η παρουσία ερεθισμάτων που συνοδεύονται από επιθετική συμπεριφορά και οι παράγοντες που μπορεί να προκαλούν στο άτομο δυσφορία, όπως επίσης και οι μεταβλητές της δεύτερης κατηγορίας, δηλαδή τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας του ατόμου για προδιάθεση, ή μη, επιθετικής συμπεριφοράς, οι στάσεις του και οι πεποιθήσεις για την επιθετικότητα και ορισμένες ικανότητες που σχετίζονται με αυτήν, επηρεάζουν την επιθετική συμπεριφορά μέσω της διέγερσης,

των συναισθηματικών και των γνωστικών διαδικασιών (Lindsay και Anderson, 2000).

2.1.3 Επιθετικότητα και βία στις γυναίκες

Οι διαφυλικές διαφορές στην επιθετικότητα είναι παρατηρήσιμες ακόμα από τα προσχολικά χρόνια, με τα αγόρια να εκδηλώνουν υψηλότερα επίπεδα σωματικής επιθετικότητας από τα κορίτσια (Loeber και Hay, 1997). Ωστόσο, πολλά κορίτσια ήδη από αυτήν την ηλικία είναι επιθετικά, υιοθετώντας ιδιαίτερα λεκτικές και έμμεσες επιθετικές συμπεριφορές, σε παρόμοια επίπεδα με αυτά των αγοριών. Στα επόμενα χρόνια και κατά τη διάρκεια της εφηβείας, οι διαφορές μεταξύ των δύο φύλων σε ότι αφορά την έμμεση και φυσική επιθετικότητα αυξάνονται, καθώς η πρώτη μορφή γίνεται εντονότερη στα κορίτσια ενώ η δεύτερη στα αγόρια, αν και η λεκτική μορφή της κυμαίνεται σε σχετικά ίδια επίπεδα (Vaillancourt, 2005). Αυτές οι διαφοροποιήσεις κορυφώνονται στη νεαρή ενηλικίωση, καθώς τα αγόρια εκφράζουν περισσότερο βίαιες συμπεριφορές. Ωστόσο, οι γυναίκες επιδεικνύουν μεγαλύτερο βαθμό σωματικής επιθετικότητας στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις τους, ιδιαίτερα όταν προκαλούνται από άλλες γυναίκες (Collins και συν., 2007). Μάλιστα, όταν πρόκειται για περιπτώσεις ετεροφυλόφιλων ζευγαριών, οι γυναίκες είναι πιθανότερο να εκδηλώσουν σωματικές επιθέσεις έναντι των συντρόφων τους (Archer, 2000).

Η γυναικεία επιθετικότητα είναι ένα φαινόμενο που υπάρχει σε όλους τους πολιτισμούς και κατά τη διάρκεια ολόκληρης της ιστορίας του ανθρώπου, ωστόσο, δεν έχει μελετηθεί επαρκώς, με εξαίρεση ίσως τις περιπτώσεις της ενδοοικογενειακής βίας και των συντροφικών σχέσεων. Συγκεκριμένα, έχει βρεθεί ότι οι γυναίκες εκδηλώνουν περισσότερο επιθετικές συμπεριφορές στη διάρκεια του γάμου τους, οι οποίες λαμβάνουν κυρίως τη μορφή της ψυχολογικής βίας και της σωματικής επίθεσης (Kim και Emery, 2003). Σε έρευνα των Caetano και συν. (2002), σε δείγμα 1.635 ζευγαριών, διαπιστώθηκε ότι οι γυναίκες προβαίνουν σε περισσότερες πράξεις βίας απέναντι στο σύντροφό τους, ενώ σε μελέτη των Graham και συν. (2004) σε 2.027 παντρεμένα ζευγάρια βρέθηκε ότι το 16% των γυναικών ήταν σωματικά επιθετικές προς τους άνδρες τους, με το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες να φτάνει το 13%. Οι Shook και συν. (2000) σημειώνουν ότι οι γυναίκες τείνουν να

υιοθετούν περισσότερες συμπεριφορές ψυχολογικής επιθετικότητας προς τους συντρόφους τους σε σχέση με τους άνδρες. Από την άλλη πλευρά, έχει αποδειχθεί ότι οι γυναίκες είναι σημαντικά λιγότερο βίαιες προς τους συντρόφους τους (Tjaden και Thoennes, 2000). Ως εκ τούτου, η σχετική έρευνα έχει επικριθεί λόγω της αδυναμίας της να ερμηνεύσει αποτελεσματικά τη γυναικεία βία και επιθετικότητα (Swan και Snow, 2006), με αποτέλεσμα την ανάπτυξη διάφορων θεωρητικών προσεγγίσεων που επιχειρούν να καλύψουν αυτά τα κενά.

Οι πρώιμες βιολογικές θεωρίες εστίασαν στις φυσιολογικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων, με αναφορές στα επίπεδα τεστοστερόνης, στις νευροχημικές εκφάνσεις που σχετίζονται με την παρορμητικότητα και στη μεγαλύτερη σωματική δύναμη των ανδρών (Pollock, 1999). Ωστόσο, οι μεταγενέστερες θεωρίες άρχισαν να αναδεικνύουν τη σημασία των παραγόντων που σχετίζονται με τις πολιτισμικές καταβολές και την κοινωνικοποίηση, υποστηρίζοντας ότι οι άνδρες ανταμείβονται για την επιθετικότητά τους ενώ, αντίθετα, οι γυναίκες τιμωρούνται και διδάσκονται να καταστέλλουν οποιαδήποτε επιθετική παρόρμηση (Campbell, 1993). Η θεωρία της απελευθέρωσης, ως επέκταση των αντίστοιχων θεωρητικών προσεγγίσεων της κοινωνικοποίησης, ερμήνευσε τα αυξημένα περιστατικά γυναικείας βίας και επιθετικότητας, ως αποτέλεσμα του φεμινιστικού κινήματος και της ανάληψης επιπλέον ρόλων από τη γυναίκα πέραν του παραδοσιακού (Adler, 1975).

Μία από τις σημαντικότερες θεωρίες που έχει προσπαθήσει να εξηγήσει γιατί ορισμένες γυναίκες συμπεριφέρονται επιθετικά είναι αυτή της κοινωνικής μάθησης του Bandura (1978). Βάσει αυτής, ως νεαρά κορίτσια οι γυναίκες μαθαίνουν ότι ο έλεγχος επιτυγχάνεται μέσω της φυσικής δύναμης και η επιβίωση απαιτεί την υιοθέτηση επιθετικών συμπεριφορών για τα ασθενέστερα μέλη της κοινωνίας. Η διαπίστωση αυτή φαίνεται να ερμηνεύει γιατί τα συνηθέστερα θύματα της γυναικείας βίας και επιθετικότητας είναι άλλες γυναίκες και παιδιά, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για εκφοβιστικές συμπεριφορές (Weizmann-Henelius και συν., 2003). Αντίθετα με τη θεωρία αυτή, οι φεμινιστικές προσεγγίσεις εστίασαν στις ευρύτερες κοινωνικές και πολιτισμικές επιδράσεις, δίνοντας μικρότερη έμφαση στις γνωστικές διεργασίες που διαμορφώνουν τη γυναικεία επιθετικότητα (Kurz, 1993). Οι θεωρητικοί αυτοί υποστήριζαν ότι η βία των γυναικών είναι αντίδραση στην ανδρική κυριαρχία και

κακοποίηση, στις πατριαρχικές αξίες της κοινωνίας, στη σεξουαλική καταπίεση και την οικονομική εξάρτησή τους.

Πιο πρόσφατα, αναπτύχθηκε το Φεμινιστικό Οικολογικό Μοντέλο (Feminist Ecological Model – FEM), το οποίο υπογραμμίζει τη σημασία του ευρύτερου πλαισίου της διάπραξης βίαιων πράξεων και εκδήλωσης επιθετικών συμπεριφορών από τις γυναίκες (Ballou και συν., 2002). Το μοντέλο αυτό διαχειρίζεται την πολυπλοκότητα του φαινομένου λαμβάνοντας υπόψη τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των κοινωνικών, ιστορικών, θεσμικών και ατομικών παραγόντων (Das Dasgupta, 2002). Αποτελείται από τέσσερα διαδραστικά επίπεδα, εκ των οποίων το πρώτο τοποθετεί το άτομο στο περιβάλλον και, παράλληλα, οι γνωστικές ικανότητες, η ιδιοσυγκρασία, η κοινωνικοποίηση, η ταυτότητα του ατόμου και άλλες δημογραφικές μεταβλητές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της επιθετικότητας της γυναίκας. Στο δεύτερο επίπεδο, το μικροσύστημα αναφέρεται στο οικογενειακό περιβάλλον της γυναίκας, το οποίο επηρεάζει τη διαμόρφωση των αντιλήψεων και πεποιθήσεών της για τον κόσμο, ενώ το τρίτο επίπεδο, το εξωσύστημα, αποτελείται από μεταβλητές της ευρύτερης κοινότητας, όπως το σχολείο, η γειτονιά και τα κοινωνικά δίκτυα (Bronfenbrenner, 2005). Τέλος, το μακροσύστημα αφορά στην ευρύτερη κοινωνία και περιλαμβάνει παράγοντες όπως ο πολιτισμός, η κοινωνικοοικονομική ομάδα, η εθνικότητα, η έκθεση στη βία και οι επιρροές των ΜΜΕ. Συνολικά, οι αλληλεπιδράσεις που επισυμβαίνουν μεταξύ όλων των προαναφερθέντων επιπέδων έχουν αντίκτυπο στο φαινόμενο της γυναικείας βίας και επιθετικότητας (Ballou και συν., 2002).

2.1.4 Παράγοντες γυναικείας βίας και επιθετικότητας

Από τα παραπάνω, είναι σαφές πως οι αιτίες αυτού του φαινομένου είναι πολυπαραγοντικές. Στο ευρύτερο επίπεδο μελέτης, πολλοί από τους περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς παράγοντες έχουν εντοπιστεί ως παράμετροι που συμβάλλουν στην επιθετική συμπεριφορά των γυναικών σε μια κοινωνία των φύλων. Η ανεργία, η χαμηλή κοινωνικοοικονομική κατάσταση, η φτώχεια και η έλλειψη πρόσβασης σε εκπαιδευτικές και επαγγελματικές ευκαιρίες αποτελούν μόνο μερικές εξ αυτών (Pollock και συν., 2006). Στο οικογενειακό περιβάλλον, έχει βρεθεί πως οι

βίαιες γυναίκες έχουν υπάρξει μάρτυρες περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας συνήθως ανάμεσα στους γονείς αλλά και μεταξύ αδερφών (Babcock και συν., 2003). Σε μελέτες, έχει διαπιστωθεί ότι γυναίκες βίαιες παραβάτες έχουν υπάρξει, συχνά, οι ίδιες θύματα βίας. Για παράδειγμα, σε έρευνα των Greenfeld και Snell (1999) στις ΗΠΑ τεκμηριώθηκε ότι το 60% των ενήλικων γυναικών που έχουν καταδικαστεί για βίαια αδικήματα ανέφεραν σωματική ή σεξουαλική κακοποίηση κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας και το 35% από το σύντροφό τους κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής.

Ένα δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον, στο οποίο τα ανήλικα κορίτσια εκτίθενται σε βιώματα κατάχρησης ουσιών και προβλήματα ψυχικής υγείας των γονέων τους, αποτελεί προβλεπτικό παράγοντα της επιθετικότητας, σύμφωνα και με τη γνωστική θεωρητική προσέγγιση (Pollock και συν., 2006). Ένας από τους τρόπους με τους οποίους το οικογενειακό περιβάλλον επηρεάζει τη βίαιη συμπεριφορά των γυναικών είναι η εσωτερίκευση των υπέρ της βίας συμπεριφορών των μητέρων τους (McBrayer και συν., 2003). Σύμφωνα με τους Leschied και συν. (2001), η επιλεκτική προσοχή σε αναπαραστάσεις επιθετικότητας στο σπίτι συνιστά σημαντικό παράγοντα κινδύνου, ιδιαίτερα όταν οι αλληλεπιδράσεις αυτές συμβαίνουν μεταξύ μητέρων και νεαρών κοριτσιών. Ως εκ τούτου, οι βίαιες γυναίκες τείνουν να αντιλαμβάνονται εχθρική πρόθεση ακόμα και σε διαφορούμενες διαπροσωπικές καταστάσεις, επικεντρώνονται στα αρνητικά συναισθήματα ή συχνά ισχυρίζονται ότι δεν έχουν τον έλεγχο της συμπεριφοράς τους (Babcock και συν., 2003).

Σε ατομικό επίπεδο, εκτός των γνωστικών ελλειμμάτων, αρκετοί ψυχολογικοί παράγοντες σχετίζονται με την επιθετικότητα και βία στις γυναίκες. Για παράδειγμα, οι διαταραχές της προσωπικότητας και κυρίως οι αντικοινωνικές, ναρκισσιστικές, οριακές και ψυχοπαθητικές διαταραχές έχει αποδειχθεί ότι συμβάλλουν στην εκδήλωση ανάλογων συμπεριφορών (Putkonen και συν., 2003). Ο Leenaars (2005) περιγράφει το προφίλ της προσωπικότητας αυτών των γυναικών με χαρακτηριστικά συναισθηματικής αστάθειας, χαμηλής ανοχής στην απογοήτευση και υψηλών επιπέδων παρορμητικότητας, ενώ οι Sullivan και συν. (2005) εστιάζουν στον παράγοντα του θυμού, διαπιστώνοντας ότι οι γυναίκες κρατούμενες εκδηλώνουν σταθερά υψηλότερα επίπεδα θυμού συγκριτικά με τους άνδρες και τείνουν να

αποκρίνονται με περισσότερη επιθετικότητα σε περιστατικά πρόκλησης. Εκτός της παθολογίας της προσωπικότητας, και ορισμένες ψυχιατρικές διαταραχές έχουν συσχετιστεί με τη βίαιη συμπεριφορά των ενήλικων γυναικών, όπως οι διαταραχές της διάθεσης, το μετατραυματικό σύνδρομο και η κατάθλιψη (Henning και συν., 2003). Τέλος, σημαντική επιρροή έχει και η κατάχρηση ουσιών, καθώς έχει διαπιστωθεί ότι το 40% των γυναικών που διαπράττουν βίαια εγκλήματα βρίσκονται υπό επήρεια ναρκωτικών ή αλκοόλ κατά τη στιγμή του αδικήματος (Greenfeld και Snell., 1999).

ΣΥΝΟΨΗ:

Οι εννοιολογικές προσεγγίσεις της επιθετικότητας στην κοινωνική ψυχολογία την ορίζουν ως μια συμπεριφορά που έχει σκοπό τη βλάβη ενός άλλου ατόμου, το οποίο επιθυμεί να αποφύγει αυτή τη βλάβη (Bushman και Huesmann, 2010). Ο ορισμός αυτός είναι επαρκώς ευρύς για να καλύψει όλες τις εκφάνσεις των επιθετικών συμπεριφορών, αν και αυτές μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες, τις λειτουργικές, οι οποίες αναφέρονται στη σκόπιμη χρήση επιβλαβούς συμπεριφοράς για την επίτευξη ενός στόχου, και τις εχθρικές, οι οποίες υιοθετούνται με μοναδικό στόχο την πρόκληση βλάβης (Franzoi, 1996). Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω γίνεται κατανοητό το ότι οι ερευνητικές μελέτες για την επιθετικότητα διαφέρουν ως προς τη μεθοδολογία και την εννοιολογική τους προσέγγιση (Gendreau and Archer 2005). Οι Parrott και Giancola (Canning 2011) αναφέρουν κάποιους υποτύπους της επιθετικότητας μεταξύ άλλων: άμεση ή έμμεση, φυσική ή λεκτική, ενεργητική ή παθητική, λογική ή χειριστική, προδραστική ή αντιδραστική, αντικοινωνική ή προκοινωνική, υποκινούμενη από αποφυγή ή υποκινούμενη από κίνητρο, παρατηρησιμή ή μη παρατηρήσιμη, στοχευμένη ή μη στοχευμένη, γενικευμένη ή σχεσιακή και σχεσιακή ή κοινωνική. Στη παρούσα έρευνα η επιθετικότητα προσεγγίζεται εννοιολογικά όπως αυτή μετράται μέσω του Buss Perry Aggression Questionnaire (BPAQ).

2.2 ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

2.2.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις

Μια μορφή εκδήλωσης επιθετικότητας, η οποία έχει τύχει αυξημένης προσοχής τόσο σε θεωρητικό όσο και σε ερευνητικό επίπεδο, είναι το έγκλημα. Η εγκληματική συμπεριφορά περιλαμβάνει πολλά είδη πράξεων, οι περισσότερες από τις οποίες αφορούν την πρόκληση βλάβης σε άλλους, αποδεικνύοντας έτσι τον ορισμό της επιθετικότητας, και αντανακλά διάφορα είδη κινήτρων. Η γυναικεία εγκληματικότητα αποτελεί ένα φαινόμενο που έχει παραμεληθεί σε μεγάλο βαθμό στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία, με αποτέλεσμα τη σχετική έλλειψη επαρκών θεωρητικών προσεγγίσεων. Ιστορικά, το έγκλημα θεωρούνταν ως «ανδρικό προνόμιο», αλλά κατά τις τελευταίες δεκαετίες, τα αυξανόμενα ποσοστά εγκλημάτων από τις γυναίκες έχουν οδηγήσει στην ανάπτυξη προσεγγίσεων που επιχειρούν να ερμηνεύσουν το εν λόγω φαινόμενο. Εξετάζοντας την εξέλιξη της σχετικής θεωρίας, στις αρχές του προηγούμενου αιώνα, ο Lombroso (1911) ανέπτυξε τη βιολογική θεωρία της εγκληματικότητας, η οποία είχε σημαντικό αντίκτυπο στην παθολογική συλλογιστική της εγκληματικότητας των γυναικών. Ο Lombroso περιέγραψε τις γυναίκες εγκληματίες ως βιολογικά «δυσλειτουργικές», πιστεύοντας ότι έχουν αποκλίνουσες συμπεριφορές, σκέψεις και παρουσιαστικό, όπως περιορισμένα μητρικά ένστικτα, αταβιστικές τάσεις και αρσενικά σωματικά χαρακτηριστικά. Ωστόσο, οι περισσότερες γυναίκες δεν έχουν την «ικανότητα» να εγκληματήσουν, καθώς είναι βιολογικά κατώτερες από τους άνδρες, πιο αδύναμες και πιο παθητικές.

Το 1950, ο Pollak δημοσίευσε το έργο «Η εγκληματικότητα των γυναικών», ερμηνεύοντάς την ως απόρροια των βιολογικών τους χαρακτηριστικών και φάσεων που διέρχονται, οι οποίες υπονομεύουν τις αναστολές τους. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, η εμμηνόρροια ξυπνά αισθήματα ερεθισμού για το υποκείμενο καθεστώς της γυναίκας στην κοινωνία, ενώ η εγκυμοσύνη οδηγεί σε ευερεθιστότητα, άγχος και συναισθηματική ανισορροπία. Στα μέσα του προηγούμενου αιώνα, οι Lombroso και Ferrero (1958) έγραψαν το βιβλίο «Ο θηλυκός παραβάτης», εξετάζοντας τα σκελετικά υπολείμματα γυναικών παραβατών που είχαν πεθάνει και τα σώματα ζωντανών φυλακισμένων γυναικών, υποστηρίζοντας ότι ορισμένοι τύποι σωματικών ανωμαλιών στις γυναίκες εξηγούν την εγκληματική προδιάθεση. Έτσι, μια γυναίκα

που εγκληματεί είναι γεννημένη με αυτήν την προδιάθεση, διατηρώντας τις εγκληματικές ιδιότητες των ανδρών και τα πιο αρνητικά χαρακτηριστικά των γυναικών, όπως είναι η τάση προς εξαπάτηση, η πονηριά και η παράνοια.

Οι πρώιμες αυτές βιολογικές θεωρίες βασίστηκαν, εν πολλοίς, σε δημοφιλή στερεότυπα και μύθους της εποχής σχετικά με τις γυναίκες, όπως και ο ίδιος ο Pollak είχε επισημάνει. Τόσο οι κλασικοί όσο και οι πιο σύγχρονοι εγκληματολόγοι δεν κατάφεραν να εξαλείψουν τις σεξιστικές αντιλήψεις για τις γυναίκες παραβάτες. Σε γενικές γραμμές, κοινός τόπος μεταξύ των περισσότερων μελετητών είναι ότι το γυναικείο έγκλημα είναι αποτέλεσμα των φυσιολογικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών τους και προκύπτει ως μια παθολογική στρέβλωση της γυναικείας φύσης, αγνοώντας σε μεγάλο βαθμό τους κοινωνικοπολιτισμικούς παράγοντες που ερμηνεύουν το φαινόμενο (Bhosle, 2009). Οι πιο σύγχρονες προσεγγίσεις έχουν επιχειρήσει να ερμηνεύσουν τη γυναικεία εγκληματικότητα ως ένα πολυσύνθετο φαινόμενο. Σύμφωνα με τη θεωρία της ανομίας του Merton (1957), η εγκληματικότητα προκαλείται από πίεση ή ένταση, της οποίας η πηγή είναι τα εμπόδια που υφίστανται ως προς την επίτευξη των προσωπικών στόχων και φιλοδοξιών. Έτσι, τα άτομα αυτά εγκληματούν είτε για να απελευθερώσουν αυτήν την ένταση είτε για να επιτύχουν τους στόχους μέσω παράνομων οδών.

Βάσει αυτής της προσέγγισης, η γυναικεία εγκληματικότητα ενδέχεται να απορρέει από τα πολλά εμπόδια που υπάρχουν στην κοινωνία για τη γυναίκα, η οποία δεν μπορεί να επιτύχει τους στόχους της όπως ο άνδρας και, παράλληλα, δέχεται πίεση λόγω της περιθωριοποίησής της. Η προσέγγιση αυτή οδήγησε στην ανάπτυξη της θεωρίας της έντασης, σύμφωνα με την οποία οι άνθρωποι εγκληματούν προκειμένου να απελευθερώσουν την έντασή τους και να επιτύχουν τους στόχους τους με παράνομα μέσα (Merton, 1957), ερμηνεύοντας παράλληλα τις διαφορές μεταξύ των δύο φύλων, καθώς οι γυναίκες εμπλέκονται σε διαφορετικά εγκλήματα, συγκριτικά με τους άνδρες, λόγω των κοινωνικών τους καταβολών και της καταπιεσμένης θέσης τους στην κοινωνία (Cohen, 1955). Υιοθετώντας αυτήν την προσέγγιση, οι Broidy και Agnew (1997) εξέτασαν τις διαφυλικές διαφορές όσον αφορά στις αντιλήψεις περί έντασης, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι οι γυναίκες τείνουν να υπόκεινται σε μεγαλύτερα επίπεδα αντιληπτής πίεσης, οδηγώντας στην εγκληματικότητα.

Μία σημαντική θεωρία που αναπτύχθηκε είναι και αυτή της αρσενικότητας, σύμφωνα με την οποία το έγκλημα είναι συμβολικά αρσενικό και η αρσενικότητα είναι το κίνητρο για την εγκληματικότητα, καθώς οι ιδιότητες που απαιτούνται για τη διάπραξη ενός εγκλήματος είναι φύσει αρσενικές, όπως είναι η καχυποψία, η σκληρότητα και η επιθετικότητα (Parsons, 1954). Το 1975, η Adler δημοσίευσε το βιβλίο «Αδερφές στο έγκλημα», αναπτύσσοντας τη θεωρία της αρσενικότητας για να ερμηνεύσει τη γυναικεία εγκληματικότητα, βασιζόμενη στη θεωρία του Freud περί «φθόνου του πέους», σύμφωνα με την οποία οι γυναίκες εξηγούνται λόγω της υποδεέστερης θέσης τους στην κοινωνία. Η Adler (1975) υποστήριξε ότι οι γυναίκες που διαπράττουν εγκλήματα, έχουν αρσενικά χαρακτηριστικά. Καθώς, λοιπόν, οι γυναίκες γίνονται περισσότερο φιλελεύθερες στη σκέψη και στην εργασία τους, αυτό τους επιτρέπει να υιοθετούν ολοένα και περισσότερο αρσενικά πρότυπα και χρησιμοποιούν το έγκλημα ως μέσο για την επίτευξη πλούτου, με αποτέλεσμα την αύξηση εγκλημάτων που σχετίζονται με βίαια αδικήματα ή αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας (Small, 2000). Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η κατηγορία αδικημάτων κατά της ιδιοκτησίας, και μάλιστα εκείνα των οποίων η διάπραξη δεν δυσχεραίνεται από σοβαρά εμπόδια, όπως η κλοπή, αποτελεί την κύρια εγκληματική δραστηριότητα των γυναικών (Θεοδωροπούλου, 2009).

Αντίθετα, η θεωρία της ευκαιρίας που αναπτύχθηκε από την Simon (1975) στο έργο «Γυναίκες και έγκλημα» υποστήριξε ότι δεν υπάρχουν πραγματικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών σε όρους ηθικής, ενώ τα βιολογικά τους χαρακτηριστικά δε σχετίζονται με την εγκληματικότητα. Σύμφωνα με τις εμπειρικές παρατηρήσεις της, οι άνδρες διαπράττουν περισσότερα εγκλήματα λόγω των μεγαλύτερων κοινωνικών ευκαιριών και αρμοδιοτήτων που έχουν, καθώς και της ευρύτερης δικτύωσής τους. Έτσι, σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, υπέθεσε ότι όσο αυξάνονται οι ευκαιρίες των γυναικών τόσο τα ποσοστά γυναικείας εγκληματικότητας θα αυξάνονται. Μία παρόμοια προσέγγιση είναι αυτή της οικονομικής περιθωριοποίησης. Ο Daly (1988) υποστήριξε ότι οι γυναίκες διαπράττουν λιγότερα εγκλήματα γιατί βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνίας και της αγοράς εργασίας, ενώ η μεγαλύτερη συμμετοχή των γυναικών στην εργασία δεν σημαίνει απαραίτητα βελτίωση της οικονομικής τους κατάστασης ή ισότητα των δύο φύλων.

Εκτός των προαναφερθεισών κυρίαρχων θεωριών, διάφορες ακόμα προσεγγίσεις έχουν αναπτυχθεί για την ερμηνεία του φαινομένου. Για παράδειγμα, η θεωρία της μάθησης υποστηρίζει ότι η εγκληματικότητα είναι μια μαθημένη συμπεριφορά και, άρα, οι γυναίκες που εγκληματούν, αλληλεπιδρούν περισσότερο με άτομα με εγκληματικές τάσεις, ενώ η θεωρία του ελέγχου την ερμηνεύει ως αποτέλεσμα της απουσίας ισχυρών κοινωνικών δεσμών που ελέγχουν και αποτρέπουν μια γυναίκα από το έγκλημα (Pollock, 1999). Επιπλέον, η θεωρία των κοινωνικών ρόλων υποστηρίζει ότι η γυναικεία εγκληματικότητα πηγάζει από τους κακώς καθορισμένους και αντιφατικούς ρόλους στην οικογένεια (Braithwaite, 1989). Η θεωρία του ιπποτισμού υποθέτει ότι ιστορικά τα χαμηλότερα ποσοστά εγκληματικότητας στις γυναίκες είναι αποτέλεσμα της επιεικέστερης μεταχείρισής τους από το προσωπικό της ποινικής δικαιοσύνης (Islam και συν., 2014). Έτσι, οι γυναίκες είναι περισσότερο επιρρεπείς στην παραβίαση του νόμου γιατί αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη επιείκεια τόσο από τη δικαιοσύνη όσο και κατά το χρόνο κράτησής τους στη φυλακή.

2.2.2 Χαρακτηριστικά γυναικείας εγκληματικότητας

Μέχρι πολύ πρόσφατα, στον κλάδο της εγκληματολογίας τα στοιχεία που αφορούσαν στους άνδρες γενικεύονταν και υιοθετούνταν και για τις γυναίκες χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η διάσταση του φύλου (Καρύδης και συν., 2005). Η έκταση της γυναικείας εγκληματικότητας, σε σχέση με το σύνολο της εγκληματικότητας που παρουσιάζουν τα δύο φύλα, είναι περιορισμένη, γεγονός που στηρίζεται στην επίλεκτη δίωξη του μηχανισμού επίσημου κοινωνικού ελέγχου, των σφραγμάτων των οργάνων αυτών και εκείνων που τηρούν τις εγκληματολογικές στατιστικές, του αυστηρού ανεπίσημου και επίσημου κοινωνικού ελέγχου, του «σκοτεινού» αριθμού της εγκληματικότητας, των ρόλων των φύλων που ορίζουν την υποτακτική και παθητική στάση για τη γυναίκα αλλά και των λιγότερων ευκαιριών για διάπραξη εγκλήματος (Μηλιώνη, 2009). Στην πραγματικότητα, όταν μια γυναίκα διαπράττει ένα έγκλημα, η πρώτη ερώτηση που έρχεται στο μυαλό των περισσότερων είναι «πώς μπόρεσε να το κάνει αυτό;» (Chesney-Lind, 1997).

Το κόστος διάπραξης εγκλημάτων για τις γυναίκες είναι δυσβάσταχτο, δεδομένου του ρόλου τους και των στερεοτυπικών καθηκόντων τους, όπως το να φροντίζουν το

σπίτι, τα παιδιά και το σύζυγό τους, και να είναι υπομονετικές και ήρεμες. Ένα στοιχείο που κυριαρχεί στη σχετική βιβλιογραφία είναι ότι οι γυναίκες εγκληματίες έχουν αντιφατικά της φύσης τους χαρακτηριστικά, είναι δηλαδή επιθετικές, αποφασιστικές και παρορμητικές (Rafter και Stanko, 1982). Όπως αναφέρει ο Schurman-Kauflin (2000), όταν οι άνδρες εγκληματούν, συχνά αυτό αποδίδεται σε οικονομικά κίνητρα, ανεπαρκή κοινωνικοποίηση και άλλους παράγοντες, ενώ η εγκληματική συμπεριφορά των γυναικών συχνά δικαιολογείται από αδυναμία και τρωτότητα. Η σαδιστική σκληρότητα και η υπερβολική βιαιότητα στις γυναίκες είναι μια από τις πιο συγκλονιστικές αναπαραστάσεις για την κοινωνία και, επομένως, δέχεται υπερβολική προσοχή από τα ΜΜΕ, διότι έρχεται σε άμεση αντίθεση με τη συντηρητική και στερεοτυπική αντίληψη της γυναικείας φύσης (Godwin, 1978).

Παρά το γεγονός ότι τα ποσοστά γυναικείας εγκληματικότητας είναι ιστορικά σημαντικά χαμηλότερα συγκριτικά με την ανδρική εγκληματικότητα, κατά τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια σταθερή ανοδική τάση. Συγκεκριμένα, υπολογίζεται ότι η γυναικεία εγκληματικότητα έχει διπλασιαστεί τα τελευταία 30 χρόνια, γεγονός που δεν αποτελεί ελληνική πρωτοτυπία, αλλά παγκόσμια. Οι διεθνείς στατιστικές δείχνουν μια αύξηση της τάξεως του 150% τα τελευταία χρόνια σε παγκόσμιο επίπεδο, η οποία συνέπεσε με το Δεύτερο Κύμα του Φεμινισμού, την ανάμειξη της γυναίκας στις κοινωνικοοικονομικές δραστηριότητες, κάνοντάς την ανεξάρτητη στο μεγαλύτερο βαθμό και προσφέροντας της πολλαπλούς ρόλους, προτερήματα τα οποία παρείχαν περισσότερες ευκαιρίες συγκεκριμένων συμφερόντων. Επίσης, η αύξηση αυτή μπορεί να είναι απόρροια της αλλαγής πρακτικών του νόμου, καθώς παρατηρήθηκε αυστηρότερη αντιμετώπιση των γυναικών από το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης (Μηλιώνη, 2009).

Παρ' όλα αυτά, η γυναικεία εγκληματικότητα δε διαφέρει από την ανδρική μόνο ποσοτικά αλλά και ποιοτικά. Ενώ, λοιπόν, οι τάσεις στα ποσοστά εγκληματικότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών τείνουν να διακυμαίνονται μαζί, τα εγκλήματα που διαπράττονται από τα δύο φύλα είναι αρκετά διαφορετικά (Steffensmeier και Allen, 1996). Σε γενικές γραμμές, οι γυναίκες τείνουν να συλλαμβάνονται για λιγότερο σοβαρά εγκλήματα κατά της περιουσίας και της ιδιοκτησίας, όπως είναι η κλοπή. Επιπλέον, σε ζητήματα που αφορούν εγκλήματα του «λευκού κολάρου», δηλαδή σε πλαστογραφίες και ακάλυπτες επιταγές, σε υποθέσεις οργανωμένου εγκλήματος, σε

παραβάσεις για ναρκωτικά αλλά και σε εμπλοκή με συμμορίες, εντοπίζεται πιο έντονη η δράση των γυναικών τα τελευταία χρόνια (Θεοδωροπούλου, 2009). Μάλιστα, υποστηρίζεται ότι η γυναικεία εγκληματικότητα έχει ως κοινό χαρακτηριστικό τη θυματοποίηση των γυναικών, με αποτέλεσμα η επιθετική τους συμπεριφορά να είναι αντανάκλαση της αμυντικής προσαρμογής για επιβίωση μέσω της κακοποίησης ή της κατάχρησης ή ένα αποτέλεσμα διαφυγής (Cunningham, 2000).

Σύμφωνα με την «προσέγγιση των μονοπατιών», τα αθροιστικά τραυματικά βιώματα, η κατάχρηση ουσιών και η φτώχη ψυχική υγεία οδηγεί τις γυναίκες στο «μονοπάτι της εγκληματικότητας», η οποία διαφοροποιείται σημαντικά από αυτήν των ανδρών (Daly, 1992). Σύμφωνα με τον Chesney-Lind (2000), η πρόωμη θυματοποίηση και εκμετάλλευση των γυναικών από τα μέλη της οικογένειάς τους ή στενούς φίλους αυξάνει τις πιθανότητες εμπλοκής τους σε εγκληματικές ενέργειες στην ενήλικη ζωή, ενώ παράλληλα οδηγεί και σε αυξημένα ποσοστά κατάθλιψης και χαμηλή αυτοεκτίμηση, τα οποία δημιουργούν ένα φαύλο κύκλο, καθώς προάγουν την περαιτέρω θυματοποίηση και την εγκληματικότητα (McClellan και συν., 1997). O Covington (1998) υποστηρίζει ότι οι θεωρίες της γυναικείας εγκληματικότητας δεν μπορούν να αγνοούν το σημαντικό αντίκτυπο του τραύματος, της κατάχρησης ουσιών, των σχέσεων με τους άλλους και της ψυχικής υγείας στις γυναίκες που διαπράττουν εγκλήματα.

Πράγματι, έχει αποδειχθεί ότι περίπου το 47% των φυλακισμένων γυναικών έχουν υπάρξει θύματα κακοποίησης (McClellan και συν., 1997), ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για σωματική και σεξουαλική κακοποίηση ανέρχονται στο 75% και 65% (Islam-Zwart και Vik, 2004). Σύμφωνα με έρευνα των Browne και συν. (1999), οι γυναίκες παραβάτες έχουν συχνά κακοποιηθεί είτε ως παιδιά είτε ως ενήλικες, ενώ σε μελέτη των Islam-Zwart και Vik (2004) βρέθηκε ότι η σωματική βία και η σεξουαλική παρενόχληση είναι εξαιρετικά συχνά φαινόμενα στις γυναίκες κρατούμενες, γεγονός που σχετίζεται με αποκλίνουσες και επιθετικές συμπεριφορές κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού. Επίσης, η φτώχη ψυχική υγεία είναι ιδιαίτερα συχνή στις γυναίκες παραβάτες. Σύμφωνα με τους Lindquist και Lindquist (1997), οι φυλακισμένες γυναίκες αναφέρουν υψηλά επίπεδα δυσφορίας σε πολλούς δείκτες

ψυχικής υγείας, ενώ τα ποσοστά εμφάνισης ψυχικών νόσων στις γυναίκες παραβάτες είναι σημαντικά υψηλότερα σε σχέση με τους άνδρες.

Αν και τα προβλήματα ψυχικής υγείας θεωρούνται ουδέτερα από πλευράς φύλου, στην πραγματικότητα, η κατάθλιψη, το άγχος και η αυτοτραυματική συμπεριφορά είναι πιο διαδεδομένες στις γυναίκες που διαπράττουν εγκλήματα (Belknap και Holsinger, 2006). Μάλιστα, ο Benda (2005) επισημαίνει ότι συχνά οι γυναίκες που υποφέρουν από μείζονες διαταραχές της διάθεσης υποδιαγιγνώσκονται, ενώ σημαντικά ψυχικά προβλήματα, όπως η μείζων κατάθλιψη και η αγχώδης διαταραχή αποτελούν ισχυρούς προγνωστικούς παράγοντες της γυναικείας εγκληματικότητας αλλά και της υποτροπής μετά την αποφυλάκιση. Επιπλέον, το ιστορικό κατάχρησης ουσιών, δεδομένης της υψηλής συννοσηρότητας που εμφανίζει σε σχέση με τις ψυχικές ασθένειες, τα προβλήματα στις σχέσεις και η θυματοποίηση, αποτελούν συχνά χαρακτηριστικά των γυναικών παραβατών (Covington και Bloom, 2007). Οι McClellan και συν. (1997) διαπίστωσαν ότι η συνολική χρήση παράνομων ναρκωτικών ουσιών είναι υψηλότερη για τις γυναίκες κρατούμενες συγκριτικά με τους άνδρες, καθώς και ότι η σοβαρότητα της κατάχρησης αποτελεί προβλεπτική μεταβλητή των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας στις γυναίκες. Σε έρευνα των Law και συν. (2009) βρέθηκε ότι η κατάχρηση ουσιών συνιστά ένα σημαντικό εγκληματογενή παράγοντα στις γυναίκες παραβάτες, ενώ σε μελέτη των Salisbury και συν. (2009) διαπιστώθηκε ότι οι γυναίκες που αναφέρουν σχετικά προβλήματα εξάρτησης εμπλέκονται σε περισσότερα παραπτώματα εντός των φυλακών κατά τη διάρκεια της κράτησης.

Τέλος, σημαντικές διαφορές μεταξύ γυναικείας και ανδρικής εγκληματικότητας παρατηρούνται και στον τομέα των ανθρώπινων σχέσεων. Σε γενικές γραμμές, οι γυναίκες είναι περισσότερο σχεσιακές από τους άνδρες και τείνουν να δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στη σημασία της ανάπτυξης και διατήρησης υγιών και υποστηρικτικών σχέσεων με τους άλλους, διαπίστωση που ισχύει και για αυτές που διαπράττουν εγκλήματα (Bloom και συν., 2003). Ωστόσο, λόγω των υψηλών ποσοστών κακοποίησης που υφίστανται, η ικανότητα των γυναικών παραβατών να δημιουργούν τέτοιες σχέσεις είναι σημαντικά περιορισμένη. Σύμφωνα με τον Covington (1998), οι σχέσεις αυτών των γυναικών χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό συγκρούσεων και δυσλειτουργίας, ιδιαίτερα με τους συντρόφους τους, καθώς

και χαμηλά επίπεδα υποστήριξης, επηρεάζοντας σαφώς την εγκληματικότητα πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη φυλάκιση. Έχει γενικά τεκμηριωθεί ότι οι γυναίκες που διαπράττουν εγκλήματα έχουν αυξημένες πιθανότητες εμπλοκής σε σχέσεις που διευκολύνουν ή παροτρύνουν την εγκληματική συμπεριφορά (Koons και συν., 1997) ή σε κακοποιητικές συντροφικές σχέσεις (Bloom και συν., 2003), ενώ συχνά έχουν ιστορικό κατάχρησης ουσιών ως αποτέλεσμα αυτών των σχέσεων (Langan και Pelissier, 2001).

2.2.3 Γυναικεία εγκληματικότητα και ανθρωποκτονία

Το έγκλημα της ανθρωποκτονίας από πρόθεση είναι το σοβαρότερο έγκλημα του ποινικού νόμου διεθνώς και είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι στην Ελλάδα ήταν το μόνο έγκλημα, μαζί με την εσχάτη προδοσία, που τιμωρούνταν με την ποινή του θανάτου μέχρι την κατάργησή της το 1993. Η ανθρωποκτονία είναι, κατά κοινή ομολογία, ένα έγκλημα που διαπράττεται κυρίως από άνδρες, ενώ οι γυναίκες είναι πιθανότερο να είναι τα θύματα, όπως έχει τεκμηριωθεί σε παλαιότερες αλλά και σε σύγχρονες έρευνες. Οι γυναίκες ανθρωποκτόνοι συνήθως αφαιρούν τη ζωή ενός οικείου προσώπου τους στο στενό ή ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον (σύζυγος, σύντροφος, εραστής, παιδί) (Mann, 1996), ενώ παρακινούνται κατά κύριο λόγο από προσωπικό όφελος (Ramsland, 2007). Σε αντίθεση με τους άνδρες, οι γυναίκες σπάνια αφαιρούν τη ζωή ενός αγνώστου, αλλά αντίθετα, στοχοποιούν συνήθως έναν άνδρα, με τον οποίο έχουν αναπτύξει προσωπικές σχέσεις, ή το παιδί τους, με το έγκλημα να λαμβάνει χώρα συνήθως στο σπίτι τους (Steffensmeier και Allen, 1996).

Εκτός του συντρόφου τους, οι γυναίκες προβαίνουν στο αδίκημα της ανθρωποκτονίας κυρίως σε μικρά παιδιά. Για παράδειγμα, έχει υπολογιστεί πως στις ΗΠΑ οι μισοί γονικοί φόνοι παιδιών διεπράχθησαν από βιολογικές ή θετές μητέρες, ενώ οι γυναίκες διαπράττουν παραδοσιακά περίπου το 10% των συνολικών ανθρωποκτονιών στις δυτικές κοινωνίες (Pollock και Davis, 2005). Όσον αφορά στο φόνο παιδιών, τα κυριότερα κίνητρα σχετίζονται με το αίσθημα απόρριψης και ζήλιας ή την ανάγκη πειθαρχικής επιβολής, ενώ σημαντική επίδραση έχει και ο παράγοντας της ψύχωσης σε σχέση με την επιλόχεια κατάθλιψη ή τη σχιζοφρένεια (Wilezynski, 1997). Αναφορικά με το φόνο συντρόφων, έχει τεκμηριωθεί ότι πάνω από το 60% των θυμάτων είναι άνδρες που σχετίζονται ερωτικά με τις γυναίκες ανθρωποκτόνους

(Messner και Savolainen, 2001), ενώ σε μελέτη του Brookman (2005) διαπιστώθηκε ότι το 32% των θυμάτων είναι σύντροφοι και το 30% παιδιά.

Είναι, λοιπόν, σαφές ότι τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της γυναικείας ανθρωποκτονίας διαφέρουν σημαντικά από εκείνα των ανδρών. Όπως αναφέρουν οι Rafter και Stanko (1982), ενώ ο φόνος είναι γενικά ένα πολύ εξατομικευμένο έγκλημα και στην πλειονότητα των περιπτώσεων συμβαίνει μεταξύ ανθρώπων που γνωρίζει ο ένας τον άλλον, για τις γυναίκες φαίνεται πως είναι μια ιδιαίτερα οικεία και εσωτερικευμένη πράξη. Εξετάζοντας το δημογραφικό προφίλ των γυναικών αυτών, σε έρευνα των Hoffman και συν. (1998), βρέθηκε πως ο μέσος όρος ηλικίας τους είναι τα 31 έτη, το 49% δεν είχε προηγούμενες παραβάσεις ή συλλήψεις, το 67% είχε ιστορικό κατάχρησης ουσιών και το 35% προβλήματα ψυχικής υγείας, με την κατάθλιψη να είναι η κυρίαρχη διάγνωση. Επίσης, σε μελέτη των Hardesty και συν. (1994), τεκμηριώθηκε ότι το 36% των γυναικών ανθρωποκτόνων ήταν χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, με το 48% και το 37% να αναφέρει ότι έχει κακοποιηθεί σωματικά και σεξουαλικά, αντίστοιχα.

Οι Siegel και Williams (2003) βρήκαν ότι οι γυναίκες που προβαίνουν σε ανθρωποκτονία, έχουν κακοποιηθεί σεξουαλικά στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων, ενώ οι Scott και Davies (2002) επιβεβαίωσαν ότι οι γυναίκες αυτές έχουν, συνήθως, χαμηλό εισόδημα και χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, κυρίως ως αποτέλεσμα της πρόωρης σχολικής διαρροής. Επίσης, η Lima (2014) διαπίστωσε ότι οι γυναίκες ανθρωποκτόνοι είναι κατά κύριο λόγο νεαρής ηλικίας, προέρχονται από μειονεκτούσες πληθυσμιακές ομάδες, έχουν υποστεί κακοποίηση και έχουν ιστορικό κατάχρησης ουσιών. Όσον αφορά στα προσωπικά τους χαρακτηριστικά, η σχετική με τη συντροφική και ενδοοικογενειακή βία έρευνα έχει καταδείξει ότι οι γυναίκες δράστες μπορεί να έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά με τους άνδρες δράστες, να είναι καταχρηστικές και να παρουσιάζουν ψυχικές διαταραχές, εμφανίζοντας προβλήματα σε διάφορους τομείς της ζωής τους (Dutton και συν., 2005).

Σχετικά με την ανθρωποκτονία των συντρόφων τους, μια βασική θεωρία που έχει αναπτυχθεί για την ερμηνεία της είναι η προσέγγιση του συνδρόμου της κακοποιημένης γυναίκας (Battered Woman Syndrome – BWS), το οποίο γίνεται κατανοητό μέσω από ένα κύκλο βίας που επιβάλλεται στη γυναίκα από ένα βίαιο σύντροφο (Walker, 1984). Έτσι, οι κακοποιημένες γυναίκες σκοτώνουν οικείους

ενήλικες συχνά στο πλαίσιο της ενδοοικογενειακής βίας. Ωστόσο, αν και η πλειονότητα των ανθρωποκτονιών από γυναίκες εδράζεται στη βάση αυτή, ένας σημαντικός αριθμός εξ αυτών παρακινείται από προσωπικό συμφέρον ή οικονομικό όφελος (Chan, 2001). Σύμφωνα με την Allen (1987), το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνιολογικής έρευνας για τις γυναίκες ανθρωποκτόνους βασίζεται στη λογική της θυματοποίησης. Οι γενικές αυτές εξηγήσεις, ορισμένες φορές απλουστευτικές, έχουν οδηγήσει στην ανάδειξη μιας διαπίστωσης ότι η σχέση στις γυναίκες μεταξύ της θυματοποίησης και της πράξης της ανθρωποκτονίας είναι η συνηθέστερη (Morrissey, 2003).

Στην πράξη, όμως, αυτό δεν ισχύει πάντα, όπως έχει αναδειχθεί και από τη φεμινιστική εγκληματολογία που αναπτύχθηκε στη δεκαετία του 1980, εισάγοντας την έννοια της ορθολογικής επιλογής. Σε έρευνα των Brownstein και συν. (1994), σε δείγμα 9 γυναικών ανθρωποκτόνων, διαπιστώθηκε ότι όλες είχαν προβεί σε ανθρωποκτονία σκόπιμα και με πλήρη συνείδηση, ενώ σε μελέτη των Kruttschnitt και Carbone-Lopez (2006) διαπιστώθηκε ότι οι γυναίκες που έχουν διαπράξει βίαια εγκλήματα, μπορούν να περιγραφούν ως υπεύθυνα υποκείμενα, αντίθετα της επικρατούσας αντίληψης ότι και οι ίδιες είναι θύματα. Ως εκ τούτου, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι γυναίκες μπορούν να εγκληματήσουν παρακινούμενες από διάφορα κίνητρα που είναι παρόμοια με αυτά των ανδρών δραστών, όπως είναι η ζήλια, το οικονομικό όφελος και η εκδίκηση και, μάλιστα, η ανθρωποκτονία μπορεί να λάβει χώρα εκτός του στενού ιδιωτικού χώρου. Σε αναλύσεις δικαστικών πρακτικών που έχουν πραγματοποιηθεί σε ανάλογες περιπτώσεις, οι γυναίκες περιγράφηκαν ως πονηρές, απάνθρωπες και δαιμονικές (Robertson-Stainsby, 2011). Όπως υποστηρίζει ο Ferraro (2006), η γυναικεία ανθρωποκτονία δεν είναι απολύτως αντιπροσωπευτική του στερεοτυπικού κοινωνικού κατασκευάσματος της ενδοοικογενειακής βίας αλλά, αντίθετα, χαρακτηρίζεται από πολύπλοκες πραγματικότητες, με τα όρια μεταξύ θύματος και δράστη να είναι θολά.

Τέλος, όπως προαναφέρθηκε, οι ψυχικές ασθένειες και η κατάχρηση ουσιών αποτελούν επίσης βασικές αιτίες των ανθρωποκτονιών που διαπράττονται από γυναίκες (Chan και συν., 2005). Σε μελέτη των Hardesty και συν. (1994) στις ΗΠΑ, βρέθηκε ότι το 29% εξ αυτών έχουν ιστορικό ψυχικής νόσου, ενώ σε έρευνα των Hoffmann και συν. (1998) το αντίστοιχο ποσοστό εκτιμήθηκε στο 35%. Μάλιστα, σε

μελέτη των Hakkanen και συν. (2008) τεκμηριώθηκε ότι οι μισές από τις γυναίκες που είχαν καταδικαστεί για ανθρωποκτονία ανέπτυξαν αμνησία, καθώς δεν μπορούσαν να ανακαλέσουν τα σχετικά με το φόνο περιστατικά, ως αμυντικό μηχανισμό. Η Chan (2001) αναφέρει ότι οι γυναίκες που σκοτώνουν είναι πολύ πιθανό να περιγραφούν ως ψυχικά ασθενείς, σε σχέση με τους άνδρες, αν και αυτό είναι μια απλουστευμένη λογική. Στενή σύνδεση με τις ψυχικές νόσους έχει και η κατάχρηση ουσιών, αλκοόλ, ναρκωτικών και φαρμακευτικών σκευασμάτων, ενώ έχει υποστηριχθεί ότι η εξάρτηση από το αλκοόλ, με την ταυτόχρονη παρουσία αντικοινωνικής διαταραχής της προσωπικότητας, ενισχύει τις ανθρωποκτονικές και ετεροκαταστροφικές τάσεις στις γυναίκες (Yourstone και συν., 2008).

2.2.4 Γυναικεία εγκληματικότητα και γυναίκες κρατούμενες στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, το 1973 το ποσοστό της γυναικείας εγκληματικότητας ανερχόταν στο 6,5%, φτάνοντας στο 10,88% το 1988, αλλά παραμένοντας διαχρονικά σε αρκετά χαμηλά επίπεδα συγκριτικά με αυτήν των ανδρών. Για την περίοδο μεταξύ 1973 και 1980, το ποσοστό των γυναικών που είχαν καταδικαστεί ήταν 8%, ενώ στο τέλος του 1980 αυξήθηκε στο 10% και το 1993 στο 13%, παραμένοντας στα επόμενα χρόνια σε παρόμοια επίπεδα. Όσον αφορά στο είδος των αδικημάτων, τα πιο συχνά εγκλήματα που διαπράττονται από τις γυναίκες είναι η κλοπή, η ληστεία, η απάτη και η παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών, ενώ στο μόνο αδίκημα στο οποίο οι γυναίκες παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά εγκληματικότητας από τους άνδρες είναι αυτό της πορνείας. Το 2017, ο αριθμός των κρατούμενων γυναικών ήταν 527, ενώ στα έτη 2016, 2015, 2014, 2013 και 2012 ο αριθμός αυτός ήταν 486, 572, 648, 557 και 662, αντίστοιχα (Υπουργείο Δικαιοσύνης, 2017).

Σύμφωνα με στοιχεία του 2015, από τους 11.447 κρατούμενους, οι γυναίκες ήταν το 5,2% του συνόλου, καταδεικνύοντας πως αποτελούν μόνο ένα κλάσμα της αντίστοιχης συμμετοχής των ανδρών στον έγκλειστο πληθυσμό. Οι γυναίκες στην Ελλάδα αποτελούν παραδοσιακά μια πολύ μικρή μειονότητα στο σωφρονιστικό σύστημα, γεγονός που οφείλεται, κυρίως, στην τέλεση λιγότερο σοβαρών εγκλημάτων, καθώς και στη σπάνια ύπαρξη προηγούμενων καταδικών εις βάρος τους, ιδιαίτερα σε ό, τι αφορά στις ποινές στέρησης ελευθερίας. Αναφορικά με το

δείκτη κράτησης των γυναικών, αυτός ανέρχεται σε 11 κρατούμενες ανά 100.000 του γυναικείου πληθυσμού, με τον αντίστοιχο δείκτη των ανδρών να φτάνει τους 205 κρατούμενους (Πιτσελά, 2016). Στην Ελλάδα υπάρχουν δύο αυτοτελή κλειστά καταστήματα κράτησης γυναικών, στα οποία παραμένει η συντριπτική πλειοψηφία των γυναικών κρατούμενων. Μόνο το 9,6% του συνολικού αριθμού των κρατούμενων γυναικών παραμένουν σε γυναικεία τμήματα καταστημάτων κράτησης ανδρών και οι περισσότερες γυναίκες κρατούνται στο κατάστημα του Ελαιώνα Θηβών (436 άτομα) και δευτερευόντως στο κατάστημα Κορυδαλλού (89 άτομα). Δεδομένου του μικρού αριθμού καταδικασθεισών και προσωρινά κρατούμενων γυναικών, στη χώρα υπάρχουν πολύ λίγες φυλακές για γυναίκες, με αποτέλεσμα να στερούνται συχνά των οικογενειακών επισκέψεων λόγω απόστασης (Πιτσελά, 2010).

Όσον αφορά στη δομή των εγκλημάτων, στο κατάστημα του Ελαιώνα Θηβών για το 2015 κρατούνταν προσωρινά ή είχαν καταδικαστεί λόγω εγκλημάτων του νόμου περί ναρκωτικών 104 γυναίκες (24%) και στον Κορυδαλλό 26 γυναίκες (29%). Σε γενικές γραμμές, οι γυναίκες κατηγορούνται, καταδικάζονται και κρατούνται στις φυλακές για λιγότερες κατηγορίες εγκλημάτων συγκριτικά με τους άνδρες και κυρίως για παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών, εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και πολύ λιγότερο για εγκλήματα κατά της ζωής (Πιτσελά, 2016). Στον Ελαιώνα Θηβών, σύμφωνα με στοιχεία του 2015, από τις 381 καταδικασμένες γυναίκες κρατούμενες, οι 60 κρατούνται με ισόβια ποινή (16%), οι 265 με πρόσκαιρη κάθειρξη (69%) και οι 56 με φυλάκιση (15%), καταγράφοντας μια αισθητή αύξηση στον αριθμό των γυναικών που έχουν καταδικαστεί με ποινές μεγάλης διάρκειας. Όσον αφορά, τέλος, στις ανθρωποκτονίες, ο αριθμός των γυναικών ανθρωποκτόνων είναι εξαιρετικά μικρός. Σε μελέτη του Τσιγκρή (2002), ο οποίος εξέτασε 196 ανθρωποκτονίες από πρόθεση που εκδικάστηκαν από το Μεικτό Ορκωτό Δικαστήριο της Αθήνας μεταξύ 1986 και 1995, βρέθηκε ότι το 93,2% των κατηγορούμενων ήταν άνδρες, με το 10,7% των ανθρωποκτονιών συνολικά να έχουν λάβει χώρα κάτω από την ίδια στέγη σε συνθήκες ενδοοικογενειακής βίας.

ΣΥΝΟΨΗ:

Η εγκληματική συμπεριφορά αποτελεί μία σημαντική και παρατηρήσιμη μορφή βίας η οποία έχει προσεγγίσει το ερευνητικό ενδιαφέρον (Tremblay 2000). Αν και η

εγκληματική συμπεριφορά ενέχει σε κάποιο βαθμό επιθετική συμπεριφορά, υπάρχουν υποτύποι επιθετικότητας όπως μη βίαιες ή μη παρατηρήσιμες μορφές επιθετικότητας οι οποίες δεν οδηγούν απαραίτητα σε εγκληματική/παραβατική συμπεριφορά (Driscoll et al. 2006). Η γυναικεία εγκληματικότητα είναι ένας ερευνητικός τομέας σχετικά παραμελημένος, λαμβάνοντας υπόψη την αυξητική της τάση διεθνώς (Mili, Perumal, and Cherian 2015, Tsopelas et al. 2012, Tsopelas, Tsetsou, and Douzenis 2011, Walmsley 2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ

3.1 Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΧΑΜΗΛΗΣ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗΣ

Η σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας έχει απασχολήσει έντονα την ερευνητική κοινότητα, καθώς, μέχρι και σήμερα, δεν υπάρχει σαφής συναίνεση και επαρκείς ερευνητικές ενδείξεις σχετικά με την ισχύ και την κατεύθυνση της σχέσης αυτής. Για δεκαετίες, η επικρατούσα άποψη ήταν ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση προκαλεί επιθετικότητα, με αρκετούς ερευνητές να επικαλούνται αυτήν την πεποίθηση ή να τη χρησιμοποιούν ως σιωπηρή υπόθεση για να ερμηνεύσουν τα ευρήματά τους συγκριτικά με τη διασύνδεση της επιθετικότητας με άλλες μεταβλητές (Levin και McDevitt, 1993). Η προέλευση της άποψης αυτής είναι, μάλιστα, δύσκολο να προσδιοριστεί, δεδομένου ότι δεν υπάρχει στη βιβλιογραφία κάποια αυθεντική θεώρηση της σχέσης, αλλά ούτε και κάποια βασική έρευνα με ισχυρές εμπειρικές ενδείξεις που να αποδεικνύουν ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση οδηγεί σε επιθετικές συμπεριφορές. Παρ' όλα αυτά, η θεωρία που αναπτύχθηκε φαίνεται ότι βασίστηκε, εν πολλοίς, στη συμβατική λογική και το 1996 οι Baumeister και συν., πραγματοποιώντας μια μετα-ανάλυση της σχετικής βιβλιογραφίας, δεν κατάφεραν να υποστηρίξουν εμπειρικά την ιδέα ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση αυξάνει την επιθετικότητα, καταλήγοντας μάλιστα σε αντίθετα συμπεράσματα.

Μέχρι και σήμερα, διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις έχουν αναπτυχθεί για την ερμηνεία της υπόθεσης ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση συνδέεται με την επιθετικότητα και την εξωτερική προβληματικότητα του εαυτού. Ο Rosenberg (1965) υπέθεσε ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση αποδυναμώνει τους δεσμούς του ατόμου με την κοινωνία, ενώ, σύμφωνα με τη θεωρία των κοινωνικών δεσμών, οι ασθενέστερες σχέσεις με την κοινωνία περιορίζουν τη συμμόρφωση με τις κοινωνικές νόρμες και, έτσι, αυξάνουν την παραβατικότητα (Hirschi, 1969). Ανθρωπιστικοί ψυχολόγοι, όπως ο Rogers (1961) υποστήριξαν ότι η έλλειψη θετικής αυτοαντίληψης συσχετίζεται με ψυχολογικής φύσης προβλήματα, όπως είναι η επιθετικότητα, ενώ ακαδημαϊκοί της

νεο-φροϋδικής προσέγγισης επίσης ανέφεραν ότι οι αρνητικές αυτοαντιλήψεις ενισχύουν την επιθετικότητα. Για παράδειγμα, ο Adler (1956) θεώρησε ότι η επιθετικότητα και η αντικοινωνική συμπεριφορά υποκινούνται από τα συναισθήματα κατωτερότητας που έχουν τις ρίζες τους στις πρώιμες παιδικές εμπειρίες απόρριψης, ενώ οι Tracy και Robins (2003) πρότειναν ότι τα άτομα ενδέχεται να προστατεύουν τον εαυτό τους από αισθήματα κατωτερότητας και ντροπής αποδίδοντας την ευθύνη για τις αποτυχίες τους σε εξωτερικούς παράγοντες, γεγονός που οδηγεί σε αισθήματα εχθρότητας και οργής προς τους άλλους.

Σε γενικές γραμμές, αν και η επικρατούσα άποψη είναι ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση προδιαθέτει τα άτομα να εκδηλώνουν μια σειρά αρνητικών συμπεριφορών, συμπεριλαμβανομένης της επιθετικότητας, στην πραγματικότητα, υπάρχουν σχετικά λίγες μελέτες που παρέχουν άμεση υποστήριξη για την ισχύ αυτής της σχέσης. Για παράδειγμα, οι Walker και Bright (2009), στη συστηματική ανάλυση της βιβλιογραφίας των τελευταίων 20 ετών, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι περισσότερες εξ αυτών υποστηρίζουν μια σύνδεση μεταξύ χαμηλής αυτοεκτίμησης και βίας, καθώς η επιθετική συμπεριφορά εκδηλώνεται ως αποτέλεσμα της ντροπής και των αισθημάτων κατωτερότητας που προκαλούν θυμό. Έτσι, η βία αναπτύσσεται ως ένας μηχανισμός απόκρισης που λειτουργεί προστατευτικά έναντι της ταπείνωσης. Παράλληλα, υπάρχουν αρκετές έρευνες που έχουν αποδείξει τη σχέση χαμηλής αυτοεκτίμησης και επιθετικής συμπεριφοράς σε παιδιά και εφήβους. Οι Baumeister και συν. (2003) κατέδειξαν ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση συσχετίζεται με την παραβατικότητα στους εφήβους, ενώ οι Donellan και συν. (2005) βρήκαν ότι τα παιδιά με χαμηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης αναφέρουν υψηλότερο βαθμό εμπλοκής σε παραβατικές συμπεριφορές.

Οι Trzesniewski και συν. (2006) υποστήριξαν ότι, σε σύγκριση με τους εφήβους με υψηλή αυτοεκτίμηση, οι έφηβοι που αναφέρουν χαμηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης είναι σημαντικά πιθανότερο να διαπράξουν ένα βίαιο έγκλημα στην ενήλικη ζωή τους, μια σχέση, μάλιστα, που είναι ανεξάρτητη του φύλου, της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης και του ιστορικού κατάθλιψης. Επιπλέον, στις ίδιες ηλικιακές κατηγορίες, έχει βρεθεί μια σχέση μεταξύ χαμηλών επιπέδων αυτοεκτίμησης και εμπλοκής σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού, είτε ως δράστες, είτε ως θύματα, ή

ακόμα αναλαμβάνοντας και τους δύο ρόλους (O'Moore και Kirkham, 2001). Σε έρευνα των Fantì και Henrich (2015), στην οποία διερευνήθηκε η σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης, ναρκισσισμού και σχολικού εκφοβισμού/θυματοποίησης, βρέθηκε ότι ο ναρκισσισμός δε συσχετίζεται σημαντικά με την αυτοεκτίμηση και, άρα, ένας συνδυασμός χαμηλής αυτοεκτίμησης, που καταδεικνύει μια εύθραυστη αυτοσυνειδησία, και υψηλών επιπέδων ναρκισσισμού, που συνάδει με μεγαλοπρεπή αντίληψη του εαυτού, συμβάλλουν στη συνέχιση του κύκλου εκφοβισμού/θυματοποίησης. Επίσης, σε μελέτη διάρκειας 7 ετών στην οποία συμμετείχαν 1.170 άνδρες, οι Dmitrieva και συν. (2014) διαπίστωσαν ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση συσχετίζεται με συμμετοχή σε συμμορίες κατά τη διάρκεια της εφηβείας, ενώ σε έρευνα των Papadaki και συν. (2009) βρέθηκε ότι η αυτοεκτίμηση συσχετίζεται αρνητικά με τη φυσική βία που ασκείται απέναντι στους συντρόφους, τόσο σε γυναίκες όσο και σε άνδρες ενήλικες.

Οι Baumeister και συν. (2003) εξηγούν ότι υπάρχουν δύο τρόποι ερμηνείας της χαμηλής αυτοεκτίμησης, είτε ως μια καλά τεκμηριωμένη κατανόηση των ανεπαρκειών ενός ατόμου είτε ως μια παραμορφωμένη ή παθολογική αίσθηση ανασφάλειας και κατωτερότητας. Βάσει αυτής της προσέγγισης, μερικά άτομα με χαμηλή αυτοεκτίμηση εμφανίζουν μια προδιάθεση στην επιθετική συμπεριφορά, πιθανώς λόγω των συναισθημάτων κατωτερότητας που τους καθιστούν πρόθυμους να βλάψουν εκείνους που αντιλαμβάνονται ως ανώτερους. Όπως επισημαίνει και ο Ostrowsky (2010), τα άτομα με χαμηλή αυτοεκτίμηση αυτοπροστατεύονται από τα συναισθήματα ανεπάρκειας, κατωτερότητας και ντροπής μεταβιβάζοντας τις ευθύνες για τις αποτυχίες και τα προβλήματά τους στους άλλους, κάτι που πιθανόν οδηγεί σε επιθετικότητα και βίαιες συμπεριφορές. Σύμφωνα με μελέτη του Toch (1993), πολλοί βίαιοι άνδρες αναζητούν καταστάσεις αμφισβήτησης της αυτοεκτίμησής τους, κατά τις οποίες εμπλέκονται σε βίαιες αντιπαραθέσεις με άλλους. Έτσι, τα άτομα που στερούνται αυτοεκτίμησης, μπορεί να αισθάνονται την ανάγκη αναζήτησης τέτοιων προκλήσεων, αξιοποιώντας τις για να προσελκύσουν την προσοχή και να ενισχύσουν την αυτοεκτίμησή τους και το αίσθημα ισχύος και ανεξαρτησίας.

Σε έρευνα των Diamantopoulou και συν. (2008), στην οποία συμμετείχαν 652 παιδιά ηλικίας 12 ετών, εξετάστηκαν δύο αντιφατικές υποθέσεις. Πρώτον, ότι η

επιθετικότητα απορρέει από τη χαμηλή αυτοεκτίμηση και δεύτερον, ότι τα παιδιά συμπεριφέρονται επιθετικά προς άτομα που αμφισβητούν την υψηλή τους αυτοεκτίμηση. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, τόσο τα υπερβολικά χαμηλά όσο και τα υπερβολικά υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης συσχετίζονται με επιθετικότητα, ένα εύρημα που περιπλέκει ακόμα περισσότερο τη σχέση αυτή. Μάλιστα, ορισμένες μελέτες έχουν αποδείξει ότι δεν υπάρχει καμία σημαντική συσχέτιση μεταξύ αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας. Για παράδειγμα, οι Walker και Gudjonsson (2006) βρήκαν πως δεν υπάρχει σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών σε ένα δείγμα εφήβων, ενώ σε μια σύγκριση βίαιων και μη βίαιων παραβατών, οι Beesley και McGuire (2009) κατέληξαν σε παρόμοια ευρήματα. Οι Bradshaw και Hazan (2006) διαπίστωσαν, επίσης, ότι οι νεαροί ενήλικες που έχουν περισσότερο ευνοϊκές αντιλήψεις για τον εαυτό τους είναι παράλληλα και πιο επιθετικοί.

Ο Ostrowsky (2010) επισημαίνει ότι τα ασυνεπή ευρήματα αναφορικά με τη σχέση αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας οφείλονται σε διάφορες αιτίες, συμπεριλαμβανομένων των μεθοδολογικών διαφοροποιήσεων που εντοπίζονται μεταξύ των μελετών. Επιπλέον, διαφορές υπάρχουν και όταν εξετάζονται οι επιμέρους διαστάσεις της αυτοεκτίμησης. Σε ό, τι αφορά τη διχοτόμησή της σε ρητή και φαινομενική, οι Sandstrom και Jordan (2008) βρήκαν ότι τα υψηλά επίπεδα ρητής αυτοεκτίμησης αποτελούν προβλεπτική μεταβλητή της επιθετικότητας μόνο για τα παιδιά που έχουν παράλληλα χαμηλό βαθμό φαινομενικής αυτοεκτίμησης. Όπως σημειώνουν οι Gawronski και Bodenhausen (2006), η ρητή και φαινομενική αυτοεκτίμηση αντανακλούν διαφορετικές στάσεις απέναντι στον εαυτό και, άρα, διαφορετικοί μηχανισμοί αναπτύσσονται ως προς την υιοθέτηση επιθετικών συμπεριφορών. Οι διαφορές στα επίπεδα αυτοεκτίμησης μπορούν να λάβουν δύο πιθανές μορφές. Η υψηλή ρητή αλλά χαμηλή φαινομενική αυτοεκτίμηση είναι γνωστή ως αμυντική (Jordan και συν., 2005) ή εύθραυστη (Bosson και συν., 2000), ενώ η χαμηλή ρητή αλλά υψηλή φαινομενική είναι γνωστή ως διαβρωμένη αυτοεκτίμηση (Scroder-Abe και συν., 2007).

Παράλληλα, τα αντικρουόμενα ευρήματα αναφορικά με τη σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας, μπορούν να ερμηνευτούν από την έννοια της «φουσκωμένης» αυτοεκτίμησης, η οποία αναφέρεται στα άτομα τα οποία

ισχυρίζονται υψηλή αυτοεκτίμηση που, ωστόσο, δομείται ως μια εύθραυστη επικάλυψη της χαμηλής σιωπηρής αυτοεκτίμησης. Οι Walker και Bright (2009) αναφέρουν ότι, πράγματι, ένα άτομο με υψηλή σιωπηρή αυτοεκτίμηση δε θα προέβαινε εύκολα σε ένα βίαιο αδίκημα, θέτοντας σε κίνδυνο τον εαυτό του. Ομοίως, οι Sakellaropoulos και Baldwin (2007), υποστηρίζοντας ότι η ρητή αυτοεκτίμηση λαμβάνει δύο επιπλέον μορφές, την αυταρέσκεια και την αυτο-ελκυστικότητα, διαπίστωσαν ότι ένας συνδυασμός υψηλής ρητής αυτο-ελκυστικότητας και χαμηλής ρητής αυταρέσκειας αποτελούν προβλεπτικό παράγοντα της επιθετικότητας.

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι, ενώ στην έρευνα για την αυτοεκτίμηση και την επιθετικότητα έχουν εξεταστεί εκτενώς οι διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα, ελάχιστες ερευνητικές ενδείξεις υπάρχουν σχετικά με την ύπαρξη ανάλογων διαφορών στην περίπτωση της σχέσης μεταξύ αυτών των δύο μεταβλητών. Πράγματι, οι περισσότερες μελέτες που διερευνούν τη σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας είτε δεν αναφέρουν είτε δε βρίσκουν διαφυλικές διαφοροποιήσεις. Για παράδειγμα, σε έρευνα των VonCollani και Werner (2003) σε μαθητικό πληθυσμό, διαπιστώθηκε ότι η αυτοεκτίμηση συσχετίζεται με την αυτοαναφερόμενη επιθετικότητα περισσότερο στα αγόρια, ενώ οι Webster και συν. (2007) βρήκαν ότι η αυτοεκτίμηση σχετίζεται αρνητικά με την επιθετικότητα με την ίδια ισχύ τόσο σε άνδρες όσο και σε γυναίκες, ιδιαίτερα σε ό, τι αφορά τη λεκτική μορφή της. Σε μελέτη των Webster και Kirkpatrick (2006) εντοπίστηκαν ορισμένες διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα δύο φύλα, ενώ οι Diamantopoulou και συν. (2008) κατέληξαν σε αντίθετα ευρήματα, δείχνοντας ότι η σχέση αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας δε διαφοροποιείται μεταξύ αγοριών και κοριτσιών.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η ισχύς της υπόθεσης της συσχέτισης χαμηλών επιπέδων αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας επηρεάζεται και από τη μεθοδολογική προσέγγιση που εφαρμόζεται σε κάθε έρευνα, καθώς οι περισσότερες εξ αυτών χρησιμοποιούν μέτρα αυτοαναφοράς για την εκτίμησή της. Αν και είναι, βέβαια, δύσκολο να συγκεντρωθούν αντικειμενικά δεδομένα για την επιθετική συμπεριφορά, τα μέτρα αυτοαναφοράς αλλά και τα συμπεριφορικά πειράματα που εφαρμόζονται, χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό μεροληψίας. Λίγες είναι οι μελέτες που έχουν αξιοποιήσει περισσότερο αμερόληπτους δείκτες της επιθετικότητας, όπως είναι οι

καταδίκες για εγκλήματα (Trzesniewski και συν., 2006) και οι καταγραφές τρίτων (Donnellan και συν., 2005), ενώ στην πλειονότητα των ερευνών δε γίνεται διάκριση μεταξύ των διαφορετικών τύπων της επιθετικότητας και της αυτοεκτίμησης. Εν κατακλείδι, η υπόθεση της χαμηλής αυτοεκτίμησης υποστηρίζει ότι τα άτομα αυτά έχουν μια προδιάθεση σε επιθετικές συμπεριφορές, στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν το αίσθημα κατωτερότητας που τους διακατέχει. Μια πρόσφατη μετα-ανάλυση (Rosenthal et al., 2011) βρήκε μια μέση αρνητική συσχέτιση μεταξύ αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας / θυμού, όπως μετράται από διαφορετικά ερωτηματολόγια με διαφορετικούς εννοιολογικούς προζδιορισμούς της επιθετικότητας. Το ερωτηματολόγιο επιθετικότητας (Buss & Perry, 1992), το Ερωτηματολόγιο Προσωπικότητας NEO-Αναθεωρημένο (Costa και McCrae 1992) και το Ερωτηματολόγιο Αντιδραστικής-Προληπτικής Επιθετικότητας (Raine et al., 2006) . Η σχέση μεταξύ της επιθετικότητας και της αυτοεκτίμησης διερευνήθηκε από μια άλλη μετα-ανάλυση με σκοπό να αποδειχθεί η εν λόγω συζήτηση, με αποτελέσματα που υποδηλώνουν μια μέτρια αρνητική συσχέτιση μεταξύ επιθετικότητας και αυτοεκτίμησης.(Teng, Liu και Guo 2015).

3.2 Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΠΕΙΛΟΥΜΕΝΟΥ ΕΓΩΤΙΣΜΟΥ

Η ιδέα ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση οδηγεί σε επιθετικότητα αμφισβητήθηκε από το Baumeister και τους συνεργάτες του το 1993, όταν προτάθηκε η υπόθεση του απειλούμενου εγωτισμού, ως εναλλακτική της υπόθεσης που αναλύθηκε παραπάνω. Σύμφωνα με τα ευρήματα των Baumeister και συν. (1993), τα άτομα με χαμηλή αυτοεκτίμηση αισθάνονται αβέβια για τον εαυτό τους, προσανατολίζονται σε συμπεριφορές αποστροφής κινδύνων και πιθανών απωλειών, είναι ντροπαλά και συναισθηματικά ασταθή, με καταθλιπτικές τάσεις, δεν έχουν εμπιστοσύνη στις δυνάμεις τους και παρουσιάζουν μια προδιάθεση εύκολης υποβολής στην επιρροή τρίτων, με κανένα από αυτά τα πρότυπα να μην συνδέεται με την αύξηση της επιθετικότητας αλλά, αντίθετα, να την αποθαρρύνουν σε ένα βαθμό. Ενώ, λοιπόν, η επιθετικότητα είναι μια εγγενώς επικίνδυνη συμπεριφορά, είναι αναμενόμενο πως τα άτομα με χαμηλή αυτοεκτίμηση την υιοθετούν. Στο πλαίσιο αυτό, αναπτύχθηκε η υπόθεση του απειλούμενου εγωτισμού, σύμφωνα με την οποία η επιθετικότητα συμβαίνει ως απόκριση στην αμφισβήτηση των ευνοϊκών απόψεων που έχει κάποιος για τον εαυτό του από άλλους (Bushman και συν., 2009).

Οι Kernis και συν. (1989) αναφέρουν ότι οι απειλές για την αυτοεκτίμηση ενός ατόμου μπορούν ευκολότερα να θεωρηθούν αδικαιολόγητες, όταν η αυτοαντίληψη του ατόμου είναι θετική παρά αρνητική. Έτσι, οι απειλές αυτές είναι πιθανότερο να προκαλέσουν θυμό, ενώ τα άτομα με υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης είναι επίσης πιθανότερο να προβούν σε ενέργειες για την αποκατάσταση της θετικής τους αυτοαντίληψης. Ο Samilvalli (2001), επίσης, σημειώνει ότι η επιθετικότητα είναι μια συμπεριφορά ανάληψης κινδύνων και, άρα, τα άτομα με ανάλογη συμπεριφορά θα πρέπει να έχουν έναν ορισμένο βαθμό θάρρους και αυτοεκτίμησης για να εμπλακούν σε σχετικά περιστατικά. Η ιδέα ότι τα άτομα με υψηλή αυτοεκτίμηση είναι πιο επιθετικά είναι, επίσης, συμβατή με τις διαθέσιμες εμπειρικές ενδείξεις περί συσχέτισης επιθετικότητας και αλαζονείας (Bushman και συν., 2009). Σύμφωνα, λοιπόν, με την υπόθεση του απειλούμενου εγωτισμού, η επιθετικότητα και η βία είναι πιθανότερο να προκληθούν όταν ένα άτομο έχει μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση, η οποία αμφισβητείται από άλλους, με τη βία να αναδεικνύεται ως ένας μηχανισμός υπεράσπισης της θετικής αυτοαντίληψης (Papps και O'Carroll, 1998).

Οι Baumeister και συν. (1996), περιγράφοντας αυτήν την υπόθεση, υποστηρίζουν ότι η επιθετικότητα απορρέει από καταστάσεις στις οποίες συνδυάζεται ένα «πληθωριστικό Εγώ» με αρνητικές εξωτερικές αξιολογήσεις. Το αποτέλεσμα αυτής της ασυνέπειας μεταξύ εσωγενούς και εξωγενούς αξιολόγησης, είναι η πρόκληση αρνητικών συναισθημάτων απέναντι στην πηγή της απειλής της αυτοεκτίμησης, τα οποία τελικά προκαλούν επιθετικότητα και βία. Άρα, όσο πιο θετική είναι η αυτοεικόνα, τόσο πιθανότερο είναι να χαρακτηριστεί μια αρνητική αξιολόγηση του εαυτού ως αδικαιολόγητη. Επίσης, οι Baumeister και συν. (1996) εξηγούν ότι υπάρχουν τρεις παράγοντες που ενισχύουν την τάση ενός ατόμου να βιώνει απειλές του Εγώ, με αποτέλεσμα την αύξηση της πιθανότητας επιθετικής απόκρισης. Πρώτον, οι ρεαλιστικές εκτιμήσεις του εαυτού επηρεάζουν τις αντιλήψεις του ατόμου για τις αξιολογήσεις του εαυτού που προέρχονται από το περιβάλλον του. Βάσει αυτού, τα άτομα με μη ρεαλιστικές και υπερβολικά θετικές αυτοαντιλήψεις είναι πιθανότερο να λαμβάνουν αρνητικές αξιολογήσεις από το περιβάλλον τους που διαψεύδουν τις εκτιμήσεις τους. Δεύτερον, τα άτομα που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη επιβεβαίωσης από τους γύρω τους, έχουν παράλληλα αυξημένη πιθανότητα να είναι επιρρεπείς σε εξωτερικές απειλές του Εγώ. Τρίτον, όταν τα άτομα με ασταθή αυτοεκτίμηση λαμβάνουν αρνητική ανατροφοδότηση, τότε επίσης νιώθουν περισσότερο απειλούμενα από εξωτερικές αξιολογήσεις.

Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι η υψηλή αυτοεκτίμηση είναι μια ετερογενής οντότητα που αποτελείται από μια σταθερή και μια ασταθή μορφή (Jordan και Zeigler-Hill, 2013). Στην πρώτη περίπτωση, η σταθερή αυτοεκτίμηση αντικατοπτρίζει μια θετική αυτοαντίληψη που είναι ρεαλιστική και ανθεκτική απέναντι στην απειλή, με τα άτομα αυτά να έχουν μια σταθερή εικόνα για τον εαυτό τους και να μην αναζητούν συνεχή επικύρωση από τρίτους. Αντίθετα, η ασταθής αυτοεκτίμηση αναφέρεται σε συναισθήματα εσωτερικής ευταξίας που είναι ευάλωτα σε εξωτερικές απειλές, καθώς οι εκτιμήσεις του εαυτού στηρίζονται σε κάποιο βαθμό αυταπάτης. Τα άτομα με ασταθή υψηλή αυτοεκτίμηση ασχολούνται έντονα με την αυτοπροστασία τους και έχουν συναισθήματα ευαλωτότητας και, άρα, είναι πιθανότερο να γίνονται εχθρικά προς τους τρίτους που αποτελούν τις πηγές απειλής της αυτοεκτίμησης (Kernis και συν., 1989). Σύμφωνα με τους Zeigler-Hill και Wallace (2012), η αυτοεκτίμηση των ατόμων αυτών βρίσκεται συνεχώς σε κίνδυνο, οδηγώντας σε μια αυξημένη

αντιδραστικότητα. Πράγματι, σε έρευνα των Ang και Yusof (2005), στην οποία μελετήθηκε η υπόθεση του απειλούμενου εγωτισμού, διαπιστώθηκε ότι η υψηλή αυτοεκτίμηση δεν είναι προβλεπτικός παράγοντας της επιθετικότητας για το σύνολο των ατόμων που ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία. Όπως εξηγούν οι Baumeister και συν. (1996), οποιαδήποτε διασύνδεση υφίσταται μεταξύ αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας, πιθανότερα συμβαίνει στο άκρο ενός συνεχούς, στο οποίο αντανακλώνται αξιολογήσεις του εαυτού που είναι υπερβολικά θετικές και μη ρεαλιστικές.

3.3 Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΚΑΙ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΥ VS Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΨΥΧΟΔΥΝΑΜΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΤΗΣ ΜΑΣΚΑΣ

Αν και η υπόθεση του απειλούμενου εγωτισμού κερδίζει έδαφος κατά τα τελευταία χρόνια μεταξύ της ακαδημαϊκής κοινότητας, στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν ισχυρές εμπειρικές ενδείξεις που να επιβεβαιώνουν την ισχύ της. Ωστόσο, οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί σε αυτό το πεδίο εξετάζουν τη σχέση μεταξύ υψηλής αυτοεκτίμησης και ναρκισσισμού, η συνύπαρξη των οποίων οδηγεί σε επιθετικότητα, όπως πρότειναν και οι Baumeister και συν. (1996), οι οποίοι υποστήριζαν ότι τα άτομα με διογκωμένο Εγώ, βασικό χαρακτηριστικό του ναρκισσισμού ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας, ενδέχεται να έχουν επιθετική ή βίαιη συμπεριφορά. Στο πλαίσιο αυτό, η υπόθεση του απειλούμενου εγωτισμού ουσιαστικά υποστηρίζει ότι ο ναρκισσισμός συνιστά προβλεπτικό παράγοντα της επιθετικότητας, κάτι που έχει αποδειχθεί και από σχετικές έρευνες που καταδεικνύουν ότι τα ναρκισσιστικά άτομα είναι περισσότερο επιρρεπή στην εγκληματικότητα (Barry και συν., 2007).

Όπως αναφέρουν οι Morf και Rhodewalt (2001), οι ναρκισσιστές έχουν μια υπερβολικά θετική εικόνα για τον εαυτό τους, η οποία είναι ωστόσο ευάλωτη. Έτσι, ο συνδυασμός υψηλών επιπέδων αυτοεκτίμησης και ναρκισσισμού παράγουν υψηλότερο βαθμό επιθετικότητας. Οι Taylor και συν. (2007) ερμηνεύουν αυτό το φαινόμενο ως εξής: ενώ η αυτοεκτίμηση θεωρείται ως μια γενική αξιολόγηση της αξίας του ατόμου από το ίδιο, ο ναρκισσισμός εκφράζει μια αίσθηση ανωτερότητας, ενώ τα άτομα που έχουν υψηλά επίπεδα ναρκισσισμού είναι πιθανό να έχουν και υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης, αν και η αντίστροφη σχέση δεν ισχύει κατ' ανάγκη. Από την άλλη πλευρά, οι Bushman και συν. (2009) επισημαίνουν ότι δεν έχουν όλοι οι ναρκισσιστές υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης. Συγκεκριμένα, οι συγκεκριμένοι ναρκισσιστές έχουν σχετικά χαμηλή αυτοεκτίμηση, αποφεύγουν τις κοινωνικές συναναστροφές και είναι εσωστρεφείς, ενώ οι φανεροί έχουν υψηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης, είναι εξωστρεφείς, παρουσιάζουν μεγάλο βαθμό αυτοελέγχου, είναι κυριαρχικοί και χαρακτηρίζονται από έναν επιθετικό διαπροσωπικό προσανατολισμό.

Όπως προαναφέρθηκε, λίγες είναι οι μελέτες που έχουν επιβεβαιώσει μια σχέση μεταξύ επιθετικότητας και συνδυαστικής ύπαρξης υψηλής αυτοεκτίμησης και ναρκισσισμού. Οι Thomaes και συν. (2008), πραγματοποιώντας ένα συμπεριφορικό πείραμα σε εφήβους, διαπίστωσαν ότι ενώ η χαμηλή αυτοεκτίμηση δε συσχετίζεται με την επιθετικότητα, υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης σε συνδυασμό με ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας οδηγούν σε ιδιαίτερα υψηλό βαθμό επιθετικής συμπεριφοράς. Οι Papps και Carroll (1998) βρήκαν ότι τα άτομα με υψηλή αυτοεκτίμηση και ναρκισσισμό έχουν σημαντικά μεγαλύτερη τάση να βιώνουν και να εκφράζουν θυμό και επιθετικότητα, συγκριτικά με τα άτομα υψηλής αυτοεκτίμησης και χαμηλών επιπέδων ναρκισσισμού. Σε μια μελέτη σε φοιτητές που υλοποιήθηκε με τρία συμπεριφορικά πειράματα, οι Bushman και συν. (2009) τεκμηρίωσαν ότι η υψηλή αυτοεκτίμηση, σε συνδυασμό με το ναρκισσισμό και την αίσθηση του απειλούμενου Εγώ, οδηγούν σε υψηλότερα επίπεδα επιθετικότητας. Είναι προφανές ότι τα ευρήματα αυτών των μελετών δε συνάδουν με την υπόθεση της συσχέτισης μεταξύ χαμηλής αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας, αλλά, αντίθετα, επιβεβαιώνουν την υπόθεση της συνύπαρξης υψηλής αυτοεκτίμησης και ναρκισσισμού.

Οι Barry και συν. (2007) υποστηρίζουν ότι οι ναρκισσιστές που έχουν υψηλή αυτοεκτίμηση, αρνούνται να δουν αρνητικά στοιχεία στον εαυτό τους και, επομένως, είναι πιθανότερο να επιδείξουν επιθετική συμπεριφορά. Παράλληλα, έχουν μια έντονη επιθυμία να τους θαυμάζουν και όταν αισθάνονται απόρριψη, απειλή ή προσβολή, μπορεί να γίνουν επιθετικοί στην προσπάθειά τους να αποκαταστήσουν την υψηλή αυτοεκτίμησή τους και να τιμωρήσουν την πηγή της απειλής (Bushman και συν., 2009). Η εμπειρία της αποτυχίας και της αρνητικής αξιολόγησης από τρίτους θέτει υπό αμφισβήτηση τη μεγαλειώδη αυτοαντίληψη του ναρκισσιστή, προκαλώντας μεγαλύτερη συναισθηματική αντιδραστικότητα και επακόλουθη επιθετικότητα (Bushman και Baumeister, 1998). Σύμφωνα με τα ευρήματα των Rhodewalt και Morf (1998), σε απόκριση αυτής της αποτυχίας, οι ναρκισσιστές εμφανίζουν άγχος, θυμό και οργή, ενώ σε μελέτη των Martinez και συν. (2008) διαπιστώθηκε ότι η ναρκισσισμός συνδέεται με αυξημένη επιθετικότητα μετά από αρνητική αξιολόγηση και ανατροφοδότηση από τρίτους, ακόμα και σε περιπτώσεις που δεν υπάρχει αίσθημα απειλής του Εγώ.

Οι Baumeister και συν. (2000) επίσης επιβεβαιώνουν ότι, σε απάντηση μιας αρνητικής εκτίμησης από το περιβάλλον τους, τα άτομα με ναρκισσιστικά στοιχεία προσωπικότητας, γίνονται περισσότερο επιθετικά λόγω των μη ρεαλιστικών προσδοκιών τους και της υπερβολικής εξάρτησής τους από την εξωτερική αξιολόγηση. Επίσης, οι Barry και συν. (2006) αναφέρουν ότι οι ναρκισσιστές υπερασπίζονται με πολύ επιθετικό τρόπο τον εαυτό τους όταν προκαλούνται, ένα χαρακτηριστικό, μάλιστα, που είναι περισσότερο έντονο στους άνδρες. Επιπλέον, η σχετική έρευνα έχει τεκμηριώσει μια άμεση σχέση μεταξύ αυτοαναφερόμενης επιθετικότητας και ναρκισσισμού σε παιδιά και εφήβους (Ang και Yusof, 2005). Οι Costello και Dunaway (2003) διαπίστωσαν ότι αυξημένα επίπεδα ναρκισσισμού σχετίζονται με παραβατικότητα και βία στους εφήβους, ενώ οι Barry και συν. (2007) επιβεβαίωσαν τη διαπίστωση αυτή σε εφήβους ηλικίας 16 έως 18 ετών με ιστορικό παραβατικότητας. Σε ενήλικες, ο Salmivalli (2001) κατέδειξε ότι οι ναρκισσιστές με στοιχεία όπως η κυριαρχικότητα, η δεσποτική συμπεριφορά και ο εγωκεντρισμός, έχουν ισχυρότερη τάση να προβαίνουν σε επιθετικές ενέργειες για να κερδίσουν κάτι.

Από τα παραπάνω, είναι σαφές ότι σημαντικές διαφοροποιήσεις ενδέχεται να υπάρχουν μεταξύ ρητών και φαινομενικών ναρκισσιστών. Πράγματι, έχει αποδειχθεί ότι οι μεγαλοπρεπείς ναρκισσιστές που χαρακτηρίζονται από αλαζονεία και τάση εκμετάλλευσης των άλλων, είναι πιθανότερο να εκδηλώνουν επιθετική συμπεριφορά συγκριτικά με τους ευάλωτους (Lau και συν., 2011). Αυτά τα δυσπροσαρμοστικά στοιχεία ενδέχεται να προδιαθέτουν τα ναρκισσιστικά άτομα να υιοθετούν τέτοιες συμπεριφορές, καθώς αυτές παρακινούνται από την υπερβολική εσωγενή τους παρακίνηση να αποκτήσουν εξουσία και να διατηρήσουν τη μεγαλοπρεπή εικόνα που έχουν για τον εαυτό τους. Μάλιστα, οι Hepper και συν. (2014) επισημαίνουν ότι, εκτός του κινήτρου εκμετάλλευσης των άλλων, μία ακόμη παράμετρος της επιθετικότητας που εκδηλώνεται από τους ναρκισσιστές είναι η έλλειψη ενσυναίσθησης, η οποία λειτουργεί ως επιβεβαίωση της πρόθεσης πρόκλησης βλάβης. Οι Lau και συν. (2011), εξετάζοντας τις σχέσεις μεταξύ ρητού και φαινομενικού ναρκισσισμού με την εξωτερική της επιθετικότητας και την παραβατικότητα σε δείγμα εφήβων ηλικίας 14 έως 18 ετών, διαπίστωσαν ότι η ρητή, μεγαλοπρεπής μορφή του συσχετίζεται θετικά με τις δύο προαναφερθείσες μεταβλητές, σε αντίθεση με τη φαινομενική του έκφραση που συνδέεται με τα

συμπτώματα άγχους. Ομοίως, οι Washburn και συν. (2004) βρήκαν ότι η μεγαλοπρεπής μορφή του ναρκισσισμού συνδέεται με την επιθετικότητα στους εφήβους, ενώ οι Reidy και συν. (2008) ομοίως τεκμηρίωσαν ότι σε νεαρούς ενήλικες μέσης ηλικίας 20 ετών, τα ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά αυτού του τύπου αποτελούν προβλεπτική μεταβλητή της σωματικής επιθετικότητας.

Από την άλλη πλευρά, οι Barnett και Powell (2016) κατέδειξαν ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση συνδέεται με το ναρκισσισμό στις γυναίκες, οδηγώντας σε υιοθέτηση επιθετικών συμπεριφορών, εύρημα ωστόσο που δεν ισχύει για τους άνδρες. Συγκεκριμένα, οι ερευνητές βρήκαν ότι ο ναρκισσισμός στις γυναίκες λειτουργεί ως «μάσκα» της χαμηλής τους αυτοπεποίθησης, η οποία συσχετίζεται με υψηλότερα επίπεδα σωματικής και λεκτικής επιθετικότητας, αποτελέσματα που έρχονται σε αντίθεση με αυτά των Baumeister και συν. (2000). Η υπόθεση της μάσκας έχει ένα κοινό σημείο, ωστόσο, με την υπόθεση του απειλούμενου εγωτισμού, υπό την έννοια ότι τα ναρκισσιστικά άτομα έχουν ασταθή αυτοεκτίμηση. Βέβαια, οι εν λόγω διαφοροποιήσεις διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην αιτιώδη σχέση μεταξύ ναρκισσισμού και επιθετικότητας. Σε αυτό συμφωνούν και οι Baumeister και συν. (2000), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι τα άτομα αυτά έχουν ευάλωτη αυτοεκτίμηση, καθώς και τα ευρήματα των Zeigler-Hill και Besser (2013), οι οποίοι επισημαίνουν ότι η μεγαλοπρεπής εικόνα του εαυτού χρησιμοποιείται ως μάσκα κάλυψης της χαμηλής αυτοεκτίμησης. Άξια αναφοράς είναι και τα ευρήματα του Locke (2008), οι οποίοι διαπίστωσαν ότι τα άτομα με υψηλή αυτοεκτίμηση χωρίς ναρκισσιστικά στοιχεία τείνουν να υιοθετούν θετικές και προσαρμοστικές συμπεριφορές, ενώ αντίθετα η συνύπαρξη ναρκισσισμού και χαμηλής αυτοεκτίμησης αποτελεί προβλεπτικό παράγοντα αντικοινωνικής και επιθετικής συμπεριφοράς.

Εκτός των παραπάνω μελετών, η υπόθεση της συσχέτισης της επιθετικότητας με τη συνύπαρξη υψηλών επιπέδων αυτοεκτίμησης και ναρκισσισμού δεν έχει μελετηθεί επαρκώς σε έγκλειστο πληθυσμό, ενώ, όπως προαναφέρθηκε, δεν υπάρχουν εμπειρικές ενδείξεις σχετικά με τις διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα. Σε μόνο μία έρευνα της Gillespie (2005) βρέθηκε ότι υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης συσχετίζονται με βίαιη συμπεριφορά στις φυλακές για τους λευκούς κρατούμενους, υποδηλώνοντας, έτσι, ότι πιθανόν υπάρχουν εθνοτικές διαφοροποιήσεις στη σχέση

μεταξύ αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας. Συνολικά, οι υπάρχουσες ερευνητικές ενδείξεις δείχνουν ότι τα ναρκισσιστικά άτομα έχουν μια τάση υιοθέτησης επιθετικών συμπεριφορών, ιδιαίτερα στην περίπτωση της μεγαλοπρεπούς μορφής του ναρκισσισμού που συνδυάζεται με υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης. Ωστόσο, οι περισσότερες έρευνες στο εν λόγω πεδίο έχουν εστιάσει σε έφηβους ή νεαρούς ενήλικες, πληθυσμοί που δεν είναι αντιπροσωπευτικοί αυτών στους οποίους απαιτούνται παρεμβάσεις που σχετίζονται με τη διαχείριση της επιθετικότητας. Παράλληλα, ελάχιστα είναι τα εμπειρικά δεδομένα σε κρατούμενους φυλακών και ιδιαίτερα σε γυναίκες, ένα ερευνητικό κενό που επιχειρεί να καλύψει η παρούσα μελέτη.

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΕΙΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η υπάρχουσα βιβλιογραφία έχει αποτυπώσει τη σχέση μεταξύ της επιθετικότητας και της εγκληματικότητας, καθώς επίσης και την άμεση και έμμεση σύνδεση που υπάρχει μεταξύ της αυτοεκτίμησης, της αυτοαντίληψης και του ναρκισσισμού με την επιθετικότητα. Μάλιστα, η πλειοψηφία αυτών των ερευνών που σχετίζονται με το συγκεκριμένο πεδίο, περιορίζεται σε πληθυσμό ανδρών παραβατών, υποθέτοντας ότι παρόμοια αποτελέσματα θα ισχύουν και στον αντίστοιχο γυναικείο πληθυσμό. Η παρούσα έρευνα έχει ως βασικό της στόχο να εξετάσει την σχέση της επιθετικότητας με τις παραπάνω μεταβλητές σε γυναίκες κρατούμενες σε σύγκριση με μη παραβατικό γυναικείο πληθυσμό. Η έρευνα είναι ποσοτική και, για τη διεκπεραίωση της, συλλέχθηκαν πρωτογενή δεδομένα με τη χρήση δομημένων ερωτηματολογίων. Η μέθοδος της ποσοτικής έρευνας επιλέχθηκε λόγω της δυνατότητας που παρέχει για αξιόπιστα ποσοτικοποιημένα αποτελέσματα. Επιπλέον, δίνει τη δυνατότητα αποτύπωσης συσχετισμών μεταξύ μεταβλητών, μελέτης της ύπαρξης ή όχι αιτιωδών σχέσεων μεταξύ τους και αποτρέπει την υψηλού βαθμού αναξιοπιστία στις απαντήσεις, καθώς στηρίζεται σε μεγάλο αριθμό δειγματικών υποκειμένων (Haase, 1995).

4.2 ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η μελέτη διεξήχθη στο καταστήματα κράτησης Γυναικείων φυλακών Κορυδαλλού το χρονικό διάστημα δύο ετών, από τον Οκτώβρη του 2012 έως τον Δεκέμβριο του 2014.

Η παρούσα μελέτη έλαβε χώρα στα πλαίσια μνημονίου συνεργασίας της Β' Πανεπιστημιακής Ψυχιατρικής κλινικής του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών με το Υπουργείο Δικαιοσύνης τηρώντας τους ισχύοντες κανόνες ιατρικής δεοντολογίας. Έλαβε επίσης, έγκριση από την Επιτροπή Βιοηθικής και Δεοντολογίας του Π.Γ.Ν «Αττικόν». Η αξιολόγηση γινόταν σε εβδομαδιαία βάση στο Κατάστημα κράτησης Κορυδαλλού. Επιλέχθηκαν κρατούμενες, Ελληνίδες, αλλά και αλλοδαπές οι οποίες είτε, είχαν Ελληνική Υπηκοότητα είτε, μπορούσαν να αντιληφθούν και να εκφραστούν στην Ελληνική γλώσσα επαρκώς. Η μέθοδος δειγματοληψίας που χρησιμοποιήθηκε τόσο για τη συλλογή του δείγματος των γυναικών του γενικού πληθυσμού όσο και των κρατουμένων είναι η δειγματοληψία συμπτωματική ή ευχέρειας. Στη συγκεκριμένη μέθοδο, η οποία αποτελεί τεχνική μη-τυχαιοποιημένης δειγματοληψίας, το σύνολο των υποκειμένων της έρευνας επιλέγεται λόγω της προσβασιμότητας και της εγγύτητάς του προς τον ερευνητή και μπορεί να αποφέρει μεγάλα δείγματα σε περιπτώσεις όπου ο χρόνος συλλογής δεδομένων είναι περιορισμένος.

Κύρια κριτήρια αποκλεισμού ήταν η αδυναμία κατανόησης της ελληνικής γλώσσας, η ύπαρξη ιστορικού ψύχωσης, η λήψη ψυχιατρικών φαρμάκων πριν από τη σύλληψη ή τη στιγμή της συνέντευξης (συμπεριλαμβανομένων των παράνομων ουσιών και του αλκοόλ). Οι γυναίκες με διαταραχές της προσωπικότητας και το ιστορικό λήψης ψυχιατρικών φαρμάκων 1 χρόνο πριν τη σύλληψη συμπεριλήφθηκαν. Οι γυναίκες χωρίς ποινικό μητρώο επιλέχθηκαν τυχαία από τον γενικό πληθυσμό της Αττικής, μετά την εφαρμογή των προαναφερθέντων κριτηρίων αποκλεισμού.

Οι συμμετέχοντες ερωτήθηκαν αφού έδωσαν τη συγκατάθεσή τους και συλλέχθηκαν τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά. Την επόμενη ημέρα τα ερωτηματολόγια χορηγήθηκαν μεμονωμένα. Οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι όλες οι πληροφορίες που αποκτήθηκαν σε αυτή τη μελέτη θα διατηρούνται αυστηρά εμπιστευτικές και ανώνυμες και θα υπογράφουν ενημερωμένη φόρμα συγκατάθεσης.

Η συμμετοχή όλων των ατόμων ήταν εθελοντική, χωρίς οικονομική αποζημίωση. Συνολικά ζητήθηκε να συμμετάσχουν 182 κρατούμενες. Δύο βρισκόταν σε υποτροπή λόγω σχιζοφρένειας και τέσσερις λόγω μείζονος κατάθλιψης οπότε και αποκλείστηκαν. Επιπλέον, δεν συμπεριλήφθηκαν 12 κρατούμενες λόγω ανεπαρκούς γνώσης της ελληνικής γλώσσας που δεν τους επέτρεψε να κατανοήσουν πλήρως τις ερωτήσεις και 7 κρατούμενες δεν υπέγραψαν το έντυπο συγκατάθεσης. Από το δείγμα ελέγχου, ζητήθηκε από 168 γυναίκες να συμμετάσχουν. Έντεκα αρνήθηκαν να συμμετάσχουν και 7 εξαιρέθηκαν λόγω ανεπαρκούς γνώσης της ελληνικής γλώσσας.

Η συλλογή των πληροφοριών έγινε σε έντυπο που περιελάμβανε τα εξής στοιχεία: Ηλικία και εθνικότητα του κρατουμένου, επίπεδο εκπαίδευσης. Επίσης, ιστορικό ύπαρξης κακοποίησης, παρούσα οικογενειακή κατάσταση, αριθμός παιδιών. Η επιλογή των δημογραφικών στοιχείων πραγματοποιήθηκε λαμβάνοντας υπόψη τα ερευνητικά δεδομένα που υπάρχουν για την συσχέτιση της επιθετικότητας με συγκεκριμένους κοινωνικοδημογραφικούς παράγοντες, και ως εκ τούτου δεν εκφράζει σε καμία περίπτωση πρόθεση απλοποίησης η/και έλλειψη αποδοχής των πολυσύνθετων επιπλέον ψυχοκοινωνικών παραμέτρων που εμπεριέχουν την έννοια της επιθετικότητας και δεν είναι υπό εξέταση στη παρούσα έρευνα. Το περιεχόμενο Αναφορικά με τη φυλάκιση, στο συγκεκριμένο έντυπο περιλαμβάνονταν, ο αριθμός των φυλακίσεων, τα είδη των αδικημάτων για την παρούσα φυλάκιση. Το δείγμα των γυναικών γενικού πληθυσμού αποτελείται από 150 άτομα, τα οποία διαμένουν στο σύνολο τους στο λεκανοπέδιο Αττικής. Το δείγμα των κρατούμενων γυναικών διαχωρίζεται σε δύο επιμέρους ομάδες με βάση το χαρακτήρα των αδικημάτων που διαπράχθηκαν. Πιο συγκεκριμένα, ως βίαια αδικήματα προσδιορίζονται οι ανθρωποκτονίες και οι ξυλοδαρμοί και ως μη βίαια αδικήματα οι παραβάσεις για ναρκωτικά, τα οικονομικά εγκλήματα και οι κλοπές. Ο τελικός αριθμός των συμμετεχόντων στην έρευνα περιέλαβε 157 κρατούμενες. Ως εκ τούτου, το συνολικό δείγμα της έρευνας είναι 307 άτομα.

4.3 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Για την αποτύπωση των στόχων της μελέτης, χρησιμοποιήθηκαν πέντε(5) ερωτηματολόγια κλειστού τύπου, τα οποία έχουν σταθμιστεί ως προς τους παράγοντες που αποτυπώνουν και αξιολογηθεί ως προς την εγκυρότητα, εσωτερική συνάφεια και αξιοπιστία τους. Τα ερευνητικά εργαλεία της μελέτης είναι:

1. Το Ερωτηματολόγιο Επιθετικότητας – Aggression Questionnaire (Buss & Perry, 1992).
2. Η Κλίμακα Αυτοεκτίμησης του Rosenberg- RSE (Rosenberg, 1965).
3. Το Ερωτηματολόγιο Καταγραφής Αυτο-αντίληψης για Ενήλικες – Adult Self-Perception Profile (Messer & Harter, 1986/ Προσαρμογή: Ρούση – Βέργου & Ζαφειροπούλου).
4. Η Κλίμακα Ναρκισσιστικής Προσωπικότητας – NPI; Narcissistic Personality Inventory (Pinsky & Young, 2006).
5. Φόρμα δημογραφικών και κοινωνιολογικών χαρακτηριστικών.

Το Ερωτηματολόγιο Επιθετικότητας - Aggression Questionnaire περιλαμβάνει 29 στοιχεία, οι απαντήσεις των οποίων προσδιορίζονται μέσω 5βάθμιας αύξουσας κλίμακας Likert με εύρος βαθμολογίας 1 έως 5 (Δε με χαρακτηρίζει καθόλου, Μάλλον δε με χαρακτηρίζει, Είναι και δεν είναι χαρακτηριστικό μου, Μάλλον με χαρακτηρίζει, Με χαρακτηρίζει απόλυτα), τα οποία αποτυπώνουν τα επίπεδα επιθετικότητας που βιώνουν τα άτομα με αναφορά σε τέσσερις παράγοντες και πιο συγκεκριμένα:

- Σωματική επιθετικότητα (9 στοιχεία με εύρος κλίμακας 9 έως 45)
- Λεκτική επιθετικότητα (5 στοιχεία με εύρος κλίμακας 5 έως 25)
- Θυμός (7 στοιχεία με εύρος κλίμακας 7 έως 35)
- Εχθρότητα (9 στοιχεία με εύρος κλίμακας 8 έως 40)

Το άθροισμα των βαθμολογιών των 4 παραγόντων του Ερωτηματολογίου Επιθετικότητας αποτυπώνει το συνολικό επίπεδο επιθετικότητας των ατόμων, το

εύρος της βαθμολογίας του οποίου εκτίνεται σε κλίμακα 29 έως 145. Η κλίμακα είναι μεταφρασμένη και σταθμισμένη στην ελληνική γλώσσα από τους Βιτοράτου και συν., (2009).

Η Κλίμακα Αυτοεκτίμησης του Rosenberg - RSE περιλαμβάνει 10 στοιχεία, οι απαντήσεις των οποίων προσδιορίζονται μέσω 4βάθμιας κλίμακας Likert με εύρος βαθμολογίας 0 έως 3 (Συμφωνώ απόλυτα, Συμφωνώ, Διαφωνώ, Διαφωνώ απόλυτα). Η συνολική βαθμολογία του επιπέδου αυτοεκτίμησης των ατόμων εκτείνεται σε εύρος κλίμακας 0 έως 30. Όσο υψηλότερη η βαθμολογία στην κλίμακα, τόσο υψηλότερα τα επίπεδα αυτοεκτίμησης των ατόμων και το αντίστροφο. Η κλίμακα είναι μεταφρασμένη και σταθμισμένη στην ελληνική γλώσσα από τους Σπανέα και συνεργάτες, (2005).

Το Ερωτηματολόγιο Καταγραφής Αυτο-αντίληψης για Ενήλικες – Adult Self-Perception Profile περιλαμβάνει 50 στοιχεία 4βάθμιας κλίμακας. Το κάθε στοιχείο αποτυπώνει μία θετική και μία αρνητική τοποθέτηση. Οι ερωτηθέντες καλούνται να κατατάξουν τον εαυτό τους θετικά ή αρνητικά στο στοιχείο επιλέγοντας ανάμεσα στις απαντήσεις «Με αντιπροσωπεύει πάρα πολύ» ή «Με αντιπροσωπεύει κάπως». Οι επιλογές των ερωτώμενων αξιολογούνται με 4βάθμια κλίμακα από το 1 μέχρι το 4. Αν η θετική δήλωση περιγραφής του εαυτού βρίσκεται στα δεξιά, τότε η αξιολόγηση του κάθε θέματος γίνεται με την κανονική σειρά των αριθμών (1, 2, 3, 4), ενώ αν βρίσκεται στα αριστερά τότε γίνεται αντίστροφα (4, 3, 2, 1). Η συγκεκριμένη κλίμακα προσεγγίζει την προσωπική πεποίθηση των ατόμων σχετικά με τον εαυτό σε 12 παράγοντες, οι οποίοι είναι οι:

- Κοινωνικότητα (4 στοιχεία με εύρος κλίμακας 4 έως 16)
- Επάρκεια στην εργασία (4 στοιχεία με εύρος κλίμακας 4 έως 16)
- Φροντίδα (4 στοιχεία με εύρος κλίμακας 4 έως 16)
- Αθλητικές ικανότητες (4 στοιχεία με εύρος κλίμακας 4 έως 16)
- Φυσική εμφάνιση (4 στοιχεία με εύρος κλίμακας 4 έως 16)
- Επάρκεια ως προμηθευτής (4 στοιχεία με εύρος κλίμακας 4 έως 16)
- Ηθικότητα (4 στοιχεία με εύρος κλίμακας 4 έως 16)
- Οικιακή διαχείριση (4 στοιχεία με εύρος κλίμακας 4 έως 16)

- Στενές διαπροσωπικές σχέσεις (4 στοιχεία με εύρος κλίμακας 4 έως 16)
- Ευφυΐα (4 στοιχεία με εύρος κλίμακας 4 έως 16)
- Χιούμορ (4 στοιχεία με εύρος κλίμακας 4 έως 16)
- Σφαιρική αυτο-εκτίμηση (6 στοιχεία με εύρος κλίμακας 4 έως 24)
- Η κλίμακα μεταφράστηκε και προσαρμόστηκε στα Ελληνικά από Ρούσση – Βέργου και συν.,(2005)

Η Κλίμακα Ναρκισσιστικής Προσωπικότητας – NPI περιλαμβάνει 40 στοιχεία, τα οποία αναφέρονται σε 7 παράγοντες που προσδιορίζουν το επίπεδο τάσης των ατόμων προς τη ναρκισσιστική διαταραχή. Το σύνολο των στοιχείων προσδιορίζονται μέσω διχοτομικών απαντήσεων (Όχι, Ναι) με βαθμολόγηση 0 και 1. Οι αντίστοιχοι παράγοντες είναι οι:

- Αυθεντία (8 στοιχεία με εύρος κλίμακας 0 έως 8)
- Αυτάρκεια (6 στοιχεία με εύρος κλίμακας 0 έως 6)
- Υπεροψία (5 στοιχεία με εύρος κλίμακας 0 έως 5)
- Τάση προς επίδειξη (7 στοιχεία με εύρος κλίμακας 0 έως 7)
- Εκμεταλλευτικότητα/ τάση για εκμετάλλευση (5 στοιχεία με εύρος κλίμακας 0 έως 5)
- Ματαιοδοξία (3 στοιχεία με εύρος κλίμακας 0 έως 3)
- Εξουσιαστικότητα (6 στοιχεία με εύρος κλίμακας 0 έως 6)

Το άθροισμα των βαθμολογιών των παραγόντων αποτυπώνει το επίπεδο τάσης των ατόμων προς τη ναρκισσιστική διαταραχή με εύρος κλίμακας 0 έως 40. Δύο ψυχολόγοι, δίγλωσσοι στην ελληνική και αγγλική γλώσσα, μετέφρασαν το NPI-40 από την αγγλική έκδοση στα ελληνικά. Εξετάστηκαν οι δύο μεταφράσεις και επιλέχθηκαν τα λήμματα που αποδίδουν καλύτερα το πρωτότυπο (forward translation). Το νέο ελληνικό κείμενο δόθηκε σε έναν δίγλωσσο Έλληνα ψυχίατρο που την μετέφρασε ξανά στην αγγλική γλώσσα (backward translation) και φάνηκε ότι συμφωνεί με πρωτότυπη αγγλική έκδοσή.

Δημογραφικά και Προσωπικά στοιχεία – Ημιδομημένη Συνέντευξη

Η συλλογή των δημογραφικών και προσωπικών στοιχείων για το δείγμα αποκτήθηκε μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων οι οποίες δημιουργήθηκαν από τους ερευνητές αποκλειστικά για τους σκοπούς της έρευνας και περιλαμβάνουν: την ηλικία των ατόμων σε αριθμητική κλίμακα, την εθνικότητά τους (ελληνική ή αλλοδαπή), την οικογενειακή τους κατάσταση, την ύπαρξη ή όχι παιδιών και τον αριθμό τους καθώς και το επίπεδο εκπαίδευσής τους. Επιπλέον, προσδιορίζεται η εμπλοκή ή μη των γυναικών με το νόμο και η παρουσία ή μη διάγνωσης ψυχιατρικής νόσου. Εν συνεχεία, αναφέρεται η λήψη ή μη φαρμάκων, καθώς και το χρονικό διάστημα λήψης τους, η κατάχρηση ουσιών ή αλκοόλ από τις συμμετέχουσες στην έρευνα, και, τέλος, προσδιορίζεται εάν οι γυναίκες έχουν υποστεί κακοποίηση κατά την παιδική τους ηλικία ή από το σύντροφο τους. Οι ερευνητές ορίζουν ως παιδική κακοποίηση κάθε πράξη ή σειρά πράξεων ή παράλειψη εκ μέρους ενός γονιού ή άλλου ατόμου που φροντίζει το παιδί, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη βλάβη, το δυναμικό για βλάβη ή την απειλή βλάβης ενός παιδιού και την ενδοοικογενειακή κακοποίηση την βίαη και κακοποιητική συμπεριφορά ενός ατόμου προς άλλο, μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, όπως στον γάμο ή, απλά, στη συμβίωση.

4.4 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Δεδομένου του ερευνητικού σκοπού που παρατίθεται παραπάνω, κρίνεται απαραίτητη η συγκεκριμενοποίηση των στόχων της έρευνας μέσω της δόμησης αντίστοιχων ερευνητικών υποθέσεων, οι οποίες θα κατευθύνουν τη στατιστική ανάλυση, ώστε να αποτυπωθούν οι παράγοντες που επιδρούν στην εμφάνιση της γυναικείας επιθετικής συμπεριφοράς. Επιπρόσθετα, οι ερευνητικές υποθέσεις της έρευνας αποσκοπούν στην επιβεβαίωση ή μη της υπάρχουσας επεξεργασμένης επιστημονικής γνώσης που έχει αποτυπωθεί, όσον αφορά στη σύνδεση της επιθετικότητας, με την αυτοαντίληψη, την αυτοεκτίμηση και το ναρκισσισμό. Οι ερευνητικές υποθέσεις της μελέτης ορίζονται ως εξής:

1^η ερευνητική υπόθεση: Αναμένεται η ύπαρξη αρνητικής συσχέτισης ανάμεσα στις διαστάσεις και τα συνολικά επίπεδα της επιθετικότητας και του επιπέδου αυτοεκτίμησης των γυναικών, τόσο του γενικού πληθυσμού όσο και εκείνων που παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά.

2^η ερευνητική υπόθεση: Αναμένεται η ύπαρξη αρνητικής συσχέτισης ανάμεσα στις διαστάσεις και τα συνολικά επίπεδα της επιθετικότητας και στις διαστάσεις αυτοαντίληψης των γυναικών, τόσο του γενικού πληθυσμού όσο και εκείνων που παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά.

3^η ερευνητική υπόθεση: Αναμένεται η ύπαρξη θετικής συσχέτισης ανάμεσα στις διαστάσεις και τα συνολικά επίπεδα της επιθετικότητας και στις διαστάσεις και τα συνολικά επίπεδα ναρκισσισμού των γυναικών, τόσο του γενικού πληθυσμού όσο και εκείνων που παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά.

4^η ερευνητική υπόθεση: Αναμένεται η ύπαρξη θετικής συσχέτισης ανάμεσα στις διαστάσεις και τα συνολικά επίπεδα ναρκισσισμού και του επιπέδου αυτοεκτίμησης των γυναικών, τόσο του γενικού πληθυσμού όσο και εκείνων που παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά.

5^η ερευνητική υπόθεση: Αναμένεται η ύπαρξη θετικής συσχέτισης ανάμεσα στις διαστάσεις και τα συνολικά επίπεδα ναρκισσισμού και του επιπέδου αυτοαντίληψης των γυναικών, τόσο του γενικού πληθυσμού όσο και εκείνων που παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά.

6^η ερευνητική υπόθεση: Αναμένεται η ύπαρξη θετικής συσχέτισης ανάμεσα στις διαστάσεις και τα συνολικά επίπεδα αυτοαντίληψης και του επιπέδου αυτοεκτίμησης των γυναικών, τόσο του γενικού πληθυσμού όσο και εκείνων που παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά.

7^η ερευνητική υπόθεση: Αναμένεται η εμφάνιση υψηλότερων επιπέδων επιθετικότητας, ναρκισσισμού, καθώς και χαμηλότερων επιπέδων αυτοεκτίμησης και αυτοαντίληψης, των γυναικών που παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά σε σχέση με τις γυναίκες του γενικού πληθυσμού.

8^η ερευνητική υπόθεση: Αναμένεται η εμφάνιση υψηλότερων επιπέδων επιθετικότητας και ναρκισσισμού, καθώς και χαμηλότερων επιπέδων αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης, των γυναικών που διέπραξαν βίαια εγκλήματα σε σχέση με τις γυναίκες που διέπραξαν μη βίαια εγκλήματα.

9^η ερευνητική υπόθεση: Αναμένεται η εμφάνιση υψηλότερων επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας των παραβατών γυναικών και των γυναικών του γενικού πληθυσμού, που έχουν υποστεί κακοποίηση κατά την παιδική τους ηλικία ή από το σύντροφο τους.

10^η ερευνητική υπόθεση: Αναμένεται δημογραφικά χαρακτηριστικά όπως η ηλικία, η εθνικότητα και η οικογενειακή κατάσταση να επιδρούν στα επίπεδα επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού των γυναικών τόσο του γενικού πληθυσμού όσο και εκείνων που παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά.

11^η ερευνητική υπόθεση: Αναμένεται ο προσδιορισμός υψηλών επιπέδων επιθετικότητας των γυναικών να αποτελεί συνδυασμό των ιδιοσυγκρασιακών και καταστασιακών ψυχολογικών και δημογραφικών χαρακτηριστικών τους.

12^η ερευνητική υπόθεση: Αναμένεται ο προσδιορισμός υψηλών επιπέδων επιθετικότητας των παραβατών γυναικών να αποτελεί συνδυασμό των ιδιοσυγκρασιακών και καταστασιακών ψυχολογικών και δημογραφικών χαρακτηριστικών τους.

4.5 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζονται με το συνδυασμό της χρήσης εργαλείων τόσο της περιγραφικής όσο και της επαγωγικής στατιστικής. Πιο συγκεκριμένα, και σχετικά με τα εργαλεία περιγραφικής στατιστικής που χρησιμοποιούνται, αυτά περιλαμβάνουν την παρουσίαση των συχνοτήτων και των σχετικών συχνοτήτων των απαντήσεων των ερωτηθέντων, ενώ παράλληλα, για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων των απαντήσεων που προσδιορίζονται μέσω αριθμητικών κλιμάκων ή ιεραρχικών κλιμάκων Likert, χρησιμοποιούνται μέτρα θέσης και διασποράς και, συγκεκριμένα, ο μέσος όρος και η τυπική απόκλιση. Επίσης, για τη διεξαγωγή ελέγχων συσχετίσεων μεταξύ αριθμητικών μεταβλητών, χρησιμοποιείται ο συντελεστής γραμμικής συσχέτισης κατά Pearson, ενώ για τη διεξαγωγή ελέγχων στατιστικά σημαντικών διαφοροποιήσεων γίνεται χρήση των εργαλείων Ανάλυσης Διακύμανσης Μονής Κατεύθυνσης και του ελέγχου t για ανεξάρτητα δείγματα. Σε κάθε περίπτωση, το χρησιμοποιούμενο επίπεδο σημαντικότητας για τη διενέργεια ελέγχων υποθέσεων είναι το 5% ($\alpha=0,05$) και, για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την απόρριψη ή μη των μηδενικών υποθέσεων των ελέγχων, χρησιμοποιείται το παρατηρηθέν επίπεδο σημαντικότητας (p-value).

Για την αποτύπωση της επίδρασης μεταβλητών, οι οποίες προσδιορίζονται με αριθμητική κλίμακα ή ορίζονται ως ψευδομεταβλητές προς μεταβλητές που προσδιορίζονται, επίσης, μέσω αριθμητικής κλίμακας, χρησιμοποιείται η τεχνική της γραμμικής παλινδρόμησης με τη μέθοδο των Ελαχίστων Τετραγώνων (OLS). Στα αποτελέσματα αποτυπώνονται, σε κάθε περίπτωση, οι αντίστοιχοι συντελεστές των ανεξάρτητων μεταβλητών των υποδειγμάτων παλινδρόμησης και του σταθερού όρου, και τα παρατηρηθέντα επίπεδα σημαντικότητας (p-value), οι συντελεστές προσδιορισμού (adjusted R^2) και οι στατιστικές F του ελέγχου από κοινού στατιστικής σημαντικότητας των ανεξάρτητων μεταβλητών.

Παράλληλα, όσον αφορά στα υποδείγματα γραμμικών παλινδρομήσεων με τη χρήση της μεθόδου ελαχίστων τετραγώνων επιχειρείται η σκιαγράφηση των μεταβλητών

που προσδιορίζουν άριστα την εξαρτημένη μεταβλητή μέσω της μεθόδου της προς τα πίσω απαλοιφής των μη στατιστικά σημαντικών ανεξάρτητων μεταβλητών.

Τέλος, για την αποτύπωση της αξιοπιστίας προκύπτοντων παραγόντων και της εσωτερικής συνοχής των μεταβλητών που τους συνιστούν, χρησιμοποιείται ο συντελεστής Alpha του Cronbach, ο οποίος αποτυπώνει το βαθμό των ανά ζεύγη συνδιακυμάνσεων των μεταβλητών που συνιστούν έναν παράγοντα, καθώς και τη συνολική διακύμανσή του με αποδεκτό κατώτατο όριο το 0,6 και εν δυνάμει ικανή βαθμολόγηση από 0 έως 1 (Cronbach, 1951).

4.6 ΗΘΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Η συγκέντρωση δεδομένων που αφορούν συγκεκριμένες διαστάσεις των ψυχικών, δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των ερωτηθέντων εγείρουν δεοντολογικά και ηθικά ζητήματα. Ως εκ τούτου, η συγκεκριμένη έρευνα ακολουθεί συγκεκριμένους ηθικούς κανόνες για τη συλλογή της απαιτούμενης πληροφόρησης, στηριζόμενη στις αρχές της εμπιστευτικότητας, της ιδιωτικότητας και της πληροφορημένης συναίνεσης (Creswell, 2011). Οι συμμετέχουσες στην έρευνα πληροφορήθηκαν, μέσω εισαγωγικού κειμένου, για το σκοπό της έρευνας, για την εξασφάλιση της ανωνυμίας τους, εφόσον συμμετέχουν σε αυτή, καθώς και για την αποκλειστική χρήση των απαντήσεων που θα δοθούν μόνο από την ίδια την ερευνήτρια και μόνο για ερευνητικούς σκοπούς.

Η μελέτη εγκρίθηκε από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και την Επιτροπή Ηθικής του Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου «Αττικόν» και διεξήχθη σύμφωνα με τη Διακήρυξη του Ελσίνκι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η διαδικασία εκτίμησης του συντελεστή αξιοπιστίας του Cronbach αποτυπώνει ικανοποιητικό βαθμό εσωτερικής συνέπειας των απαντήσεων των ερωτηθέντων τόσο για το σύνολο των ερευνητικών εργαλείων, όσο και για τους επιμέρους παράγοντες που προκύπτουν από αυτό, καθώς οι τιμές του συνόλου των συντελεστών Alpha που εντοπίζονται υπερβαίνουν το 0,6.

Πίνακας 1: Έλεγχος αξιοπιστίας κατά Cronbach

Παράγοντας	Στοιχεία	Cronbach's Alpha
Σωματική επιθετικότητα	9	0,868
Λεκτική επιθετικότητα	5	0,690
Θυμός	7	0,792
Εχθρότητα	8	0,784
Συνολική επιθετικότητα	29	0,905
Αυτοεκτίμηση	10	0,866
Κοινωνικότητα	4	0,780
Επάρκεια στην εργασία	4	0,763
Φροντίδα	4	0,773
Αθλητικές ικανότητες	4	0,769
Φυσική εμφάνιση	4	0,838
Επάρκεια προμηθευτή	4	0,736
Ηθικότητα	4	0,707
Οικιακή διαχείριση	4	0,869

Στενές σχέσεις	διαπροσωπικές	4	0,818
Ευφυΐα		4	0,798
Χιούμορ		4	0,777
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση		6	0,864
Καταστασιακό άγχος		20	0,950
Δομικό άγχος		20	0,922
Επίπεδο κατάθλιψης		21	0,928
Αυθεντία		8	0,686
Αυτάρκεια		6	0,647
Υπεροψία		5	0,636
Τάση προς επίδειξη		7	0,688
Εκμεταλλευτικότητα		5	0,619
Ματαιοδοξία		3	0,651
Εξουσιαστικότητα		6	0,658
Επίπεδο ναρκισσισμού		40	0,833

Ξεκινώντας την παράθεση των αποτελεσμάτων της στατιστικής μελέτης και εστιάζοντας στα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων σε αυτή, αρχικά παρατηρείται ότι το δείγμα αποτελείται από 307 γυναίκες, εκ των οποίων το 51,1% είναι κρατούμενες και το 48,9% άτομα γενικού πληθυσμού.

Πίνακας 2: Κατανομή δείγματος ανά ομάδα πληθυσμού

Ομάδα			
Γενικός πληθυσμός		Κρατούμενες	
N	%	N	%
150	48,9%	157	51,1%

Αναφορικά με το χαρακτήρα των αδικημάτων που διέπραξαν οι κρατούμενες γυναίκες, παρατηρείται ότι το 38,2% αυτών είναι κρατούμενες οι οποίες υπέπεσαν σε βίαια αδικήματα, όπως ανθρωποκτονίες (35,7%) και ξυλοδαρμούς (2,5%) και το 61,8% κρατούμενες που διέπραξαν μη βίαια αδικήματα, και συγκεκριμένα κλοπές (11,5%), οικονομικά εγκλήματα (17,2%), αδικήματα που σχετίζονται με τα ναρκωτικά (22,9%) και άλλου είδους αδικήματα (10,2%).

Πίνακας 3: Κατανομή δείγματος ανά χαρακτήρα αδικήματος

Χαρακτήρας αδικήματος			
Κρατούμενες με βίαια αδικήματα		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	
N	%	N	%
60	38,2%	97	61,8%

Πίνακας 4: Κατανομή δείγματος ανά είδος αδικήματος

Είδος αδικήματος											
Ανθρωποκτονία		Ξυλοδαρμός		Ναρκωτικά		Κλοπή		Οικονομικό έγκλημα		Άλλο	
N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
56	35,7%	4	2,5%	36	22,9%	18	11,5%	27	17,2%	16	10,2%

Σε σχέση με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των κρατουμένων, παρατηρείται ότι το 81,8% αυτών είναι ελληνικής καταγωγής, με το συγκεκριμένο ποσοστό να είναι ελαφρώς χαμηλότερο για τις κρατούμενες, ενώ όσον αφορά στην οικογενειακή κατάσταση των συμμετεχόντων στην έρευνα, παρατηρείται υψηλότερο ποσοστό των γυναικών γενικού πληθυσμού που είναι παντρεμένες και αρκετά υψηλότερο ποσοστό των κρατουμένων γυναικών που είναι χήρες. Επιπλέον, το επίπεδο εκπαίδευσης των γυναικών γενικού πληθυσμού είναι σαφώς υψηλότερο σε σχέση με εκείνο των κρατουμένων, καθώς το αθροιστικό ποσοστό των πρώτων, που είναι απόφοιτες Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ισούται με 57,30% ενώ των δεύτερων με 26,10%. Επιπλέον, παρουσιάζεται η μέση ηλικία των συμμετεχόντων στην έρευνα, ανά ομάδα ενδιαφέροντος και συνολικά, καθώς και ο μέσος αριθμός παιδιών.

Πίνακας 5: Δημογραφικά χαρακτηριστικά δείγματος

		Γενικός πληθυσμός		Κρατούμενες		Σύνολο	
		N	%	N	%	N	%
Εθνικότητα	Ελληνική	133	88,7%	118	75,2%	251	81,8%
	Αλλοδαπής	17	11,3%	39	24,8%	56	18,2%
Οικογενειακή κατάσταση	Ανύπαντρη	53	35,3%	56	35,7%	109	35,5%
	Παντρεμένη	68	45,3%	60	38,2%	128	41,7%

	Σε διάσταση/Χωρισμένη	17	11,3%	23	14,6%	40	13,0%
	Συμβίωση χωρίς γάμο	8	5,3%	0	0,0%	8	2,6%
	Χήρα	4	2,7%	18	11,5%	22	7,2%
Επίπεδο εκπαίδευσης	Δημοτικό	7	4,7%	42	26,8%	49	16,0%
	Γυμνάσιο	5	3,3%	19	12,1%	24	7,8%
	Λύκειο	52	34,7%	55	35,0%	107	34,9%
	ΙΕΚ	14	9,3%	6	3,8%	20	6,5%
	ΤΕΙ	21	14,0%	21	13,4%	42	13,7%
	ΑΕΙ	45	30,0%	13	8,3%	58	18,9%
	Μεταπτυχιακές Σπουδές	6	4,0%	1	0,6%	7	2,3%
			M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.
Ηλικία		36,07	10,09	35,47	10,73	35,76	10,40
Αριθμός παιδιών		0,98	1,07	1,20	1,40	1,10	1,25

Παρατηρείται ότι σημαντικά υψηλότερο είναι το ποσοστό των κρατουμένων, σε σχέση με τις γυναίκες του γενικού πληθυσμού, που έχουν υποστεί κακοποίηση κατά την παιδική ηλικία ή από το σύντροφο τους.

Πίνακας 6: Κοινωνικό ιστορικό

		Γενικός πληθυσμός		Κρατούμενες		Σύνολο	
		N	%	N	%	N	%
Κακοποίηση κατά την παιδική ηλικία	Όχι	142	94,7%	128	81,5%	270	87,9%
	Ναι	8	5,3%	29	18,5%	37	12,1%
Κακοποίηση από το σύντροφο	Όχι	146	97,3%	134	85,4%	280	91,2%
	Ναι	4	2,7%	23	14,6%	27	8,8%

Εν συνεχεία, παρουσιάζονται τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στην έρευνα με βάση το χαρακτήρα του αδικήματος που διέπραξαν. Όπως παρατηρείται, οι κρατούμενες με βίαια αδικήματα είναι σε μεγαλύτερο ποσοστό αλλοδαπές, σε σχέση με τις κρατούμενες που έχουν διαπράξει μη βίαια αδικήματα, ενώ είναι και σχετικά χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου. Επιπλέον, παρουσιάζονται τα στοιχεία σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση των συμμετεχόντων στη μελέτη, σχετικά με την ηλικία τους και το μέσο αριθμό παιδιών.

Πίνακας 7: Δημογραφικά χαρακτηριστικά ανά χαρακτήρα αδικήματος

		Κρατούμενες με βίαια αδικήματα		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	
		N	%	N	%
Εθνικότητα	Ελληνική	39	65,0%	79	81,4%
	Αλλοδαπής	21	35,0%	18	18,6%
	Ανύπαντρη	15	25,0%	41	42,3%
	Παντρεμένη	24	40,0%	36	37,1%
Οικογενειακή κατάσταση	Σε διάσταση/Χωρισμένη	10	16,7%	13	13,4%
	Συμβίωση χωρίς γάμο	0	0,0%	0	0,0%
	Χήρα	11	18,3%	7	7,2%
Επίπεδο εκπαίδευσης	Δημοτικό	23	38,3%	19	19,6%
	Γυμνάσιο	5	8,3%	14	14,4%
	Λύκειο	19	31,7%	36	37,1%
	ΙΕΚ	2	3,3%	4	4,1%
	ΤΕΙ	7	11,7%	14	14,4%
	ΑΕΙ	4	6,7%	9	9,3%

Μεταπτυχιακές Σπουδές	0	0,0%	1	1,0%
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.
Ηλικία	39,40	11,22	33,04	9,71
Αριθμός παιδιών	1,28	1,24	1,14	1,50

Τέλος, ολοκληρώνοντας την παράθεση των κοινωνικών χαρακτηριστικών των κρατουμένων, προκύπτει ότι τα ποσοστά των κρατουμένων με βίαια αδικήματα που έχουν κακοποιηθεί κατά την παιδική τους ηλικία ή από το σύντροφο τους είναι υψηλότερα σε σχέση με εκείνα των κρατουμένων με μη βίαια αδικήματα.

Πίνακας 8: Κοινωνικό ιστορικό ανά χαρακτήρα αδικήματος

		Κρατούμενες με βίαια αδικήματα		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	
		N	%	N	%
Κακοποίηση κατά την παιδική ηλικία	Όχι	47	78,3%	81	83,5%
	Ναι	13	21,7%	16	16,5%
Κακοποίηση από το σύντροφο	Όχι	43	71,7%	91	93,8%
	Ναι	17	28,3%	6	6,2%

Διερευνώντας την πρώτη ερευνητική υπόθεση και εστιάζοντας στη σχέση ανάμεσα στις διαστάσεις της επιθετικότητας και το βαθμό αυτοεκτίμησης που σημειώνουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα, αρχικά προκύπτει ότι όσον αφορά στο συνολικό δείγμα, παρατηρείται σταθερή αρνητική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στις υπό εξέταση διαστάσεις με εξαίρεση αυτή της λεκτικής επιθετικότητας. Ο συντελεστής συσχέτισης της συνολικής επιθετικότητας των γυναικών και του επιπέδου αυτοεκτίμησης ισούται με $-0,336$ ($p < 0,001$), ενώ παράλληλα, αντίστοιχα είναι τα αποτελέσματα που προκύπτουν για τις εξεταζόμενες υποκατηγορίες γυναικών σε κάθε περίπτωση, με εξαίρεση τις γυναίκες που έχουν διαπράξει βίαια αδικήματα. Εστιάζοντας στις επιμέρους διαστάσεις της κλίμακας μέτρησης της επιθετικότητας και στη συσχέτισή τους με το επίπεδο αυτοεκτίμησης των γυναικών, προκύπτει ότι για το συνολικό δείγμα παρατηρείται αρνητική στατιστικά σημαντική συσχέτιση σε κάθε περίπτωση, με εξαίρεση τη συσχέτιση αυτοεκτίμησης και λεκτικής επιθετικότητας. Αντίστοιχα είναι τα αποτελέσματα που αφορούν και τις κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα, ενώ στην περίπτωση του γενικού πληθυσμού επίσης δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική συσχέτιση του επιπέδου αυτοεκτίμησης και του βαθμού σωματικής επιθετικότητας των γυναικών. Παράλληλα, ανάλογο είναι το αποτέλεσμα που παρατηρείται για το δείγμα των γυναικών με βίαια αδικήματα, για τις οποίες, επίσης, δεν προκύπτει στατιστικά σημαντική συσχέτιση της αυτοεκτίμησης και του επιπέδου θυμού που παρουσιάζουν. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην περίπτωση των γυναικών με βίαια αδικήματα προκύπτει στατιστικά σημαντική και θετική συσχέτιση του βαθμού λεκτικής επιθετικότητας που παρουσιάζουν και του επιπέδου αυτοεκτίμησής τους, ενώ σταθερά αρνητική και στατιστικά σημαντική είναι η συσχέτιση της αυτοεκτίμησης και των επιπέδων εχθρότητας σε κάθε περίπτωση.

Πίνακας 9: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και του επιπέδου αυτοεκτίμησης

		Αυτοεκτίμηση				
		Συνολικό δείγμα	Γενικός πληθυσμός	Κρατούμενες	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα
Σωματική επιθετικότητα	r	-0,242	-0,001	-0,217	0,025	-0,345
	p	<0,001	0,994	0,006	0,851	0,001
Λεκτική επιθετικότητα	r	0,071	0,039	0,068	0,300	-0,099
	p	0,215	0,635	0,398	0,020	0,333
Θυμός	r	-0,170	-0,218	-0,176	0,075	-0,336
	p	0,003	0,007	0,027	0,568	0,001
Εχθρότητα	r	-0,562	-0,597	-0,466	-0,353	-0,583
	p	<0,001	<0,001	<0,001	0,006	<0,001
Συνολική επιθετικότητα	r	-0,336	-0,307	-0,277	-0,033	-0,426
	p	<0,001	<0,001	<0,001	0,804	<0,001

Εν συνεχεία, επιχειρείται συσχέτιση κατά Pearson των επιμέρους παραγόντων της κλίμακας αυτοαντίληψης των Meeser & Harter και των παραγόντων της κλίμακας επιθετικότητας, καθώς και των συνολικών επιπέδων αυτοαντίληψης και επιθετικότητας. Εστιάζοντας στο συνολικό δείγμα της έρευνας, γενικά παρατηρείται αρνητική συσχέτιση των υποκλιμάκων αυτοαντίληψης και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας των γυναικών με τους αντίστοιχους συντελεστές r να καθίστανται στατιστικά σημαντικοί. Εξαιρέση αποτελούν οι περιπτώσεις συσχέτισης του επιπέδου συνολικής επιθετικότητας και κοινωνικότητας, συνολικής επιθετικότητας και αυτοαντίληψης περί φυσικής εμφάνισης, καθώς και συνολικής επιθετικότητας και αυτοαντίληψης περί αίσθησης του χιούμορ, στις οποίες περιπτώσεις οι αντίστοιχοι συντελεστές συσχέτισης δεν καθίστανται στατιστικά σημαντικοί (p ίσο με 0,081, 0,351 και 0,209 αντίστοιχα).

Στη συνέχεια, παρατηρείται ότι όσον αφορά το δείγμα των γυναικών γενικού πληθυσμού, προκύπτει αρνητική στατιστικά σημαντική συσχέτιση των επιπέδων συνολικής επιθετικότητας και φροντίδας ($r=-0,308$, $p<0,001$), αυτοαντίληψης περί φυσικής εμφάνισης ($r=-0,228$, $p=0,005$), επάρκειας ως παρόχου ($r=-0,265$, $p=0,001$), ικανότητας σύναψης στενών διαπροσωπικών σχέσεων ($r=-0,177$, $p=0,030$) και των επιπέδων σφαιρικής αυτοεκτίμησης ($r=-0,234$, $p=0,004$). Σε σχέση με το δείγμα των κρατουμένων γυναικών, ανάλογη είναι η συμπεριφορά των αποτελεσμάτων καθώς σημειώνεται αρνητική συσχέτιση των επιπέδων συνολικής επιθετικότητας και επάρκειας στην εργασία ($r=-0,377$, $p<0,001$), φροντίδας ($r=-0,175$, $p=0,028$), ηθικότητας ($r=-0,280$, $p<0,001$), οικιακής διαχείρισης ($r=-0,245$, $p=0,002$) και ευφυΐας ($r=-0,191$, $p=0,016$). Ανάλογα παρατηρούνται τα αποτελέσματα της συσχέτισης της κλίμακας επιθετικότητας και των υποκλιμάκων αυτοαντίληψης για τα υπο-δείγματα των κρατουμένων που διέπραξαν βίαια και μη βίαια αδικήματα με, κατά περίπτωση, διαφοροποιήσεις.

Πίνακας 10: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το συνολικό δείγμα

		Σωματική επιθετικότητα	Λεκτική επιθετικότητα	Θυμός	Εχθρότητα	Συνολική επιθετικότητα
Κοινωνικότητα	r	-0,070	0,270	0,019	-0,371	-0,100
	p	0,221	<0,001	0,737	<0,001	0,081
Επάρκεια στην εργασία	r	-0,319	-0,008	-0,212	-0,420	-0,348
	p	<0,001	0,885	<0,001	<0,001	<0,001
Φροντίδα	r	-0,296	-0,067	-0,206	-0,156	-0,256
	p	<0,001	0,245	<0,001	0,006	<0,001
Αθλητικές ικανότητες	r	-0,059	0,096	-0,084	-0,296	-0,135
	p	0,300	0,092	0,143	<0,001	0,018
Φυσική εμφάνιση	r	0,100	0,216	-0,044	-0,359	-0,053
	p	0,081	<0,001	0,441	<0,001	0,351
Επάρκεια προμηθευτή	r	-0,139	0,130	-0,086	-0,346	-0,180
	p	0,015	0,023	0,132	<0,001	0,002
Ηθικότητα	r	-0,315	<0,001	-0,174	-0,316	-0,297
	p	<0,001	0,996	0,002	<0,001	<0,001

Οικιακή διαχείριση	r	-0,203	-0,043	-0,213	-0,108	-0,197
	p	<0,001	0,449	<0,001	0,059	0,001
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	r	-0,114	0,187	-0,076	-0,357	-0,159
	p	0,045	0,001	0,183	<0,001	0,005
Ευφυΐα	r	-0,138	0,129	-0,136	-0,401	-0,214
	p	0,016	0,024	0,017	<0,001	<0,001
Χιούμορ	r	-0,069	0,200	0,077	-0,303	-0,072
	p	0,228	<0,001	0,178	<0,001	0,209
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	r	-0,104	0,215	-0,124	-0,512	-0,218
	p	0,070	<0,001	0,029	<0,001	<0,001

Πίνακας 11: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το δείγμα γυναικών του γενικού πληθυσμού

		Σωματική επιθετικότητα	Λεκτική επιθετικότητα	Θυμός	Εχθρότητα	Συνολική επιθετικότητα
Κοινωνικότητα	r	0,064	0,231	-0,102	-0,450	-0,138
	p	0,434	0,004	0,213	<0,001	0,092
Επάρκεια στην εργασία	r	0,027	-0,034	-0,115	-0,259	-0,143
	p	0,747	0,675	0,161	0,001	0,081
Φροντίδα	r	-0,354	-0,233	-0,255	-0,071	-0,308
	p	<0,001	0,004	0,002	0,388	<0,001
Αθλητικές ικανότητες	r	0,117	0,076	-0,041	-0,296	-0,071
	p	0,152	0,355	0,620	<0,001	0,391
Φυσική εμφάνιση	r	0,087	0,075	-0,179	-0,535	-0,228
	p	0,287	0,362	0,028	<0,001	0,005
Επάρκεια προμηθευτή	r	-0,052	0,033	-0,286	-0,370	-0,265
	p	0,526	0,687	<0,001	<0,001	0,001
Ηθικότητα	r	-0,036	-0,041	-0,090	-0,200	-0,135
	p	0,658	0,621	0,274	0,014	0,100

Οικιακή διαχείριση	r	-0,094	0,017	-0,162	-0,071	-0,120
	p	0,250	0,835	0,048	0,389	0,143
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	r	0,006	0,155	-0,121	-0,433	-0,177
	p	0,938	0,058	0,141	<0,001	0,030
Ευφυΐα	r	0,160	0,102	-0,108	-0,412	-0,120
	p	0,050	0,216	0,190	<0,001	0,144
Χιούμορ	r	0,137	0,153	-0,073	-0,364	-0,085
	p	0,096	0,061	0,372	<0,001	0,302
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	r	0,094	0,105	-0,218	-0,537	-0,234
	p	0,251	0,202	0,007	<0,001	0,004

Πίνακας 12: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το δείγμα των κρατούμενων γυναικών

		Σωματική επιθετικότητα	Λεκτική επιθετικότητα	Θυμός	Εχθρότητα	Συνολική επιθετικότητα
Κοινωνικότητα	r	0,001	0,292	0,093	-0,224	0,011
	p	0,992	<0,001	0,245	0,005	0,889
Επάρκεια στην εργασία	r	-0,354	-0,022	-0,320	-0,415	-0,377
	p	<0,001	0,788	<0,001	<0,001	<0,001
Φροντίδα	r	-0,203	0,014	-0,196	-0,113	-0,175
	p	0,011	0,861	0,014	0,159	0,028
Αθλητικές ικανότητες	r	-0,105	0,106	-0,134	-0,270	-0,148
	p	0,192	0,188	0,095	0,001	0,064
Φυσική εμφάνιση	r	0,141	0,322	0,066	-0,250	0,061
	p	0,079	<0,001	0,410	0,002	0,451
Επάρκεια προμηθευτή	r	-0,008	0,168	0,005	-0,204	-0,035
	p	0,921	0,035	0,949	0,011	0,667
Ηθικότητα	r	-0,289	-0,010	-0,279	-0,239	-0,280
	p	<0,001	0,903	<0,001	0,003	<0,001

Οικιακή διαχείριση	r	-0,268	-0,095	-0,264	-0,119	-0,245
	p	0,001	0,237	0,001	0,137	0,002
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	r	-0,034	0,195	-0,072	-0,211	-0,065
	p	0,671	0,015	0,370	0,008	0,419
Ευφυΐα	r	-0,148	0,130	-0,177	-0,324	-0,191
	p	0,064	0,105	0,026	<0,001	0,016
Χιούμορ	r	0,037	0,219	0,159	-0,119	0,064
	p	0,649	0,006	0,046	0,136	0,423
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	r	-0,044	0,270	-0,094	-0,417	-0,127
	p	0,580	0,001	0,240	<0,001	0,114

Πίνακας 13: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το δείγμα των κρατούμενων γυναικών για βίαια εγκλήματα

		Σωματική επιθετικότητα	Λεκτική επιθετικότητα	Θυμός	Εχθρότητα	Συνολική επιθετικότητα
Κοινωνικότητα	r	0,114	0,348	0,337	-0,142	0,170
	p	0,386	0,006	0,008	0,278	0,194
Επάρκεια στην εργασία	r	-0,269	0,139	-0,163	-0,404	-0,276
	p	0,038	0,288	0,213	0,001	0,033
Φροντίδα	r	-0,350	-0,237	-0,215	-0,061	-0,279
	p	0,006	0,068	0,100	0,643	0,031
Αθλητικές ικανότητες	r	-0,094	0,161	0,068	-0,315	-0,099
	p	0,474	0,219	0,606	0,014	0,453
Φυσική εμφάνιση	r	0,221	0,430	0,275	-0,308	0,152
	p	0,089	0,001	0,034	0,017	0,248
Επάρκεια προμηθευτή	r	-0,068	0,196	0,028	-0,168	-0,039
	p	0,607	0,134	0,834	0,201	0,770
Ηθικότητα	r	-0,348	0,009	-0,227	-0,224	-0,289
	p	0,006	0,948	0,081	0,085	0,025

Οικιακή διαχείριση	r	-0,433	-0,272	-0,359	-0,123	-0,387
	p	0,001	0,035	0,005	0,349	0,002
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	r	0,002	0,236	0,190	-0,038	0,095
	p	0,989	0,069	0,146	0,771	0,472
Ευφυΐα	r	-0,057	0,132	-0,031	-0,288	-0,109
	p	0,667	0,314	0,817	0,026	0,405
Χιούμορ	r	-0,016	0,326	0,266	-0,082	0,114
	p	0,905	0,011	0,040	0,532	0,388
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	r	0,099	0,386	0,152	-0,448	0,004
	p	0,450	0,002	0,246	<0,001	0,973

Πίνακας 14: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το δείγμα των κρατούμενων γυναικών για μη βίαια εγκλήματα

		Σωματική επιθετικότητα	Λεκτική επιθετικότητα	Θυμός	Εχθρότητα	Συνολική επιθετικότητα
Κοινωνικότητα	r	-0,046	0,266	-0,044	-0,291	-0,069
	p	0,655	0,008	0,668	0,004	0,505
Επάρκεια στην εργασία	r	-0,381	-0,116	-0,399	-0,452	-0,424
	p	<0,001	0,259	<0,001	<0,001	<0,001
Φροντίδα	r	-0,117	0,192	-0,171	-0,158	-0,109
	p	0,255	0,060	0,094	0,123	0,289
Αθλητικές ικανότητες	r	-0,099	0,073	-0,264	-0,241	-0,171
	p	0,336	0,479	0,009	0,017	0,095
Φυσική εμφάνιση	r	0,109	0,240	-0,083	-0,205	0,009
	p	0,287	0,018	0,417	0,044	0,933
Επάρκεια προμηθευτή	r	0,054	0,178	0,029	-0,251	-0,009
	p	0,596	0,081	0,779	0,013	0,929
Ηθικότητα	r	-0,226	0,007	-0,281	-0,292	-0,257
	p	0,026	0,943	0,005	0,004	0,011

Οικιακή διαχείριση	r	-0,201	0,011	-0,223	-0,116	-0,180
	p	0,048	0,918	0,028	0,257	0,079
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	r	-0,043	0,175	-0,228	-0,344	-0,148
	p	0,676	0,087	0,025	0,001	0,147
Ευφυΐα	r	-0,162	0,159	-0,234	-0,383	-0,216
	p	0,113	0,121	0,021	<0,001	0,034
Χιούμορ	r	0,067	0,137	0,085	-0,150	0,033
	p	0,512	0,180	0,409	0,143	0,745
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	r	-0,097	0,215	-0,253	-0,437	-0,198
	p	0,346	0,035	0,013	<0,001	0,052

Στη συνέχεια της μελέτης, επιχειρείται συσχέτιση των διαστάσεων της κλίμακας μέτρησης της επιθετικότητας και της ναρκισσιστικής προσωπικότητας και, εστιάζοντας στους συνολικούς παράγοντες, αρχικά παρατηρείται ότι για το σύνολο του δείγματος η συσχέτιση της επιθετικότητας και του επιπέδου ναρκισσισμού είναι θετική και στατιστικά σημαντική ($r=0,187$, $p=0,001$). Ανάλογα είναι τα αποτελέσματα που αφορούν το γενικό πληθυσμό ($r=0,166$, $p=0,043$) και τις κρατούμενες γυναίκες με τον αντίστοιχο συντελεστή συσχέτισης να ισούται με $0,193$ ($p=0,015$). Επιπλέον, ο διαχωρισμός του δείγματος των κρατουμένων σε κρατούμενες που έχουν διαπράξει βίαια και μη βίαια αδικήματα αναδεικνύει στατιστικά σημαντική συσχέτιση της συνολικής επιθετικότητας και του επιπέδου ναρκισσισμού μόνο στο δείγμα των γυναικών που έχουν διαπράξει βίαια αδικήματα ($r=0,289$, $p=0,025$).

Πίνακας 15: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα

		Αυθεντία	Αυτάρκεια	Υπεροψία	Τάση προς επίδειξη	Εκμεταλλευτικότητα	Ματαιοδοξία	Εξουσιαστικότητα	Επίπεδο ναρκισσισμού
Σωματική επιθετικότητα	r	-0,024	0,029	0,160	0,281	0,181	0,148	0,432	0,235
	p	0,678	0,611	0,005	<0,001	0,001	0,010	<0,001	<0,001
Λεκτική επιθετικότητα	r	0,124	0,135	0,198	0,367	0,184	0,244	0,291	0,307
	p	0,029	0,018	<0,001	<0,001	0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Θυμός	r	-0,026	-0,005	-0,004	0,243	0,075	0,109	0,323	0,145
	p	0,648	0,927	0,943	<0,001	0,193	0,057	<0,001	0,011

Εχθρότητα	r	-0,160	-0,156	-0,036	-0,058	0,005	-0,099	0,268	-0,050
	p	0,005	0,006	0,529	0,309	0,926	0,083	<0,001	0,387
Συνολική επιθετικότητα	r	-0,049	-0,017	0,093	0,246	0,138	0,109	0,433	0,187
	p	0,390	0,765	0,103	<0,001	0,016	0,055	<0,001	0,001

Πίνακας 16: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού στο δείγμα των γυναικών γενικού πληθυσμού

		Αυθεντία	Αυτάρκεια	Υπεροψία	Τάση προς επίδειξη	Εκμεταλλευτικότητα	Ματαιοδοξία	Εξουσιαστικότητα	Επίπεδο ναρκισσισμού
Σωματική επιθετικότητα	r	0,086	-0,112	0,247	0,284	0,169	-0,023	0,379	0,216
	p	0,293	0,174	0,002	<0,001	0,039	0,777	<0,001	0,008
Λεκτική επιθετικότητα	r	0,196	0,046	0,163	0,475	0,078	0,157	0,305	0,305
	p	0,016	0,576	0,046	<0,001	0,341	0,055	<0,001	<0,001
Θυμός	r	0,047	-0,183	-0,014	0,350	0,033	0,146	0,353	0,154
	p	0,565	0,025	0,866	<0,001	0,686	0,074	<0,001	0,059
Εχθρότητα	r	-0,085	-0,174	-0,084	-0,096	-0,069	-0,149	0,133	-0,107
	p	0,299	0,033	0,305	0,244	0,399	0,069	0,104	0,193
Συνολική επιθετικότητα	r	0,061	-0,168	0,089	0,309	0,065	0,025	0,395	0,166
	p	0,458	0,039	0,277	<0,001	0,427	0,759	<0,001	0,043

Πίνακας 17: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού στο δείγμα των κρατούμενων γυναικών

		Αυθεντία	Αυτάρκεια	Υπεροψία	Τάση προς επίδειξη	Εκμεταλλευτικότητα	Ματαιοδοξία	Εξουσιαστικότητα	Επίπεδο ναρκισσισμού
Σωματική επιθετικότητα	r	-0,012	0,163	0,095	0,279	0,178	0,210	0,408	0,250
	p	0,883	0,041	0,237	<0,001	0,026	0,008	<0,001	0,002
Λεκτική επιθετικότητα	r	0,069	0,191	0,233	0,315	0,249	0,312	0,311	0,312
	p	0,393	0,017	0,003	<0,001	0,002	<0,001	<0,001	<0,001
Θυμός	r	-0,091	0,127	0,010	0,183	0,105	0,087	0,331	0,142
	p	0,256	0,112	0,902	0,022	0,191	0,281	<0,001	0,077
Εχθρότητα	r	-0,160	-0,103	-0,055	-0,074	0,020	-0,115	0,269	-0,041
	p	0,045	0,201	0,492	0,355	0,804	0,150	0,001	0,606
Συνολική επιθετικότητα	r	-0,068	0,109	0,070	0,207	0,159	0,137	0,412	0,193
	p	0,394	0,173	0,383	0,009	0,046	0,087	<0,001	0,015

Πίνακας 18: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού στο δείγμα των κρατούμενων γυναικών για βίαια εγκλήματα

		Αυθεντία	Αυτάρκεια	Υπεροψία	Τάση προς επίδειξη	Εκμεταλλευτικότητα	Ματαιοδοξία	Εξουσιαστικότητα	Επίπεδο ναρκισσισμού
Σωματική επιθετικότητα	r	0,228	0,275	0,251	0,315	0,263	0,252	0,306	0,351
	p	0,079	0,033	0,053	0,014	0,042	0,052	0,017	0,006
Λεκτική επιθετικότητα	r	0,175	0,262	0,382	0,382	0,325	0,421	0,234	0,392
	p	0,180	0,043	0,003	0,003	0,011	0,001	0,072	0,002
Θυμός	r	0,076	0,181	0,291	0,229	0,209	0,294	0,255	0,271
	p	0,563	0,167	0,024	0,079	0,110	0,023	0,049	0,036
Εχθρότητα	r	-0,015	0,003	0,006	-0,161	-0,014	-0,216	0,078	-0,051
	p	0,911	0,982	0,966	0,221	0,917	0,097	0,552	0,698
Συνολική επιθετικότητα	r	0,147	0,223	0,273	0,219	0,234	0,201	0,279	0,289
	p	0,261	0,087	0,035	0,093	0,072	0,123	0,031	0,025

Πίνακας 19: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας και των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού στο δείγμα των κρατούμενων γυναικών για μη βίαια εγκλήματα

		Αυθεντία	Αυτάρκεια	Υπεροψία	Τάση προς επίδειξη	Εκμεταλλευτικότητα	Ματαιοδοξία	Εξουσιαστικότητα	Επίπεδο ναρκισσισμού
Σωματική επιθετικότητα	r	-0,144	0,095	0,024	0,247	0,170	0,172	0,488	0,200
	p	0,161	0,354	0,816	0,015	0,096	0,092	<0,001	0,049
Λεκτική επιθετικότητα	r	-0,008	0,132	0,120	0,260	0,207	0,239	0,380	0,252
	p	0,940	0,196	0,242	0,010	0,042	0,018	<0,001	0,013
Θυμός	r	-0,202	0,086	-0,197	0,135	0,056	-0,057	0,406	0,054
	p	0,047	0,401	0,053	0,186	0,586	0,582	<0,001	0,602
Εχθρότητα	r	-0,276	-0,192	-0,130	-0,002	0,044	-0,044	0,411	-0,036
	p	0,006	0,060	0,206	0,985	0,669	0,666	<0,001	0,727
Συνολική επιθετικότητα	r	-0,198	0,033	-0,059	0,190	0,138	0,089	0,508	0,136
	p	0,052	0,748	0,568	0,063	0,177	0,384	<0,001	0,184

Η συσχέτιση των επιπέδων αυτοεκτίμησης και ναρκισσισμού, όπως παρουσιάζεται στον πίνακα 20, είναι θετική. Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα παρουσιάζεται σε κάθε περίπτωση με τους αντίστοιχους συντελεστές συσχέτισης να είναι στατιστικά σημαντικοί με εξαίρεση το υπο-δείγμα των κρατουμένων που διέπραξαν μη βίαια αδικήματα. Μάλιστα, συνολικά παρατηρείται ότι οι επιμέρους διαστάσεις της κλίμακας της ναρκισσιστικής προσωπικότητας συσχετίζονται θετικά και στατιστικά σημαντικά με το επίπεδο αυτοεκτίμησης των συμμετεχόντων στην έρευνα. Μοναδικές εξαιρέσεις αποτελούν οι περιπτώσεις της συσχέτισης της αυτοεκτίμησης με το επίπεδο εξουσιαστικότητας του συνολικού δείγματος, των ατόμων του γενικού πληθυσμού, των κρατουμένων γενικά και των κρατουμένων που έχουν διαπράξει βίαια αδικήματα, καθώς και με το επίπεδο αυτάρκειας των κρατουμένων συνολικά και των κρατουμένων που έχουν διαπράξει μη βίαια εγκλήματα.

Πίνακας 20: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού και του επιπέδου αυτοεκτίμησης

		Αυτοεκτίμηση				
		Συνολικό δείγμα	Γενικός πληθυσμός	Κρατούμενες	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα
Αυθεντία	r	0,287	0,273	0,260	0,451	0,122
	p	<0,001	0,001	0,001	<0,001	0,233
Αυτάρκεια	r	0,303	0,482	0,148	0,329	0,014
	p	<0,001	<0,001	0,064	0,010	0,892
Υπεροψία	r	0,222	0,266	0,260	0,522	-0,014
	p	<0,001	0,001	0,001	<0,001	0,891

Τάση προς επίδειξη	r	0,169	0,171	0,212	0,449	0,079
	p	0,003	0,037	0,008	<0,001	0,444
Εκμεταλλευτικότητα	r	0,237	0,267	0,266	0,466	0,021
	p	<0,001	0,001	0,001	<0,001	0,836
Ματαιοδοξία	r	0,181	0,247	0,191	0,469	0,067
	p	0,001	0,002	0,016	<0,001	0,517
Εξουσιαστικότητα	r	-0,105	0,091	-0,128	0,169	-0,361
	p	0,065	0,268	0,109	0,198	<0,001
Επίπεδο ναρκισσισμού	r	0,258	0,371	0,232	0,530	-0,011
	p	<0,001	<0,001	0,003	<0,001	0,913

Προχωρώντας σε συσχέτιση των διαστάσεων της αυτοαντίληψης και των διαστάσεων του συνολικού επιπέδου του ναρκισσισμού, αρχικά προκύπτει ότι για το συνολικό δείγμα και το δείγμα των κρατούμενων τα υψηλά επίπεδα αυτοαντίληψης, σχετικά με την κοινωνικότητα, τις αθλητικές ικανότητες, τη φυσική εμφάνιση, την επάρκεια προμηθευτή, τις στενές διαπροσωπικές σχέσεις, την ευφυΐα, το χιούμορ και τη σφαιρική αυτοαντίληψη σηματοδοτούν, επίσης, υψηλά επίπεδα ναρκισσισμού και το αντίστροφο. Ανάλογα είναι τα αποτελέσματα που αφορούν το δείγμα των γυναικών γενικού πληθυσμού με τη διαφορά της στατιστικά σημαντικής συσχέτισης του επιπέδου ναρκισσισμού και της αυτοαντίληψης για επάρκεια στην εργασία. Όσον αφορά στις κρατούμενες που έχουν διαπράξει βίαια αδικήματα, προκύπτει αρνητική στατιστικά σημαντική συσχέτιση του επιπέδου ναρκισσισμού και της διάστασης της παροχής φροντίδας και ικανότητας για οικιακή διαχείριση και θετική στατιστικά σημαντική συσχέτιση του επιπέδου ναρκισσισμού και των διαστάσεων της φυσικής εμφάνισης, της επάρκειας προμηθευτή, της ευφυΐας και της σφαιρικής αυτοεκτίμησης. Επιπρόσθετα, για τις κρατούμενες που έχουν διαπράξει μη βίαια αδικήματα παρατηρείται θετική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση του επιπέδου ναρκισσισμού και των διαστάσεων της αυτοαντίληψης που αφορούν τα επίπεδα κοινωνικότητας, αθλητικών ικανοτήτων, φυσικής εμφάνισης, επάρκειας προμηθευτή, στενών διαπροσωπικών σχέσεων, ευφυΐας, χιούμορ και σφαιρικής αυτοεκτίμησης.

Πίνακας 21: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το συνολικό δείγμα

		Αυθεντία	Αυτάρκεια	Υπεροψία	Τάση προς επίδειξη	Εκμεταλλευτικότητα	Ματαιοδοξία	Εξουσιαστικότητα	Επίπεδο ναρκισσισμού
Κοινωνικότητα	r	0,262	0,296	0,161	0,216	0,269	0,164	-0,104	0,255
	p	<0,001	<0,001	0,005	<0,001	<0,001	0,004	0,070	<0,001
Επάρκεια στην εργασία	r	0,175	0,225	0,085	0,010	0,075	0,061	-0,247	0,077
	p	0,002	<0,001	0,136	0,855	0,188	0,287	<0,001	0,179
Φροντίδα	r	0,031	-0,007	-0,033	-0,128	-0,004	-0,041	-0,310	-0,099
	p	0,587	0,903	0,568	0,025	0,947	0,479	<0,001	0,085
Αθλητικές ικανότητες	r	0,142	0,109	0,231	0,175	0,054	0,275	0,008	0,189
	p	0,013	0,055	<0,001	0,002	0,348	<0,001	0,886	0,001
Φυσική εμφάνιση	r	0,324	0,262	0,371	0,322	0,314	0,404	0,053	0,401
	p	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	0,356	<0,001
Επάρκεια προμηθευτή	r	0,251	0,459	0,109	0,165	0,218	0,116	-0,125	0,240
	p	<0,001	<0,001	0,056	0,004	<0,001	0,042	0,028	<0,001
Ηθικότητα	r	0,157	0,187	0,141	0,011	0,115	-0,008	-0,182	0,085
	p	0,006	0,001	0,013	0,849	0,044	0,893	0,001	0,137
Οικιακή διαχείριση	r	0,062	0,109	-0,075	-0,054	-0,051	-0,048	-0,339	-0,075
	p	0,280	0,057	0,189	0,343	0,372	0,399	<0,001	0,191
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	r	0,229	0,206	0,177	0,197	0,189	0,206	-0,084	0,223
	p	<0,001	<0,001	0,002	0,001	0,001	<0,001	0,143	<0,001

Ευφυΐα	r	0,268	0,246	0,177	0,155	0,269	0,122	0,015	0,254
	p	<0,001	<0,001	0,002	0,006	<0,001	0,033	0,796	<0,001
Χιούμορ	r	0,190	0,206	0,033	0,180	0,085	0,132	-0,096	0,152
	p	0,001	<0,001	0,560	0,002	0,138	0,021	0,094	0,008
Σφαιρική αυτό- εκτίμηση	r	0,332	0,340	0,349	0,274	0,277	0,284	-0,026	0,361
	p	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	0,646	<0,001

Πίνακας 22: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το δείγμα των γυναικών γενικού πληθυσμού

	Αυθεντία	Αυτάρκεια	Υπεροψία	Τάση προς επίδειξη	Εκμεταλλευτικότητα	Ματαιοδοξία	Εξουσιαστικότητα	Επίπεδο ναρκισσισμού	
Κοινωνικότητα	r	0,142	0,256	0,129	0,260	0,296	0,095	-0,087	0,228
	p	0,083	0,002	0,116	0,001	<0,001	0,246	0,291	0,005
Επάρκεια στην εργασία	r	0,141	0,330	0,106	-0,009	0,226	0,090	-0,091	0,163
	p	0,085	<0,001	0,195	0,909	0,005	0,276	0,271	0,046
Φροντίδα	r	-0,010	0,123	-0,084	-0,207	0,032	-0,112	-0,296	-0,112
	p	0,903	0,133	0,306	0,011	0,693	0,174	<0,001	0,174
Αθλητικές ικανότητες	r	0,091	0,109	0,150	0,320	0,086	0,253	0,116	0,228
	p	0,268	0,186	0,067	<0,001	0,294	0,002	0,159	0,005
Φυσική εμφάνιση	r	0,332	0,248	0,333	0,234	0,306	0,389	0,049	0,389
	p	<0,001	0,002	<0,001	0,004	<0,001	<0,001	0,553	<0,001
Επάρκεια προμηθευτή	r	0,130	0,418	0,048	0,111	0,214	-0,009	-0,173	0,160
	p	0,113	<0,001	0,563	0,176	0,009	0,914	0,034	0,049
Ηθικότητα	r	0,051	0,231	0,089	0,002	0,111	-0,113	0,024	0,086
	p	0,532	0,004	0,279	0,980	0,175	0,167	0,775	0,297
Οικιακή διαχείριση	r	0,060	0,331	-0,111	-0,068	0,029	-0,159	-0,205	-0,012
	p	0,466	<0,001	0,174	0,407	0,725	0,052	0,012	0,882
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	r	0,142	0,126	0,202	0,266	0,214	0,232	0,039	0,248
	p	0,082	0,123	0,013	0,001	0,009	0,004	0,633	0,002

Ευφυΐα	r	0,224	0,251	0,286	0,295	0,212	0,100	0,049	0,300
	p	0,006	0,002	<0,001	<0,001	0,009	0,225	0,551	<0,001
Χιούμορ	r	0,138	0,153	0,113	0,241	0,216	0,183	-0,028	0,210
	p	0,092	0,062	0,168	0,003	0,008	0,025	0,733	0,010
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	r	0,260	0,381	0,307	0,154	0,196	0,147	0,020	0,307
	p	0,001	<0,001	<0,001	0,059	0,016	0,072	0,808	<0,001

Πίνακας 23: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το δείγμα των κρατούμενων γυναικών

	Αυθεντία	Αυτάρκεια	Υπεροψία	Τάση προς επίδειξη	Εκμεταλλευτικότητα	Ματαιοδοξία	Εξουσιαστικότητα	Επίπεδο ναρκισσισμού	
Κοινωνικότητα	r	0,323	0,302	0,240	0,229	0,293	0,265	-0,032	0,309
	p	<0,001	<0,001	0,003	0,004	<0,001	0,001	0,692	<0,001
Επάρκεια στην εργασία	r	0,149	0,111	0,127	0,055	0,019	0,087	-0,264	0,051
	p	0,062	0,166	0,112	0,492	0,809	0,281	0,001	0,523
Φροντίδα	r	0,019	-0,146	0,035	-0,065	-0,008	0,036	-0,270	-0,080
	p	0,814	0,068	0,659	0,419	0,920	0,658	0,001	0,317
Αθλητικές ικανότητες	r	0,170	0,091	0,335	0,081	0,041	0,318	-0,038	0,173
	p	0,033	0,258	<0,001	0,316	0,613	<0,001	0,639	0,031
Φυσική εμφάνιση	r	0,316	0,272	0,413	0,398	0,330	0,425	0,069	0,418
	p	<0,001	0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	0,390	<0,001
Επάρκεια προμηθευτή	r	0,292	0,484	0,219	0,248	0,274	0,259	0,008	0,336
	p	<0,001	<0,001	0,006	0,002	0,001	0,001	0,922	<0,001
Ηθικότητα	r	0,171	0,113	0,254	0,055	0,165	0,111	-0,201	0,120
	p	0,032	0,159	0,001	0,493	0,039	0,168	0,012	0,133
Οικιακή διαχείριση	r	0,053	-0,112	-0,034	-0,040	-0,109	0,058	-0,444	-0,122
	p	0,509	0,162	0,669	0,620	0,175	0,471	<0,001	0,128
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	r	0,251	0,234	0,213	0,197	0,211	0,236	-0,074	0,240
	p	0,002	0,003	0,007	0,014	0,008	0,003	0,360	0,002

Ευφυΐα	r	0,268	0,220	0,151	0,110	0,331	0,171	0,074	0,255
	p	0,001	0,006	0,060	0,168	<0,001	0,033	0,358	0,001
Χιούμορ	r	0,174	0,208	0,037	0,203	0,049	0,160	-0,021	0,159
	p	0,029	0,009	0,646	0,011	0,538	0,045	0,790	0,046
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	r	0,352	0,288	0,454	0,395	0,371	0,440	0,044	0,440
	p	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	0,584	<0,001

Πίνακας 24: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το δείγμα των κρατούμενων γυναικών για βίαια αδικήματα

	Αυθεντία	Αυτάρκεια	Υπεροψία	Τάση προς επίδειξη	Εκμεταλλευτικότητα	Ματαιοδοξία	Εξουσιαστικότητα	Επίπεδο ναρκισσισμού
Κοινωνικότητα	r 0,156	0,258	0,212	0,121	0,223	0,167	0,170	0,239
	p 0,235	0,046	0,104	0,357	0,087	0,203	0,194	0,066
Επάρκεια στην εργασία	r 0,139	0,043	0,206	0,216	0,015	0,258	-0,053	0,145
	p 0,290	0,745	0,115	0,098	0,910	0,047	0,688	0,270
Φροντίδα	r -0,264	-0,268	-0,234	-0,191	-0,166	-0,234	-0,228	-0,291
	p 0,041	0,039	0,072	0,145	0,204	0,071	0,080	0,024
Αθλητικές ικανότητες	r -0,090	0,062	0,176	0,203	0,016	0,260	0,107	0,115
	p 0,496	0,638	0,180	0,120	0,904	0,045	0,416	0,380
Φυσική εμφάνιση	r 0,166	0,256	0,385	0,347	0,229	0,364	0,098	0,329
	p 0,206	0,048	0,002	0,007	0,078	0,004	0,455	0,010
Επάρκεια προμηθευτή	r 0,170	0,417	0,356	0,180	0,259	0,222	0,032	0,293
	p 0,193	0,001	0,005	0,170	0,046	0,088	0,810	0,023
Ηθικότητα	r 0,158	0,158	0,204	0,107	0,130	0,083	-0,123	0,135
	p 0,228	0,228	0,118	0,415	0,321	0,530	0,348	0,304
Οικιακή διαχείριση	r -0,247	-0,362	-0,261	-0,256	-0,311	-0,259	-0,455	-0,397
	p 0,057	0,004	0,044	0,049	0,016	0,046	<0,001	0,002
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	R -0,008	0,190	0,036	-0,016	0,171	0,053	0,101	0,093
	p 0,951	0,145	0,784	0,901	0,191	0,688	0,441	0,482

Ευφυΐα	r	0,302	0,240	0,163	0,200	0,365	0,184	0,272	0,331
	p	0,019	0,065	0,214	0,125	0,004	0,159	0,036	0,010
Χιούμορ	r	-0,065	-0,047	0,048	0,014	-0,080	0,237	-0,154	-0,030
	p	0,624	0,719	0,715	0,915	0,544	0,068	0,239	0,820
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	r	0,206	0,312	0,483	0,429	0,325	0,529	0,081	0,419
	p	0,114	0,015	<0,001	0,001	0,011	<0,001	0,539	0,001

Πίνακας 25: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων και του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού και των διαστάσεων αυτοαντίληψης για το δείγμα των κρατούμενων γυναικών για μη βίαια αδικήματα

	Αυθεντία	Αυτάρκεια	Υπεροψία	Τάση προς επίδειξη	Εκμεταλλευτικότητα	Ματαιοδοξία	Εξουσιαστικότητα	Επίπεδο ναρκισσισμού
Κοινωνικότητα	r 0,423	0,334	0,254	0,309	0,355	0,335	-0,159	0,355
	p <0,001	0,001	0,012	0,002	<0,001	0,001	0,120	<0,001
Επάρκεια στην εργασία	r 0,153	0,165	0,017	-0,010	-0,044	0,040	-0,428	-0,024
	p 0,134	0,107	0,869	0,923	0,666	0,700	<0,001	0,813
Φροντίδα	r 0,186	-0,067	0,215	0,024	0,094	0,193	-0,311	0,053
	p 0,069	0,514	0,035	0,814	0,361	0,058	0,002	0,608
Αθλητικές ικανότητες	r 0,348	0,115	0,463	0,013	0,037	0,380	-0,147	0,212
	p <0,001	0,263	<0,001	0,903	0,722	<0,001	0,151	0,037
Φυσική εμφάνιση	r 0,435	0,290	0,427	0,465	0,425	0,506	0,034	0,493
	p <0,001	0,004	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	0,742	<0,001
Επάρκεια προμηθευτή	r 0,365	0,550	0,078	0,331	0,250	0,331	-0,034	0,366
	p <0,001	<0,001	0,450	0,001	0,013	0,001	0,739	<0,001
Ηθικότητα	r 0,181	0,094	0,232	0,079	0,106	0,206	-0,318	0,097
	p 0,076	0,360	0,022	0,444	0,301	0,043	0,002	0,344
Οικιακή διαχείριση	r 0,226	0,040	0,143	0,072	0,064	0,201	-0,436	0,053
	p 0,026	0,699	0,161	0,481	0,531	0,049	<0,001	0,608
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	r 0,410	0,266	0,344	0,341	0,240	0,350	-0,187	0,339
	p <0,001	0,008	0,001	0,001	0,018	<0,001	0,067	0,001

Ευφυΐα	r	0,251	0,223	0,087	0,103	0,266	0,222	-0,068	0,204
	p	0,013	0,028	0,397	0,315	0,009	0,029	0,510	0,045
Χιούμορ	r	0,339	0,399	0,029	0,334	0,182	0,117	0,067	0,305
	p	0,001	<0,001	0,775	0,001	0,075	0,252	0,516	0,002
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	r	0,487	0,292	0,377	0,452	0,360	0,490	-0,026	0,471
	p	<0,001	0,004	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	0,798	<0,001

Το επίπεδο αυτοεκτίμησης παρουσιάζει στατιστικά σημαντική και θετική συσχέτιση με το σύνολο των διαστάσεων της αυτοαντίληψης για το συνολικό δείγμα των γυναικών. Ανάλογα είναι τα αποτελέσματα που αφορούν και τα επιμέρους δείγματα της μελέτης, με εξαίρεση τη συσχέτιση της αυτοεκτίμησης και της διάστασης της φροντίδας, της αυτοεκτίμησης και της διάστασης των ηγετικών ικανοτήτων για τις γυναίκες γενικού πληθυσμού και των κρατούμενων που έχουν διαπράξει μη βίαια αδικήματα, της αυτοεκτίμησης και της διάστασης της επάρκειας προμηθευτή για τις γυναίκες με μη βίαια αδικήματα, της αυτοεκτίμησης και της διάστασης της οικιακής διαχείρισης για τις κρατούμενες συνολικά και τις κρατούμενες που έχουν διαπράξει βίαια αδικήματα και της αυτοεκτίμησης και του χιούμορ για τις γυναίκες που έχουν διαπράξει μη βίαια αδικήματα.

Πίνακας 26: Συσχέτιση κατά Pearson των διαστάσεων αυτοαντίληψης και του συνολικού επιπέδου αυτοεκτίμησης

		Αυτοεκτίμηση				
		Συνολικό δείγμα	Γενικός πληθυσμός	Κρατούμενες	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα
Κοινωνικότητα	r	0,433	0,437	0,351	0,458	0,275
	p	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	0,006
Επάρκεια στην εργασία	r	0,555	0,451	0,544	0,482	0,565
	p	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Φροντίδα	r	0,185	0,147	0,120	-0,028	0,196
	p	0,001	0,073	0,135	0,834	0,055
Αθλητικές ικανότητες	r	0,204	0,155	0,205	0,274	0,138
	p	<0,001	0,058	0,010	0,034	0,178
Φυσική εμφάνιση	r	0,471	0,582	0,419	0,573	0,275
	p	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	0,006

Επάρκεια προμηθευτή	r	0,447	0,590	0,259	0,523	0,061
	p	<0,001	<0,001	0,001	<0,001	0,554
Ηθικότητα	r	0,454	0,303	0,434	0,515	0,334
	p	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	0,001
Οικιακή διαχείριση	r	0,147	0,173	0,113	-0,026	0,215
	p	0,010	0,034	0,159	0,846	0,035
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	r	0,402	0,360	0,339	0,270	0,379
	p	<0,001	<0,001	<0,001	0,037	<0,001
Ευφυΐα	r	0,528	0,494	0,494	0,483	0,477
	p	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Χιούμορ	r	0,355	0,451	0,166	0,275	0,089
	p	<0,001	<0,001	0,038	0,033	0,388
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	r	0,672	0,655	0,631	0,738	0,518
	p	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001

ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ

Συγκρίνοντας τα επίπεδα των διαστάσεων της κλίμακας επιθετικότητας του γενικού πληθυσμού και του δείγματος των κρατούμενων, αρχικά προκύπτει ότι οι δεύτερες παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικά υψηλότερη βαθμολόγηση στην επίδειξη συμπεριφορών σωματικής επιθετικότητας ($p<0,001$). Παράλληλα, ανάλογα είναι τα αποτελέσματα που αφορούν τόσο τα επίπεδα εχθρότητας ($p<0,001$), όσο και τα επίπεδα συνολικής επιθετικότητας ($p<0,001$).

Πίνακας 27: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και της συνολικής επιθετικότητας με βάση την ομάδα πληθυσμού

	Ομάδα				p
	Γενικός πληθυσμός		Κρατούμενες		
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Σωματική επιθετικότητα	16,05	5,47	22,08	10,07	<0,001
Λεκτική επιθετικότητα	14,27	3,40	13,84	4,49	0,351
Θυμός	19,85	5,72	19,30	6,67	0,442
Εχθρότητα	18,66	5,82	23,18	7,48	<0,001
Συνολική επιθετικότητα	68,82	14,95	78,40	23,60	<0,001

Όσον αφορά στις μέσες βαθμολογίες των επιπέδων αυτοεκτίμησης των ερωτηθέντων του γενικού πληθυσμού και των κρατούμενων, παρατηρείται αντίστροφη συμπεριφορά, καθώς οι γυναίκες γενικού πληθυσμού παρουσιάζουν υψηλότερες μέσες βαθμολογίες με τις αντίστοιχες διαφορές να καθίστανται στατιστικά σημαντικές ($p < 0,001$).

Πίνακας 28: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων αυτοεκτίμησης με βάση την ομάδα πληθυσμού

Ομάδα					
Γενικός πληθυσμός		Κρατούμενες		p	
M.O.	T.A.	M.O.	T.A.		
Αυτοεκτίμηση	21,65	4,90	18,06	6,19	<0,001

Σε σχέση με τα επίπεδα αυτοαντίληψης των γυναικών του γενικού πληθυσμού και των κρατούμενων, παρατηρείται ότι η τάση των αποτελεσμάτων είναι μονοδιάστατη. Πιο συγκεκριμένα, προκύπτει ότι για το σύνολο των διαστάσεων της κλίμακας αυτοαντίληψης, οι γυναίκες του γενικού πληθυσμού παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικά υψηλότερες μέσες βαθμολογίες, σε σχέση με τις κρατούμενες, με εξαίρεση τις περιπτώσεις της αθλητικότητας ($p=0,056$) και της αυτοαντίληψης για τη φυσική τους εμφάνιση ($p=0,548$) και την ικανότητα οικιακής διαχείρισης ($p=0,339$), όπου οι διαφορές των μέσων βαθμολογιών δεν καθίστανται στατιστικά σημαντικές.

Πίνακας 29: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων αυτοαντίληψης με βάση την ομάδα πληθυσμού

	Ομάδα				p
	Γενικός πληθυσμός		Κρατούμενες		
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Κοινωνικότητα	3,15	0,65	2,80	0,69	<0,001
Επάρκεια στην εργασία	3,17	0,56	2,76	0,68	<0,001
Φροντίδα	3,28	0,56	3,02	0,66	<0,001
Αθλητικές ικανότητες	2,37	0,68	2,23	0,62	0,065
Φυσική εμφάνιση	2,81	0,71	2,77	0,70	0,626
Επάρκεια προμηθευτή	2,99	0,52	2,55	0,67	<0,001
Ηθικότητα	3,30	0,50	2,84	0,64	<0,001
Οικιακή διαχείριση	2,94	0,75	2,87	0,72	0,380
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	3,09	0,60	2,71	0,72	<0,001
Ευφυΐα	3,11	0,53	2,80	0,73	<0,001
Χιούμορ	3,18	0,59	2,67	0,71	<0,001
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	3,02	0,62	2,60	0,76	<0,001

Όσον αφορά στους επιμέρους παράγοντες αλλά και τις συνολικές βαθμολογίες της κλίμακας του επιπέδου ναρκισσισμού των γυναικών του γενικού πληθυσμού αλλά και των κρατούμενων, αρχικά προκύπτει ότι οι πρώτες παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικά υψηλότερα επίπεδα της υποκλίμακας αυθεντίας ($p=0,036$), ενώ αντίθετα οι κρατούμενες σημειώνουν υψηλότερες μέσες βαθμολογίες των επιπέδων της υποκλίμακας εξουσιαστικότητας ($p<0,001$). Στις υπόλοιπες περιπτώσεις υποκλιμάκων, καθώς και στην περίπτωση των μέσων βαθμολογιών του συνολικού επιπέδου ναρκισσισμού, δεν παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις.

Πίνακας 30: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και του συνολικού ναρκισσισμού με βάση την ομάδα πληθυσμού

	Ομάδα				p
	Γενικός πληθυσμός		Κρατούμενες		
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Αυθεντία	2,78	1,88	2,31	2,05	0,036
Αυτάρκεια	2,12	1,29	1,85	1,34	0,078
Υπεροψία	1,01	1,15	1,22	1,24	0,139
Τάση προς επίδειξη	1,52	1,45	1,73	1,92	0,291
Εκμεταλλευτικότητα	1,25	1,19	1,39	1,54	0,348
Ματαιοδοξία	1,05	1,02	1,20	1,12	0,218
Εξουσιαστικότητα	1,13	1,29	1,74	1,63	<0,001
Επίπεδο ναρκισσισμού	10,85	6,41	11,43	8,10	0,488

Στη συνέχεια της μελέτης, διερευνάται η παρουσία ή μη στατιστικά σημαντικών διαφοροποιήσεων των μέσων βαθμολογιών των υποκλιμάκων και της συνολικής κλίμακας της επιθετικότητας με τη χρήση της Ανάλυσης Διακύμανσης Μονής Κατεύθυνσης ανάμεσα στις γυναίκες του γενικού πληθυσμού και στις κρατούμενες με βίαια και μη βίαια αδικήματα. Για την παρατήρηση των ενδοομαδικών διαφοροποιήσεων, χρησιμοποιείται η μέθοδος ανισοτήτων κατά Bonferroni σε επίπεδο σημαντικότητας 5% (έλεγχος πολλαπλών συγκρίσεων). Αρχικά, προκύπτει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση των επιπέδων της σωματικής επιθετικότητας, της εχθρότητας και της συνολικής επιθετικότητας ($p < 0,001$ σε όλες τις περιπτώσεις). Στο σύνολο των συγκεκριμένων περιπτώσεων, παρατηρείται οι γυναίκες του γενικού πληθυσμού να παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικά χαμηλότερες μέσες βαθμολογίες σε σχέση, αφενός με τις κρατούμενες που διέπραξαν βίαια εγκλήματα, και αφετέρου με τις γυναίκες που διέπραξαν μη βίαια αδικήματα ($p < 0,001$ σε όλες τις περιπτώσεις). Εξάιρεση αποτελεί η περίπτωση του ελέγχου στατιστικά σημαντικών διαφοροποιήσεων των μέσων βαθμολογιών του επιπέδου της συνολικής επιθετικότητας των γυναικών του γενικού πληθυσμού και των κρατουμένων που διέπραξαν βίαια αδικήματα ($p = 0,055$), ενώ παράλληλα δεν παρατηρούνται, τόσο στο σύνολο όσο και ενδο-ομαδικά, στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις των επιπέδων λεκτικής επιθετικότητας και θυμού ανάμεσα στις γυναίκες του γενικού πληθυσμού και στις κρατούμενες με βίαια και μη βίαια αδικήματα.

Πίνακας 31: Έλεγχος ενδοομαδικών διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και της συνολικής επιθετικότητας με βάση την ομάδα πληθυσμού

	(I) Γενικός πληθυσμός	(J) Χαρακτήρας αδικήματος	M.Δ. (I-J)	p
Σωματική επιθετικότητα		Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	-4,60	<0,001
		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	-6,92	<0,001
Λεκτική επιθετικότητα		Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	0,77	0,631
		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	0,22	1,000
Θυμός		Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	1,51	0,335
		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	-0,05	1,000
Εχθρότητα		Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	-4,86	<0,001
		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	-4,31	<0,001
Συνολική επιθετικότητα		Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	-7,18	0,055
		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	-11,07	<0,001

Παράλληλα, η Ανάλυση Διακύμανσης Μονής Κατεύθυνσης (One Way ANOVA) παρουσιάζει την ύπαρξη στατιστικά σημαντικών διαφοροποιήσεων των επιπέδων αυτοεκτίμησης στις γυναίκες του γενικού πληθυσμού και στις κρατούμενες με βίαια και μη βίαια αδικήματα ($p < 0,001$), με τις πρώτες να σημειώνουν υψηλότερες μέσες βαθμολογίες σε σχέση, αρχικά με τις κρατούμενες που έχουν διαπράξει βίαια αδικήματα ($p = 0,016$), και ιδιαίτερα σε σχέση με τις κρατούμενες που έχουν διαπράξει μη βίαια αδικήματα ($p < 0,001$).

Πίνακας 32: Έλεγχος ενδοομαδικών διαφοροποιήσεων των επιπέδων αυτοεκτίμησης με βάση την ομάδα πληθυσμού

(I) Γενικός πληθυσμός	(J) Χαρακτήρας αδικήματος	M.Δ. (I-J)	p
Αυτοεκτίμηση	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	2,38	0,016
	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	4,34	<0,001

Εξαιρετικά διευρυμένες παρουσιάζονται οι διαφοροποιήσεις των μέσων βαθμολογιών των υποκλιμάκων της αυτοαντίληψης ανάμεσα στις γυναίκες του γενικού πληθυσμού και στις κρατούμενες με βίαια και μη βίαια αδικήματα. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφορές στις περιπτώσεις της κοινωνικότητας, της επάρκειας στην εργασία, της φροντίδας, της επάρκειας προμηθευτή, της ηθικότητας, των στενών διαπροσωπικών σχέσεων, της ευφυΐας, του χιούμορ και της σφαιρικής αυτοεκτίμησης ($p < 0,001$). Για το σύνολο των προαναφερθέντων υποκλιμάκων, οι γυναίκες του γενικού πληθυσμού παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα μέσων βαθμολογιών, σε σχέση με τις κρατούμενες που έχουν διαπράξει βίαια και μη βίαια αδικήματα ($p < 0,05$), με εξαίρεση τη μελέτη ύπαρξης στατιστικά σημαντικών διαφοροποιήσεων των μέσων βαθμολογιών των γυναικών γενικού πληθυσμού και των κρατουμένων που έχουν διαπράξει βίαια εγκλήματα για τις περιπτώσεις της φροντίδας ($p = 0,156$), της ευφυΐας ($p = 0,944$) και της σφαιρικής αυτοεκτίμησης ($p = 0,310$). Αντίθετα, δεν προκύπτουν στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις στις μέσες βαθμολογίες των υποκλιμάκων των αθλητικών ικανοτήτων ($p = 0,102$), της φυσικής εμφάνισης ($p = 0,486$) και της οικιακής διαχείρισης ($p = 0,552$).

Πίνακας 33: Έλεγχος ενδοομαδικών διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων αυτοαντίληψης με βάση την ομάδα πληθυσμού

	(I) Γενικός πληθυσμός	(J) Χαρακτήρας αδικήματος	M.Δ. (I-J)	p
Κοινωνικότητα		Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	0,30	0,012
		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	0,39	<0,001
Επάρκεια στην εργασία		Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	0,25	0,023
		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	0,51	<0,001

Φροντίδα	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	0,18	0,156
	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	0,30	0,001
Αθλητικές ικανότητες	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	0,08	1,000
	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	0,18	0,099
Φυσική εμφάνιση	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	-0,04	1,000
	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	0,09	1,000
Επάρκεια προμηθευτή	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	0,28	0,008
	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	0,54	<0,001
Ηθικότητα	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	0,22	0,030
	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	0,60	<0,001
Οικιακή διαχείριση	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	0,12	0,833
	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	0,04	1,000
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	0,32	0,005
	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	0,41	<0,001
Ευφυΐα	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	0,10	0,944
	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	0,43	<0,001
Χιούμορ	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	0,51	<0,001

	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	0,50	<0,001
	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	0,17	0,310
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	0,57	<0,001

Εν συνεχεία, προκύπτει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση των επιπέδων υπεροψίας ($p=0,030$) και εκμεταλλευτικότητας ($p=0,018$) ανάμεσα στις γυναίκες του γενικού πληθυσμού και τις κρατούμενες που έχουν διαπράξει βίαια και μη βίαια αδικήματα, η οποία εστιάζεται, κατά κύριο λόγο, στα ιδιαίτερα υψηλότερα επίπεδα υπεροψίας ($p=0,031$) και εκμεταλλευτικότητας ($p=0,040$) που παρουσιάζουν οι κρατούμενες που έχουν διαπράξει βίαια αδικήματα. Παράλληλα, παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις της υποκλίμακας της εξουσιαστικότητας ($p=0,001$) καθώς, τόσο οι κρατούμενες που έχουν διαπράξει βίαια αδικήματα ($p=0,001$), όσο και εκείνες που έχουν διαπράξει μη βίαια αδικήματα ($p=0,033$), παρουσιάζουν υψηλότερες μέσες βαθμολογίες σε σχέση με τις γυναίκες του γενικού πληθυσμού. Αξίζει να σημειωθεί ότι, τόσο συνολικά όσο και ενδο-ομαδικά, δεν προκύπτουν στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις των επιπέδων ναρκισσισμού των γυναικών του γενικού πληθυσμού και των κρατούμενων που έχουν διαπράξει βίαια και μη βίαια αδικήματα.

Πίνακας 34: Έλεγχος ενδοομαδικών διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και του συνολικού ναρκισσισμού με βάση την ομάδα πληθυσμού

	(I) Γενικός πληθυσμός	(J) Χαρακτήρας αδικήματος	M.Δ. (I-J)	p
Αυθεντία		Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	0,41	0,513
		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	0,51	0,142
Αυτάρκεια		Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	0,29	0,470
		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	0,25	0,424

Υπεροψία	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	-0,47	0,031
	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	-0,04	1,000
Τάση προς επίδειξη	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	0,05	1,000
	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	-0,37	0,298
Εκμεταλλευτικότητα	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	-0,52	0,040
	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	0,08	1,000
Ματαιοδοξία	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	0,05	1,000
	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	-0,27	0,151
Εξουσιαστικότητα	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	-0,81	0,001
	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	-0,49	0,033
Επίπεδο ναρκισσισμού	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	-1,00	1,000
	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	-0,32	1,000

Διερευνώντας την παρουσία, ή μη, στατιστικά σημαντικών διαφοροποιήσεων στα επίπεδα των υποκλιμάκων αλλά και της κλίμακας συνολικής επιθετικότητας των κρατούμενων με βίαια και μη βίαια εγκλήματα, παρατηρείται ότι, ενώ σε όλες τις περιπτώσεις, με εξαίρεση την εχθρότητα, οι κρατούμενες με μη βίαια εγκλήματα σημειώνουν υψηλότερες μέσες βαθμολογίες, οι διαφορές τους με βάση το χαρακτήρα του αδικήματος δεν καθίστανται στατιστικά σημαντικές. Αντίθετα, οι κρατούμενες οι οποίες διέπραξαν βίαια αδικήματα, παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης με τις αντίστοιχες όμως διαφορές των μέσων βαθμολογιών, βάσει του χαρακτήρα του αδικήματος, να καθίστανται μη στατιστικά σημαντικές ($p=0,054$).

Πίνακας 35: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και της συνολικής επιθετικότητας με βάση το χαρακτήρα του αδικήματος

	Χαρακτήρας αδικήματος				p
	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα		
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Σωματική επιθετικότητα	20,65	9,26	22,97	10,48	0,262
Λεκτική επιθετικότητα	13,50	4,91	14,05	4,22	0,363
Θυμός	18,33	6,93	19,90	6,47	0,116
Εχθρότητα	23,52	8,41	22,97	6,89	0,571
Συνολική επιθετικότητα	76,00	22,94	79,89	23,99	0,501

Πίνακας 36: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων αυτοεκτίμησης με βάση το χαρακτήρα του αδικήματος

	Χαρακτήρας αδικήματος				
	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα		p
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Αυτοεκτίμηση	19,27	6,56	17,31	5,85	0,054

Εν συνεχεία, όσον αφορά στις μέσες βαθμολογίες των κρατουμένων στην κλίμακα αυτοαντίληψης, με βάση το χαρακτήρα του αδικήματος που διέπραξαν, αρχικά προκύπτει ότι οι κρατούμενες με βίαια αδικήματα παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα αυτοαντίληψης στις διαστάσεις της επάρκειας στην εργασία ($p=0,027$), επάρκειας προσφοράς ($p=0,009$), ηθικότητας ($p<0,001$), ευφυΐας ($p=0,009$) καθώς και σφαιρικής αυτοεκτίμησης ($p=0,002$). Αντίθετα, δεν παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις των μέσων βαθμολογιών των επιπέδων των υποκλιμάκων και του συνολικού επιπέδου της κλίμακας ναρκισσισμού, με βάση το χαρακτήρα του αδικήματος που διέπραξαν οι κρατούμενες γυναίκες.

Πίνακας 37: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων αυτοαντίληψης με βάση το χαρακτήρα του αδικήματος

	Χαρακτήρας αδικήματος				
	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα		p
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Κοινωνικότητα	2,85	0,67	2,76	0,71	0,464
Επάρκεια στην εργασία	2,92	0,66	2,66	0,67	0,027
Φροντίδα	3,10	0,63	2,97	0,68	0,139
Αθλητικές ικανότητες	2,30	0,65	2,19	0,60	0,361
Φυσική εμφάνιση	2,85	0,78	2,72	0,63	0,117
Επάρκεια προμηθευτή	2,72	0,61	2,45	0,68	0,009
Ηθικότητα	3,08	0,65	2,70	0,59	<0,001
Οικιακή διαχείριση	2,82	0,67	2,90	0,75	0,707
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	2,77	0,70	2,68	0,73	0,607
Ευφυΐα	3,01	0,67	2,68	0,73	0,009

Χιούμορ	2,67	0,75	2,68	0,69	0,851
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	2,85	0,85	2,45	0,66	0,002

Πίνακας 38: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και του συνολικού ναρκισσισμού με βάση το χαρακτήρα του αδικήματος

	Χαρακτήρας αδικήματος				
	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα		p
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Αυθεντία	2,37	2,11	2,27	2,02	0,836
Αυτάρκεια	1,83	1,45	1,87	1,28	0,691
Υπεροψία	1,48	1,43	1,05	1,08	0,094
Τάση προς επίδειξη	1,47	1,95	1,89	1,89	0,078
Εκμεταλλευτικότητα	1,77	1,87	1,16	1,26	0,105
Ματαιοδοξία	1,00	1,03	1,32	1,16	0,109
Εξουσιαστικότητα	1,93	1,62	1,62	1,63	0,170
Επίπεδο ναρκισσισμού	11,85	8,84	11,18	7,64	0,896

Στη συνέχεια της μελέτης, και εστιάζοντας στις κρατούμενες γυναίκες, αξιολογείται η επίδραση περιστατικών κακοποίησης κατά την παιδική ηλικία καθώς και περιστατικών κακοποίησης από το σύντροφό τους στο επίπεδο επιθετικότητας που παρουσιάζουν. Αρχικά, προκύπτει ότι οι κρατούμενες οι οποίες έχουν υποστεί κακοποίηση κατά την παιδική τους ηλικία, παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικά υψηλότερα επίπεδα εχθρότητας σε σχέση με τις υπόλοιπες ($p=0,006$). Παράλληλα, μολονότι και στις υπόλοιπες διαστάσεις αλλά και στα συνολικά επίπεδα της κλίμακας επιθετικότητας παρουσιάζουν υψηλότερες μέσες βαθμολογίες, οι διαφοροποιήσεις με τις μέσες βαθμολογίες των γυναικών που δεν υπέστησαν κακοποίηση κατά την παιδική τους ηλικία, δεν καθίστανται στατιστικά σημαντικές.

Επίσης, παρατηρείται ότι οι κρατούμενες οι οποίες έχουν υποστεί κακοποίηση από το σύντροφό τους, παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικά υψηλότερα επίπεδα λεκτικής επιθετικότητας ($p=0,010$), με τις διαφοροποιήσεις των μέσων βαθμολογιών των υπόλοιπων υποκλιμάκων και του συνολικού επιπέδου επιθετικότητας, με βάση το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό, να μην καθίστανται στατιστικά σημαντικές.

Πίνακας 39: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και της συνολικής επιθετικότητας με βάση την ύπαρξη ή μη κακοποίησης κατά την παιδική ηλικία για το δείγμα των κρατουμένων

	Κακοποίηση κατά την παιδική ηλικία				
	Όχι		Ναι		p
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Σωματική επιθετικότητα	21,46	9,50	24,83	12,05	0,210
Λεκτική επιθετικότητα	13,65	4,17	14,69	5,71	0,502
Θυμός	18,88	6,32	21,14	7,91	0,157
Εχθρότητα	22,49	7,32	26,21	7,55	0,006
Συνολική επιθετικότητα	76,48	22,02	86,86	28,48	0,114

Πίνακας 40: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και της συνολικής επιθετικότητας με βάση την ύπαρξη ή μη κακοποίησης κατά την παιδική ηλικία για το δείγμα του γενικού πληθυσμού

	Κακοποίηση κατά την παιδική ηλικία				
	Όχι		Ναι		p
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Σωματική επιθετικότητα	16,08	5,57	15,38	3,54	0,722
Λεκτική επιθετικότητα	14,30	3,42	13,63	3,25	0,855
Θυμός	19,79	5,80	20,88	4,02	0,603
Εχθρότητα	18,65	5,82	18,75	6,25	0,964
Συνολική επιθετικότητα	68,83	15,11	68,63	12,65	0,970

Πίνακας 41: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και της συνολικής επιθετικότητας με βάση την ύπαρξη ή μη κακοποίησης από το σύντροφο

	Κακοποίηση από το σύντροφο				
	Όχι		Ναι		p
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Σωματική επιθετικότητα	22,34	10,18	20,57	9,46	0,524
Λεκτική επιθετικότητα	14,22	4,32	11,61	4,88	0,010
Θυμός	19,57	6,64	17,74	6,80	0,241
Εχθρότητα	22,72	7,19	25,87	8,69	0,092
Συνολική επιθετικότητα	78,85	23,40	75,78	25,11	0,686

Μελετώντας την επίδραση της ηλικίας στις μέσες βαθμολογίες της κλίμακας επιθετικότητας των κρατουμένων, αρχικά παρατηρείται ότι όσον αφορά στο σύνολο των κρατουμένων γυναικών, προκύπτει αρνητική συσχέτιση της ηλικίας και της συνολικής επιθετικότητας τόσο όσον αφορά στο συνολικό δείγμα ($r=-0,176$, $p=0,028$) αλλά και όσον αφορά στο δείγμα των κρατουμένων με μη βίαια αδικήματα ($r=-0,237$, $P=0,019$). Παράλληλα, ανάλογα είναι τα αποτελέσματα που αφορούν τη συσχέτιση της ηλικίας και του παράγοντα της σωματικής επιθετικότητας, για το σύνολο των κρατουμένων ($r=-0,185$, $p=0,020$) και των κρατουμένων με μη βίαια αδικήματα ($r=-0,211$, $p=0,038$), αλλά και του παράγοντα του θυμού ($r=-0,180$, $p=0,024$ και $r=-0,224$, $p=0,028$ αντίστοιχα). Επιπρόσθετα, παρατηρείται αρνητική συσχέτιση της ηλικίας και του παράγοντα της εχθρότητας για τις κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα ($r=-0,224$). Αντίθετα, δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική συσχέτιση της ηλικίας και του επιπέδου αυτοεκτίμησης των κρατουμένων τόσο στο σύνολο του δείγματος όσο και για τα επιμέρους υποδείγματα των κρατουμένων με βίαια και μη βίαια αδικήματα.

Σε σχέση με τη συσχέτιση της ηλικίας και των μέσω βαθμολογιών των παραγόντων της κλίμακας αυτοαντίληψης, επίσης, δεν προκύπτει στατιστικά σημαντική συσχέτιση σε καμία περίπτωση. Επιπρόσθετα, παρατηρείται ότι κατά τη συσχέτιση της ηλικίας και των βαθμολογιών των παραγόντων που προσδιορίζουν το επίπεδο ναρκισσισμού των κρατουμένων, η μόνη περίπτωση που προκύπτει στατιστικά σημαντική συσχέτιση είναι αυτή που αφορά τη σχέση της ηλικίας και του παράγοντα της υπεροψίας για το σύνολο του δείγματος των κρατουμένων η οποία είναι θετική ($r=0,177$, $p=0,026$). Αξίζει να σημειωθεί ότι το επίπεδο ναρκισσισμού των κρατουμένων και η ηλικία δεν παρουσιάζουν στατιστικά σημαντική συσχέτιση.

Αντίθετα, η μόνη περίπτωση που παρατηρείται στατιστικά σημαντική συσχέτιση της ηλικίας με τα εξεταζόμενα στοιχεία για το δείγμα του γενικού πληθυσμού αφορά τα επίπεδα της εχθρότητας με τον αντίστοιχο συντελεστή να είναι αρνητικός ($r=-0,190$, $p=0,020$).

Πίνακας 42: Συσχέτιση κατά Pearson της ηλικίας και των διαστάσεων αλλά και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το δείγμα του γενικού πληθυσμού και των κρατούμενων γυναικών

		Ηλικία			
		Γενικός πληθυσμός	Κρατούμενες	Κρατούμενες με βίαια αδικήματα	Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα
Σωματική επιθετικότητα	r	0,011	-0,185	-0,083	-0,211
	p	0,898	0,020	0,528	0,038
Λεκτική επιθετικότητα	r	-0,111	-0,114	-0,053	-0,140
	p	0,176	0,157	0,688	0,171
Θυμός	r	-0,085	-0,180	-0,065	-0,224
	p	0,302	0,024	0,623	0,028
Εχθρότητα	r	-0,190	-0,076	0,046	-0,209
	p	0,020	0,342	0,728	0,040
Συνολική επιθετικότητα	r	-0,128	-0,176	-0,048	-0,237
	p	0,119	0,028	0,718	0,019
Αυτοεκτίμηση	r	0,061	0,144	0,085	0,122
	p	0,455	0,071	0,517	0,235

Κοινωνικότητα	r	0,077	0,006	0,067	-0,067
	p	0,347	0,940	0,613	0,512
Επάρκεια στην εργασία	r	0,154	0,065	0,021	0,007
	p	0,059	0,419	0,875	0,943
Φροντίδα	r	-0,086	0,039	0,045	-0,006
	p	0,296	0,626	0,735	0,952
Αθλητικές ικανότητες	r	0,094	-0,022	-0,062	-0,036
	p	0,254	0,784	0,640	0,723
Φυσική εμφάνιση	r	0,105	-0,005	0,044	-0,098
	p	0,200	0,955	0,737	0,337
Επάρκεια προμηθευτή	r	0,130	0,111	0,214	-0,042
	p	0,057	0,168	0,101	0,685
Ηθικότητα	r	0,115	0,098	0,053	-0,013
	p	0,064	0,221	0,690	0,901
Οικιακή διαχείριση	r	-0,025	-0,123	-0,042	-0,158
	p	0,758	0,126	0,752	0,122

Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	r	0,020	0,005	0,026	-0,040
	p	0,805	0,950	0,845	0,697
Ευφυΐα	r	0,056	0,068	-0,046	0,036
	p	0,492	0,397	0,728	0,724
Χιούμορ	r	0,057	-0,032	-0,009	-0,050
	p	0,486	0,693	0,947	0,625
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	r	0,123	0,103	-0,021	0,077
	p	0,133	0,201	0,873	0,453
Αυθεντία	r	-0,156	0,032	0,027	0,026
	p	0,057	0,687	0,835	0,797
Αυτάρκεια	r	-0,055	-0,011	0,002	-0,015
	p	0,507	0,894	0,987	0,880
Υπεροψία	r	-0,058	0,177	0,142	0,131
	p	0,482	0,026	0,280	0,199
Τάση προς επίδειξη	r	-0,119	-0,085	-0,096	-0,029
	p	0,147	0,288	0,465	0,780

Εκμεταλλευτικότητα	r	-0,119	0,094	-0,004	0,092
	p	0,148	0,240	0,974	0,372
Ματαιοδοξία	r	-0,130	-0,134	-0,142	-0,074
	p	0,057	0,093	0,281	0,470
Εξουσιαστικότητα	r	-0,078	0,006	0,054	-0,075
	p	0,340	0,937	0,684	0,463
Επίπεδο ναρκισσισμού	r	-0,159	0,014	0,001	0,004
	p	0,052	0,860	0,993	0,971

Εξετάζοντας την επίδραση της εθνικότητας στα επίπεδα των βαθμολογιών των εξεταζόμενων κλιμάκων για τις γυναίκες του γενικού πληθυσμού αλλά και το σύνολο των κρατουμένων, παρατηρείται ότι οι μόνες περιπτώσεις που προκύπτουν στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις είναι αυτές της εχθρότητας που αφορά το επίπεδο συνολικής επιθετικότητας των κρατουμένων ($p=0,031$) με τις αλλοδαπές να παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα εχθρότητας, σε σχέση με τις ελληνίδες, αλλά και το επίπεδο δομικού άγχους ($p=0,037$), όπου παρατηρούνται αντίστοιχα αποτελέσματα. Σημειώνεται ότι σε καμία περίπτωση των συνολικών βαθμολογιών των εξεταζόμενων κλιμάκων δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση των μέσων βαθμολογιών με βάση την εθνικότητα των κρατουμένων γυναικών.

Πίνακας 43: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα του γενικού πληθυσμού γυναικών με βάση την εθνικότητα

	Εθνικότητα				
	Ελληνική		Αλλοδαπής		p
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Σωματική επιθετικότητα	15,75	5,20	18,35	7,04	0,065
Λεκτική επιθετικότητα	14,11	3,40	15,53	3,22	0,104
Θυμός	19,77	5,74	20,47	5,68	0,634
Εχθρότητα	18,65	5,82	18,71	6,01	0,973
Συνολική επιθετικότητα	68,28	14,54	73,06	17,76	0,216
Αυτοεκτίμηση	21,65	4,94	21,59	4,72	0,959
Κοινωνικότητα	3,14	0,66	3,26	0,62	0,450

Επάρκεια στην εργασία	3,17	0,56	3,13	0,54	0,778
Φροντίδα	3,32	0,56	2,99	0,45	0,051
Αθλητικές ικανότητες	2,37	0,70	2,43	0,47	0,742
Φυσική εμφάνιση	2,79	0,71	2,97	0,67	0,313
Επάρκεια προμηθευτή	3,00	0,52	2,97	0,52	0,849
Ηθικότητα	3,32	0,50	3,18	0,52	0,275
Οικιακή διαχείριση	2,97	0,74	2,74	0,86	0,227
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	3,08	0,60	3,13	0,58	0,758
Ευφύια	3,11	0,53	3,10	0,53	0,986
Χιούμορ	3,20	0,59	3,03	0,56	0,262
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	2,99	0,62	3,25	0,55	0,117
Αυθεντία	2,74	1,86	3,06	2,08	0,518
Αυτάρκεια	2,08	1,28	2,47	1,42	0,237
Υπεροψία	,98	1,14	1,29	1,26	0,288
Τάση προς επίδειξη	1,51	1,48	1,59	1,28	0,838
Εκμεταλλευτικότητα	1,27	1,23	1,06	,83	0,490

Ματαιοδοξία	1,04	1,01	1,12	1,11	0,761
Εξουσιαστικότητα	1,11	1,31	1,24	1,15	0,714
Επίπεδο ναρκισσισμού	10,73	6,47	11,82	5,95	0,509

Πίνακας 44: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα των κρατούμενων γυναικών με βάση την εθνικότητα

	Εθνικότητα				p
	Ελληνική		Αλλοδαπής		
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Σωματική επιθετικότητα	21,73	10,00	23,15	10,31	0,445
Λεκτική επιθετικότητα	13,74	4,24	14,15	5,22	0,617
Θυμός	18,81	6,35	20,77	7,47	0,113
Εχθρότητα	22,44	7,23	25,41	7,89	0,031
Συνολική επιθετικότητα	76,72	22,89	83,49	25,25	0,121
Αυτοεκτίμηση	18,40	6,02	17,03	6,64	0,231
Κοινωνικότητα	2,82	0,71	2,72	0,63	0,457
Επάρκεια στην εργασία	2,78	0,68	2,70	0,67	0,518
Φροντίδα	3,04	0,68	2,97	0,60	0,616
Αθλητικές ικανότητες	2,20	0,60	2,33	0,69	0,276
Φυσική εμφάνιση	2,78	0,71	2,72	0,67	0,656
Επάρκεια προμηθευτή	2,55	0,69	2,54	0,60	0,948
Ηθικότητα	2,86	0,65	2,79	0,61	0,534
Οικιακή διαχείριση	2,85	0,75	2,94	0,65	0,509
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	2,74	0,73	2,65	0,67	0,541

Ευφυΐα	2,82	0,75	2,75	0,67	0,604
Χιούμορ	2,73	0,71	2,50	0,70	0,079
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	2,63	0,78	2,53	0,71	0,492
Αυθεντία	2,47	2,08	1,79	1,89	0,072
Αυτάρκεια	1,90	1,35	1,72	1,32	0,469
Υπεροψία	1,24	1,23	1,15	1,29	0,717
Τάση προς επίδειξη	1,75	2,00	1,64	1,65	0,750
Εκμεταλλευτικότητα	1,43	1,56	1,28	1,52	0,600
Ματαιοδοξία	1,17	1,09	1,28	1,21	0,587
Εξουσιαστικότητα	1,68	1,62	1,92	1,68	0,417
Επίπεδο ναρκισσισμού	11,64	8,14	10,79	8,03	0,572

Όσον αφορά στο δείγμα των κρατουμένων που έχουν διαπράξει βίαια αδικήματα, παρατηρείται ότι και σε αυτή την περίπτωση δεν παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις στα επίπεδα των συνολικών μέσων βαθμολογιών των εξεταζόμενων κλιμάκων. Σημειώνεται ότι οι ελληνίδες κρατούμενες παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα ηθικότητας σε σχέση με τις αλλοδαπές ($p=0,040$), όσον αφορά στους παράγοντες της κλίμακας αυτοαντίληψης, αλλά και υψηλότερα επίπεδα αυθεντίας ($p=0,010$), σε σχέση με τους παράγοντες του επιπέδου ναρκισσισμού. Τα αποτελέσματα που αφορούν το δείγμα των κρατουμένων που έχουν διαπράξει μη βίαια αδικήματα, εναρμονίζονται με εκείνα του συνολικού δείγματος των κρατουμένων, καθώς οι αλλοδαπές γυναίκες παρουσιάζουν τόσο υψηλότερα επίπεδα εχθρότητας ($p=0,046$).

Πίνακας 45: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα των κρατουμένων γυναικών για βίαια εγκλήματα με βάση την εθνικότητα

	Εθνικότητα				p
	Ελληνική		Αλλοδαπής		
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Σωματική επιθετικότητα	20,26	9,09	21,38	9,75	0,658
Λεκτική επιθετικότητα	13,28	4,18	13,90	6,13	0,643
Θυμός	17,44	6,33	20,00	7,81	0,174
Εχθρότητα	22,72	8,14	25,00	8,89	0,320
Συνολική επιθετικότητα	73,69	21,69	80,29	25,07	0,292
Αυτοεκτίμηση	20,46	5,67	17,05	7,62	0,054
Κοινωνικότητα	2,92	0,66	2,73	0,68	0,281
Επάρκεια στην εργασία	2,99	0,59	2,77	0,76	0,219
Φροντίδα	3,15	0,65	3,00	0,60	0,395

Αθλητικές ικανότητες	2,25	0,60	2,38	0,75	0,463
Φυσική εμφάνιση	2,92	0,80	2,70	0,75	0,302
Επάρκεια προμηθευτή	2,78	0,60	2,61	0,64	0,314
Ηθικότητα	3,21	0,61	2,85	0,67	0,040
Οικιακή διαχείριση	2,81	0,74	2,85	0,52	0,838
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	2,81	0,70	2,69	0,72	0,521
Ευφυΐα	3,12	0,62	2,81	0,74	0,093
Χιούμορ	2,71	0,74	2,60	0,78	0,570
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	2,95	0,83	2,67	0,87	0,215
Αυθεντία	2,87	2,09	1,43	1,83	0,010
Αυτάρκεια	2,05	1,45	1,43	1,40	0,114
Υπεροψία	1,64	1,46	1,19	1,36	0,248
Τάση προς επίδειξη	1,64	2,15	1,14	1,53	0,350
Εκμεταλλευτικότητα	2,03	1,88	1,29	1,79	0,146
Ματαιοδοξία	1,05	,94	,90	1,18	0,602
Εξουσιαστικότητα	1,92	1,74	1,95	1,43	0,948
Επίπεδο ναρκισσισμού	13,21	8,95	9,33	8,23	0,106

Πίνακας 46: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα των κρατούμενων γυναικών για μη βίαια εγκλήματα με βάση την εθνικότητα

	Εθνικότητα				p
	Ελληνική		Αλλοδαπής		
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Σωματική επιθετικότητα	22,46	10,40	25,22	10,83	0,315
Λεκτική επιθετικότητα	13,96	4,28	14,44	4,08	0,664
Θυμός	19,49	6,28	21,67	7,17	0,200
Εχθρότητα	22,30	6,79	25,89	6,75	0,046
Συνολική επιθετικότητα	78,22	23,45	87,22	25,65	0,152
Αυτοεκτίμηση	17,38	5,96	17,00	5,49	0,805
Κοινωνικότητα	2,77	0,74	2,72	0,57	0,802
Επάρκεια στην εργασία	2,67	0,70	2,61	0,57	0,722
Φροντίδα	2,98	0,69	2,94	0,62	0,838
Αθλητικές ικανότητες	2,18	0,60	2,26	0,63	0,585
Φυσική εμφάνιση	2,71	0,65	2,75	0,58	0,820
Επάρκεια προμηθευτή	2,44	0,71	2,47	0,56	0,871
Ηθικότητα	2,69	0,60	2,72	0,55	0,851
Οικιακή διαχείριση	2,87	0,75	3,04	0,77	0,379
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	2,70	0,75	2,61	0,63	0,657
Ευφυΐα	2,67	0,76	2,68	0,59	0,973

Χιούμορ	2,74	0,70	2,39	0,61	0,052
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	2,47	0,71	2,37	0,43	0,583
Αυθεντία	2,28	2,06	2,22	1,93	0,916
Αυτάρκεια	1,82	1,31	2,06	1,16	0,489
Υπεροψία	1,04	1,06	1,11	1,23	0,798
Τάση προς επίδειξη	1,81	1,94	2,22	1,63	0,406
Εκμεταλλευτικότητα	1,14	1,28	1,28	1,18	0,675
Ματαιοδοξία	1,23	1,15	1,72	1,13	0,103
Εξουσιαστικότητα	1,56	1,55	1,89	1,97	0,438
Επίπεδο ναρκισσισμού	10,87	7,65	12,50	7,66	0,418

Όσον αφορά στην επίδραση της οικογενειακής κατάστασης των κρατούμενων γυναικών στα επίπεδα των βαθμολογιών των εξεταζόμενων κλιμάκων, προκύπτει ότι αυτή δεν κρίνεται στατιστικά σημαντική σε καμία περίπτωση. Εξάιρεση αποτελεί το επίπεδο του θυμού που παρουσιάζουν οι κρατούμενες που έχουν διαπράξει μη βίαια αδικήματα ($p=0,044$) με τις ανύπαντρες, και ιδιαίτερα τις χήρες, να παρουσιάζουν υψηλότερες μέσες βαθμολογίες σε σχέση με τις παντρεμένες και τις γυναίκες που είναι χωρισμένες ή σε διάσταση.

Πίνακας 47: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα των γυναικών του γενικού πληθυσμού με βάση την οικογενειακή κατάσταση

	Οικογενειακή κατάσταση								p
	Ανύπαντρη		Παντρεμένη		Σε διάσταση/ Χωρισμένη		Χήρα		
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Σωματική επιθετικότητα	15,74	4,75	15,96	5,62	16,12	5,31	16,50	5,61	0,580
Λεκτική επιθετικότητα	14,40	3,30	14,04	3,61	13,65	3,16	15,25	2,49	0,386
Θυμός	20,15	5,45	19,26	6,16	19,41	4,82	20,87	4,85	0,277
Εχθρότητα	19,81	5,35	18,01	6,28	17,71	5,91	18,63	4,41	0,503
Συνολική επιθετικότητα	70,09	14,46	67,28	16,08	66,88	11,63	71,25	13,65	0,347
Αυτοεκτίμηση	20,64	5,21	22,28	4,58	21,71	5,76	22,38	2,77	0,457
Κοινωνικότητα	3,12	0,68	3,21	0,66	2,93	0,61	3,22	0,41	0,509
Επάρκεια στην εργασία	3,08	0,57	3,21	0,56	3,15	0,54	3,22	0,53	0,459

Φροντίδα	3,30	0,52	3,32	0,58	3,16	0,42	3,34	0,60	0,308
Αθλητικές ικανότητες	2,37	0,62	2,35	0,70	2,35	0,59	2,37	0,91	0,479
Φυσική εμφάνιση	2,86	0,64	2,81	0,70	2,54	0,87	2,59	0,74	0,124
Επάρκεια προμηθευτή	2,88	0,53	3,10	0,54	2,87	0,47	3,03	0,39	0,164
Ηθικότητα	3,19	0,53	3,43	0,46	3,12	0,51	3,16	0,33	0,059
Οικιακή διαχείριση	2,93	0,74	3,01	0,76	2,74	0,66	3,13	0,73	0,390
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	3,10	0,60	3,11	0,59	2,88	0,63	3,13	0,64	0,551
Ευφυΐα	3,09	0,53	3,13	0,55	3,07	0,45	2,94	0,44	0,636
Χιούμορ	3,14	0,54	3,24	0,57	2,93	0,67	3,19	0,75	0,125
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	2,95	0,59	3,07	0,64	2,98	0,72	2,98	0,29	0,642
Αυθεντία	3,21	1,84	2,51	1,71	2,12	2,26	3,25	2,05	0,120
Αυτάρκεια	2,13	1,21	2,03	1,40	2,24	1,25	2,50	1,31	0,881
Υπεροψία	1,17	1,17	,91	1,12	0,88	1,11	0,50	0,53	0,093
Τάση προς επίδειξη	1,87	1,43	1,41	1,48	0,71	0,92	1,38	1,41	0,078
Εκμεταλλευτικότητα	1,51	1,31	1,10	1,05	1,00	0,94	0,63	0,92	0,055
Ματαιοδοξία	1,38	0,97	0,78	0,97	0,71	0,99	1,25	1,04	0,051

Εξουσιαστικότητα	1,26	1,15	0,99	1,32	1,06	1,34	1,00	0,93	0,338
------------------	------	------	------	------	------	------	------	------	-------

---

Επίπεδο ναρκισσισμού	12,53	6,16	9,74	6,00	8,71	6,48	10,50	5,63	0,056
----------------------	-------	------	------	------	------	------	-------	------	-------

---

Πίνακας 48: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα των κρατούμενων γυναικών με βάση την οικογενειακή κατάσταση

	Οικογενειακή κατάσταση									
	Ανύπαντρη	Παντρεμένη				Σε διάσταση/ Χωρισμένη		Χήρα		p
		M.O T.A.	M.O. T.A.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.		
Σωματική επιθετικότητα	23,7 5	10,32	21,23	9,38	20,39	8,50	21,89	13,06	0,458	
Λεκτική επιθετικότητα	14,5 7	4,27	13,17	4,40	13,78	4,26	13,89	5,63	0,420	
Θυμός	20,1 1	6,62	18,55	6,48	19,13	6,07	19,50	8,33	0,661	
Εχθρότητα	23,7 5	6,93	23,50	7,42	22,30	7,68	21,44	9,22	0,637	
Συνολική επιθετικότητα	82,1 8	23,06	76,45	23,01	75,61	20,04	76,72	30,93	0,524	
Αυτοεκτίμηση	17,5 0	6,23	18,32	6,04	18,39	6,46	18,50	6,59	0,871	
Κοινωνικότητα	2,80	0,73	2,80	0,65	2,77	0,65	2,78	0,81	0,997	
Επάρκεια στην εργασία	2,76	0,66	2,75	0,68	2,77	0,80	2,75	0,58	0,999	
Φροντίδα	3,02	0,64	3,10	0,66	2,82	0,76	3,00	0,58	0,366	
Αθλητικές ικανότητες	2,21	0,70	2,27	0,62	2,25	0,55	2,14	0,45	0,875	

Φυσική εμφάνιση	2,75	0,75	2,74	0,64	2,85	0,67	2,82	0,79	0,910
Επάρκεια προμηθευτή	2,50	0,64	2,56	0,67	2,49	0,72	2,75	0,69	0,547
Ηθικότητα	2,84	0,64	2,81	0,63	2,83	0,67	2,97	0,68	0,832
Οικιακή διαχείριση	2,93	0,75	2,93	0,71	2,77	0,75	2,61	0,63	0,322
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	2,72	0,74	2,79	0,68	2,62	0,70	2,56	0,82	0,580
Ευφυΐα	2,83	0,76	2,75	0,72	2,72	0,66	2,99	0,72	0,600
Χιούμορ	2,79	0,70	2,63	0,69	2,53	0,77	2,65	0,77	0,473
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	2,50	0,74	2,67	0,71	2,67	0,82	2,64	0,97	0,642
Αυθεντία	2,18	1,83	2,57	2,08	2,13	2,22	2,06	2,44	0,658
Αυτάρκεια	1,75	1,25	1,98	1,41	2,00	1,41	1,56	1,34	0,566
Υπεροψία	,93	1,09	1,32	1,33	1,30	1,18	1,67	1,33	0,117
Τάση προς επίδειξη	1,80	2,15	1,88	1,96	1,65	1,70	1,06	1,06	0,438
Εκμεταλλευτικότητα	1,30	1,46	1,58	1,62	1,13	1,46	1,39	1,69	0,626
Ματαιοδοξία	1,25	1,15	1,23	1,21	1,26	0,96	0,83	0,86	0,542
Εξουσιαστικότητα	1,79	1,55	1,88	1,65	1,17	1,59	1,83	1,86	0,344
Επίπεδο ναρκισσισμού	11,0 0	7,54	12,45	8,66	10,65	8,17	10,39	8,03	0,659

Πίνακας 49: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα των κρατούμενων γυναικών για βίαια εγκλήματα με βάση την οικογενειακή κατάσταση

	Οικογενειακή κατάσταση								p
	Ανύπαντρη		Παντρεμένη		Σε διάσταση/ Χωρισμένη		Χήρα		
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Σωματική επιθετικότητα	19,20	7,27	21,46	9,25	23,00	9,09	18,73	12,11	0,655
Λεκτική επιθετικότητα	13,27	3,65	13,38	5,24	14,50	5,23	13,18	5,86	0,921
Θυμός	16,80	5,24	19,00	7,03	20,70	6,96	16,82	8,65	0,458
Εχθρότητα	22,67	7,00	25,46	7,80	23,30	10,47	20,64	9,53	0,444
Συνολική επιθετικότητα	71,93	12,18	79,29	24,19	81,50	24,90	69,36	29,36	0,492
Αυτοεκτίμηση	18,47	7,30	18,54	6,03	20,80	6,53	20,55	7,15	0,697
Κοινωνικότητα	2,72	0,70	2,83	0,72	2,93	0,57	3,02	0,63	0,700
Επάρκεια στην εργασία	3,07	0,62	2,82	0,68	2,90	0,88	2,93	0,42	0,743
Φροντίδα	3,13	0,51	3,22	0,69	2,70	0,76	3,14	0,45	0,180
Αθλητικές ικανότητες	2,35	0,82	2,31	0,66	2,30	0,63	2,18	0,42	0,932
Φυσική εμφάνιση	2,77	0,83	2,70	0,76	3,18	0,69	2,98	0,85	0,387
Επάρκεια προμηθευτή	2,53	0,56	2,68	0,62	2,82	0,53	2,95	0,71	0,339

Ηθικότητα	3,12	0,69	2,95	0,67	3,10	0,75	3,30	0,43	0,531
Οικιακή διαχείριση	2,97	0,69	2,89	0,71	2,63	0,64	2,66	0,57	0,499
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	2,72	0,77	2,80	0,73	2,70	0,71	2,84	0,63	0,954
Ευφυΐα	3,18	0,64	2,89	0,63	2,85	0,77	3,18	0,71	0,385
Χιούμορ	2,77	0,76	2,54	0,69	2,60	0,83	2,89	0,80	0,591
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	2,74	0,83	2,75	0,81	3,18	0,84	2,92	0,99	0,544
Αυθεντία	2,53	1,51	2,25	1,98	2,00	2,40	2,73	2,90	0,858
Αυτάρκεια	1,73	1,22	1,87	1,54	2,30	1,57	1,45	1,51	0,610
Υπεροψία	1,00	1,25	1,46	1,56	1,60	1,26	2,09	1,45	0,293
Τάση προς επίδειξη	1,40	2,59	1,46	2,02	2,00	1,70	1,09	,83	0,769
Εκμεταλλευτικότητα	1,80	1,90	1,92	1,98	1,50	1,84	1,64	1,86	0,940
Ματαιοδοξία	1,00	1,07	,92	1,18	1,40	,97	,82	,60	0,578
Εξουσιαστικότητα	1,67	1,29	2,33	1,63	1,80	1,87	1,55	1,81	0,475
Επίπεδο ναρκισσισμού	11,1 3	7,89	12,21	9,85	12,60	8,73	11,36	8,94	0,972

Πίνακας 50: Έλεγχος διαφοροποιήσεων των επιπέδων των διαστάσεων και των συνολικών επιπέδων επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού για το συνολικό δείγμα των κρατούμενων γυναικών για μη βίαια εγκλήματα με βάση την οικογενειακή κατάσταση

	Οικογενειακή κατάσταση								p
	Ανύπαντρη		Παντρεμένη		Σε διάσταση/ Χωρισμένη		Χήρα		
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Σωματική επιθετικότητα	25,4 1	10,83	21,08	9,60	18,38	7,77	26,86	13,85	0,075
Λεκτική επιθετικότητα	15,0 5	4,42	13,03	3,82	13,23	3,47	15,00	5,51	0,154
Θυμός	21,3 2	6,71	18,25	6,17	17,92	5,25	23,71	6,18	0,044
Εχθρότητα	24,1 5	6,96	22,19	6,97	21,54	4,96	22,71	9,30	0,534
Συνολική επιθετικότητα	85,9 3	25,01	74,56	22,34	71,08	14,85	88,29	31,92	0,070
Αυτοεκτίμηση	17,1 5	5,85	18,17	6,12	16,54	5,99	15,29	4,27	0,607
Κοινωνικότητα	2,84	0,75	2,78	0,61	2,65	0,70	2,39	0,97	0,450
Επάρκεια στην εργασία	2,65	0,64	2,71	0,69	2,67	0,75	2,46	0,71	0,856
Φροντίδα	2,98	0,69	3,03	0,64	2,90	0,78	2,79	0,71	0,827
Αθλητικές ικανότητες	2,16	0,66	2,24	0,60	2,21	0,50	2,07	0,51	0,892
Φυσική εμφάνιση	2,74	0,72	2,77	0,55	2,60	0,55	2,57	0,67	0,772
Επάρκεια προμηθευτή	2,49	0,68	2,49	0,70	2,23	0,75	2,43	0,53	0,671

Ηθικότητα	2,74	0,60	2,72	0,58	2,62	0,55	2,46	0,71	0,654
Οικιακή διαχείριση	2,91	0,78	2,96	0,71	2,88	0,83	2,54	0,76	0,607
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	2,73	0,74	2,78	0,65	2,56	0,72	2,11	0,92	0,132
Ευφυΐα	2,71	0,77	2,66	0,78	2,62	0,56	2,68	0,69	0,981
Χιούμορ	2,79	0,68	2,69	0,69	2,48	0,74	2,29	0,59	0,221
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	2,41	0,69	2,61	0,64	2,27	0,55	2,19	0,78	0,230
Αυθεντία	2,05	1,94	2,78	2,14	2,23	2,17	1,00	0,82	0,136
Αυτάρκεια	1,76	1,28	2,06	1,33	1,77	1,30	1,71	1,11	0,743
Υπεροψία	,90	1,04	1,22	1,17	1,08	1,12	1,00	,82	0,645
Τάση προς επίδειξη	1,95	1,99	2,17	1,89	1,38	1,71	1,00	1,41	0,351
Εκμεταλλευτικότητα	1,12	1,25	1,36	1,31	,85	1,07	1,00	1,41	0,603
Ματαιοδοξία	1,34	1,17	1,44	1,21	1,15	,99	,86	1,21	0,619
Εξουσιαστικότητα	1,83	1,64	1,58	1,61	,69	1,18	2,29	1,98	0,106
Επίπεδο ναρκισσισμού	10,9 5	7,51	12,61	7,92	9,15	7,72	8,86	6,72	0,419

Μελετώντας την επίδραση του επιπέδου αυτοεκτίμησης των κρατουμένων στο επίπεδο της συνολικής επιθετικότητας, αρχικά παρατηρείται ότι όσον αφορά στο σύνολο των γυναικών υπό κράτηση, προκύπτει ότι αυτή είναι στατιστικά σημαντική και αρνητική με τον αντίστοιχο συντελεστή να ισούται με -1,058 ($p < 0,001$). Ανάλογο είναι το αποτέλεσμα που αφορά τις κρατούμενες που έχουν υποπέσει σε μη βίαια αδικήματα ($\beta = -1,748$, $p < 0,001$), ενώ, αντίθετα, δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική επίδραση του επιπέδου της αυτοεκτίμησης στη συνολική επιθετικότητα που παρουσιάζουν οι κρατούμενες οι οποίες έχουν διαπράξει βίαια αδικήματα ($p = 0,804$).

Πίνακας 51: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της επίδρασης του επιπέδου αυτοεκτίμησης στην επιθετικότητα για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών

	Κρατούμενες		Κρατούμενες με βίαια αδικήματα		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	
	Συντελεστής	p	Συντελεστής	p	Συντελεστής	p
Σταθερά	97,509	<0,001	78,200	<0,001	110,135	<0,001
Αυτοεκτίμηση	-1,058	<0,001	-0,114	0,804	-1,748	<0,001
AdjR ²	0,077		0,001		0,182	
F (p)	12,921 (<0,001)		0,062 (0,804)		21,086 (<0,001)	

Σε σχέση με την επίδραση που ασκούν οι παράγοντες που συνιστούν τα επίπεδα αυτοαντίληψης των κρατουμένων στο επίπεδο της συνολικής επιθετικότητας των κρατουμένων, παρατηρείται ότι ο συντελεστής της κοινωνικότητας παρουσιάζει θετικό πρόσημο ($\beta_1=12,037$, $p=0,046$) και, ως εκ τούτου, υψηλότερα επίπεδα κοινωνικότητας οδηγούν σε μεγαλύτερα επίπεδα επιθετικότητας και το αντίστροφο. Αντίθετα, αρνητική είναι η επίδραση της επάρκειας στην εργασία στα επίπεδα της συνολικής επιθετικότητας των κρατουμένων ($\beta_2=-13,105$, $p=0,004$). Όσον αφορά στο δείγμα των κρατουμένων που έχουν διαπράξει βίαια αδικήματα, δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική επίδραση των παραγόντων αυτοαντίληψης στα επίπεδα της συνολικής επιθετικότητας με το σύνολο των αντίστοιχων συντελεστών παλινδρόμησης να κρίνονται μη στατιστικά σημαντικοί, ενώ εστιάζοντας στα αποτελέσματα της παλινδρόμησης που αφορά τις κρατούμενες που έχουν διαπράξει μη βίαια αδικήματα προκύπτει αρνητική επίδραση της επάρκειας στην εργασία προς το επίπεδο συνολικής επιθετικότητας ($\beta_2=-17,670$, $p=0,006$). Ως εκ τούτου, όσο αυξάνεται η επάρκεια στην εργασία των κρατουμένων γυναικών με μη βίαια αδικήματα, μειώνονται και τα επίπεδα επιθετικότητας που παρουσιάζουν και το αντίστροφο.

Πίνακας 52: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της επίδρασης του επιπέδου των διαστάσεων αυτοαντίληψης στην επιθετικότητα για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών

	Κρατούμενες		Κρατούμενες με βίαια αδικήματα		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	
	Συντελεστής	p	Συντελεστής	p	Συντελεστής	p
Σταθερά	105,841	<0,001	129,473	<0,001	105,130	<0,001
Κοινωνικότητα	12,037	0,046	5,223	0,655	8,252	0,342
Επάρκεια στην εργασία	-13,105	0,004	1,274	0,890	-17,670	0,006
Φροντίδα	-5,364	0,179	-9,003	0,127	-1,967	0,765

Αθλητικές ικανότητες	-0,239	0,945	-1,168	0,859	-3,369	0,486
Φυσική εμφάνιση	7,002	0,097	3,973	0,559	10,440	0,131
Επάρκεια προμηθευτή	0,101	0,980	-3,957	0,615	2,997	0,579
Ηθικότητα	-2,304	0,589	-5,080	0,489	-2,109	0,736
Οικιακή διαχείριση	-0,043	0,990	-8,059	0,195	3,853	0,481
Στενές διαπροσωπικές σχέσεις	-3,606	0,473	10,016	0,385	-4,871	0,538
Ευφυΐα	-3,670	0,314	-11,508	0,118	-1,734	0,756
Χιούμορ	2,850	0,400	2,468	0,646	1,252	0,808
Σφαιρική αυτό-εκτίμηση	-3,344	0,441	-1,208	0,870	-5,961	0,378
Adj.R ²	0,251		0,321		0,274	
F (p)	4,025 (<0,001)		1,853 (0,066)		2,646 (0,005)	

Εν συνεχεία, μελετώντας την επίδραση του επιπέδου ναρκισσισμού στα επίπεδα επιθετικότητας των κρατούμενων γυναικών, αρχικά παρατηρείται ότι όσον αφορά στο συνολικό δείγμα που περιλαμβάνει τόσο γυναίκες που διέπραξαν βίαια όσο και γυναίκες που διέπραξαν μη βίαια αδικήματα, προκύπτει θετική επιρροή του επιπέδου ναρκισσισμού στα επίπεδα της επιθετικότητας ($\beta=0,562$, $p=0,015$). Ως εκ τούτου, η αύξηση του επιπέδου ναρκισσισμού των κρατούμενων οδηγεί σε υψηλότερα επίπεδα συνολικής επιθετικότητας από μέρους τους. Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα επιβεβαιώνεται και στην περίπτωση του υπο-δείγματος με τις γυναίκες που έχουν διαπράξει βίαια αδικήματα ($\beta=0,749$, $p=0,025$), ενώ αντίθετα δεν παρατηρείται αντίστοιχη συμπεριφορά των γυναικών που έχουν διαπράξει μη βίαια αδικήματα ($p=0,184$).

Πίνακας 53: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της επίδρασης του επιπέδου ναρκισσισμού στην επιθετικότητα για το δείγμα των κρατούμενων γυναικών

	Κρατούμενες		Κρατούμενες με βίαια αδικήματα		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	
	Συντελεστής	p	Συντελεστής	p	Συντελεστής	p
Σταθερά	71,973	<0,001	67,121	<0,001	75,109	<0,001
Επίπεδο ναρκισσισμού	0,562	0,015	0,749	0,025	0,428	0,184
Adj.R ²	0,037		0,083		0,019	
F (p)	5,992 (0,015)		5,272 (0,025)		1794 (0,184)	

Στη συνέχεια της μελέτης, τίθενται ως προβλεπτικές μεταβλητές της συνολικής επιθετικότητας τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των κρατουμένων και πιο συγκεκριμένα, η ηλικία, και οι ψευδομεταβλητές της οικογενειακής κατάστασης, του επιπέδου εκπαίδευσης και της εθνικότητας. Παράλληλα, σαν ανεξάρτητες μεταβλητές προσδιορίζονται και οι ψευδομεταβλητές της κακοποίησης, ή μη, κατά την παιδική ηλικία και η κακοποίηση, ή μη, από το σύντροφο. Όπως προκύπτει για το συνολικό δείγμα των κρατουμένων, η ηλικία επιδρά αρνητικά στη συνολική επιθετικότητα των κρατουμένων ($\beta_1 = -0,340$, $p = 0,020$), γεγονός που σηματοδοτεί ότι όσο αυξάνεται η ηλικία των γυναικών, τόσο μειώνεται το επίπεδο συνολικής επιθετικότητάς τους. Επιπρόσθετα, παρατηρείται ότι οι κρατούμενες που είναι απόφοιτες δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα συνολικής επιθετικότητας ($\beta_6 = -8,934$, $p = 0,011$ και $\beta_7 = -15,603$, $p < 0,001$ αντίστοιχα) σε σχέση με τις απόφοιτες πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι απόφοιτες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που διέπραξαν βίαια αδικήματα, επίσης, παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα συνολικής επιθετικότητας σε σχέση με τις απόφοιτες πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Πίνακας 54: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της επίδρασης των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών στην επιθετικότητα για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών

	Κρατούμενες		Κρατούμενες με βίαια αδικήματα		Κρατούμενες με μη βίαια αδικήματα	
	Συντελεστής	p	Συντελεστής	p	Συντελεστής	p
Σταθερά	94,816	<0,001	91,393	<0,001	97,348	<0,001
Ηλικία	-0,340	0,020	-0,156	0,680	-0,355	0,303
Έγγαμη (1:Ναι, 0:Αγαμη)	-0,716	0,820	4,376	0,658	-4,902	0,448
Σε διάσταση/Χωρισμένη	-0,829	0,833	6,350	0,538	-7,421	0,379

(1:Ναι, 0: Αγαμη)						
Χήρα (1:Ναι, 0: Αγαμη)	8,891	0,108	-1,164	0,927	13,268	0,242
Απόφοιτη δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (1:Ναι, 0: Πρωτοβάθμια)	-8,934	0,011	-12,052	0,114	-4,742	0,467
Απόφοιτη τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (1:Ναι, 0: Πρωτοβάθμια:)	-15,603	<0,001	-24,671	0,015	-10,959	0,159
Εθνικότητα (1: Ελληνική, 0: Αλλοδαπής)	3,785	0,258	-,583	0,935	1,898	0,795
Κακοποίηση κατά την παιδική ηλικία (1:Ναι, 0:Όχι)	6,112	0,102	6,456	0,414	8,142	0,301
Κακοποίηση από το σύντροφο (1:Ναι, 0:Όχι)	-8,779	0,051	-11,572	0,129	-3,550	0,754
Adj.R ²	0, 125		0, 185		0, 150	
F (p)	4,707 (<0,001)		1,263 (0,280)		1,712 (0,098)	

Για την αποσαφήνιση των παραγόντων που επιδρούν στον προσδιορισμό του επιπέδου συνολικής επιθετικότητας των κρατουμένων, δεδομένης της αλληλεπίδρασης που ασκεί το σύνολο των μεταβλητών των ψυχομετρικών κλιμάκων και των δημογραφικών χαρακτηριστικών των γυναικών, εφαρμόζεται η μέθοδος της γραμμικής παλινδρόμησης μέσω της προς τα πίσω απαλοιφής. Όπως προκύπτει, οι κρατούμενες που είναι απόφοιτες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα συνολικής επιθετικότητας ($\beta_1=-5,801$, $p=0,008$), ενώ αντίστροφα, η παρουσία περιστατικού παιδικής κακοποίησης επιδρά στη εμφάνιση αυξημένων επιπέδων επιθετικότητας ($\beta_2=7,094$, $p=0,023$). Επιπλέον, το χαμηλό επίπεδο αυτοεκτίμησης των κρατουμένων οδηγεί σε υψηλά επίπεδα επιθετικότητας ($\beta_3=-1,103$, $p<0,001$). Ανάλογη είναι η επίδραση στοιχείων προσδιορισμού του επιπέδου της αυτοαντίληψης των κρατουμένων όπως η επάρκεια στην εργασία, η φροντίδα και οι αθλητικές ικανότητες, ενώ αντίστροφη είναι η επίδραση της κοινωνικότητας, η οποία επιδρά θετικά στο επίπεδο συνολικής επιθετικότητας των κρατουμένων. Τέλος, προκύπτει ότι αυξημένα επίπεδα ναρκισσισμού οδηγούν σε επίσης αυξημένα επίπεδα επιθετικότητας με το συντελεστή β_8 της γραμμικής παλινδρόμησης, με τη μέθοδο της προς τα πίσω απαλοιφής, να ισούται με 0,677 ($p<0,001$).

Πίνακας 55: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της εκτίμησης των άριστων δημογραφικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών που επιδρούν στην επιθετικότητα για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών

	Συντελεστής	p
Σταθερά	113,992	<0,001
Απόφοιτη τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (1:Ναι, 0 Πρωτοβάθμια:)	-5,801	0,008
Κακοποίηση κατά την παιδική ηλικία (1:Ναι, 0:Όχι)	7,094	0,023
Αυτοεκτίμηση	-1,103	<0,001
Κοινωνικότητα	6,477	0,001
Επάρκεια στην εργασία	-4,702	0,028

Φροντίδα	-6,698	0,001
Αθλητικές ικανότητες	-3,999	0,021
Επίπεδο ναρκισσισμού	0,677	<0,001
Adj.R ²	0,301	
F (p)	15,868 (<0,001)	

Διαχωρίζοντας το δείγμα σε κρατούμενες που διέπραξαν μη βίαια και βίαια αδικήματα, αρχικά προκύπτει ότι, όσον αφορά στις πρώτες, η παρουσία κακοποίησης στην παιδική ηλικία οδηγεί σε υψηλότερα επίπεδα επιθετικότητας ($\beta_1=17,559$, $p=0,002$). Η χαμηλή αυτοεκτίμηση, επίσης, σηματοδοτεί και σε αυτή την περίπτωση υψηλά επίπεδα επιθετικότητας και το αντίστροφο ($\beta_2=-1,151$, $p=0,009$). Επιπλέον, η αυξημένη επάρκεια στην εργασία, όπως και οι καλές αθλητικές ικανότητες ως στοιχεία της αυτοαντίληψης των γυναικών, και στην περίπτωση αυτών που διέπραξαν μη βίαια αδικήματα οδηγούν σε μειωμένα επίπεδα επιθετικότητας, ενώ, τέλος, θετική είναι η επίδραση της καλής αντίληψης των κρατουμένων που διέπραξαν μη βίαια εγκλήματα για τη φυσική τους εμφάνιση στα επίπεδα της επιθετικότητας που παρουσιάζουν.

Πίνακας 56: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της εκτίμησης των άριστων δημογραφικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών που επιδρούν στην επιθετικότητα για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών για μη βίαια αδικήματα

	Συντελεστής	p
Σταθερά	107,636	<0,001
Κακοποίηση κατά την παιδική ηλικία (1:Ναι, 0:Όχι)	17,559	0,002
Αυτοεκτίμηση	-1,151	0,009
Επάρκεια στην εργασία	-11,808	0,005
Αθλητικές ικανότητες	-7,478	0,080
Φυσική εμφάνιση	13,605	0,001
Adj.R ²	0,364	
F (p)	10,287 (<0,001)	

Όσον αφορά στις κρατούμενες που διέπραξαν βίαια αδικήματα, προκύπτει ότι η φοίτηση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση οδηγεί σε χαμηλότερα επίπεδα συνολικής επιθετικότητας ($\beta_2 = -31,316$, $p < 0,001$). Οι κρατούμενες της συγκεκριμένης ομάδας που έχουν κακοποιηθεί από το σύντροφό τους, παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα συνολικής επιθετικότητας ($\beta_3 = -14,698$, $p = 0,008$), ενώ επίσης χαμηλά επίπεδα ευφυΐας και ικανότητας στην οικιακή διαχείριση οδηγούν, επίσης, σε αυξημένα επίπεδα επιθετικότητας.

Πίνακας 57: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της εκτίμησης των άριστων δημογραφικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών που επιδρούν στην επιθετικότητα για το δείγμα των κρατουμένων γυναικών για βίαια αδικήματα

	Συντελεστής	p
Σταθερά	114,461	<0,001
Απόφοιτη δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (1:Ναι, 0: Πρωτοβάθμια)	-7,368	0,061
Απόφοιτη τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (1:Ναι, 0: Πρωτοβάθμια)	-31,316	<0,001
Κακοποίηση από το σύντροφο (1:Ναι, 0:Όχι)	- 14,698	0,008
Οικιακή διαχείριση	-10,565	0,003
Ευφυΐα	-8,396	0,048
Adj.R ²	0,421	
F (p)	7,854 (<0,001)	

Εν συνεχεία, εφαρμόζοντας δύο βαθμιαίες γραμμικές παλινδρομήσεις στις οποίες τίθεται ως εξαρτημένη μεταβλητή η επιθετικότητα και ως ανεξάρτητες μεταβλητές αφενός η ομάδα των συμμετεχόντων στην έρευνα και αφετέρου ο χαρακτήρας του αδικήματος καθώς και όλες οι μεταβλητές που παρουσίασαν παρατηρηθέν επίπεδο σημαντικότητας χαμηλότερο του 0,20 στα αντίστοιχα μονοπαραγοντικά τεστ με την επιθετικότητα. Παράλληλα, διατηρώντας στις δύο βαθμιαίες γραμμικές παλινδρομήσεις τις μεταβλητές της ομάδας που ανήκουν οι συμμετέχουσες στην έρευνα καθώς και του χαρακτήρα του αδικήματος, προκύπτει ότι στην πρώτη περίπτωση παρατηρείται ότι τα μειωμένα επίπεδα επάρκειας στην εργασία αλλά και αυτοεκτίμησης και τα αυξημένα επίπεδα ναρκισσισμού οδηγούν σε αυξημένα επίπεδα επιθετικότητας, με την επίδραση της κοινωνικότητας να είναι αντίστοιχη. Επίσης, αρνητική είναι η επίδραση των μεταβλητών της φροντίδας και των αθλητικών ικανοτήτων, ενώ οι γυναίκες χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου αλλά και μικρότερης ηλικίας παρουσιάζουν αυξημένα επίπεδα επιθετικότητας.

Στην περίπτωση που διατηρείται στις βαθμιαίες παλινδρομήσεις η μεταβλητή του χαρακτήρα αδικήματος, προκύπτει επίσης αρνητική επίδραση της επάρκειας στην εργασία και θετική του ναρκισσισμού στη συνολική επιθετικότητα, ενώ οι κρατούμενες που υπέστησαν κακοποίηση κατά την παιδική ηλικία εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα της επιθετικότητας σε σχέση με τις υπόλοιπες.

Πίνακας 58: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της εκτίμησης των άριστων δημογραφικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών που επιδρούν στην επιθετικότητα με τη διατήρηση της μεταβλητής της πληθυσμιακής ομάδας

	Συντελεστής	p
Σταθερά	122,614	<0,001
Ομάδα (1:Κρατούμενες, 0:Γενικός πληθυσμός)	1,142	0,614
Ηλικία	-0,215	0,029
Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (0:Πρωτοβάθμια)	-3,354	0,275

Τριτοβάθμια εκπαίδευση (0:Πρωτοβάθμια)	-9,125	0,005
Αυτοεκτίμηση	-1,003	<0,001
Επίπεδο ναρκισσισμού	0,611	<0,001
Κοινωνικότητα	6,089	0,002
Επάρκεια στην εργασία	-4,390	0,041
Φροντίδα	-6,595	0,001
Αθλητικές ικανότητες	-3,414	0,046
Adj.R ²	0,301	
F (p)	12,279 (<0,001)	

Πίνακας 59: Εφαρμογή γραμμικής παλινδρόμησης OLS της εκτίμησης των άριστων δημογραφικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών που επιδρούν στην επιθετικότητα με τη διατήρηση της μεταβλητής του χαρακτήρα αδικήματος

	Συντελεστής	p
Σταθερά	102,730	<0,001
Χαρακτήρας αδικήματος (1: Βίαιο αδίκημα, 0: Μη βίαιο αδίκημα)	-1,546	0,663
Κακοποίηση κατά την παιδική ηλικία(1:Ναι, 0:Όχι)	11,072	0,012
Επάρκεια στην εργασία	-13,226	<0,001

Επίπεδο ναρκισσισμού	0,667	0,002
----------------------	-------	-------

Adj.R ²	0,221
--------------------	-------

F (p)	10,777 (<0,001)
-------	-----------------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

6.1 ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ αυτοαντίληψης, αυτοεκτίμησης, ναρκισσισμού καθώς και κοινωνικοδημογραφικών παραγόντων με την επιθετικότητα μεταξύ κρατουμένων γυναικών στην Ελλάδα που έχουν καταδικαστεί για βίαια ή μη βίαια εγκλήματα και γενικού πληθυσμού χωρίς ιστορικό παραβατικής συμπεριφοράς .

Σύμφωνα με τα ερευνητικά αποτελέσματα, αρχικά, διαπιστώθηκε ότι η επιθετικότητα συσχετίζεται αρνητικά με την αυτοεκτίμηση και την αυτοαντίληψη και θετικά με το ναρκισσισμό .Επιπλέον η αυτοεκτίμηση και η αυτοαντίληψη συσχετίζονται θετικά μεταξύ τους καθώς και με το ναρκισσισμό. Από τη σύγκριση ανάμεσα στις γυναίκες του γενικού πληθυσμού και των κρατουμένων προέκυψε ότι οι δεύτερες παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα επιθετικότητας και χαμηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης και αυτοαντίληψης, ενώ δεν παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις όσον αφορά το ναρκισσισμό. Οι κρατούμενες για βίαια εγκλήματα αναφέρουν υψηλότερα επίπεδα στοιχείων της αυτοαντίληψης συγκριτικά με αυτές που κρατούνται για μη βίαια αδικήματα, χωρίς να παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις δύο ομάδες κρατουμένων όσον αφορά την αυτοεκτίμηση, την επιθετικότητα και το ναρκισσισμό.

Ως σημαντικές κοινωνικοδημογραφικές μεταβλητές που επιδρούν στη γυναικεία επιθετικότητα αναδείχθηκαν το ιστορικό κακοποίησης, η ηλικία και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Τέλος ,όταν μετά την προσαρμογή για κοινωνικο-δημογραφικές και ψυχομετρικές παραμέτρους οι γυναίκες κρατούμενες συγκρίθηκαν με την ομάδα ελέγχου διαπιστώθηκε ότι η επιθετικότητα προβλέπεται από την ύπαρξη χαμηλών επιπέδων αυτοεκτίμησης, μικρής ηλικίας γυναίκες, χαμηλή εκπαίδευση, χαμηλά επίπεδα αυτοαντίληψης και υψηλών επιπέδων ναρκισσισμού και κοινωνικότητας. Η επιθετικότητα δεν προβλέπεται από την ομάδα που ανήκουν οι γυναίκες.(Παραβάτες ή όχι).Εξετάζοντας την επιθετικότητα στην ομάδα των κρατουμένων, μεταξύ βίαιων

παραβατών και μη βίαιων ,βρέθηκε ότι μόνο η επάρκεια σε εργασία ,το ιστορικό κακοποίησης στην παιδική ηλικία και τα υψηλά ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά συνδέονται με υψηλή επιθετικότητα.

Συσχετίσεις

Σύμφωνα με τα ερευνητικά αποτελέσματα, αρχικά, διαπιστώθηκε ότι σε όλο το δείγμα γυναικών που συμμετείχαν στην έρευνα, συμπεριλαμβανομένων κρατούμενων και μη κρατούμενων, υπάρχει αρνητική συσχέτιση μεταξύ επιθετικότητας και αυτοεκτίμησης, επιβεβαιώνοντας την **πρώτη ερευνητική υπόθεση**. Μια πρόσφατη μετα-ανάλυση (Rosenthal et al., 2011) βρήκε μια μέση αρνητική συσχέτιση μεταξύ αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας / θυμού, όπως μετράται από διαφορετικά ερωτηματολόγια με διαφορετικούς εννοιολογικούς προζδιορισμούς της επιθετικότητας. Το ερωτηματολόγιο επιθετικότητας (Buss & Perry, 1992), το Ερωτηματολόγιο Προσωπικότητας NEO-Αναθεωρημένο (Costa και McCrae 1992) και το Ερωτηματολόγιο Αντιδραστικής-Προληπτικής Επιθετικότητας (Raine et al., 2006) . Η σχέση μεταξύ της επιθετικότητας και της αυτοεκτίμησης διερευνήθηκε από μια άλλη μετα-ανάλυση με σκοπό να αποδειχθεί η εν λόγω συζήτηση, με αποτελέσματα που υποδηλώνουν μια μέτρια αρνητική συσχέτιση μεταξύ επιθετικότητας και αυτοεκτίμησης.(Teng, Liu και Guo 2015).

Με άλλα λόγια, όσο χαμηλότερα είναι τα επίπεδα αυτοεκτίμησης τόσο πιο επιθετικές συμπεριφορές αυτές υιοθετούν, εύρημα που έρχεται σε συμφωνία με την υπόθεση της χαμηλής αυτοεκτίμησης . (Ostrowsky, 2010; Walker and Bright, 2009; Webster et al., 2007; von Collani and Werner, 2005; Donnellan et al., 2005; Dmitrieva et al., 2014; Matsuura et al., 2009; Oser, 2006; Rogers, 1995; Horney, 1991; Bloom et al., 2003; Wright et al., 2007)

Ωστόσο, άλλες μελέτες έχουν αναφέρει θετική συσχέτιση της αυτοεκτίμησης με την επιθετικότητα (Bushman et al., 2009; Barry et al., 2007), μεικτά αποτελέσματα (Bradshaw and Hazan, 2006) έως και καμία συσχέτιση των μεταβλητών (Walker and Gudjonsson, 2006).

Παράλληλα, σημαντικό είναι να σημειωθεί ότι στην έρευνα τεκμηριώθηκε αρνητική συσχέτιση μεταξύ αυτοαντίληψης και επιθετικότητας, εύρημα που επιβεβαιώνει την **δεύτερη ερευνητική υπόθεση**, καθώς και θετική συσχέτιση μεταξύ αυτής και της αυτοεκτίμησης, αλλά και του ναρκισσισμού. (**έκτη και πέμπτη ερευνητική υπόθεση**) Αυτό σημαίνει ότι όσο καλύτερα αναγνωρίζουν οι γυναίκες τα στοιχεία που συνθέτουν τον εαυτό τους τόσο υψηλότερη αυτοεκτίμηση έχουν, αποφεύγοντας την υιοθέτηση επιθετικών συμπεριφορών. Πράγματι, έχει διαπιστωθεί ότι τα άτομα που έχουν την ικανότητα σφαιρικότερης αντίληψης του εαυτού τους έχουν υψηλότερη αυτοεκτίμηση (Brown, 1998), καθώς και ισχυρότερη τάση ανάληψης θετικών συμπεριφορών (Taylor και συν., 2003). Βέβαια, από την άλλη πλευρά οι υπερβολικά θετικές αυτοαξιολογήσεις αντανακλούν έναν μη υγιή εαυτό (Colvin και Block, 1994; Robins και Beer, 2001), όπως αυτός πιθανώς αντανακλάται στη θετική σχέση αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού που αναδείχθηκε στην παρούσα έρευνα. Επιπλέον, στη μελέτη βρέθηκε ότι η επιθετικότητα συσχετίζεται θετικά με το ναρκισσισμό, ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας, στο συνολικό και κρατούμενο γυναικείο πληθυσμού, εύρημα που επιβεβαιώνει και τη **τρίτη ερευνητική υπόθεση**, ενώ όσον αφορά το διαχωρισμό των κρατούμενων σε βίαιες και μη βίαιες, διαπιστώθηκε ότι για τη δεύτερη κατηγορία δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών. Το εύρημα αυτό όσον αφορά τις κρατούμενες για μη βίαια αδικήματα έρχεται σε συμφωνία με την έρευνα του Locke (2008), ο οποίος διαπίστωσε ότι τα άτομα με υψηλή αυτοεκτίμηση χωρίς ναρκισσιστικά στοιχεία τείνουν να υιοθετούν θετικές και προσαρμοστικές συμπεριφορές, ενώ αντίθετα η συνύπαρξη ναρκισσισμού και χαμηλής αυτοεκτίμησης αποτελεί προβλεπτικό παράγοντα αντικοινωνικής και επιθετικής συμπεριφοράς. Από την άλλη πλευρά, το γεγονός ότι η επιθετικότητα συσχετίζεται θετικά με το ναρκισσισμό στα υπόλοιπα επιμέρους δείγματα μπορεί να ερμηνευθεί από το ότι οι επιθετικές συμπεριφορές συχνά είναι το αποτέλεσμα της αμφισβήτησης της θετικής εικόνας του εαυτού. (Papps και Carroll, 1998). (Barry et al., 2007; Johnson et al., 2000; Bushman and Baumeister, 1998; Hepper et al., 2014).

Επιπλέον στην έρευνα βρέθηκε θετική συσχέτιση της αυτοεκτίμησης με τον ναρκισσισμό σε ότι αφορά το δείγμα των γυναικών του γενικού πληθυσμού καθώς και των κρατουμένων γυναικών επιβεβαιώνοντας την **τέταρτη ερευνητική υπόθεση**. Το παραπάνω εύρημα έρχεται σε συμφωνία με τα αποτελέσματα άλλων

ερευνών. Campbell, Rudich, & Sedikides, [2002](#)). Mehdizadeh, [2010](#), Paulhus et al., 2004, Brown and Zeigler-Hill (2004), επιβεβαιώνοντας το γεγονός ότι τα δύο παραπάνω χαρακτηριστικά της προσωπικότητας περιλαμβάνουν θετικές αξιολογήσεις του εαυτού τόσο για τις γυναίκες του γενικού πληθυσμού όσο και για τις κρατούμενες. Ωστόσο είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι η θετική συσχέτιση της αυτοεκτίμησης με τον ναρκισσισμό δεν σημαίνει ότι τα παραπάνω χαρακτηριστικά επικαλύπτονται. Εμπειρικές μελέτες έχουν αναδείξει σημαντικές διαφορές παρά την θετική συσχέτιση τους. Για παράδειγμα ενώ έχει βρεθεί ότι η υψηλή αυτοεκτίμηση σχετίζεται με χαμηλά επίπεδα αντικοινωνικής και επιθετικής συμπεριφοράς και εχθρότητας, στο ίδιο δείγμα υψηλά επίπεδα ναρκισσισμού σχετίζονται με υψηλά επίπεδα των παραπάνω υπό εξέταση μεταβλητών. (Donnellan, Trzesniewski, Robins, Moffitt, & Caspi, 2005; Paulhus et al., 2004; Tracy, Cheng, Robins, & Trzesniewski, 2009). Επιπλέον, ενώ η αυτοεκτίμηση δείχνει μια μεσαίου μεγέθους έως ισχυρή συσχέτιση με την αυθεντικότητα, ο συσχετισμός για τον ναρκισσισμό είναι μικρός (Tracy et al., 2009). Επίσης, ενώ η υψηλή αυτοεκτίμηση προβλέπει καλύτερη ψυχική υγεία, τα αποτελέσματα δεν συσχετίζονται με τον ναρκισσισμό (Tracy et al., 2009).

Συγκρίσεις

Όσον αφορά τις διαφοροποιήσεις μεταξύ του γενικού και του κρατούμενου πληθυσμού γυναικών που συμμετείχαν στην έρευνα, οι στατιστικοί έλεγχοι που εφαρμόστηκαν ανέδειξαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο επιμέρους δειγμάτων, όπως αναμενόταν βάσει **της έβδομης ερευνητικής υπόθεσης**. Πιο συγκεκριμένα, στη μελέτη βρέθηκε ότι οι γυναίκες κρατούμενες εκφράζουν υψηλότερα επίπεδα συνολικής επιθετικότητας, συμπεριλαμβανομένων των επιμέρους μορφών της (σωματική επιθετικότητα, εχθρότητα), εύρημα αναμενόμενο αν αναλογιστεί κανείς την αδιαμφισβήτητη σχέση μεταξύ γυναικείας εγκληματικότητας και επιθετικότητας (Rafter και Stanko, 1982; Cunningham, 2000). Επιπρόσθετα, βρέθηκε ότι οι γυναίκες κρατούμενες διακρίνονται από χαμηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης συγκριτικά με το γενικό πληθυσμό, επιβεβαιώνοντας την προηγούμενη ερευνητική βιβλιογραφία.. Πρόσφατες μελέτες αναφέρουν ότι οι παραβάτες έχουν σημαντικά χαμηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης σε σύγκριση με τους συμμετέχοντες στην κοινότητα (Garofalo και Velotti 2015).

Πράγματι, σε σχετικές μελέτες έχει διαπιστωθεί ότι οι κρατούμενοι στο σύνολό τους έχουν χαμηλότερο βαθμό αυτοεκτίμησης συγκριτικά με το γενικό πληθυσμό (Toch, 1982; Zamble και Porporino, 1990; Sheridan, 1996; Gullone και συν., 2000), καθώς και πως υπάρχει αρνητική σχέση μεταξύ υψηλών επιπέδων αυτοεκτίμησης και παραβατικότητας ή υποτροπής μετά την αποφυλάκιση (Benda, 2001; Hubbard, 2006). Παρόμοια ευρήματα έχουν καταγραφεί και για τις γυναίκες κρατούμενες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από χαμηλότερο βαθμό αυτοεκτίμησης τόσο σε σχέση με το γενικό γυναικείο πληθυσμό (Bloom και Covington, 2000), όσο και συγκριτικά με τους άνδρες κρατούμενους (Ireland, 2002).

Ομοίως σημαντικές διαφοροποιήσεις παρατηρήθηκαν μεταξύ γενικού και έγκλειστου πληθυσμού στα επίπεδα αυτοαντίληψης, με τις γυναίκες κρατούμενες να παρουσιάζουν χαμηλότερο βαθμό αυτοαντίληψης, ιδιαίτερα σε ότι αφορά την κοινωνικότητα, την επάρκεια προς εργασία, τη φροντίδα, την επάρκεια προμηθευτή, την ηθικότητα, τις διαπροσωπικές σχέσεις, την ευφυΐα και το χιούμορ. Αν και οι έρευνες που έχουν διεξαχθεί σε γυναίκες κρατούμενες σε σχέση με την αυτοαντίληψη είναι εξαιρετικά περιορισμένες, σε γενικές γραμμές έχει πράγματι βρεθεί ότι αυτή διαφοροποιείται σημαντικά μεταξύ αυτών και του γενικού πληθυσμού (McClellan και συν., 1997; Bloom και συν., 2003; Wright και συν., 2007). Η προσπάθειά τους να βρουν μια ισορροπία μεταξύ της εγκληματικής και προηγούμενης κοινωνικής τους ταυτότητας ως ελεύθερες μητέρες, κόρες και σύντροφοι επιδρά καθοριστικά στην αυτοαντίληψή τους (Geiger και Fischer, 2005; Rivera και Veysey, 2014). Ωστόσο, αναφορικά με τα επίπεδα ναρκισσισμού, στη μελέτη δεν παρουσιάστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των γυναικών του γενικού πληθυσμού και των κρατούμενων που έχουν διαπράξει βίαια και μη βίαια αδικήματα παρά μόνο την εμφάνιση υψηλότερου βαθμού αυθεντίας στις γυναίκες του γενικού πληθυσμού και υψηλότερου βαθμού εξουσιαστικότητας στις γυναίκες κρατούμενες.

Αναφορικά με τις διαφοροποιήσεις μεταξύ γυναικών που κρατούνται για βίαια ή μη βίαια αδικήματα, αυτές φάνηκε ότι δεν είναι σημαντικές, όπως αναμενόταν από την **όγδοη ερευνητική υπόθεση**. Συγκεκριμένα, στη μελέτη βρέθηκε ότι οι κρατούμενες για βίαια και μη βίαια αδικήματα δεν παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στα επίπεδα αυτοεκτίμησης, παρά μόνο στην αυτοαντίληψη, ούτε και στην

επιθετικότητα ή το ναρκισσισμό. Αντίθετα, σε άλλες έρευνες έχει διαπιστωθεί ότι οι κρατούμενοι που εκτίουν ποινή για βίαια εγκλήματα έχουν σημαντικά χαμηλότερη αυτοεκτίμηση σε σχέση με τους υπόλοιπους κρατούμενους (Oser, 2006), καθώς και εντονότερα ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά (Bushman και Baumeister, 1998; Blackburn και Coid, 1999). Αντίστοιχα σε γυναίκες κρατούμενες έχει βρεθεί ότι η βίαιη εγκληματικότητα συνδέεται με υψηλότερα επίπεδα ναρκισσισμού (Warren και συν., 2002; Weizmann-Henelius και συν., 2004). Εκτός αυτού, θα πρέπει να σημειωθεί ότι στις περιπτώσεις βίαιων εγκλημάτων, όπως είναι η ανθρωποκτονία, αυτά διαπράττονται από γυναίκες συνήθως με πλήρη συνείδηση των συνεπειών της πράξης (Brownstein και συν., 1994; Ferraro, 2006; Kruttschnitt και Carbone-Lopez, 2006; Robertson-Stainsby, 2011).

Επιπλέον, στην έρευνα τεκμηριώθηκε ότι η κακοποίηση αποτελεί σημαντικό προβλεπτικό παράγοντα της γυναικείας επιθετικότητας, επιβεβαιώνοντας την ισχύ της **ένατης ερευνητικής υπόθεσης**. Συγκεκριμένα διαπιστώθηκε ότι οι κρατούμενες που έχουν υποστεί κακοποίηση κατά την παιδική τους ηλικία εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα εχθρότητας, ενώ αυτές που έχουν κακοποιηθεί από το σύντροφό τους χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερο βαθμό λεκτικής επιθετικότητας, χωρίς ωστόσο να προκύπτει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ ιστορικού κακοποίησης και συνολικής επιθετικότητας. Σε κάθε περίπτωση, αποτελεί κοινό τόπο μεταξύ των ερευνητών η διαπίστωση ότι η γυναικεία εγκληματικότητα έχει συχνά ως κοινό χαρακτηριστικό τη θυματοποίηση των γυναικών (Cunningham, 2000). Σε σχετικές μελέτες έχει βρεθεί ότι οι επιθετικές γυναίκες έχουν υπάρξει μάρτυρες ή θύματα περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας και κακοποίησης είτε ως παιδιά είτε στην ενήλικη ζωή (Greenfeld και Snell, 1999; Leschied και συν., 2001; Babcock και συν., 2003; McBrayer και συν., 2003; Pollock και συν., 2006). Ομοίως, η θυματοποίηση των γυναικών αυξάνει σημαντικά τις πιθανότητες εμπλοκής τους σε εγκληματικές ενέργειες (McClellan και συν., 1997; Covington, 1998; Browne και συν., 1999; Chesney-Lind, 2000; Islam-Zwart και Vik, 2004). Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι σχεδόν το ήμισυ των φυλακισμένων γυναικών έχουν υπάρξει θύματα κακοποίησης (McClellan και συν., 1997), ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για σωματική και σεξουαλική κακοποίηση ανέρχονται στο 75% και 65% (Islam-Zwart και Vik, 2004,

Afifi et al., 2009; Cannon et al., 2010; Chapman et al., 2004; Clark et al., 2010; Maniglio, 2012; McQueen et al., 2008; Norman et al., 2012; Springer et al., 2007).

Όσον αφορά την επίδραση των δημογραφικών χαρακτηριστικών στα επίπεδα επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού των κρατούμενων (**δέκατη ερευνητική υπόθεση**), στην έρευνα διαπιστώθηκε ότι όσο αυξάνεται η ηλικία τόσο μειώνεται η συνολική επιθετικότητα, χωρίς ωστόσο η ηλικία να επηρεάζει την αυτοεκτίμηση, την αυτοαντίληψη και τα επίπεδα ναρκισσισμού των γυναικών, τόσο του γενικού πληθυσμού όσο και του έγκλειστου για βίαια ή μη βίαια αδικήματα. Η επίδραση της νεαρής ηλικίας στην επιθετικότητα πιθανόν να ερμηνεύεται από τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης, σύμφωνα με την οποία οι νεαρές γυναίκες μαθαίνουν ότι ο έλεγχος επιτυγχάνεται μέσω της φυσικής δύναμης και η επιβίωση στην ανδροκρατούμενη κοινωνία απαιτεί την υιοθέτηση επιθετικών συμπεριφορών προς τα ασθενέστερα μέλη της (Bandura, 1978). Αν και δεν υπάρχουν επαρκείς ερευνητικές ενδείξεις αναφορικά με την επιρροή της ηλικίας στην επιθετικότητα κρατούμενων γυναικών, μπορεί να υποστηριχθεί ότι το νεαρό της ηλικίας πιθανόν συμβάλλει στην εκδήλωση επιθετικότερων συμπεριφορών είτε λόγω της αυξημένης αυτοπεποίθησης είτε εξαιτίας μιας γενικότερης αντίληψης επιβολής μέσω της επιθετικότητας που δεν έχει ακόμα αντισταθμιστεί από την εμπειρία της ζωής. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι γυναίκες ανθρωποκτόνοι είναι κατά κύριο λόγο νεαρής ηλικίας (Lima, 2014), με μέσο όρο τα 31 έτη (Hoffman και συν., 1998).

Σχετικά με την επίδραση της εθνικότητας, στη μελέτη διαπιστώθηκε ότι οι αλλοδαπές κρατούμενες παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα εχθρότητας και δομικού άγχους, χωρίς ωστόσο να παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις στο βαθμό συνολικής επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού. Είναι πιθανό ότι οι αλλοδαπές κρατούμενες να εκφράζουν μεγαλύτερο βαθμό εχθρικής συμπεριφοράς λόγω της χαμηλότερης κοινωνικοοικονομικής τους κατάστασης συγκριτικά με τις Ελληνίδες κρατούμενες, η οποία συνδέεται με τη γυναικεία επιθετικότητα και εγκληματικότητα (Pollock και συν., 2006). Συνολικά, ωστόσο, φαίνεται ότι η εθνικότητα δεν αποτελεί μια σημαντική μεταβλητή που επηρεάζει καθοριστικά τους υπό εξέταση παράγοντες της γυναικείας παραβατικότητας, συμπεριλαμβανομένων της αυτοεκτίμησης και του ναρκισσισμού.

Όσον αφορά στην επίδραση της οικογενειακής κατάστασης, τα ευρήματα είναι παρόμοια, με μοναδική εξαίρεση τις ανύπαντρες και χήρες κρατούμενες που έχουν καταδικαστεί για μη βίαια αδικήματα, οι οποίες παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα θυμού συγκριτικά με τις παντρεμένες ή χωρισμένες. Το εύρημα αυτό πιθανόν ερμηνεύεται από τη θετική επιρροή της ύπαρξης ενός υποστηρικτικού οικογενειακού δικτύου στη διαχείριση των αρνητικών συναισθημάτων που προκύπτουν κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού. Άξιο αναφοράς είναι το ερευνητικό αποτέλεσμα που αφορά στην επίδραση του εκπαιδευτικού επιπέδου, καθώς στη μελέτη διαπιστώθηκε ότι οι κρατούμενες που είναι απόφοιτες δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα συνολικής επιθετικότητας συγκριτικά με τις απόφοιτες πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Προκύπτει, λοιπόν, ότι η εκπαίδευση αποτελεί έναν προστατευτικό παράγοντα της γυναικείας επιθετικότητας. Σε προηγούμενες μελέτες έχει διαπιστωθεί ότι η περιορισμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση συνιστά σημαντικό παράγοντα της επιθετικότητας και εγκληματικότητας στις γυναίκες (Pollock και συν., 2006), καθώς και πως οι γυναίκες ανθρωποκτόνοι έχουν συνήθως χαμηλό εισόδημα και επίπεδο εκπαίδευσης κυρίως ως αποτέλεσμα της πρόωρης σχολικής διαρροής (Scott και Davies, 2002). Φαίνεται ότι η φοίτηση και η σχολική απόδοση σχετίζονται αρνητικά με επιθετικές και επιβλαβείς συμπεριφορές και θετικά με κοινωνικά, επαγγελματικά και προσωπικά προνόμια καθώς αποθαρρύνεται η εκδραμάτιση επιθετικών και παραβατικών συμπεριφορών (Kozina 2007). Οι θετικές συσχετίσεις της έλλειψης εκπαίδευσης και της παραβατικής συμπεριφοράς αφορά ιδιαίτερα εγκλήματα ανθρωποκτονίας, πρόκλησης βαριάς σωματικής βλάβης, και κλοπών (Lochner and Moretti 2004).

ΓΕΝΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ –ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΕΣ (ενδέκατη υπόθεση)

Ωστόσο, οι παραπάνω διαφοροποιήσεις της επιθετικότητας μεταξύ του γενικού πληθυσμού και των κρατουμένων γυναικών έχασαν την στατιστική σημασία τους μετά την προσαρμογή για κοινωνικο-δημογραφικές και ψυχομετρικές παραμέτρους. Ειδικά τα αποτελέσματά μας δείχνουν ότι είναι η χαμηλότερη αυτοεκτίμηση, η χαμηλότερη αυτο-αντίληψη και ο υψηλός ναρκισσισμός μαζί με τη χαμηλότερη ηλικία και εκπαίδευση που προβλέπουν ανεξάρτητα την επιθετικότητα στις γυναίκες και για τις δύο ομάδες. Η εγκληματικότητα των γυναικών από μόνη της δεν συνδέεται

με την επιθετικότητα. Τα προαναφερθέντα ευρήματα τονίζουν τον σημαντικό ρόλο της αυτοεκτίμησης και της αυτο-αντίληψης στην επιθετικότητα και ευθυγραμμίζονται με διάφορους ερευνητές που υποστηρίζουν την επίδραση της χαμηλής αυτοεκτίμησης στην επιθετικότητα. (Ostrowsky, 2010; Walker and Bright, 2009; Webster et al., 2007; von Collani and Werner, 2005).

Πράγματι η Donnellan et al. (2005) σε ένα δείγμα παιδιών και εφήβων και των δύο φύλων βρήκε μια ισχυρή συσχέτιση μεταξύ χαμηλής αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας, παραβατικότητας και αντικοινωνικής συμπεριφοράς. (Donnellan et al., 2005), ενώ η Dmitrieva et al. (2014) διαπίστωσε ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση συνδέεται με την ένταξη ,κατά τη διάρκεια της εφηβείας, στα μέλη συμμοριών τόσο αγοριών όσο και κοριτσιών.(Dmitrieva et al., 2014). Σε μια μελέτη των γυναικών κρατουμένων, η χαμηλή αυτοεκτίμηση συσχετίστηκε με υψηλότερα επίπεδα επιθετικότητας. (Matsuura et al., 2009). Μια άλλη μελέτη που διερευνούσε την αυτοεκτίμηση των φυλακισμένων και των δύο φύλων σε δύο φυλακές μέσης ασφαλείας υποστήριξε τη σχέση μεταξύ εγκλήματος και χαμηλής αυτοεκτίμησης (Oser, 2006). Έχει προταθεί ότι η επιθετικότητα μπορεί να προσφέρει σε άτομα με χαμηλή αυτοεκτίμηση μια αυξημένη αίσθηση δύναμης και ανεξαρτησίας ή να χρησιμεύσει ως μια συμπεριφορά επιδιωκόμενης προσοχής που ενισχύει την αυτοεκτίμηση. Ενδεχομένως, τα άτομα με χαμηλή αυτοεκτίμηση προκειμένου να προστατευθούν από αισθήματα ανεπάρκειας, κατωτερότητας και ντροπής, αποδίδουν την ευθύνη για τα προβλήματά τους και την αποτυχία τους σε άλλους γεγονός που οδηγεί που οδηγεί σε επιθετικότητα έναντι των άλλων (Ostrowsky, 2010). Σύμφωνα με τον Rogers, η αποτυχία ανάπτυξης θετικής αυτοεκτίμησης οδηγεί σε ψυχολογικά προβλήματα και προκαλεί επιθετική συμπεριφορά (Rogers, 1995). Η Horney υποστήριξε ότι ένα σύμπλεγμα κατωτερότητας και μια αίσθηση ταπείνωσης (συμπεριλαμβανομένης της χαμηλής αυτοεκτίμησης) μπορεί να αυξήσουν την επιθετικότητα και να οδηγήσουν τους ανθρώπους στην αντικοινωνική συμπεριφορά (Horney, 1991). Ωστόσο, άλλες μελέτες έχουν αναφέρει μια σχέση μεταξύ υψηλής αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας (Bushman et al., 2009; Barry et al., 2007), ενώ άλλες παρουσιάζουν ανάμεικτα αποτελέσματα(Bradshaw and Hazan, 2006) ή μάλιστα υποδεικνύουν την απουσία κάποιας σημαντικής σύνδεσης (Walker and Gudjonsson, 2006).

Παρόλο που η αυτοαντίληψη των γυναικών κρατουμένων δεν έχει διερευνηθεί ευρέως, υπάρχουν ενδείξεις ότι σχετίζεται με την εγκληματικότητα των γυναικών (Wright et al., 2007). Σύμφωνα με τον McClellan et al. (1997) η θυματοποίηση των γυναικών σε νεαρή ηλικία οδηγεί στην κατάθλιψη και επηρεάζει ουσιαστικά την αυτο-αντίληψή τους και την πορεία της εγκληματικής δραστηριότητας κατά την ενηλικίωση (McClellan et al., 1997). Οι Bloom et al (2003) υποστηρίζουν ότι η εγκληματικότητα των γυναικών είναι προϊόν της αυτο-αντίληψης που κατασκευάζεται κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας (Bloom et al., 2003).

Η επίδραση του υψηλού ναρκισσισμού στην αύξηση της επιθετικότητας μπορεί να ερμηνευθεί από το ότι οι επιθετικές συμπεριφορές συχνά είναι το αποτέλεσμα της αμφισβήτησης της θετικής εικόνας του εαυτού. (Barry et al., 2007). Οι Vaughn et al (2008) διαπίστωσαν ότι ο ναρκισσισμός σχετίζεται με αυξημένο αριθμό συλλήψεων και ένοπλων επιθέσεων, ενώ οι Johnson et al (2000) πρότειναν ότι η παρουσία ναρκισσιστικών χαρακτηριστικών από την εφηβεία αποτελεί προγνωστικό παράγοντα για την εκδήλωση της βίαιης εγκληματικής συμπεριφοράς στην αρχή της ενηλικίωσης (Vaughn et al., 2008; Johnson et al., 2000). Τα παραπάνω αποτελέσματα υποστηρίζονται επιπλέον από τους Barry et al (2007) ο οποίοι διαπίστωσαν ότι οι έφηβοι με ποινικό μητρώο τείνουν να είναι περισσότερο ναρκισσιστές σε σύγκριση με τον γενικό πληθυσμό. (Barry et al., 2007). Σε συμφωνία με τα παραπάνω, οι Bushman and Baumeister (1998) ανέφεραν ότι οι νεαροί κατάδικοι που καταδικάστηκαν για βίαια εγκλήματα έχουν υψηλότερα επίπεδα ναρκισσισμού σε σύγκριση με τους υπόλοιπους (Bushman and Baumeister, 1998). Οι Hepper et al. (2014) διαπίστωσαν ότι ο ναρκισσισμός ως χαρακτηριστικό προσωπικότητας οδηγεί σε μεγαλύτερη πιθανότητα συμμετοχής σε εγκληματική συμπεριφορά (Hepper et al., 2014).

Αυτά τα αποτελέσματα θα μπορούσαν να ερμηνευτούν από τη ψυχοδυναμική θεωρία του μοντέλου της μάσκας (Kernberg, 1975; Kohut, 1966) σύμφωνα με την οποία ο ναρκισσισμός φαίνεται να δρα ως μάσκα για τη χαμηλή αυτοεκτίμησή τους, η οποία σχετίζεται με υψηλότερα ποσοστά επιθετικότητας. Οι Myers and Zeigler-Hill (2012) υποστήριξαν σε ερευνά τους το μοντέλο της μάσκας του ναρκισσισμού εξηγώντας πως ο υψηλός ναρκισσισμός λειτουργεί ως μάσκα προκειμένου να μη φανεί η χαμηλή

αυτοεκτίμηση των υποκειμένων. (Zeigler-Hill et al., 2010). Επιπλέον, οι Barnett and Powell (2016) διαπίστωσαν στην έρευνά τους ότι η αυτοεκτίμηση διαμεσολαβεί στον ναρκισσισμό και την επιθετικότητα μεταξύ των γυναικών (Barnett and Powell, 2016). Εκτός αυτού, ο ναρκισσισμός διακρίνεται σε ρητό και ευάλωτο, όπου στη δεύτερη περίπτωση ενδέχεται να συνυπάρχει με χαμηλή αυτοεκτίμηση και υπερβολική ευαισθησία, με αποτέλεσμα την υιοθέτηση επιθετικής συμπεριφοράς ως αποτέλεσμα των εσωτερικών συγκρούσεων που βιώνει το άτομο (Materson, 1993; Kraus και Reynolds, 2001; Besser και Priel, 2010) Από την άλλη η Donnellan et al. (2005) διαπίστωσε ότι η σχέση μεταξύ χαμηλής αυτοεκτίμησης και επιθετικότητας είναι ανεξάρτητη από τον ναρκισσισμό. (Donnellan et al., 2005).

ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΕΣ ΜΕ ΒΙΑΙΑ ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ-ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΕΣ ΜΕ ΜΗ ΒΙΑΙΑ (δωδέκατη υπόθεση)

Μετά την προσαρμογή της σύγκρισης των γυναικών κρατουμένων που καταδικάστηκαν για βίαια ή μη βίαια εγκλήματα όσον αφορά την επιθετικότητα για κοινωνικοδημογραφικές και ψυχομετρικές παραμέτρους, διαπιστώθηκε ότι η χαμηλότερη εργασιακή ικανότητα, τα υψηλότερα ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας και το ιστορικό της παιδικής κακοποίησης συνδέονταν ανεξάρτητα με υψηλότερη επιθετικότητα . Επιπλέον, η επιθετικότητα παρέμεινε μη στατιστικά σημαντικά διαφορετική μεταξύ των κρατουμένων που καταδικάστηκαν για βίαια εγκλήματα ή για μη βίαια εγκλήματα. Όσον αφορά το γεγονός ότι το είδος του εγκλήματος (βίαιο ή μη βίαιο) δεν είχε καμία επίδραση στην επιθετικότητα λόγω της ανεπάρκειας των σχετικών μελετών, το εύρημα αυτό δεν είναι συγκρίσιμο με προηγούμενες έρευνες. Μόνο μία μελέτη συνέκρινε την επιθετική συμπεριφορά των φυλακισμένων και των αποφυλακισθέντων στη Νιγηρία, χρησιμοποιώντας ένα άλλο ερωτηματολόγιο, και έδειξε σημαντικές διαφορές στη φυσική επιθετικότητα μεταξύ των δύο ομάδων με την ομάδα των φυλακισμένων να σημειώνουν μεγαλύτερη επιθετικότητα από τους αποφυλακισθέντες (Ronke and Happiness, 2015)

Μία πιθανή εξήγηση για την απουσία διαφοράς όσον αφορά την επιθετικότητα μεταξύ βίαιων και μη βίαιων παραβατών είναι ότι οι περισσότερες γυναίκες που καταδικάστηκαν για βίαια εγκλήματα διέπραξαν ανθρωποκτονία στο πλαίσιο της

ενδοοικογενειακής βίας. Οι έρευνες υποδηλώνουν ότι η εγκληματικότητα των γυναικών είναι αντιδραστική και ότι οι επιθετικές συμπεριφορές υποστηρίζονται για σκοπούς επιβίωσης και ως μηχανισμός αντιμετώπισης και όχι ως βιολογική προδιάθεση. (Cunningham, 2000). Επιπλέον, οι γυναίκες έχουν περισσότερες πιθανότητες από τους άνδρες να βιώσουν πράξεις επιθετικότητας ως απώλεια αυτοέλεγχου παρά ως έλεγχος έναντι άλλων. Προτείνεται ότι οι γυναίκες έχουν καλύτερο ανασταλτικό έλεγχο και ως εκ τούτου η επιθετική συμπεριφορά εμφανίζεται λιγότερο συχνά και βιώνεται πιο συναισθηματικά. Οι γυναίκες μπορούν να ανεχθούν υψηλότερα επίπεδα θυμού πριν παραβιαστεί ο ανασταλτικός έλεγχος (Driscoll H et al 2006). Τα συμπεράσματά μας δίνουν βάρος στην αντίληψη ότι η βία στις γυναίκες μπορεί να παρουσιαστεί μέσω διαφορετικών οδών από τους άνδρες. Μια άλλη πιθανή εξήγηση για την απουσία διαφοράς στην επιθετικότητα των γυναικών κρατούμενων μπορεί να σχετίζεται με ζητήματα που αφορούν το εννοιολογικό πλαίσιο της επιθετικότητας και τη μέτρησή της. Είναι αποδεκτό ότι υπάρχουν και άλλοι τύποι επιθετικότητας πιο έμμεσοι μεταξύ των γυναικών, που προσελκύουν πρόσφατα την προσοχή της έρευνας (Xie H,2002). Η παρούσα μελέτη διαπίστωσε ότι οι κρατούμενες, θύματα κακοποίησης κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας, τείνουν να έχουν υψηλότερα επίπεδα επιθετικότητας ανεξάρτητα από τον τύπο της παράβασης, τα ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά και την επαγγελματική ικανότητα. Είναι κοινά παραδεκτό μεταξύ σχετικών επιστημονικών μελετών ότι η εγκληματικότητα των γυναικών συνδέεται στενά με τη θυματοποίηση τους (Cunningham 2002). Η βιβλιογραφία υποδεικνύει ότι οι επιθετικές γυναίκες υπήρξαν μάρτυρες ή θύματα ενδοοικογενειακής βίας και κακοποίησης κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας ή της ενηλικίωσης (Babcock J.,2003). Ομοίως, η θυματοποίηση των γυναικών αυξάνει σημαντικά την πιθανότητα συμμετοχής τους σε εγκληματική δραστηριότητα (Islam-Zwart KA, 2004). Στην πραγματικότητα σχεδόν οι μισές γυναίκες φυλακισμένες έχουν πέσει θύματα κακομεταχείρισης, ενώ το 75% έχει υποστεί σωματική κακοποίηση και 65% σεξουαλική κακοποίηση (Babcock J,2003, Islam-Zwart KA, 2004, Cannon EA, (2010) Επιπλέον, ο έντονος αντίκτυπος του ναρκισσισμού στην επιθετικότητα μπορεί επίσης να εννοηθεί στο πλαίσιο της θυματοποίησης, καθώς υπάρχει μία αναφερθείσα θετική σχέση μεταξύ των εμπειριών τραυματισμού και της ανάπτυξης εύθραυστης εικόνας του εαυτού(English et al., 2004). Σύμφωνα με τους Chesney-Lind (2000)η θυματοποίηση ειδικά κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας κυρίως από τα μέλη της οικογένειας ή τα άτομα

εμπιστοσύνης αυξάνουν τον κίνδυνο συμμετοχής σε εγκληματική δραστηριότητα κατά την ενηλικίωση, την πιθανότητα να υποφέρουν από κατάθλιψη και χαμηλή αυτοεκτίμηση, οι οποίες οδηγούν σε έναν φαύλο κύκλο που προκαλεί περαιτέρω θυματοποίηση και εγκληματικότητα (Chesney-Lind, 2000). Ο Covington (1998) υποστηρίζει ότι οι θεωρίες της εγκληματικότητας των γυναικών πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις σημαντικές επιπτώσεις του παρελθόντος τραύματος, θυματοποίησης, θέματα ψυχικής υγείας και σημαντικές σχέσεις (Covington, 1998). Η μελέτη μας ενισχύει αυτή την προσέγγιση.

6.2 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η γυναικεία εγκληματικότητα, ως μορφή εκδήλωσης της επιθετικότητας, αποτελεί ένα φαινόμενο που έχει παραμεληθεί σε σημαντικό βαθμό στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία, καθώς ιστορικά το έγκλημα θεωρούνταν ένα «ανδρικό προνόμιο». Πράγματι, τα ποσοστά εγκλημάτων που διαπράττονται από γυναίκες ήταν και παραμένουν ιστορικά χαμηλότερα συγκριτικά με την ανδρική εγκληματικότητα, αν και κατά τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μια σταθερά ανοδική τάση. Οι πρώιμες βιολογικές προσεγγίσεις που επιχείρησαν να ερμηνεύσουν τη γυναικεία εγκληματικότητα και επιθετικότητα βασίστηκαν σε κοινωνικά στερεότυπα προηγούμενων εποχών και, εν πολλοίς απορρίφθηκαν. Έτσι, κατά τα τελευταία χρόνια οι σύγχρονες θεωρίες την προσεγγίζουν ως ένα πολυσύνθετο φαινόμενο που έχει μια πολύπλοκη αιτιολογική βάση με σαφές ψυχολογικό και κοινωνικό υπόβαθρο. Υπό αυτό το πρίσμα, διάφορες μεταβλητές της ανθρώπινης ψυχολογίας έχουν διερευνηθεί ως προς την επιρροή τους στην υιοθέτηση και εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών από τις γυναίκες, συμπεριλαμβανομένης της διάπραξης εγκληματικών πράξεων βίαιης ή μη βίαιης φύσης. Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση των συσχετίσεων που αναδεικνύονται μεταξύ της γυναικείας επιθετικότητας και εγκληματικότητας και των διαστάσεων της αυτοεκτίμησης, της αυτοαντίληψης και του ναρκισσισμού, λαμβάνοντας υπόψη το κοινωνικοδημογραφικό υπόβαθρο των γυναικών κρατούμενων στην Ελλάδα.

Το σημαντικότερο εύρημα της έρευνας αφορά στο τετράπτυχο επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού, το οποίο αν και έχει μελετηθεί σε σημαντικό βαθμό στην ερευνητική βιβλιογραφία, καμία έρευνα μέχρι και σήμερα δεν έχει επιχειρήσει να το εξετάσει σε γυναίκες κρατούμενες. Στην παρούσα έρευνα, λοιπόν, διαπιστώθηκε ότι η γυναικεία επιθετικότητα είναι το αποτέλεσμα της συνύπαρξης χαμηλής αυτοεκτίμησης και αυτοαντίληψης και υψηλού ναρκισσισμού, διαπίστωση που έρχεται σε αντίθεση με την υπόθεση του απειλούμενου εγωτισμού. Κατά συνέπεια, καθίσταται σαφές ότι η γυναικεία επιθετικότητα, είναι ένα σύνθετο φαινόμενο που ενέχει την ίδια στιγμή υψηλό βαθμό ναρκισσισμού και χαμηλό βαθμό αυτοεκτίμησης. Με άλλα λόγια, οι γυναίκες που υιοθετούν και εκδηλώνουν επιθετικές συμπεριφορές, φτάνοντας συχνά στη διάπραξη αδικημάτων που διώκονται

από το νόμο, είναι συνήθως άτομα χαμηλής αυτοεκτίμησης, με αποτέλεσμα να αποδίδουν την αποτυχία τους σε εξωτερικές αιτίες, να διακατέχονται από άγχος και αίσθημα απογοήτευσης, δημιουργώντας μια αρνητική και στρεβλή θεώρηση της εσωτερικής και εξωτερικής πραγματικότητας, και αναπτύσσοντας προβληματικές διαπροσωπικές σχέσεις .

Τα ναρκισσιστικά άτομα συχνά εκδηλώνουν υπερβολικά θετική αντίληψη για τον εαυτό τους και θεωρούν ότι είναι μοναδικά και υπερβολικά ικανά, προσπαθώντας συνεχώς να στρέφουν πάνω τους την προσοχή ώστε να ικανοποιήσουν μια εσωτερική ανάγκη εξουσιαστικότητας. Παράλληλα, ενδέχεται να εκδηλώνουν εξωστρεφή συμπεριφορά, είναι παρορμητικά και δεδομένων των ασταθών εκτιμήσεων του εαυτού που πραγματοποιούν και της πομπώδους αίσθησης της ύπαρξής τους, πιθανώς εκδηλώνουν ευκολότερα επιθετικές συμπεριφορές στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν την αίσθηση προσωπικής ανωτερότητας, τη μεγαλοπρεπή ιδέα για τον εαυτό τους και τις φαντασιώσεις προσωπικού μεγαλείου. Πράγματι, η σύγχρονη βιβλιογραφία παρέχει επαρκείς ενδείξεις σχετικά με τη σύνδεση του ναρκισσισμού, ως χαρακτηριστικού της προσωπικότητας, με τη βία και την επιθετικότητα, δεδομένου ότι οι ναρκισσιστές συχνά έρχονται σε σύγκρουση με τους τρίτους που αμφισβητούν την «πληθωριστική» άποψη που έχουν για τον εαυτό τους.

Ωστόσο, στην παρούσα έρευνα διαπιστώθηκε ότι η γυναικεία επιθετικότητα πηγάζει από τη συνύπαρξη χαμηλών επιπέδων αυτοεκτίμησης και υψηλών επιπέδων ναρκισσισμού, η οποία λειτουργεί διαμεσολαβητικά. Συγκεκριμένα, μπορεί να ερμηνευτεί ότι ο ναρκισσισμός λειτουργεί ως «μάσκα», δηλαδή ως ένας τρόπος συγκάλυψης της χαμηλής αυτοεκτίμησης των γυναικών αυτών, οι οποίες στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν θετικές αυτοαντιλήψεις αναπτύσσουν περισσότερα τα ναρκισσιστικά στοιχεία της προσωπικότητάς τους, ώστε να καλύψουν το χάσμα μεταξύ «εξωτερικού» και «εσωτερικού» εαυτού. Αν συμβαίνει αυτό, τότε ο ναρκισσισμός που εκδηλώνεται στις γυναίκες κρατούμενες, καθώς και σε αυτές που υιοθετούν επιθετικά συμπεριφορά πρότυπα, αναπτύσσεται με λανθάνουσα μορφή. Αυτός ο ευάλωτος ναρκισσιστικός τύπος που οργανώνεται γύρω από ένα συγκαλυμμένο πυρήνα μεγαλειωδών προσδοκιών που απορρίπτονται παρατηρείται, πράγματι, σε άτομα που εκδηλώνουν αισθήματα ντροπής, εφαρμόζουν περιορισμένες

στρατηγικές αυτορρύθμισης της συμπεριφοράς τους, εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τους άλλους για να διαχειριστούν τα συναισθήματά τους και, άρα, έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση.

Δεδομένου ότι τα άτομα με ευάλωτη ναρκισσιστική προσωπικότητα συχνά βιώνουν έντονες εσωτερικές συγκρούσεις που αποδίδονται στην προσπάθειά τους να ευθυγραμμίσουν τις προσδοκίες με τις απογοητεύσεις τους, οι γυναίκες με υψηλά επίπεδα ναρκισσισμού που διαπράττουν αδικήματα, οδηγούνται εκεί από το θυμό τους, εκδηλώνοντας εχθρικά ξεσπάσματα που συνδυάζονται από αρνητικά συναισθήματα και βιώματα. Οι διακυμάνσεις μεταξύ αυτών των αρνητικών συναισθημάτων και της οργής έχουν ως αποτέλεσμα μια ασταθή συναισθηματική και ψυχολογική κατάσταση, η οποία συνδέεται με χαμηλή αυτοεκτίμηση και συχνά υπερευαισθησία. Η σύγχρονη έρευνα περί διχοτόμησης του ναρκισσισμού στον ευάλωτο και μεγαλειώδη τύπο καταδεικνύει ότι ο δεύτερος, δεδομένου ότι χαρακτηρίζεται από μια περισσότερο αμυντική στάση, είναι λιγότερο επιβλαβής και δεν συνδέεται απαραίτητα με την επιθετικότητα αλλά, κυρίως, με μια αίσθηση μεγαλοπρέπειας που εκφράζονται ως επιδεικτικές τάσεις του εαυτού. Ως εκ τούτου, μπορεί να υποστηριχθεί ότι τα άτομα με ευάλωτο ναρκισσισμό γίνονται περισσότερο επιθετικά λόγω της χαμηλής αυτοεκτίμησής τους, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι διακατέχονται από μη ρεαλιστικές προσδοκίες και, παράλληλα, εξαρτώνται υπερβολικά από τους άλλους για να αξιολογήσουν τον εαυτό τους.

Συμπερασματικά, η επιθετικότητα που παρατηρήθηκε στο δείγμα των γυναικών κρατούμενων που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα μπορεί να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα του ευάλωτου ναρκισσισμού, ο οποίος εκδηλώνεται στην προσπάθειά τους να αντισταθμίσουν την χαμηλή τους αυτοεκτίμηση και να προσελκύσουν την προσοχή και το ενδιαφέρον μέσω του θυμού, της οργής και της επιθετικότητας. Έτσι, καθίσταται σαφές ότι στη γυναικεία επιθετικότητα και εγκληματικότητα πιθανόν να συνυπάρχουν αισθήματα κατωτερότητας και μια μάσκα μεγαλείου, δηλαδή χαμηλή αυτοεκτίμηση και υψηλός ναρκισσισμός. Το έγκλημα, λοιπόν, ενδέχεται να είναι μια πράξη που καθοδηγείται από την επιθετικότητα και παράλληλα μια «κραυγή» προσέλκυσης της προσοχής από τους άλλους ή τους «σημαντικούς τρίτους». Η χαμηλή αυτοεκτίμηση, η οποία δομείται σε όλη τη ζωή του ανθρώπου και ιδιαίτερα

των γυναικών που ζουν σε συνθήκες κοινωνικής, οικογενειακής και εργασιακής απομόνωσης, αντισταθμίζεται εν μέρει από τα ναρκισσιστικά στοιχεία της προσωπικότητας.

Ως εκ τούτου και δεδομένου ότι ο κυρίαρχος στόχος της κράτησης είναι ο σωφρονισμός του ατόμου που έχει διαπράξει κάποιο αδίκημα, με απώτερο σκοπό την επιτυχή του επανένταξη στην κοινωνία μετά την αποφυλάκιση, η βελτίωση των επιπέδων αυτοεκτίμησης θα πρέπει να τοποθετείται στις βασικές προτεραιότητες της ψυχολογικής στήριξης που παρέχεται κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού στις γυναίκες κρατούμενες. Στην περίπτωση του Καταστήματος Κράτησης Γυναικείων Φυλακών Κορυδαλλού, στο οποίο κρατούνται οι γυναίκες που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα, ο στόχος αυτός μπορεί να επιτευχθεί με την ενεργοποίηση και εφαρμογή προγραμμάτων ψυχολογικής υποστήριξης των κρατούμενων, τα οποία θα εστιάζουν σε ζητήματα όπως η θετική διαχείριση των συναισθημάτων, η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης, η κατανόηση του εαυτού και η ψυχοθεραπεία, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη το γεγονός ότι πολλές γυναίκες εξ αυτών αντιμετωπίζουν ήδη προβλήματα ψυχικής υγείας, με κυριότερα τις διαταραχές της διάθεσης (κατάθλιψη, άγχος).

Παράλληλα, η ψυχολογική αυτή στήριξη θα πρέπει να συνεχίζεται και μετά την αποφυλάκιση, μέσω της ενημέρωσης και παροχής πληροφόρησης στις κρατούμενες για τα διαθέσιμα προγράμματα. Για παράδειγμα, η Μονάδα Ψυχιατροδικαστικής αποτελεί ένα πρόγραμμα στήριξης των κρατούμενων και αποφυλακισμένων, στο οποίο μέσω ομαδικών και ατομικών συνεδριών επιχειρείται η ψυχολογική υποστήριξη και η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων που βιώνουν οι αποφυλακισμένοι, στοχεύοντας στην εξάλειψη και καταπολέμηση του κοινωνικού στίγματος. Μέσω της διασφάλισης της συνέχειας της ψυχολογικής φροντίδας που παρέχεται σε αυτές τις γυναίκες αυξάνεται η πιθανότητα αποτελεσματικής τους επανένταξης στην κοινωνική και εργασιακή πραγματικότητα, και παράλληλα μειώνεται η πιθανότητα υποτροπής μετά την αποφυλάκιση. Συμπερασματικά, αποτελεί κοινό τόπο η διαπίστωση ότι απαιτούνται σήμερα περισσότερο συστηματικές παρεμβάσεις που στοχεύουν στη βελτίωση της ψυχικής υγείας και ψυχολογικής ευημερίας των γυναικών κατά τη διάρκεια και μετά την

αποφυλάκιση, ώστε να επιτυγχάνονται κατά το μέγιστο δυνατό οι στόχοι του σωφρονισμού τους.

Μάλιστα, οι εν λόγω παρεμβάσεις έχουν ακόμα μεγαλύτερη αξία για τις κρατούμενες που έχουν καταδικαστεί για μη βίαια αδικήματα, για τις οποίες στην παρούσα έρευνα διαπιστώθηκε ότι χαρακτηρίζονται από χαμηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης συγκριτικά με αυτές που κρατούνται για βίαια εγκλήματα. Δεδομένου ότι η γυναικεία εγκληματικότητα διαφέρει τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά από αυτή του ανδρικού πληθυσμού, και εντοπίζεται κυρίως σε λιγότερο σοβαρά εγκλήματα κατά της περιουσίας και της ιδιοκτησίας, καθίσταται σαφές ότι οι αυτές οι παρεμβάσεις κοινωνικής και ψυχολογικής στήριξης στις γυναικείες φυλακές αλλά και μετά την αποφυλάκιση στοχεύουν στην συντριπτική πλειοψηφία των γυναικών κρατούμενων. Εκτός αυτού, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι σε περιπτώσεις ιδιαίτερα βίαιων εγκλημάτων κατά της ζωής, όπως είναι η ανθρωποκτονία, η ψυχολογική παρέμβαση θα πρέπει να είναι σε μεγάλο βαθμό εξατομικευμένη και, πιθανώς, να αποδεικνύεται αμφισβητούμενης αξίας, καθώς έχει διαπιστωθεί ότι οι γυναίκες αυτές έχουν υψηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης και περιγράφονται ως υπεύθυνα υποκείμενα σε αντίθεση με την επικρατούσα αντίληψη ότι είναι οι ίδιες θύματα.

Εκτός της σχέσης μεταξύ αυτοεκτίμησης, επιθετικότητας και ναρκισσισμού, στην παρούσα έρευνα διαπιστώθηκε επίσης ότι η γυναικεία εγκληματικότητα αποτελεί ένα πολυσύνθετο φαινόμενο που δεν μπορεί να ερμηνευθεί αποκλειστικά από ψυχολογικές μεταβλητές αλλά και από το ευρύτερο κοινωνικοδημογραφικό υπόβαθρο των κρατούμενων. Από τις δημογραφικές μεταβλητές που εξετάστηκαν, διαπιστώθηκε ότι το ιστορικό κακοποίησης είτε από το σύντροφο είτε κατά την παιδική ηλικία, καθώς και η ηλικία, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που συμβάλλουν σε ορισμένες μορφές της γυναικείας επιθετικότητας, η οποία ενδέχεται να εκδηλωθεί και με εγκληματικές ενέργειες. Αποτελεί κοινό τόπο μεταξύ των ερευνητών το γεγονός ότι πολλές από τις γυναίκες που εμπλέκονται σε εγκληματικές ενέργειες έχουν υπάρξει οι ίδιες μάρτυρες ή θύματα ενδοοικογενειακής βίας και κακοποίησης. Τόσο η θεωρία της κοινωνικής μάθησης όσο και η προσέγγιση των μονοπατιών συνηγορούν στο ότι τα βιώματα κακοποίησης και η συστηματική

θυματοποίηση αποτελούν προβλεπτικούς παράγοντες της γυναικείας εγκληματικότητας.

Οι γυναίκες που μαθαίνουν από μικρά κορίτσια ότι η επιβίωση εξαρτάται από την επιβολή έχουν αυξημένες πιθανότητες να υιοθετήσουν επιθετικές ή εκφοβιστικές συμπεριφορές στην ενήλικη ζωής τους. Έτσι, τα αθροιστικά τραυματικά βιώματα δημιουργούν έναν φαύλο κύκλο βίας που εντείνουν περαιτέρω τη θυματοποίηση και την επιθετικότητα, οδηγώντας στην εγκληματικότητα. Δεδομένου, μάλιστα, και του χάσματος ανισότητας που υφίσταται μέχρι και σήμερα μεταξύ των δύο φύλων, η βία των γυναικών πολλές φορές αναπτύσσεται ως αντίδραση στην ανδρική κυριαρχία, στη σεξουαλική καταπίεση και την οικονομική εξάρτηση. Στο πλαίσιο αυτό, η αντιμετώπιση των φαινομένων κακοποίησης των γυναικών στο οικογενειακό τους περιβάλλον είναι ένα ζήτημα μείζονος σημασίας για τις σύγχρονες κοινωνίες και την πρόληψη της γυναικείας εγκληματικότητας, η οποία μπορεί να έχει δραματικές συνέπειες σε έναν ευρύτερο κύκλο εκτός της ίδιας της γυναίκας, δεδομένου του ρόλου που διαδραματίζει ως μητέρα. Ως εκ τούτου, απαιτείται μια ολιστική προσέγγιση στο πλαίσιο μιας αναθεωρημένης πολιτικής, η οποία θα συνδυάζει πολυτομεακές δράσεις που στοχεύουν στην πρωτογενή πρόληψη, τη συντονισμένη ανταπόκριση σε επίπεδο κοινότητας, την αποτελεσματική διαχείριση περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας και την ολοκληρωμένη υποστήριξη των γυναικών-θυμάτων σε ψυχολογικό, εργασιακό και ευρύτερα κοινωνικό επίπεδο.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω κρίνεται επιτακτική ανάγκη διεξαγωγής συντονισμένων προγραμμάτων πρωτογενούς πρόληψης από τη πρώτη κιόλας παιδική ηλικία, για παιδιά, γονείς και εκπαιδευτικούς με στόχο την ενίσχυση της αυτοπεποίθησης τη θεμελίωση της αυτοαντίληψης και τη διαχείρισης των ματαιώσεων. Δεξιότητες οι οποίες θωρακίζουν τα παιδιά και συμβάλλουν στη ψυχική ανθεκτικότητα καλλιεργούνται μέσω προγραμμάτων που προάγουν τη συναισθηματική αγωγή, αποτελεσματική επικοινωνία, κοινωνικές δεξιότητες, διαχείριση θυμού, αυτορρύθμιση και καλλιέργεια της ηθικής και συναισθηματικής νοημοσύνης. Ακρογωνιαίος λίθος για τη πρόληψη θυματοποίησης των γυναικών και τις αναγκαίες μετατοπίσεις των κοινωνικών στερεοτύπων είναι η ευαισθητοποίηση της σχολικής κοινότητας για την ισότητα των φύλων ενάντια στη βία. Στοχευμένες

παραβάσεις σε εφήβους οι οποίες θα θίγουν τα στερεότυπα, τη ταυτότητα και τη σεξουαλικότητα, τα χαρακτηριστικά των υγιών και μη υγιών σχέσεων και την επίδραση των κοινωνικών στερεοτύπων στις σχέσεις, είναι αυτές οι οποίες θα συμβάλουν και τελικώς στην αναγνώριση και αποτροπή όλων των μορφών έμφυλης βίας. Η θεραπευτική πρακτική έχει αναδείξει ότι πολύ συχνά γυναίκες οι οποίες βρίσκονται σε καθεστώς κράτησης υποφέρουν από πολλαπλά ψυχικά τραύματα καθώς ακολουθούνται από ιστορίες κακοποίησης σε παιδική και ενήλικη ζωή, έχουν ιστορικό χρήσης ουσιών και προβλημάτων ψυχικής υγείας και επιπλέον έρχονται αντιμέτωπες και με το στίγμα της φυλάκισης. Οι συνθήκες εγκλεισμού και οι ψυχοπαιστικές συνθήκες γενικότερα, «κλείνουν» τα νοήματα που κατασκευάζουν οι άνθρωποι για τη ζωή τους, με αποτέλεσμα παράγουν αρνητικές αξιολογήσεις για την αυτοαξία τους, να απομακρύνονται από τις δεξιότητες και ικανότητες τους και να εγκλωβίζονται σε μοτίβα δυσλειτουργικών συμπεριφορών και αρνητικών αυτοπροσδιορισμών. Θεραπευτικές τεχνικές οι οποίες προσκαλούν τους ανθρώπους να διερευνήσουν τα ψυχικά τους αποθέματα, τις ικανότητες και τις αξίες τους διευκολύνουν τη κατασκευή νέων νοημάτων. Η διαδικασία του μετασχηματισμού των εμπειριών από ιστορίες πόνου σε ιστορίες δύναμης και επιβίωσης, έχει ως αποτέλεσμα τη βελτίωση της αυτοαντίληψης η οποία είναι καθοριστική για να ανακτήσει το άτομο τη πίστη του ότι μπορεί να επανασυνδεθεί με το κοινωνικό περιβάλλον με τρόπους προκοινωνικούς.

Εν κατακλείδι, στην παρούσα διδακτορική διατριβή διαπιστώθηκε ότι η γυναικεία επιθετικότητα και εγκληματικότητα αποτελούν φαινόμενα στα οποία συνυπάρχουν χαμηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης και υψηλά επίπεδα ναρκισσισμού, με τον τελευταίο να λειτουργεί ως μηχανισμός συγκάλυψης των αρνητικών απόψεων που έχουν οι γυναίκες κρατούμενες για τον εαυτό τους. Η αυτοεκτίμηση, η αυτοαντίληψη, η επιθετικότητα και ο ναρκισσισμός συνιστούν σημαντικές ψυχολογικές οντότητες των κρατούμενων γυναικών και του γενικού γυναικείου πληθυσμού, υποδηλώνοντας ότι αυτές οι μεταβλητές χρήζουν προσοχής από την ερευνητική κοινότητα.. Η συμβολή της παρούσας έρευνας έγκειται, λοιπόν, στην ανάδειξη της σημαντικής σχέσης τόσο της αυτοεκτίμησης, της αυτοαντίληψης και του ναρκισσισμού στη γυναικεία επιθετικότητα και εγκληματικότητα.

6.3 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η παρούσα έρευνα είναι η πρώτη που εξετάζει τη σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης, επιθετικότητας, αυτοαντίληψης και ναρκισσισμού υπό το πρίσμα της γυναικείας εγκληματικότητας σε κρατούμενες στην Ελλάδα. Ωστόσο, τα ευρήματά της δεν θα πρέπει να γενικεύονται αλλά, αντίθετα, να εξετάζονται με τη δέουσα προσοχή, δεδομένων των ερευνητικών περιορισμών. Ο σημαντικότερος εξ αυτών σχετίζεται με το γεγονός ότι τα ψυχομετρικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν στη μελέτη για τη συλλογή των δεδομένων αποτελούν κλίμακες αυτοαναφοράς και συμπληρώθηκαν από τις ίδιες τις κρατούμενες, με αποτέλεσμα οι απαντήσεις να ενέχουν ένα βαθμό μεροληψίας. Επιπλέον, σημαντικός περιορισμός της έρευνας αποτελεί το ότι δεν επιχειρήθηκε διαχωρισμός μεταξύ μεγαλειώδους και εύαλωτου ναρκισσισμού, ώστε να εκτιμηθούν οι επιμέρους σχέσεις μεταξύ αυτών των δύο τύπων και της αυτοεκτίμησης υπό το πρίσμα της γυναικείας επιθετικότητας. Στους ερευνητικούς περιορισμούς συγκαταλέγεται και ο περιορισμένος αριθμός ερευνών που έχουν διενεργηθεί σε γυναίκες κρατούμενες αναφορικά με την αυτοαντίληψη και τη σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και ναρκισσισμού. Τέλος, ένας ακόμη περιορισμός της μελέτης σχετίζεται με τη διαμόρφωση του δείγματος των μη κρατούμενων γυναικών, το οποίο περιορίζεται στο λεκανοπέδιο Αττικής με αποτέλεσμα τον περιορισμό στην γενίκευση των αποτελεσμάτων.

Λαμβάνοντας υπόψη τους προαναφερθέντες περιορισμούς και το ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει η σχέση μεταξύ επιθετικότητας, αυτοεκτίμησης και ναρκισσισμού, η μελλοντική έρευνα θα πρέπει να την εξετάσει βάσει της διχοτόμησης μεταξύ εύαλωτου και μεγαλοπρεπούς ναρκισσισμού, ώστε να αναδειχθούν τυχόν διαφοροποιήσεις μεταξύ των δύο αυτών τύπων. Επιπλέον, ερευνητικό ενδιαφέρον παρουσιάζει και η διερεύνηση άλλων ψυχολογικών μεταβλητών που ενδεχομένως διαμεσολαβούν την εν λόγω σχέση, όπως είναι ο θυμός και η παρορμητικότητα. Τέλος, οι μελλοντικές έρευνες σε αυτό το πεδίο θα πρέπει να μελετήσουν τις διασυνδέσεις μεταξύ γυναικείας επιθετικότητας και εγκληματικότητας με την ψυχική υγεία των κρατούμενων, καθώς και τις διαφοροποιήσεις που υφίστανται μεταξύ γυναικών και ανδρών κρατούμενων, ώστε να αποσαφηνιστούν οι διαφυλικές διαφορές.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ackerman, R. A., Witt, E. A., Donnellan, M. B., Trzesniewski, K. H., Robins, R. W., & Kashy, D. A. (2011). What does the narcissistic personality inventory really measure? *Assessment*, 18, 67–87.
- Adams, S. H., Cartwright, L. K., Ostrove, J. M., & Stewart, A. J. (1998). Psychological predictors of good health in three longitudinal samples of educated midlife women. *Health Psychology*, 17, 412–420.
- Adler, A. (1956). *The individual psychology of Alfred Adler: A systematic presentation in selections from his writings*. New York: Harper.
- Adler, F. (1975). *Sisters in crime: The Rise of the New Female Criminal*. USA: McGraw Hill Company.
- Allen, H. (1987). *Justice unbalanced: Gender, psychiatry and judicial decisions*. Milton Keynes, UK: Open University Press.
- American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (4th ed., text revision). Washington DC: Author.
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51.
- André, C., & Lelord, F. (2011). *L'estime de soi: s'aimer pour mieux vivre avec les autres*. Paris: Odile Jacob.
- Ang, R. P., & Yusof, N. (2005). The relationship between aggression, narcissism, and self-esteem in Asian children and adolescents. *Current Psychology*, 24(2), 113–122.
- Archer, J. (2000). Sex differences in aggression between heterosexual partner: A meta-analyses review. *Psychological Bulletin*, 126, 651-680.

- Babcock, J. C., Miller, S. A., & Siard, C. (2003). Toward a typology of abusive women: Differences between partner-only and generally violent women in the use of violence. *Psychology of Women Quarterly*, 27, 153-161.
- Ballou, M., Matsumoto, A., & Wagner, M. (2002). Toward a feminist ecological theory of human nature: Theory building in response to real-world dynamics. In M. Ballou & L.S. Brown (Eds.), *Rethinking mental health and disorder: Feminist perspectives* (pp. 99-141). New York: Guilford Press.
- Bandura, A. (1978). Learning and behavioural theory of aggression. In L. Kutash, S.B. Kutash, & L.B. Schlesinger (Eds.), *Violence perspective on murder and aggression* (pp. 29-57). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Barnett, M. D., & Powell, H. A. (2016). Self-esteem mediates narcissism and aggression among women, but not men: A comparison of two theoretical models of narcissism among college students. *Personality and Individual Differences*, 89, 100-104.
- Baron, A. S., Schmader, T., Cvencek, D., & Meltzoff, A. N. (2014). The gendered self-concept: How implicit gender stereotypes and attitudes shape self-definition. In P. J. Leman, & H. R. Tenenbaum (Eds), *Gender and development* (pp. 109-132). Sussex: Psychology Press.
- Barry, C. T., Chaplin, W. F., & Grafeman, S. J. (2006). Aggression following performance feedback: The influences of narcissism, feedback valence, and comparative standard. *Journal of Personality and Individual Differences*, 41(1), 177–187.
- Barry, C. T., Frick, P. J., Adler, K. K., & Grafeman, S. J. (2007). The predictive utility of narcissism among children and adolescents: Evidence for a distinction between adaptive and maladaptive narcissism. *Journal of Child and Family Studies*, 16, 508-521.
- Barry, T. D., Thompson, A., Barry, C. T., Lochman, J. E., Adler, K., & Hill, K. (2007). The importance of narcissism in predicting proactive and reactive

- aggression in moderately to highly aggressive children. *Aggressive Behavior*, 33(3), 185–197.
- Baumeister, R. F. (1993). *Self-esteem: The puzzle of low self-regard*. New York: Plenum Press.
- Baumeister, R. F. (1998). The self. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *Handbook of social psychology* (pp. 680–740). New York: McGraw-Hill.
- Baumeister, R. F., Bushman, B. J., & Campbell, W. K. (2000). Aggression: Does violence result from low self-esteem or from threatened egotism? *Current Directions in Psychological Science*, 9(1), 26–29.
- Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4(1), 1–44.
- Baumeister, R. F., Heatherton, T. F., & Tice, D. M. (1993). When ego threats lead to self-regulation failure: negative consequences of high self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(1), 141-139.
- Baumeister, R. F., Smart, L., & Boden, J. M. (1996). Relation of threatened egotism to violence and aggression: the dark side of high self-esteem. *Psychological Review*, 103, 5-23.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monograph*, 4, 1-103.
- Beesley, F., & McGuire, J. (2009). Gender-role identity and hypermasculinity in violent offending. *Crime and Law*, 15(2), 251-268.
- Belknap, J., & Holsinger, K. (2006). The gendered nature of risk factors for delinquency. *Feminist Criminology*, 1, 48-71.
- Benda, B. B. (2001). Factors that discriminate between recidivists, parole violators, and nonrecidivists in a 3-year follow-up of boot camp graduates. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45, 711-729.

- Benda, B. B. (2005). Gender differences in life-course theory of recidivism: A survival analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 49, 325-342.
- Bennett, L. A. (1974). Self-esteem and parole adjustment. *Criminology*, 12, 346-360.
- Berkowitz, L. (1962). *Aggression: A Social Psychological Analysis*. New York: Academic Press.
- Berkowitz, L. (2008). On the consideration of automatic as well as controlled psychological processes in aggression. *Aggressive Behavior*, 34 (2), 117-129.
- Besser, A., & Priel, B. (2010). Grandiose narcissism versus vulnerable narcissism in threatening situations: Emotional reactions to achievement failure and interpersonal rejection. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 29, 874-902.
- Beyer, S. (1990). Gender differences in the accuracy of self-evaluations of performance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 960-970.
- Bhosle, S. (2009). *Female crime in India and theoretical perspectives of crime*. New Delhi: Gyan Publishing House.
- Bizumic, B., & Duckitt, J. (2008). "My group is not worthy of me": Narcissism and ethnocentrism. *Political Psychology*, 29, 437-453.
- Blackburn, R., & Coid, J. W. (1999). Empirical clusters of DSM-III personality disorders in violent offenders. *Journal of Personality Disorders*, 13, 18-34.
- Bleske-Rechek, A., Remiker, M. W., & Baker, J. P. (2008). Narcissistic men and women think they are so hot—but they are not. *Personality and Individual Differences*, 45, 420-424.
- Blickle, G., Schlegel, A., Fassbender, P., & Klein, U. (2006). Some personality correlates of business white-collar crime. *Applied Psychology: An International Review*, 55, 220-233.

- Block, J., & Robins, R. W. (1993). A longitudinal study of consistency and change in self-esteem from early adolescence to early adulthood. *Child Development*, 64, 909-923.
- Bloom, B., & Covington, S. (2000). *Gendered Justice: Programming for Women in Correctional Settings*. Paper presented at the November meeting of the American Society of Criminology, San Francisco.
- Bloom, B., Owen, B., & Covington, S. (2003). *Gender responsive strategies: Research, practice, and guiding principles for women offenders*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Corrections.
- Bosson, J. K., Swann, W.B., & Pennebaker, J. W. (2000). Stalking the perfect measure of implicit self-esteem: The blind man and the elephant revisited? *Journal of Personal and Social Psychology*, 79(4), 631-643.
- Bradlee, P. M., & Emmons, R. A. (1992). Locating narcissism within the interpersonal circumplex and the five-factor model. *Personality and Individual Differences*, 13, 821-830.
- Bradshaw, C., & Hazan, C. (2006). Examining views of self in relation to views of others: Implications for research on aggression and self-esteem. *Journal of Research in Personality*, 40(6), 1209-1218.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Branden, N. (1994). *The six pillars of self – esteem*. New York: Bantam.
- Brockner, J. (1984). Low self-esteem and behavioral plasticity: Some implications for personality and social psychology. In L. Wheeler (Eds), *Review of personality and social psychology* (pp. 237-271). Beverly Hills: Sage.
- Broidy, L., & Agnew, R. (1997). Gender and crime: A general strain theory perspective. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 34(3), 275-306.

- Bronfenbrenner, U. (2005). Ecological systems theory. In U. Bronfenbrenner (Ed.), *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development* (pp. 106-173). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Brookman, F. (2005). *Understanding homicide*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Brown, J. D. (1998). *The self*. New York: McGraw-Hill.
- Brown, J. D. (2010). High self-esteem buffers negative feedback: Once more with feeling. *Cognition & Emotion*, 24, 1389-1404.
- Browne, A., Miller, B., & Maguin, E. (1999). Prevalence and severity of lifetime physical and sexual victimization among incarcerated women. *International Journal of Law and Psychiatry*, 22, 301-322.
- Brownstein, H. H., Spunt, B. J., Crimmins, S. M., Goldstein, P. J., & Langley, S. (1994). Changing patterns of lethal violence by women: A research note. *Women and Criminal Justice*, 5(2), 99-118.
- Bushman, B. J., & Baumeister, R. F. (1998). Threatened egotism, narcissism, self-esteem, and direct and displaced aggression: Does self-love or self-hate lead to violence? *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 219-229.
- Bushman, B. J., Baumeister, R. F., Thomaes, S., Ryu, E., Begeer, S., & West, S. (2009). Looking again, and harder, for a link between low self-esteem and aggression. *Journal of Personality*, 77, 424-446.
- Buss, D. M., & Chiodo, L. M. (1991). Narcissistic acts in everyday life. *Journal of Personality*, 59, 1027-1040.
- Caetano, R., Schafer, J., Field, C., & Nelson, S. M. (2002). Agreement on reports of intimate partner violence among white, Black, and Hispanic couples in the United States. *Journal of Interpersonal Violence*, 17, 1308-1322.
- Campbell, A. (1993). *Men, women and aggression*. San Francisco, CA: Basic Books.

- Campbell, W. K., & Green, J. D. (2008). Narcissism and interpersonal self-regulation. In J. V. Wood, A. Tesser, & J. G. Holmes (Eds.), *The Self and Social relationships* (pp. 73-94). New York: Psychology Press.
- Campbell, W. K., Brunell, A. B., & Finkel, E. J. (2006). Narcissism, interpersonal self-regulation, and romantic relationships: An agency model approach. In D. K. Vohs, & E. J. Finkel (Eds.), *Self and Relationships* (pp. 57–83). New York, NY: The New York: Guilford Press.
- Campbell, W. K., Foster, J. D., & Brunell, A. B. (2004). Running from shame or reveling in pride? Narcissism and the regulation of self-conscious emotions. *Psychological Inquiry*, 15, 150–153.
- Campbell, W. K., Reeder, G. D., Sedikides, C., & Elliot, A. J. (2000). Narcissism and comparative self-enhancement strategies. *Journal of Research in Personality*, 34, 329-347.
- Campbell, W., Rudich, E. A., & Sedikides, C. (2002). Narcissism, self – esteem, and the positivity of self – views: Two portraits of self – love. *Personality and Social Psychology*, 28, 358-368.
- Chan, W. (2001). *Women, murder and justice*. Basingstoke, Hampshire, UK: Palgrave MacMillan.
- Chan, W. (2005). Gender murder and madness. In W. Chan, D. E. Chunn, & R. Menzies (Eds.), *Women, madness and the law* (pp. 169-190). London: Glasshouse Press.
- Cheng, H., & Furnham, A. (2002). Personality, self-esteem, and demographic predictions of happiness and depression. *Personality and Individual Differences*, 34, 921-942.
- Chesney-Lind, M. (1997). *The female offender. Girls, women, and crime*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Chesney-Lind, M. (2000). What to do about girls? Thinking about programs for young women. In M. McMahon (Eds.), *Assessment to assistance: Programs for women in community corrections* (pp. 139-170). Lanham, MD: American Correctional Association.
- Cohen, A. K. (1955). *Delinquent boys: The culture of the gang*. Glencoe: Free Press.
- Collins, R. L., Quigley, B., & Leonard, K. (2007). Women's physical aggression in bars: An event-based examination of precipitants and predictors of severity. *Aggressive Behavior*, 33(4), 304-313.
- Colvin, C. R., & Block, J. (1994). Do positive illusions foster mental health? An examination of the Taylor and Brown formulation. *Psychological Bulletin*, 116, 3-20.
- Coopersmith, S. (1967). *The antecedents of self-esteem*. San Francisco: W. H. Freeman.
- Copes, H., Brookman, F., & Brown, A. (2013). Accounting for violations of the convict code. *Deviant Behavior*, 34, 841-858.
- Corry, N., Merritt, R. D., Mrug, S., & Pamp, B. (2008). The factor structure of the narcissistic personality inventory. *Journal of Personality Assessment*, 90, 593-600.
- Costello, B. J., & Dunaway, R. G. (2003). Egotism and delinquent behavior. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(5), 572-590.
- Covington, S. (1998). The relational theory of women's psychological development: Implications for the criminal justice system. In R. T. Zaplin (Eds.), *Female offenders: Critical perspectives and effective interventions* (pp. 113-128). Gaithersburg, MD: Aspen.
- Covington, S., & Bloom, B. E. (2007). Gender-responsive treatment and services in correctional settings. In E. Leeder (Ed.), *Inside and out: Women, prison, and therapy* (pp. 9-34). Binghamton, NY: Haworth.

- Cunningham, A. (2000). Adolescent female aggression: Proposal for a research agenda. In annual meeting of the *Annual Convention of the Canadian Psychological Association*, Ottawa, Canada.
- Daly, K. (1988). Rethinking judicial paternalism: Gender, work-family relations, and sentencing. *Gender & Society*, 3(1), 9-36.
- Daly, K. (1992). Women's pathways to felony court: Feminist theories of lawbreaking and problems of representation. *Southern California Review of Law and Women's Studies*, 2, 11-52.
- Das Dasgupta, S. (2002). A framework for understanding women's use of nonlethal violence in intimate heterosexual relationships. *Violence Against Women*, 8, 1364-1389.
- Davis, C. G., Lehman, D. R., Wortman, C. B., Silver, R. C., & Thompson, S. C. (1995). The undoing of traumatic life events. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 109–124.
- De Fraine, B., Van Damme, J., & Onghena, R. (2007). A longitudinal analysis of gender differences in academic self-concept and language achievement: A multivariate multilevel latent growth approach. *Contemporary Educational Psychology*, 32, 132–150.
- Debowska, A., Boduszek, D., Dhingra, K., & DeLisi, M. (2016). The effect of male incarceration on rape myth acceptance: Application of propensity score matching technique. *Deviant Behavior*, 37, 634–643.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1995). Human autonomy: The basis for true self-esteem. In M. H. Kernis (Ed.), *Efficacy, agency, and self-esteem* (pp. 31-49). New York: Plenum Press.
- Denissen, J. J. A., Penke, L., & Schmitt, D. P. (2008). Self-esteem reactions to social interactions: Evidence for sociometer mechanisms across days, people, and nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 181–196.

- Diamantopoulou, S., Rydell, A., & Henricsson, L. (2008). Can both low and high self-esteem be related to aggression in children? *Social Development*, 17(3), 682-698.
- Dickinson, K. A., & Pincus, A. L. (2003). Interpersonal analysis of grandiose and vulnerable narcissism. *Journal of Personality Disorders*, 17, 188-207.
- Diener, E., & Diener, M. (1995). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. *Journal of Personality & Social Psychology*, 68, 653-663.
- Dmitrieva, J., Gibson, L., Steinberg, L., Piquero, A., & Fagan, J. (2014). Predictors and Consequences of Gang Membership: Comparing Gang Members, Gang Leaders, and Non-Gang-Affiliated Adjudicated Youth. *Journal of Research on Adolescence*, 24(2), 220-234.
- Dollard, J., Doob, L. W., Miller, N. E., Mower, O. H., & Sears, R. R. (1939). *Frustration and aggression*. New Haven: Yale University Press.
- Donnellan, M.B., Trzesniewski, K.H., Robins, R.W., Moffitt, T.E., & Caspi, A. (2005). Low self-esteem is related to aggression, antisocial behaviour, and delinquency. *Psychological Science*, 16(4), 328-335.
- Dutton, M. A., Kaltman, S., Goodman, L. A., Weinfurt, K., & Vankos, N. (2005). Patterns of intimate partner violence: Correlates and outcomes. *Violence and Victims*, 20(5), 483-497.
- Driscoll H, Zinkivskay A, Evans K, Campbell A. Gender differences in social representations of aggression: the phenomenological experience of differences in inhibitory control? *Br J Psychol.* (2006) 97(Pt 2):139–53. doi: 10.1348/000712605x63073
- Eagly, A. H., & Wood, W. (1999). The origins of sex differences in human behavior: Evolved dispositions versus social roles. *American Psychologist*, 54, 408–423.
- Ellis, H. (1898). Auto-eroticism: A psychological study. *Alienist and Neurologist*, 19, 260-299.

- Else-Quest, N. M., Hyde, J. S., & Linn, M. C. (2010). Cross-national patterns of gender differences in mathematics: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 136, 103-127.
- English D, Widom C, Brandford C. Another look at the effects of child abuse. *NIJ J*. (2004) 251:23–4.
- Epstein, S. (1979). The stability of behavior: On predicting most of the people much of the time. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 1097-1113.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society* (2nd ed.). New York: W. W. Norton.
- Fanti, K. A., & Henrich, C. C. (2015). Effects of self-esteem and narcissism on bullying and victimization during early adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 35(1), 5-29.
- Farwell, L., & Wohlwend-Lloyd, R. (1998). Narcissistic processes: Optimistic expectations, favorable self-evaluations, and self-enhancing attributions. *Journal of Personality*, 66, 65–83.
- Feingold, A. (1994). Gender differences in personality: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 116, 429-456.
- Ferraro, K. J. (2006). *Neither angels nor demons: Women, crime and victimization*. Boston, MA: Northeastern University Press.
- Foster, J. D., & Brennan, J. C. (2011). *Narcissism, the agency model, and approach-avoidance motivation*. Hoboken, NJ, US: Wiley.
- Foster, J. D., & Campbell, W. K. (2007). Are there such things as “Narcissists” in social psychology? A taxometric analysis of the Narcissistic Personality Inventory. *Personality and Individual Differences*, 43, 1321-1332.
- Foster, J. D., Misra, T. A., & Reidy, D. E. (2009). Narcissists are approach-oriented toward their money and their friends. *Journal of Research in Personality*, 43, 764–769.

- Franken, R. (1994). *Human motivation*. New York: Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing Co.
- Franzoi, S. L. (1996). *Social psychology*. Madison: Brown & Benchmark Bushman.
- Freud, S. (1931/1959). Libidinal Types, In J. Strachey (Ed.) *Collected Papers*, Vol 5, Chapter XXIII. London: Hogarth Press Ltd.
- Fried, C. B., & Aronson, E. (1995). Hypocrisy, misattribution, and dissonance reduction. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 925–933.
- Gabbard, G. O. (1998). Transference and countertransference in the treatment of narcissistic patients. In E. Ronningstam (Ed.), *Disorders of narcissism: Diagnostic, clinical, and empirical implications* (pp. 23-49). Washington, DC: American Psychiatric Press.
- Gabriel, M. T., Critelli, J. W., & Ee, J. S. (1994). Narcissistic illusions in self-evaluations of intelligence and attractiveness. *Journal of Personality*, 62, 143–155.
- Garofalo, C., and P. Velotti. 2015. Alcohol misuse in psychiatric patients and nonclinical individuals: The role of emotion dysregulation and impulsivity. *Addiction Research & Theory* 23 (4):294-300. doi: 10.3109/16066359.2014.987758.
- Gawronski, B., & Bodenhausen, G. V. (2006). Associative and propositional processes in evaluation: An integrative review of implicit and explicit attitude change. *Psychological Bulletin*, 132(5), 692–731.
- Gecas, V. (1982). The Self-Concept. *Annual Review of Sociology*, 8, 1–33.
- Gecas, V., & Schwalbe, M. L. (1983). Beyond the Looking-glass Self: Social Structure and Efficacy-Based Self-Esteem. *Social Psychology Quarterly*, 46, 77–88.

- Geiger, B., & Fischer, M. (2005). Naming oneself criminal: Gender difference in offenders' identity negotiation. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 49(2), 194-209.
- Gendreau, P., Grant, B. A., & Leipziger, M. (1979). Self-esteem, incarceration and recidivism. *Criminal Justice and Behavior*, 6(1), 67-75.
- Gentile, B., Grabe, S., Dolan-Pascoe, B., Twenge, J. M., & Wells, B. E. (2009). Gender differences in domain-specific self-esteem: A meta-analysis. *Review of General Psychology*, 13, 34-45.
- Gillespie, W. (2005). Racial differences in violence and self-esteem among prison inmates. *American Journal of Criminal Justice*, 29(2), 161-185.
- Godwin, R. (1978). *Murder U.S.A.: The ways we kill each other*. New York, NY: Ballantine Books.
- Goldberg, B. R., Serper, M. R., Sheets, M. M. A., Beech, D., Dill, C., & Duffy, K. G. (2007). Predictors of aggression on the psychiatric inpatient service: Self-esteem, narcissism, and theory of mind deficits. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 196, 436- 445.
- Graham, K., Plant, M., & Plant, M. (2004). Alcohol, gender and partner aggression: a general population study of British adults. *Addiction Research and Theory*, 12, 385-401.
- Greenfeld, L. A., & Snell, T. L. (1999). *Bureau of Justice Statistics special report: Women offenders*. Washington, DC: United States Department of Justice.
- Greenwald, A. G., & Banaji, M. R. (1989). The self as a memory system: Powerful, but ordinary. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 41-54.
- Greenwald, A. G., & Banaji, M. R. (1991). Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review*, 102, 4-27.

- Grijalva, E., Newman, D. A., Tay, L., Donnellan, M. B., Harms, P. D., Robins, R. W., & Yan, T. (2015). Gender differences in narcissism: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 141, 261-310.
- Gullone, E., Jones, T., & Cummins, R. (2000). Coping styles and prison experience as predictors of psychological well-being in male prisoners. *Psychiatry, Psychology, and Law*, 7, 170-181.
- Hakkanen, H., Weizmann-Henelius, G., Putkonen, H., & Lauerma, H. (2008). The role of gender in claiming partial or complete homicide-related amnesia. *Personality and Individual Differences*, 45(7), 597-601.
- Hannum, T. E., Borgen, F. H., & Anderson, R. D. M. (1978). Self-concept changes associated with incarceration in female prisoners. *Correctional Psychologist*, 5, 271-279.
- Hardesty, C. L., O'Shea, K., & Fletcher, B. (1994). Profile of women incarcerated for murder in Oklahoma. *Journal of the Oklahoma Criminal Justice Research Consortium*, 1, 45-54.
- Harter, S. (1993). Causes and Consequences of Low Self-esteem in Children and Adolescents. In R. F. Baumeister (Eds), *Self-Esteem: The Puzzle of Low Self-regard* (pp. 1-23). New York: Plenum.
- Harter, S. (2006). The self. In W. Damon & N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of child psychology: Vol 3. Social, emotional, and personality development* (pp. 505–570). New York: Wiley.
- Hartup, W. W. (2005). The development of aggression: Where do we stand? In R. E. Tremblay, W. W. Hartup, & J. Archer (Eds.), *Developmental origins of aggression* (pp. 3 – 24). New York: Guilford.
- Hartup, W. W., & Dewit, J. (1974). *The development of aggression: problems and perspectives*. New York: Harper & Row.

- Hatfield, E. (1965). The effect of self-esteem on romantic liking. *Journal of Experimental Social Psychology*, 1, 184-197.
- Hendin, H. M., & Cheek, J. M. (1997). Assessing hypersensitive narcissism: A reexamination of Murray's narcissism scale. *Journal of Research in Personality*, 31, 588-599.
- Henning, K., Jones, A., & Holdford, R. (2003). Treatment needs of women arrested for domestic violence: A comparison with male offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 18, 839-856.
- Hepper, E. G., Hart, C. M., Meek, R., Cisek, S., & Sedikides, C. (2014). Narcissism and empathy in young offenders and non-offenders. *European Journal of Personality*, 28(2), 201-210.
- Higgins, E. T. (1989). Self-discrepancy theory: What patterns of self-beliefs cause people to suffer?. *Advances in Experimental Social Psychology*, 22, 93-136.
- Hill, J. P., & Lynch, M. E. (1983). The intensification of gender-related role expectations during early adolescence. In J. Brooks-Gunn & A. C. Petersen (Eds.), *Girls at puberty* (pp. 201–228). New York: Plenum.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Hoffman, L. E., Lavigne, B., & Dickie, I. (1998). *Women convicted of homicide serving a federal sentence: An exploratory study*. Ottawa, Canada: Correctional Service of Canada.
- Howe, M. L., Courage, M. L., & Edison, S. C. (2003). When autobiographical memory begins. *Developmental Review*, 23, 471-494.
- Hubbard, D. J. (2006). Should we be targeting self-esteem in treatment for offenders: Do gender and race matter in whether self-esteem matters? *Journal of Offender Rehabilitation*, 44, 39-57.

- Huesmann, L. R. (2010). Aggression. In Fiske, S. T., Gilbert, D. T., Lindzey, & G. (Eds.), *Handbook of social psychology* (pp. 833-863). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Huitt, W. (2004). *Self – concept and self – esteem, Educational Psychology Interactive*. Valdosta, GA: Valdosta State University
- Ireland, J. L. (2002). Social self-esteem and self-reported bullying behaviour among adult prisoners. *Aggressive Behavior*, 28, 184-197.
- Islam, M. J., Banarjee, S., & Khatun, N. (2015). Theories of Female Criminality: A criminological analysis. *International Journal of Criminology and Sociological Theory*, 7(1), 1-8.
- Islam-Zwart, K. A., & Vik, P. W. (2004). Female adjustment to incarceration as influenced by sexual assault history. *Criminal Justice and Behavior*, 31, 521-541.
- Jacobs, J. E., Lanza, S., Osgood, D. W., Eccles, J. S., & Wigfield, A. (2002). Changes in children's self-competence and values: Gender and domain differences across grades one through twelve. *Child Development*, 73, 509–527.
- James, W. (1890). *The principles of psychology*. New York: Henry Holt.
- John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The big five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 102–138). New York: Guilford Press.
- Johnson, J. G., Cohen, P., Smailes, E., Kasen, S., Oldham, J. M., Skodol, A. E., & Brook, J. S. (2000). Adolescent personality disorders associated with violence and criminal behavior during adolescence and early adulthood. *American Journal of Psychiatry*, 157, 1406-1412.
- Jones, E. (1913/1951). *Essays in applied psychoanalysis*, Vol II: Essays in folklore, anthropology, and religion. London: Hogarth Press Ltd.

- Jordan, C. H., & Zeigler-Hill, V. (2013). Fragile self-esteem: The perils and pitfalls of (some) high self-esteem. In V. Zeigler-Hill (Ed.), *Self-esteem* (pp. 80–98). New York: Psychology Press.
- Jordan, C. H., Spence, S. J., & Zanna, M. P. (2005). Types of high self-esteem and prejudice: How implicit self-esteem relates to ethnic discrimination among high explicit self-esteem individuals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 693-702.
- Josephs, R. A., Markus, H. R., & Tafarodi, R. W. (1992). Gender and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 391-402.
- Kashima, Y., Yamaguchi, S., Kim, U., Choi, S. C., Gelfand, M. J., & Yuki, M. (1995). Culture, gender, and self: a perspective from individualism-collectivism research. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 925-937.
- Kernberg, O. (1975). *Borderline conditions and pathological narcissism*. New York: Jason Aronson.
- Kernis, M. H. (2003). Toward a conceptualization of optimal self-esteem. *Psychological Inquiry*, 14, 1-26.
- Kernis, M. H., Grannemann, B. D., & Barclay, L. C. (1989). Stability and level of self-esteem as predictors of anger arousal and hostility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(6), 1013–1022.
- Kihlstrom, J. F., Beer, J. S., & Klein, S. B. (2003). Self and identity as memory. In M. R. Leary & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of self and identity* (pp. 68-90). New York, NY: Guilford.
- Kim, J. Y., & Emery, C. (2003). Marital power, conflict, norm consensus, and marital violence in a nationally representative sample of Korean couples. *Journal of Interpersonal Violence*, 18, 197-219.

- Kling, K. C., Hyde, J. S., Showers, C. J., & Buswell, B. N. (1999). Gender differences in self-esteem: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 125, 470–500.
- Kohut, H. (1978). *The Search for the Self. Selected Writings*. New York: International Universities Press.
- Koons, B. A., Burrow, J. D., Morash, M., & Bynum, T. (1997). Expert and offender perceptions of program elements linked to successful outcomes for incarcerated women. *Crime & Delinquency*, 43, 512-532.
- Kraus, G., & Reynolds, D. J. (2001). The “ABC’s” of the cluster B’s: Identifying, understanding, and treating cluster B personality disorders. *Clinical Psychology Review*, 21, 345-373.
- Krebs, D. L., & Miller, D. T. (1986). Altruism and aggression. In Lindzey, G., & Aronson, F. (Eds.). *Handbook of Social Psychology* (pp. 743-804). New York: Random House.
- Kruttschnitt, C., & Carbone-Lopez, K. (2006). Moving beyond the stereotypes: Women’s subjective accounts of their violent crime. *Criminology*, 44(2), 321-351.
- Kurz, D. (1993). Physical assaults by husbands: A major social problem. In R. J. Gelles & D. R. Loske (Eds.), *Current controversies in family violence* (pp. 88-103). Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Langan, N. P., & Pelissier, B. (2001). Gender differences among prisoners in drug treatment. *Journal of Substance Abuse*, 13, 291-301.
- Langer, E. J. (1975). The illusion of control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 311–328.
- Lasch, C. (1991). *The Culture of Narcissism: American Life in an Age of Diminishing Expectations*. New York: Norton.

- Lau, K. S. L., Marsee, M., Kunimatsu, M. M., & Fassnacht, G. M. (2011). Examining Associations between Narcissism, Behavior Problems, and Anxiety in Non-Referred Adolescents. *Child and Youth Care Forum*, 40(3), 163–176.
- Law, M. A., Sullivan, S. M., & Goggin, C. (2009). *Security classification measures for female offenders and predictors of female criminal conduct: A literature review*. Ottawa: Correctional Service Canada.
- Leary, M. R., & Baumeister, R. F. (2000). The nature and function of self-esteem: Sociometer theory. *Advances in Experimental Social Psychology*, 32, 1-62.
- Leary, M. R., & MacDonald, G. (2003). Individual differences in self-esteem: A review and theoretical integration. In M. R. Leary, & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of self and identity* (pp. 17-32). New York: Guilford Press.
- Leary, M. R., Tambor, E. S., Terdal, S. K., & Downs, D. L. (1995). Self-esteem as an interpersonal monitor: The sociometer hypothesis. *Journal of Personality Psychology*, 68, 518–530.
- Leenaars, P. E. M. (2005). Differences between violent male and violent female forensic psychiatric outpatients: Consequences for treatment. *Psychology, Crime & Law*, 11, 445-455.
- Leschied, A. W., Cummings, A. L., Van Brunshot, M., Cunningham, A., & Saunders, A. (2001). A review of the literature on aggression with adolescent girls: Implications for policy prevention and treatment. *Canadian Psychology*, 42, 200-215.
- Levin, J., & McDevitt, J. (1993). Hate crimes. *Encyclopedia of Peace, Violence, and Conflict*, 89-101.
- Lima, G. C. (2014). *When women kill* (Unpublished thesis). Tennessee, East Tennessee State University.

- Lindquist, C. H., & Lindquist, C.A. (1997). Gender differences in distress: Mental health consequences of environmental stress among jail inmates. *Behavioral Sciences and the Law*, 15, 503-523.
- Lindsay, J. J., & Anderson, C. A. (2000). From antecedent conditions to violent actions: A general affective aggression model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(5), 533-547.
- Linville, P. W., & Carlston, D. E. (1994). Social cognition perspective on self. In P. G. Devine, D. L. Hamilton, & T. M. Ostrom (Eds.), *Social cognition: Contributions to classic issues in social psychology* (pp. 143–193). New York: Springer-Verlag.
- Locke, K. D. (2009). Aggression, narcissism, self-esteem, and the attribution of desirable and humanizing traits to self-versus others. *Journal of Research in Personality*, 43(1), 99-102.
- Loeber, R., & Hay, D. (1997). Key issues in the development of aggression from childhood to early adulthood. *Annual Review of Psychology*, 48, 371-410.
- Lombroso, C. (1911). *Crime, its causes and remedies*. New York: Little Brown,.
- Lombroso, C., & Ferrero, W. (1958). *The Female Offender*. New York: Philosophical Library.
- Luchner, A. F., Houston, J. M., Walker, C., & Houston, M. A. (2011). Exploring the relationship between two forms of narcissism and competitiveness. *Personality and Individual Differences*, 51, 779–782.
- MacBrayer, E. K., Milich, R., & Hundley, M. (2003). Attributional bias in aggressive children and their mothers. *Journal of Abnormal Psychology*, 112, 698-708.
- Mahmood, S. T., Tripodi, S. J., Vaughn, M. G., Bender, K. A., & Schwartz, R. D. (2012). Effects of personality disorder and impulsivity on emotional adaptations in prison among women offenders. *Psychiatric Quarterly*, 83, 467-480.

- Malamuth, N. M. (1996). The confluence model of sexual aggression: Feminist and evolutionary perspectives. *Sex, power, conflict: Evolutionary and feminist perspectives*, 3, 269-295.
- Mann, C. R. (1996). *When women kill*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Markus, H. R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98, 224–253.
- Marsh, H. W. (1990). A multidimensional, hierarchical model of self-concept: Theoretical and empirical justification. *Educational Psychology Review*, 2, 77-172.
- Martinez, M. A., Zeichner, A., Reidy, D. E., & Miller, J. D. (2008). Narcissism and displaced aggression: Effects of positive, negative, and delayed feedback. *Personality and Individual Differences*, 44(1), 140–149.
- Maruna, S. (2001). *Making Good: How Ex-convicts Reform and Rebuild Their Lives*. Washington, D.C.: American Psychological Association.
- Masterson, J. F. (1993). *The emerging self: A developmental, self, and object relations approach to the treatment of the closet narcissistic disorder of the self*. New York: Brunner/Mazel.
- Mattia, J. I., & Zimmerman, M. (2001). Epidemiology. In W. J. Livesley (Eds), *Handbook of personality disorders: Theory, research and treatment* (pp. 107-123). New York: Guilford Press.
- McClellan, D. S., Farabee, D., & Crouch, B. M. (1997). Early victimization, drug use, and criminality: A comparison of male and female prisoners. *Criminal Justice and Behavior*, 24, 455-476.
- McConnell, A. R. (2001). Implicit theories: Consequences for social judgments of individuals. *Journal of Experimental Social Psychology*, 37, 215–227.

- McConnell, A. R. (2010). The multiple self-aspects framework: Self-concept representation and its implications. *Personality and Social Psychology Review*, 15, 3-27.
- Merton, R. K. (1957). *Social theory and social culture*. Glencoe, IL: Free Press
- Messner, S. F., & Savolainen, J. (2001). Gender and the victim-offender relationship in homicide: A comparison of Finland and the United States. *International Criminal Justice Review*, 11(1), 34-57.
- Miller, A. (1988). *The Avoided Key*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Miller, J. D., & Campbell, W. K. (2008). Comparing clinical and social-personality conceptualizations of narcissism. *Journal of Personality*, 76, 449-476.
- Miller, J. D., Campbell, W. K., Young, D. L., Lakey, C. E., Reidy, D. E., Zeichner, A., & Goodie, A. S. (2009). Examining the relations among narcissism, impulsivity, and self-defeating behaviors. *Journal of Personality*, 77, 761-794.
- Morf, C. C., & Rhodewalt, F. (2001). Unraveling the paradoxes of narcissism: A dynamic self-regulatory processing model. *Psychological Inquiry*, 12, 177-196.
- Morf, C. C., Weir, C., & Davidov, M. (2000). Narcissism and intrinsic motivation: The role of goal congruence. *Journal of Experimental Social Psychology*, 36, 424-438.
- Morrissey, B. (2003). *When women kill: Questions of agency and subjectivity*. New York, NY: Routledge.
- Mruk, C. J. (2006). Defining self-esteem: An often overlooked issue with crucial implications. In M. H. Kernis (Eds), *Self-esteem issues and answers: a sourcebook of current perspectives* (pp. 10-17). New York: Taylor & Francis.
- Mruk, C. J. (2008). The psychology of self-esteem: A potential common ground for humanistic positive psychology and positivistic positive psychology. *The Humanistic Psychologist*, 36, 143-158.

- Muldoon, O., & Reilly, J. (2003). Career choice in nursing students: Gendered constructs as psychological barriers. *Journal of Advanced Nursing*, 43, 93–100.
- Murphy, G. (1947). *Personality: A biosocial approach to origins and structure*. New York: Harper & Brothers Publishers.
- Nagy, G., Garrett, J., Trautwein, U., Cortina, K. S., Baumert, J., & Eccles, J. (2008). Gendered high school course selection as a precursor of gendered occupational careers: The mediating role of self-concept and intrinsic value. In H. M. G. Watt, & J. S. Eccles (Eds.), *Gendered occupational outcomes: Longitudinal assessments of individual, social, and cultural influences* (pp. 115–143). Washington, DC: American Psychological Association.
- Nagy, G., Trautwein, U., Koller, O., Baumert, J., & Garrett, J. (2006). Gender and course selection in upper secondary education: Effects of academic self-concept and intrinsic value. *Educational Research and Evaluation*, 12, 323–345.
- Nolen-Hoeksema, S., & Girgus, J. S. (1994). The emergence of gender differences in depression during adolescence. *Psychological Bulletin*, 115, 424-443.
- O'Brien, E. J., Bartoletti, M., & Leitzel, J. D. (2006). Self-esteem, psychopathology, and psychotherapy. *Self-esteem issues and answers: A sourcebook of current perspectives*, 3, 306-315.
- O'Moore, M., & Kirkham, C. (2001). Self-esteem and its relationship to bullying behaviour. *Aggressive Behavior*, 27(4), 269-283.
- Orth, U., Trzesniewski, K. H., & Robins, R. W. (2010). Self-esteem development from young adulthood to old age: A cohort-sequential longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98, 645–658.
- Oser, C. B. (2006). The criminal offending-self-esteem nexus: Which version of the self-esteem theory is supported? *The Prison Journal*, 86, 344-363.

- Ostrowsky, M. K. (2010). Are violent people more likely to have low self-esteem or high self-esteem? *Aggression and Violent Behavior*, 15(1), 69–75.
- Papadaki, M., Tzamalouka, G. S., Chatzifotiou, S., & Chliaoutakis, J. (2009). Seeking for risk factors of intimate partner violence (IPV) in a Greek national sample: The role of self-esteem. *Journal of Interpersonal Violence*, 24, 732–750.
- Papps, B. P., & O'Carroll, R. E. (1998). Extremes of self-esteem and narcissism and the experience and expression of anger and aggression. *Aggressive Behavior*, 24, 421–438.
- Parsons, T. (1995). *Family Structure and the Socialization of Child in Family, Socialization and Interaction Process*. New York: Free Press.
- Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36, 556–563.
- Paulhus, D. L., Harms, P. D., Bruce, M. N., & Lysy, D. C. (2003). The over-claiming technique: measuring self-enhancement independent of ability. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4), 890-904.
- Pervin, L. A., & John, O. P. (2001). *Handbook of personality: Theory and research*. New York: Guilford.
- Pincus, A. L., & Lukowitsky, M. R. (2010). Pathological narcissism and narcissistic personality disorder. *Annual Review of Clinical Psychology*, 6, 421-446.
- Pincus, A. L., Ansell, E. B., Pimentel, C. A., Cain, N. M., Wright, A. G. C., & Levy, K. N. (2009). Initial construction and validation of the pathological narcissism inventory. *Psychological Assessment*, 21, 365-379.
- Pinquart, M., & Sörensen, S. (2001). Gender differences in self-concept and psychological well-being in old age a meta-analysis. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological sciences and social sciences*, 56, 195-213.

- Pliner, P., Chaiken, S., & Flett, G. L. (1990). Gender differences in concern with body weight and physical appearance over the life span. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 16, 263-273.
- Pollak, O. (1950). *The criminality of women*. New York: AS Barnes.
- Pollock, J. C. & Davis, S. M. (2005). The continuing myth of the violent female offender. *Criminal Justice Review*, 30, 5-28.
- Pollock, J. M. (1999). *Criminal women*. Cincinnati, OH: Anderson.
- Pollock, J. M., Mullings, J. L., & Crouch, B. M. (2006). Violent Women: Findings from the Texas women inmates study. *Journal of Interpersonal Violence*, 21, 485-502.
- Purkey, W. (1988). *An overview of self-concept theory for counselors*. ERIC Clearinghouse on Counseling and Personnel Services. Minch: Ann Arbor.
- Putkonen, H., Komulainen, E. J., Virkkunen, M., Eronen, M., & Lönnqvist, J. (2003). Risk of repeat offending among violent female offenders with psychotic and personality disorders. *American Journal of Psychiatry*, 160, 947-951.
- Rafter, N. H., & Stanko, E. A. (1982). *Judge, lawyer, victim, Thief. Women, gender roles, and criminal justice*. Boston: Northeastern University Press.
- Ramirez, J. M., Rodríguez, A., & Manuel, J. (2003). Aggression's typologies. *International Review of Social Psychology*, 16(3), 125-141.
- Ramsland, K. (2007). When women kill together. *Forensic Examiner*, 16(1), 64-66.
- Raskin, R., & Terry, H. (1988). A principal component analysis of the Narcissistic Personality Inventory and further evidence of its construct validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 890-902.
- Reich, A. (1960). Pathological forms of self-esteem regulation. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 15, 215-232.

- Reidy, D. E., Zeichner, A., Foster, J. D., & Martinez, M. A. (2008). Effects of narcissistic entitlement and exploitativeness on human physical aggression. *Personality and Individual Differences*, 44(4), 865–875.
- Rhodes, N., & Wood, W. (1992). Self-esteem and intelligence affect influenceability: The mediating role of message reception. *Psychological Bulletin*, 111, 156–171.
- Rhodewalt, F., & Morf, C. C. (1998). On self-aggrandizement and anger: A temporal analysis of narcissism and affective reactions to success and failure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(3), 672–685.
- Rivera, L. M., & Veysey, B. M. (2014). Criminal justice system involvement and gender stereotypes: consequences and implications for women's implicit and explicit criminal identities. *Albany Law Review*, 78, 1109–1128.
- Robertson-Stainsby, D. (2011). *The tales we tell: Exploring the legal stories of Queensland women who kill*. (Unpublished doctoral dissertation). Queensland University of Technology, Brisbane, Australia.
- Robins, R. W., & Beer, J. S. (2001). Positive illusions about the self: Short-term benefits and long-term costs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 340–352.
- Robins, R. W., Norem, J. K., & Cheek, J. M. (1999). Naturalizing the self. In L. A. Pervin, & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 443–477). New York, NY: Guilford.
- Robins, R. W., Trzesniewski, K. H., Tracy, J. L., Gosling, S. D., & Potter, J. (2002). Global self-esteem across the life span. *Psychology and Aging*, 17, 423–434.
- Rodewalt, F., & Tragakis, M. W. (2003). Self-esteem and self-regulation: Toward optimal studies of self-esteem. *Psychological Inquiry*, 14, 66–70.
- Rogers, C. R. (1951). *Client-centered Therapy: Its current practice, implications, and theory, with chapters*. London: Houghton Mifflin.

- Rogers, C.R. (1961). *On becoming a person*. Boston: Houghton Mifflin.
- Ronningstam, E. F. (2009). Narcissistic Personality Disorder: Facing DSM-V. *Psychiatric Annals*, 39, 111-121.
- Rose, P. (2002). The happy and unhappy faces of narcissism. *Personality and Individual Differences*, 33, 379–392.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and adolescent self-image*. Princeton,NJ: Princeton University.
- Rosenberg, M. (1986). Self-concept from middle childhood through adolescence. *Psychological Perspectives On the Self*, 3, 107-136.
- Rosenberg, M. (1990). The Self-Concept: Social Product and Social Force. In M. Rosenberg, & R. H Turner (Eds), *Social Psychology: Sociological Perspectives* (pp. 593-624). New Brunswick, NJ: Transaction.
- Rosenberg, M., Schooler, C., Schoenbach, C., & Rosenberg, F. (1995). Global self-esteem and specific self-esteem: Different concepts, different outcomes. *American Sociological Review*, 60, 141-156.
- Rosenthal, S.A., R. Matthew Montoya, L.E. Ridings, S.M. Rieck, and J.M. Hooley. 2011. Further evidence of the Narcissistic Personality Inventory’s validity problems: A meta-analytic investigation—Response to Miller, Maples, and Campbell (this issue). *Journal of Research in Personality* 45 (5):408-416.
- Rosenzweig, S. (1941). Need-persistent and ego-defensive reactions to frustration as demonstrated by an experiment on repression. *Psychological Review*, 48(4), 347-462.
- Rudasill, K. M., Capper, M. R., Foust, R. C., Callahan, C. M., & Albaugh, S. B. (2009). Grade and gender differences in gifted students' self-concepts. *Journal for the Education of the Gifted*, 32, 340-367.

- Rudman, L. A., & Glick, P. (2001). Prescriptive gender stereotypes and backlash toward agentic women. *Journal of Social Issues, 57*, 743–762.
- Rudman, L. A., Moss-Racusin, C., Phelan, J. E., & Nauts, S. (2012). Status incongruity and backlash effects: Defending the gender hierarchy motivates prejudice against female leaders. *Journal of Experimental Social Psychology, 48*, 165–179.
- Sakellaropoulos, M., & Baldwin, M. W. (2007). The hidden sides of self-esteem: Two dimensions of implicit self-esteem and their relation to narcissistic reactions. *Journal of Experimental Social Psychology, 43*, 995–1001.
- Salisbury, E. J., Van Voorhis, P., & Spiropoulos, G. V. (2009). The predictive validity of a gender-responsive needs assessment an exploratory study. *Crime & Delinquency, 55*(4), 550-585.
- Salmivalli, C. (2001). Feeling good about oneself, being bad to others? Remarks on self-esteem, hostility, and aggressive behaviour. *Aggression and Violent Behaviour, 6*, 375–393.
- Samuels, J., Eaton, W. W., Bienvenu, O. J., Brown, C. H., Costa, P. T., & Nestadt, G. (2002). Prevalence and correlates of personality disorders in a community sample. *British Journal of Psychiatry, 180*, 536-542.
- Sandstrom, M. J., & Jordan, R. (2008). Defensive self-esteem and aggression in childhood. *Journal of Research in Personality, 42*(2), 506–514.
- Schroder-Abe, M., Rudolph, A., & Schutz, A. (2007). High implicit self-esteem is not necessarily advantageous: Discrepancies between explicit and implicit self-esteem and their relationship with anger expression and psychological health. *European Journal of Personality, 21*, 319–339.
- Schurman-Kauflin, D. (2000). *The new predator- women when kill: Profiles of female serial killers*. New York: Algora.

- Scott, L. J., & Davies, K. (2002). Beyond the statistics: An examination of killing by women in three Georgia counties. *Homicide Studies*, 6, 297-234.
- Shavelson, R. J., Hubner, J. J., & Stanton, G. C. (1976). Self-concept: Validation of construct interpretations. *Review of Educational Research*, 46(3), 407-441.
- Sheridan, M. J. (1996). Comparison of the life experiences and personal functioning of men and women in prison. *Families in Society*, 77, 423-434.
- Shook, N. J., Gerrity, D. A., Jurich, J., & Segrist, A. E. (2000). Courtship violence among college students: A comparison of verbally and physically abusive couples. *Journal of Family Violence*, 15, 1-22.
- Siegel, J. A., & Williams, L. M. (2003). The relationship between child sexual abuse and female delinquency and crime: A prospective study. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 40(1), 71-94.
- Simon, R. J. (1975). *Women and Crime*. Lexington, Massachusetts: Lexington Books.
- Small, K. (2000). Female Crime in the United States 1963-1998: An Update. *Gender Issues*, 3, 75-90.
- Smelser, N. J. (1989). Self-Esteem and Social Problems: An Introduction. In A. M. Mecca, N. J. Smeler, & J. Vasconcellos (Eds), *The Social Importance of Self-Esteem* (pp. 1-123). California: University of California Press.
- Spanea E, Anagnostopoulos F, Kalantzi-Azizi A, Skarlos D. Psychosocial factors and adjustment to breast cancer: a structural equation model. *Hell J Psychol.* (2005) 2:182. 39.
- Steele, C. M., Spencer, S. J., & Lynch, M. (1993). Self-image resilience and dissonance: The role of affirmational resources. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 885-896.
- Steffensmeier, D., & Allan, E. (1996). Gender and crime: Toward a gendered theory of female offending. *Annual Review of Sociology*, 22, 459-487.

- Stinson, F. S., Dawson, D. A., Goldstein, R. B., Chou, S. P., Huang, B., Smith, S. M., & Grant, B. F. (2008). Prevalence, correlates, disability, and comorbidity of DSM–IV narcissistic personality disorder: Results from the wave 2 national epidemiologic survey on alcohol and related conditions. *The Journal of Clinical Psychiatry*, *69*, 1033–1045.
- Stipek, D., Recchia, S., & McClintic, S. (1992). Self-evaluation in young children. Monographs of the Society for Research in Child Development. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, *57*, 1100-1130.
- Strein, W. (1993). Advances in research on academic self-concept: Implications for school psychology. *School Psychology Review*, *22*, 273–284.
- Sullivan, T. P., Meese, K. J., Swan, S. C., Mazure, C. M., & Snow, D. L. (2005). Precursors and correlates of women’s violence: Child abuse traumatization, victimization of women, avoidance coping, and psychological symptoms. *Psychology of Women Quarterly*, *29*, 290-301.
- Swan, S. C., & Snow, D. L. (2006). The development of a theory of women’s use of violence in intimate relationships. *Violence Against Women*, *12*, 1026-1045.
- Swann, W. B. (1997). The trouble with change: Self-verification and allegiance to the self. *Psychological Science*, *8*, 177–180.
- Swann, W. B., & Bosson, J. K. (2010). Self and identity. In S. T. Fiske, D. T. Gilbert, & G. Lindzey (Eds.), *Handbook of social psychology* (pp. 589-628). Hoboken, NJ: John Wiley & Son, Inc.
- Swann, W. B., Chang-Schneider, C., & McClarty, K. L. (2007). Do people’s self-views matter? Self-concept and self-esteem in everyday life. *American Psychologist*, *62*, 84–94.
- Symonds, P. M. (1951). *The ego and the self*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Tafarodi, R. W., & Milne, A. B. (2002). Decomposing global self-esteem. *Journal of Personality*, *70*, 443-484.

- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel, & W. Austin (Eds.), *Psychology of intergroup relations* (pp. 7-24). Chicago: Nelson-Hall.
- Taylor, L. D., Davis-Kean, P., & Malanchuk, O. (2007). Self-esteem, academic self-concept, and aggression at school. *Aggressive Behaviour*, 33, 130–136.
- Taylor, S. E., & Brown, J. D. (1988). Illusion and well-being: A social psychological perspective on mental health. *Psychological Bulletin*, 103, 193–210.
- Taylor, S. E., Lerner, J. S., Sherman, D. K., Sage, R. M., & McDowell, N. K. (2003). Portrait of the self-enhancer: Well-adjusted and well liked or maladjusted and friendless? *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 165–176.
- Teng, Z., Y. Liu, and C. Guo. 2015. A meta-analysis of the relationship between self-esteem and aggression among Chinese students. *Aggression and Violent Behavior* 21:45-54.
- Tenenbaum, H., & Leaper, C. (2003). Parent-child conversations about science: The socialization of gender inequities? *Developmental Psychology*, 39, 34–47.
- Tesser, A. (1988). Toward a Self-Evaluation Maintenance Model of Social Behavior. In L. Berkowitz (Eds), *Advances in Experimental Social Psychology* (pp. 181-227). New York: Academic Press.
- Thoits, P. A. (1994). Stressors and Problem-Solving: The Individual as Psychological Activist. *Journal of Health and Social Behavior*, 35, 143–159.
- Thomaes, S., Bushman, B. J., Stegge, H., & Olthof, T. (2008). Trumping shame by blasts of noise: Narcissism, self-esteem, shame, and aggression in young adolescents. *Child Development*, 79(6), 1792–1801.
- Tjaden, P., & Thoennes, N. (2000). Prevalence and consequences of male-to-female and female-to-male intimate partner violence as measured by the National Violence Against Women Survey. *Violence Against Women*, 6, 142-161.

- Toch, H. (1982). The disturbed disruptive inmate: Where does the bus stop. *Journal of Psychiatry and Law*, 10, 327-349.
- Toch, H. (1993). *Violent men: An inquiry into the psychology of violence*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Tracy, J.L., & Robins, R.W. (2003). “Death of a (narcissistic) sales-man”: An integrative model of fragile self-esteem. *Psychological Inquiry*, 14, 57–62.
- Trautwein, U., Ludtke, O., Koller, O., & Baumert, J. (2006). Self-esteem, academic self-concept, and achievement: How the learning environment moderates the dynamics of self-concept. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 334–349.
- Tremblay, R. E., & Nagin, D. S. (2005). The developmental origins of physical aggression in humans. In R. E. Tremblay, W. W. Hartup, & J. Archer (Eds.), *Developmental origins of aggression* (pp. 83-106). New York: Guilford Press.
- Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B., & Robins, R. W. (2003). Stability of self-esteem across the life span. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 205–220.
- Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B., Moffitt, T. E., Robins, R. W., Poulton, R. & Caspi, A. (2006). Low self-esteem during adolescence predicts poor health, criminal behaviour, and limited economic prospects during adulthood. *Developmental Psychology*, 42, 381–390.
- Trzesniewski, K. H., Robins, R. W., Roberts, B. W., & Caspi, A. (2004). Personality and self-esteem development across the life span. *Recent Advances in Psychology and Aging*, 15, 163-185.
- Tschanz, B. T., Morf, C. C., & Turner, C. W. (1998). Gender differences in the structure of narcissism: A multi-sample analysis of the narcissistic personality inventory. *Sex Roles*, 38, 863–870.

- Tsopelas C, Tsetsou S, Douzenis A. Review on female sexual offenders: findings about profile and personality. *Int J Law Psychiatry* (2011) 34:122–6. doi: 10.1016/j.ijlp.2011.02.006 8.
- Tsopelas C, Tsetsou S, Ntounas P, Douzenis A. Female perpetrators of sexual abuse of minors: what are the consequences for the victims? *Int J Law Psychiatry* (2012) 35:305–10. doi: 10.1016/j.ijlp.2012.04.003
- Twenge, J. M., Konrath, S., Foster, J. D., Campbell, W. K., & Bushman, B. J. (2008). Egos inflating over time: A cross-temporal meta-analysis of the Narcissistic Personality Inventory. *Journal of Personality*, 76, 875–902.
- Vaillancourt, R. (2005). Indirect aggression among humans: Social construct or evolutionary adaption? In R. E. Tremblay, W. W. Hartup, & J. Archer (Eds.), *Developmental origins of aggression* (pp. 158-177). New York: Guilford.
- Vater, A., Ritter, K., Schröder-Abé, M., Schütz, A., Lammers, C. H., Bosson, J. K., & Roepke, S. (2013). When grandiosity and vulnerability collide: Implicit and explicit self-esteem in patients with narcissistic personality disorder. *Journal of Behavioral Therapy and Experimental Psychiatry*, 44, 37-47.
- Vaughn, M. G., Litschge, C., DeLisi, M., Beaver, B., & McMillen, C. J. (2008). Psychopathic personality features and risks for criminal justice system involvement among emancipating foster youth. *Children and Youth Services Review*, 30, 1101-1110.
- Vazire, S., Naumann, L. P., Rentfrow, P. J., & Gosling, S. D. (2008). Portrait of a narcissist: Manifestations of narcissism in physical appearance. *Journal of Research in Personality*, 42, 1439-1447.
- Vitoratou S, Ntzoufras I, Smyrnis N, Stefanis NC. Factorial composition of the Aggression Questionnaire: a multi-sample study in Greek adults. *Psychiatry Rese.* (2009) 168:32–9. doi: 10.1016/j.psychres.2008.01.016
- Von Collani, G., & Werner, R. (2003). Self-related and motivational constructs as determinants of aggression: An analysis and validation of a German version of

- the Buss – Perry Aggression Questionnaire. *Personality and Individual Differences*, 38, 1631–1643.
- Wagner, J., Gerstorf, D., Hoppmann, C., & Luszcz, M. A. (2013). The nature and correlates of self-esteem trajectories in late life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 105, 139–153.
- Walker, J. S., & Bright, J. A. (2009). False inflated self-esteem and violence: A systematic review and cognitive model. *The Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 20, 1–32.
- Walker, J. S., & Gudjonsson, G. H. (2006). The Maudsley Violence Questionnaire: Relationship to personality and self-reported offending. *Personality and Individual Differences*, 40, 795–806.
- Walker, L. E. (1984). *The battered woman syndrome*. New York, NY: Springer.
- Warren, J. I., Burnette, M., South, S. C., Chauhan, P., Bale, R., & Friend, R. (2002). Personality disorders and violence among female prison inmates. *Journal of American Academy of Psychiatry and the Law*, 30, 502-509.
- Washburn, J. J., McMahon, S. D., King, C. A., Reinecke, M. A., & Silver, C. (2004). Narcissistic features in young adolescents: Relations to aggression and internalizing symptoms. *Journal of Youth and Adolescence*, 33(3), 247–260.
- Watson, P. J., Hickman, S. E., & Morris, R. J. (1996). Self-reported narcissism and shame: Testing the defensive self-esteem and continuum hypotheses. *Personality and Individual Differences*, 21, 253-259.
- Watson, P. J., Morris, R. J., & Miller, L. (1997). narcissism and the self as continuum: Correlations with assertiveness and hypercompetitiveness. *Imagination, Cognition, and Personality*, 17, 249-259.
- Webster, G. D., & Kirkpatrick, L. A. (2006). Behavioral and self-reported aggression as a function of domain-specific self-esteem. *Aggressive Behavior*, 32(1), 17–27.

- Webster, G.D., & Kirkpatrick, L. A., Nezelek, J. B., Smith, C.V., & Paddock, E.L. (2007). Different slopes for different folks: Self-esteem instability and gender as moderators of the relationship between self-esteem and attitudinal aggression. *Self and Identity*, 6, 74-94.
- Weizmann-Henelius, G., Viemerö, V., & Eronen, M. (2003). The violent female perpetrator and her victim. *Forensic Science International*, 133, 197-203.
- Weizmann-Henelius, G., Viemerö, V., & Eronen, M. (2004). Psychopathy in violent female offenders in Finland. *Psychopathology*, 37(5), 213-221.
- White, R. W. (1963). *Ego and reality in psychoanalytic theory. Psychological issues*. New York: International University Press.
- Wilczynski, A. (1997). *Child homicide*. London, UK: Greenwich Medical.
- Wink, P. (1991). Two faces of narcissism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 590-597.
- Wink, P., & Gough, H. G. (1990). New narcissism scales for the California Psychological Inventory and MMPI. *Journal of Personality Assessment*, 54, 446-462.
- Wood, J. V., Giordano-Beech, M., Taylor, K. L., Michela, J. L., & Gaus, V. (1994). Strategies of social comparison among people with low self-esteem: Self-protection and self-enhancement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 713-731.
- Wooldredge, J., & Steiner, B. (2012). Race group differences in prison victimization experiences. *Journal of Criminal Justice*, 40, 358-369.
- Wormith, J. S. (1984). Attitude and behavior change of correctional clientele: A three year follow-up. *Criminology*, 22, 595-618.
- Wright, E. M., Salisbury, E. J., & Van Voorhis, P. (2007). Predicting the prison misconducts of women offenders the importance of gender-responsive needs. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23(4), 310-340.

- Wulach, J. (1988). The criminal personality as a DSM-III-R antisocial, narcissistic, borderline, and histrionic personality disorder. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 32, 185-199.
- Yourstone, J., Lindholm, T., & Kristiansson, M. (2008). Women who kill: A comparison of the psychosocial background of female and male perpetrators. *International Journal of Law and Psychiatry*, 31(4), 374-383.
- Zamble, E., & Porporino, F. (1990). Coping, imprisonment, and rehabilitation: Some data and their implications. *Criminal Justice and Behavior*, 17, 53-70.
- Zeigler-Hill, V., & Myers, E. M. (2012). A review of gender differences in self-esteem. In S. P. McGeown (Ed.), *Psychology of gender differences* (pp. 131–143). Hauppauge, NY: Nova.
- Zeigler-Hill, V., & Wallace, M. T. (2012). Self-esteem Instability and Psychological Adjustment. *Self and Identity*, 11(3), 317–342.
- Zeigler-Hill, V., Clark, C. B., & Pickard, J. D. (2008). Narcissistic subtypes and contingent self-esteem: Do all narcissists base their self-esteem on the same domains? *Journal of Personality*, 76, 753-774.
- Zeigler-Hill, Z., & Jordan, C. H. (2010). Two faces of self-esteem. In B. Gawronski, & B. Keith Payne (Eds.), *Handbook of implicit social cognition: Measurement, theory and applications* (pp.392-407). New York: Guilford Press.
- Zillmann, D. (1979). *Hostility and aggression*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Xie H, Cairns RB, Cairns BD. The development of social aggression and physical aggression: a narrative analysis of interpersonal conflicts. *Aggr Behav.* (2002) 28:341–55. doi: 10.1002/ab.80008

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δουζένης, Α., & Λύκουρας, Λ. (2008). *Ψυχιατροδικαστική*. Αθήνα: Εκδόσεις Πασχαλίδη.
- Θεωδοροπούλου, Μ. (2009). Η γυναίκα ως δράστης και η αντιμετώπισή της από το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 129, 125-156.
- Καρύδης, Β. Χ., Μηλιώνη, Φ., Παναγιαννοπούλου, Μ. Χ., Κανδαράκης, Μ., Λαμπάκη, Κ., Μουδάτσου, Μ., & Ξυδοπούλου, Ε. (2005). *Γυναίκες και ανθρωποκτονία: έρευνα στις γυναικείες φυλακές Κορυδαλλού*. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας.
- Κοκκινάκη, Φ. (2006). *Κοινωνική Ψυχολογία. Εισαγωγή στη Μελέτη της Κοινωνικής Συμπεριφοράς*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Κολιάδης, Ε. (2006). *Θεωρίες μάθησης και εκπαιδευτική πράξη*. Αθήνα: Ε. Κολιάδης.
- Μηλιώνη Φ. (2009). Ενδοοικογενειακή βία: Η γυναίκα θύμα. Στο Ν. Κουράκης (επιμ.), *Έμφυλη Εγκληματικότητα. Ποινική και Εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου* (σσ. 279-428), Αθήνα-Κομοτηνή: Α. Σάκκουλα.
- Πετρόφσκι, Β. (1969). *Παιδαγωγική και Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Πιτσελά, Α. (2010). Το σωφρονιστικό σύστημα γυναικών – Αποτελέσματα μιας διεθνούς έρευνας. Στο Ερευνητικό Ινστιτούτο Δικονομικών Μελετών (επιμ.), *Τμητικός Τόμος Κωνσταντίνου Δ. Κεραμέως* (σ.σ. 1173). Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών – Τμήμα Νομικής – Ερευνητικό Ινστιτούτο Δικονομικών Μελετών.
- Πιτσελά, Α. (2016). Γυναίκες στις ελληνικές φυλακές. Στο Ερευνητικό Ινστιτούτο Δικονομικών Μελετών (επιμ.), *Τμητικός Τόμος Νέστορα Κουράκη*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών – Τμήμα Νομικής – Ερευνητικό Ινστιτούτο Δικονομικών Μελετών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΟΝ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ

Φόρμα συγκατάθεσης

Η έρευνα αυτή μελετά διάφορες πτυχές της γυναικείας συμπεριφοράς. Διεξάγεται στο πλαίσιο εκπόνησης διδακτορικής διατριβής από τη Γεωργία Καλέμη, ψυχολόγο της Β' Ψυχιατρικής Κλινικής ΕΚΠΑ του Γενικού Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου «Αττικόν».

Το ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς είναι ανώνυμο, απόρρητο και προσωπικό. Η συμμετοχή στην έρευνα είναι εθελοντική και γίνεται κατόπιν ενημέρωσης και αποδοχής των παρακάτω προϋποθέσεων.

Σας ευχαριστούμε για τη συμμετοχή σας.

Οδηγίες και προϋποθέσεις για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου

1. Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο. Οποιαδήποτε πληροφορία παρέχουν οι ερωτώμενοι έχει αποκλειστικό σκοπό την εξυπηρέτηση της συγκεκριμένης έρευνας.
2. Κάθε ερωτηματολόγιο είναι αυστηρά προσωπικό, με την έννοια ότι οι απαντήσεις που θα δώσετε πρέπει να είναι αποτέλεσμα της δικής σας αποκλειστικά επιλογής.
3. Στο πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου ζητάμε να συμπληρώσετε ορισμένα δημογραφικά στοιχεία. Η ορθή συμπλήρωση των στοιχείων αυτών είναι απαραίτητη για την καλύτερη κατανόηση των υπό μελέτη θεμάτων και δεν αποσκοπεί στην αποκάλυψη της ταυτότητας των συμμετεχόντων.
4. Για την καλύτερη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου συμβουλευτείτε τις οδηγίες που δίνονται σε κάθε ενότητα.

Δημογραφικά στοιχεία

Ηλικία: .....

Εθνικότητα: .....

(αν προέρχεστε από το εξωτερικό, απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι η επαρκής γνώση της ελληνικής γλώσσας)

Οικογενειακή κατάσταση:

Ανύπαντρη	☐	Συμβίωση χωρίς γάμο	☐
Παντρεμένη	☐	Χήρα	☐
Σε διάσταση/Χωρισμένη	☐	Άλλο	

Έχετε παιδιά;   ΝΑΙ   ΟΧΙ   **Αν ναι, πόσα;**.....

Επίπεδο εκπαίδευσης:

Δημοτικό	☐	IEK	☐	Μεταπτυχιακές	
Γυμνάσιο	☐	ΤΕΙ	☐	σπουδές	☐
Λύκειο	☐	ΑΕΙ	☐		

Έχετε τώρα ή είχατε ποτέ εμπλοκή με τον νόμο;   ΝΑΙ   ΟΧΙ

Έχετε διαγνωστεί με κάποια ψυχιατρική νόσο;   ΝΑΙ   ΟΧΙ

Αν ναι, με ποια; .....

Λαμβάνετε φάρμακα;   ΝΑΙ   ΟΧΙ

Αν ναι, παρακαλώ προσδιορίστε το χρονικό διάστημα:

Την τελευταία εβδομάδα	☐
Τους τελευταίους 6 μήνες	☐
Το τελευταίο έτος	☐

Κάνετε χρήση ουσιών ή αλκοόλ;   ΝΑΙ   ΟΧΙ

Αν ναι, παρακαλώ προσδιορίστε το χρονικό διάστημα:

Την τελευταία εβδομάδα	☐
Τους τελευταίους 6 μήνες	☐
Το τελευταίο έτος	☐

Έχετε υποστεί κακοποίηση κατά την παιδική ηλικία; ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ναι παρακαλώ προσδιορίστε την μορφή της:

Σωματική κακοποίηση
(κάθε σωματική βλάβη η οποία δεν οφείλεται σε ατύχημα)

Παραμέληση
(έντονα ανεπαρκής ή ακατάλληλη φροντίδα ώστε να παραμελείται ή να τίθεται σε κίνδυνο η υγεία και η ανάπτυξη)

Σεξουαλική κακοποίηση
(εξαναγκασμός από ενήλικα για συμμετοχή ή έκθεση σε πράξεις με σεξουαλικό περιεχόμενο)

Συναισθηματική κακοποίηση
(έκθεση σε επιβλαβείς για την ψυχολογική ακεραιότητα καταστάσεις, π.χ. λεκτική εξύβριση, απειλές, εκφοβισμός)

Έχετε υπάρξει θύματα ενδοοικογενειακής βίας; ΝΑΙ ΟΧΙ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ (Ν.Ρ.Ι)

Παρακάτω ακολουθεί μια σειρά από δηλώσεις. Επιλέξτε αυτήν που θεωρείτε πως ταιριάζει περισσότερο σε εσάς σε κάθε ερώτηση.

1. ___ α) Έχω ένα φυσικό ταλέντο στο να επηρεάζω άλλους ανθρώπους.
___ β) Δεν είμαι καλός στο να επηρεάζω άλλους ανθρώπους.

2. ___ α) Η μετριοφροσύνη δεν μου ταιριάζει.
___ β) Είμαι κατά βάση ένα μετρίοφρων άτομο.

3. ___ α) Θα έκανα σχεδόν τα πάντα σε μια πρόκληση.
___ β) Τείνω να είμαι αρκετά επιφυλακτικό άτομο μερικές φορές.

4. ___ α) Όταν οι άλλοι μου κάνουν φιλοφρονήσεις, νιώθω αμήχανα.
___ β) Γνωρίζω πως είμαι καλός επειδή μου το λένε όλοι συνέχεια.

5. ___ α) Η σκέψη του να κυβερνήσω τον κόσμο με τρομάζει υπερβολικά.
___ β) Ο κόσμος θα ήταν πολύ καλύτερος εάν κυβερνούσα εγώ.

6. ___ α) Μπορώ συνήθως να υποστηρίξω την συμπεριφορά μου για τα πάντα.
___ β) Προσπαθώ να δέχομαι τις συνέπειες των πράξεων μου.

7. ___ α) Προτιμώ να αναμειγνύομαι με το πλήθος.
___ β) Μου αρέσει να είμαι το επίκεντρο της προσοχής.
8. ___ α) Θα γίνω επιτυχημένος.
___ β) Δεν με απασχολεί ιδιαίτερα η επιτυχία.
9. ___ α) Δεν είμαι καλύτερος ή χειρότερος από τους περισσότερους ανθρώπους.
___ β) Πιστεύω πως είμαι ένα ξεχωριστό άτομο.
10. ___ α) Δεν είμαι σίγουρος αν θα ήμουν ένας καλός ηγέτης.
___ β) Θεωρώ πως θα ήμουν ένας καλός ηγέτης.
11. ___ α) Είμαι διεκδικητικός.
___ β) Εύχομαι να ήμουν περισσότερο διεκδικητικός.
12. ___ α) Μου αρέσει να έχω εξουσία πάνω στους άλλους ανθρώπους.
___ β) Δεν με ενοχλεί να ακολουθώ εντολές.
13. ___ α) Μου είναι εύκολο να χειραγωγώ τους άλλους.
___ β) Δεν μου αρέσει όταν πιάνω τον εαυτό μου να χειραγωγώ τους άλλους.
14. ___ α) Επιμένω στο να λαμβάνω το σεβασμό που μου αξίζει.
___ β) Συνήθως λαμβάνω το σεβασμό που μου αξίζει.

15. α) Δεν μου αρέσει ιδιαίτερα να επιδεικνύω το σώμα μου.
 β) Μου αρέσει να επιδεικνύω το σώμα μου.
16. α) Έχω την δυνατότητα να διαβάζω τους ανθρώπους σαν ανοιχτό βιβλίο.
 β) Μερικές φορές είναι δύσκολο να καταλάβεις τους ανθρώπους.
17. α) Εάν νιώσω ικανός είμαι πρόθυμος να αναλάβω την ευθύνη του να παίρνω αποφάσεις.
 β) Μου αρέσει να αναλαμβάνω την ευθύνη και να παίρνω αποφάσεις.
18. α) Θέλω να είμαι απλά ευτυχισμένος.
 β) Θέλω να “μετράω” στα μάτια του κόσμου.
19. α) Το σώμα μου δεν είναι τίποτα το ιδιαίτερο
 β) Μου αρέσει να κοιτάζω το σώμα μου.
20. α) Προσπαθώ να μην γίνομαι επιδειξίας.
 β) Συνήθως επιδεικνύομαι όταν μου δοθεί η ευκαιρία.
21. α) Ξέρω πάντα τι κάνω.
 β) Μερικές φορές δεν είμαι σίγουρος γι' αυτό που κάνω.

22. ___ α) Μερικές φορές βασίζομαι σε άλλους ανθρώπους για να γίνουν τα πράγματα.
___ β) Σπάνια βασίζομαι σε άλλους για να γίνουν τα πράγματα.
23. ___ α) Κάποιες φορές λέω καλές ιστορίες.
___ β) Σε όλους αρέσει να ακούν τις ιστορίες μου.
24. ___ α) Περιμένω πολλά από τους άλλους ανθρώπους.
___ β) Μου αρέσει να κάνω πράγματα για τους άλλους ανθρώπους.
25. ___ α) Δεν θα είμαι ικανοποιημένος έως ότου πάρω όλα όσα μου αξίζουν.
___ β) Παίρνω ικανοποίηση από αυτά που έρχονται κάθε φορά.
26. ___ α) Οι φιλοφρονήσεις με φέρνουν σε αμηχανία.
___ β) Μου αρέσει να παίρνω φιλοφρονήσεις.
27. ___ α) Έχω έντονη θέληση για εξουσία.
___ β) Η εξουσία απλά για να έχω εξουσία δεν με ενδιαφέρει.
28. ___ α) Δεν ενδιαφέρομαι για τις νέες τάσεις και τη μόδα.
___ β) Μου αρέσει να ξεκινάω νέες τάσεις και μόδα.
29. ___ α) Μου αρέσει να κοιτώ τον εαυτό μου στον καθρέφτη.
___ β) Δεν ενδιαφέρομαι ιδιαίτερα να κοιτώ τον εαυτό μου στον καθρέφτη.

30. ___ α) Μου αρέσει πραγματικά να είμαι το κέντρο της προσοχής.
___ β) Αισθάνομαι άβολα να είμαι το κέντρο της προσοχής.
31. ___ α) Μπορώ να ζήσω τη ζωή μου με όποιο τρόπο θέλω.
___ β) Οι άνθρωποι δεν μπορούν πάντα να ζουν τις ζωές τους όπως θέλουν.
32. ___ α) Το να είσαι αυθεντία δεν σημαίνει πολλά για μένα.
___ β) Οι άνθρωποι πάντα φαίνεται να αναγνωρίζουν το κύρος μου.
33. ___ α) Θα προτιμούσα να είμαι αρχηγός.
___ β) Δεν έχει διαφορά για μένα το αν είμαι αρχηγός ή όχι.
34. ___ α) Θα γίνω ένας υπέροχος άνθρωπος.
___ β) Ελπίζω να γίνω επιτυχημένος/η.
35. ___ α) Οι άνθρωποι μερικές φορές πιστεύουν αυτά που τους λέω.
___ β) Μπορώ να κάνω τον οποιοδήποτε να πιστέψει οτιδήποτε θέλω.
36. ___ α) Είμαι γεννημένος ηγέτης.
___ β) Η ηγετική ικανότητα είναι μια αρετή που χρειάζεται χρόνος για να αποκτηθεί.

37. α) Εύχομαι κάποιος, κάποια μέρα να γράψει την βιογραφία μου.
- β) Δεν μου αρέσει να ανακατεύονται οι άλλοι στη ζωή μου για οποιοδήποτε λόγο.
38. α) Αναστατώνομαι όταν οι άνθρωποι δεν προσέχουν την εμφάνιση μου όποτε βγαίνω έξω δημόσια.
- β) Δεν με ενοχλεί να αναμιγνύομαι με το πλήθος όταν βγαίνω έξω δημόσια.
39. α) Είμαι πιο ικανός από τους άλλους ανθρώπους.
- β) Υπάρχουν πολλά που μπορώ να μάθω από τους άλλους ανθρώπους.
40. α) Είμαι λίγο πολύ όπως όλοι οι άλλοι.
- β) Είμαι ένα εξαιρετικό άτομο.

Ερωτηματολόγιο Επιθετικότητας - Aggression Questionnaire

Βαθμολογήσετε με: **1 Δεν με χαρακτηρίζει καθόλου**

2 Μάλλον δεν με χαρακτηρίζει

3 Είναι και δεν είναι χαρακτηριστικό μου

4 Μάλλον με χαρακτηρίζει

5 Με χαρακτηρίζει απόλυτα

1 Καμιά φορά μου τυχαίνει να μην μπορώ να μην μπορώ να συγκρατήσω τα νεύρα μου, και χτυπάω κάποιον άλλο άνθρωπο.....	1	2	3	4	5
2 Όταν διαφωνώ με τους φίλους μου, τους το λέω ανοιχτά.....	1	2	3	4	5
3 Φουντώνω γρήγορα, μα μου περνάει και γρήγορα.....	1	2	3	4	5
4 Καμιά φορά με τρώει η ζήλεια.....	1	2	3	4	5
5 Αν με προκαλέσουν ανοιχτά, μπορεί να χτυπήσω κάποιον.....	1	2	3	4	5
6 Διαφωνώ συχνά με τους άλλους.....	1	2	3	4	5
7 Όταν εκνευριστώ, εκδηλώνομαι και το καταλαβαίνουν οι άλλοι.....	1	2	3	4	5
8 Καμιά φορά νιώθω αδικημένος από την ζωή.....	1	2	3	4	5
9 Αν κάποιος με χτυπήσει, θα τον χτυπήσω και εγώ.....	1	2	3	4	5
10 Όταν οι άλλοι με ενοχλούν, θα προτιμήσω να τους πω την γνώμη που έχω για αυτούς.....	1	2	3	4	5
11 Καμιά φορά αισθάνομαι να έχω τόσο τεντωμένα νεύρα, που μου φαίνεται πως θα εκραγώ.....	1	2	3	4	5
12 Φαίνεται πως οι ευκαιρίες στη ζωή παρουσιάζονται μόνο στους άλλους.....	1	2	3	4	5
13 Μπλέκω σε καυγάδες και πιάνομαι στα χέρια με άλλους, λίγο πιο συχνά από ότι ο περισσότερος κόσμος.....	1	2	3	4	5
14 Δεν μπορώ να αποφύγω τον καυγά όταν οι άλλοι διαφωνούν μαζί μου.....	1	2	3	4	5
15 Είμαι ήπιος και συγκρατημένος χαρακτήρας.....	1	2	3	4	5
16 Αναρωτιέμαι καμιά φορά γιατί νιώθω τόση πικρία για τον κόσμο.....	1	2	3	4	5
18 Αν χρειαστεί να καταφύγω στη βία για να υπερασπιστώ τα δικαιώματά μου, θα το κάνω.....	1	2	3	4	5
19 Μερικοί από τους φίλους μου λένε πως είμαι ευέξαπτος τύπος, πως εκνευρίζομαι εύκολα.....	1	2	3	4	5
20 Ξέρω πως κάποιοι «φίλοι» μου, μιλάνε για μένα πίσω από την πλάτη μου.....	1	2	3	4	5

21 Υπήρξαν άνθρωποι που επειδή το παρατράβηξαν, φτάσαμε στα χέρια.....	1	2	3	4	5
22 Καμιά φορά φουντώνω και εκνευρίζομαι χωρίς σοβαρό λόγο.....	1	2	3	4	5
23 Είμαι καχύποπτος με ξένους που δείχνουν υπερβολικά φιλικόί.....	1	2	3	4	5
24 Δεν μπορώ να φανταστώ κανένα σοβαρό λόγο για να φτάσω στο σημείο να χτυπήσω κάποιον.....	1	2	3	4	5
25 Έχω πρόβλημα να συγκρατώ τα νεύρα μου.....	1	2	3	4	5
26 Καμιά φορά αισθάνομαι πως οι άλλοι γελάνε εις βάρος μου, πίσω από την πλάτη μου.....	1	2	3	4	5
27 Έχω απειλήσει ανθρώπους που γνωρίζω.....	1	2	3	4	5
28 Όταν οι άλλοι είναι ιδιαίτερα καλοί μαζί μου, αναρωτιέμαι τι να θέλουν από μένα.....	1	2	3	4	5
29 Έχει τύχει να θυμώσω τόσο, όσο να σπάσω πράγματα γύρω μου.....	1	2	3	4	5

Παρακαλώ δείτε αν έχετε απαντήσει σε όλα τα ερωτήματα, και συμπληρώσετε αυτά που δεν έχετε απαντήσει.

Κλίμακα Rosenberg

Παρακαλώ συμπληρώστε στα κουτάκια με ένα χ, ανάλογα με την απάντηση που σας αντιπροσωπεύει αυτό το χρονικό διάστημα.

Ερώτηση	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
1.Νιώθω ότι είμαι ένα άτομο που αξίζει όσο και οι άλλοι.				
2.Πιστεύω ότι έχω ένα σημαντικό αριθμό ικανοτήτων.				
3.Γενικά έχω την τάση να θεωρώ ότι είμαι αποτυχημένος.				
4.Μπορώ να κάνω κάποια πράγματα το ίδιο καλά, όσο και οι άλλοι.				
5.Νιώθω ότι δεν υπάρχουν πράγματα σε εμένα για τα οποία αισθάνομαι περήφανος.				
6.Γενικά κρατώ θετική στάση για τον εαυτό μου.				
7.Σε γενικές γραμμές είμαι ικανοποιημένος με τον εαυτό μου.				
8.Θα ήθελα να είχα περισσότερη εκτίμηση για τον εαυτό μου.				
9.Κάποιες φορές αισθάνομαι άχρηστος.				
10.Μερικές φορές νομίζω ότι δεν είμαι καλός σε τίποτα.				

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΑΥΤΟ-ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

Bonnie Messer & Susan Harter

Απόδοση στα ελληνικά για αποκλειστικά ερευνητική χρήση από το Εργαστήριο
Εξελικτικής Ψυχολογίας και Ψυχοπαθολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

ΤΙ ΜΕ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΕΙ

ΟΔΗΓΙΕΣ

Οι παρακάτω είναι προτάσεις που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι για να περιγράψουν τους εαυτούς τους. Δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις, αφού οι άνθρωποι διαφέρουν μεταξύ τους σε μεγάλο βαθμό. Παρακαλούμε να διαβάσετε και τις δύο προτάσεις που είναι στη σειρά. Πρώτα εντοπίστε ποιο κριτήριο της πρότασης σας περιγράφει καλύτερα και ύστερα σημειώστε το βαθμό που η πρόταση αυτή σας περιγράφει. Αν ισχύει κάπως ή σπάνια για σας, βεβαιωθείτε ότι έχετε σημειώσει λίγη κοινότητα από τα είσοδα που υπάρχουν στην κάθε σειρά.

	Ισχύει σπάνια σε μένα	Ισχύει κάπως σε μένα				Ισχύει κάπως σε μένα	Ισχύει σπάνια σε μένα
1.	☐	☐	Σε μερικούς ενήλικες αρέσει ο τρόπος που ζουν τη ζωή τους	Αλλά	Σε άλλους ενήλικες δεν αρέσει ο τρόπος που ζουν τη ζωή τους	☐	☐
2.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες θεωρούν ότι είναι ευχάριστοι στην Παρέα	Αλλά	Άλλοι ενήλικες αμφιβάλλουν συχνά για τον αν είναι ευχάριστοι στην παρέα	☐	☐
3.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες δεν είναι ευχαριστημένοι από τον τρόπο που δουλεύουν	Αλλά	Άλλοι ενήλικες είναι ευχαριστημένοι από τον τρόπο που δουλεύουν	☐	☐
4.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες βιάζουν τη φροντίδα και την παρακολούθηση των άλλων ως ένα είδος συνασφοράς στο αίμα	Αλλά	Άλλοι ενήλικες δεν αποκομίζουν το αίσθημα της συνασφοράς στο αίμα μέσα από τη φροντίδα των άλλων	☐	☐
5.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες προτιμούν να Παρακολούθούν αγώνες και σπλήνματα από το να παίζουν και οι ίδιοι	Αλλά	Άλλοι ενήλικες προτιμούν να παίζουν και οι ίδιοι παρά να παρακολούθούν	☐	☐
6.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες είναι ευχαριστημένοι με την εμφάνισή τους	Αλλά	Άλλοι ενήλικες δεν είναι ευχαριστημένοι με την εμφάνισή τους	☐	☐
7.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες αισθάνονται ότι δεν είναι αρκετά υποστηρικτικοί απέναντι στον εαυτό τους και στα σημαντικά για τους ίδιους πράγματα	Αλλά	Άλλοι ενήλικες αισθάνονται ότι παρέχουν αρκετή υποστήριξη τόσο στους εαυτούς τους όσο και στους άλλους	☐	☐

8.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες αποκλειθούν τους δικούς τους φυσικούς κανόνες	Αλλά	Άλλοι ενήλικες δυσκολεύονται να αποκλειθούν τους δικούς τους ηθικούς κανόνες	☐	☐
9.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες είναι καλό ευχαριστημένοι με το να είναι από και είναι	Αλλά	Άλλοι ενήλικες θα επιθυμούσαν να ήταν διαφορετικοί	☐	☐
10.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες δεν είναι καλό οργανωμένα αναφορικά με τις δουλειές του σπιτιού	Αλλά	Άλλοι ενήλικες είναι οργανωμένα με τις δουλειές του σπιτιού	☐	☐
11.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες έχουν την ικανότητα να αναπτύξουν στενές διαπροσωπικές σχέσεις	Αλλά	Άλλοι ενήλικες δεν το βρίσκουν τόσο εύκολο να αναπτύξουν στενές διαπροσωπικές σχέσεις	☐	☐
12.	☐	☐	Όταν κάποιος ενήλικας δεν καταλαβαίνουν κάτι, αυτό τους κάνει να αισθάνονται κακοί	Αλλά	Άλλοι ενήλικες δεν αισθάνονται απαραίτητα κακοί όταν δεν καταλαβαίνουν κάτι	☐	☐
13.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες μπορούν εύκολα να βάλουν τα γέλια με τον εαυτό τους	Αλλά	Άλλοι ενήλικες δυσκολεύονται πολύ να γελάσουν με τον εαυτό τους	☐	☐
14.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες δεν νιώθουν άνετα όταν πρέπει να γνωρίσουν καινούριους ανθρώπους	Αλλά	Σε άλλους ενήλικες αρέσει να γνωρίζουν καινούριους ανθρώπους	☐	☐
15.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες αισθάνονται ότι είναι καλό καλοί στη δουλειά τους	Αλλά	Άλλοι ενήλικες απηχτούν για το αν μπορούν να κάνουν τη δουλειά τους	☐	☐
16.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες δεν αποκλείουν να ενθαρρύνουν και να ενισχύουν την ανάπτυξη των άλλων	Αλλά	Άλλοι ενήλικες αποκλείουν να ενθαρρύνουν και να υποστηρίξουν την ανάπτυξη των άλλων	☐	☐
17.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες κάποιες φορές αναρωσιούνται για το αν οι ίδιοι είναι αξιόλογα άτομα	Αλλά	Άλλοι ενήλικες αισθάνονται ότι είναι αξιόλογα άτομα	☐	☐

18.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες αισθάνονται ότι θα μπορούσαν να τα καταφέρουν σε απαιτήσεις κανονικά σωματική δραστηριότητα την οποία δεν έχουν δοκιμάσει ξανά	Αλλά	Άλλοι ενήλικες φοβούνται ότι ίσως να μην τα καταφέρουν σε σωματικές δραστηριότητες που δεν έχουν δοκιμάσει ξανά	☐	☐
19.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες νομίζουν ότι δεν είναι πολύ ελαστικοί ή εμφανίσσιμοι	Αλλά	Άλλοι ενήλικες θεωρούν ότι είναι ελαστικοί ή εμφανίσσιμοι	☐	☐
20.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες είναι ικανοποιημένοι για τον τρόπο με τον οποίο προσφέρουν στα σημαντικά πρόσωπα της ζωής τους	Αλλά	Άλλοι ενήλικες δεν είναι ικανοποιημένοι με τον τρόπο με τον οποίο προσφέρουν στα σημαντικά της ζωής τους πρόσωπα	☐	☐
21.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες θα ήθελαν να ήταν οι ίδιοι καλύτεροι άνθρωποι από ηθικής πλευράς	Αλλά	Άλλοι ενήλικες θεωρούν ότι οι ίδιοι είναι αρκετά ηθικοί	☐	☐
22.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες καταφέρνουν να διατηρούν τα σωματικά τους οργανωμένα και σε τάξη	Αλλά	Άλλοι ενήλικες δυσκολεύονται στη διατήρηση αυτής της οργάνωσης και τάξης	☐	☐
23.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες δυσκολεύονται στη απόκτηση και στη διατήρηση συνών σχέσεων με άλλους	Αλλά	Άλλοι ενήλικες δεν έχουν δυσκολία στην απόκτηση και στη διατήρηση των σχέσεων αυτών	☐	☐
24.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες αισθάνονται ότι είναι τρωθείς	Αλλά	Άλλοι ενήλικες υπερβάλλουν για το αν είναι πολύ τρωθείς	☐	☐
25.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες είναι απογοητευμένοι από το εαυτό τους	Αλλά	Άλλοι ενήλικες είναι αρκετά ικανοποιημένοι από τον εαυτό τους	☐	☐
26.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες δυσκολεύονται να αστειαστούν ή να κάνουν χούμορ με φίλους ή συναδέλφους	Αλλά	Άλλοι ενήλικες με ευκολία μπορούν να αστειαστούν ή να κάνουν χούμορ με φίλους ή συναδέλφους	☐	☐
27.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες νιώθουν άνοτα με τους άλλους ανθρώπους	Αλλά	Άλλοι ενήλικες είναι αρκετά ντροπαλοί	☐	☐

28.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες δεν είναι πολύ παραγωγικοί στη δουλειά τους.	Αλλά	Άλλοι ενήλικες είναι πολύ παραγωγικοί στη δουλειά τους.	☐	☐
29.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες αισθάνονται ότι είναι καλοί στο να φροντίζουν τους άλλους.	Αλλά	Άλλοι ενήλικες δεν τα κάνει και τόσο καλά στο να φροντίζουν τους άλλους.	☐	☐
30.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες αισθάνονται ότι δεν τα καταφέρνουν καλά με τα σπορ.	Αλλά	Άλλοι ενήλικες αισθάνονται ότι τα καταφέρνουν με όλα τα είδη των σπορ.	☐	☐
31.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες είναι ικανοποιημένοι με τη σεξουαλική τους εμφάνιση όπως αυτή είναι.	Αλλά	Σε άλλους ενήλικες δεν αρέσει η σεξουαλική τους εμφάνιση.	☐	☐
32.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες αισθάνονται ότι δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις υλικές απαιτήσεις της ζωής.	Αλλά	Άλλοι ενήλικες αισθάνονται ότι μπορούν να ανταποκριθούν επαρκώς στις υλικές απαιτήσεις της ζωής.	☐	☐
33.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες είναι δευτερευόμενοι με τον εαυτό τους.	Αλλά	Άλλοι ενήλικες είναι ικανοποιημένοι από τον εαυτό τους.	☐	☐
34.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες συνήθως κάνουν από που γνωρίζουν ότι είναι ηθικά σωστό.	Αλλά	Άλλοι ενήλικες συχνά δεν κάνουν από που χέρον ότι είναι ηθικά σωστό.	☐	☐
35.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες δεν είναι πολύ αποτελεσματικοί στη διαχείριση των εργασιών του σπιτιού.	Αλλά	Άλλοι ενήλικες είναι πολύ αποτελεσματικοί στο να τα καταφέρνουν με τις εργασίες του σπιτιού.	☐	☐
36.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες εκζητούν τις στενές διαπροσωπικές σχέσεις.	Αλλά	Άλλοι ενήλικες τις αποφεύγουν.	☐	☐
37.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες δεν έχουν εμπιστοσύνη στις διανοητικές τους ικανότητες.	Αλλά	Άλλοι ενήλικες αισθάνονται ότι είναι διανοητικά ικανοί.	☐	☐
38.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες αισθάνονται ότι έχουν καλή αίσθηση του χούμορ.	Αλλά	Άλλοι ενήλικες είχαν να είχαν καλύτερη αίσθηση του χούμορ.	☐	☐

39.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες δεν είναι πολύ κοινωνικοί	Αλλά	Άλλοι ενήλικες είναι κοινωνικοί	☐	☐
40.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες είναι περίφημοι για την εργασία τους	Αλλά	Άλλοι ενήλικες δεν είναι πολύ περίφημοι για αυτό που κάνουν	☐	☐
41.	☐	☐	Σε μερικούς ενήλικες αρέσει ο χαρακτήρας τους	Αλλά	Άλλοι ενήλικες θα ήθελαν να ήταν κάποιος άλλος	☐	☐
42.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες δεν απολαμβάνουν να φροντίζουν τους άλλους	Αλλά	Άλλοι ενήλικες απολαμβάνουν το να φροντίζουν τους άλλους	☐	☐
43.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες αισθάνονται ότι τα κίνη καλύτερα από τους συνομηλίκους τους στα σπορ	Αλλά	Άλλοι ενήλικες δεν αισθάνονται ότι μπορούν να τα κίνη το ίδιο καλά	☐	☐
44.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες είναι δυσαρεστημένοι με το πρόσωπο ή τα μαλλιά τους	Αλλά	Σε άλλους ενήλικες αρέσει το πρόσωπο ή τα μαλλιά τους όπως είναι	☐	☐
45.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες αισθάνονται ότι καλύτεστον επαρκώς τις ανάγκες των ανθρώπων που είναι σημαντικοί για αυτούς	Αλλά	Άλλοι ενήλικες αισθάνονται ότι δεν μπορούν να καλύψουν επαρκώς τις ανάγκες αυτών των προσώπων	☐	☐
46.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες συχνά αμφιβάλουν για την ηθικότητα της ίδιας τους της συμπεριφοράς	Αλλά	Άλλοι ενήλικες αισθάνονται ότι η συμπεριφορά τους είναι συνήθως ηθική	☐	☐
47.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες αζητούν το χρόνο για τις δουλειές του σπιτιού αποτελεσματικά	Αλλά	Άλλοι ενήλικες δεν αζητούν από το ίδιο αποτελεσματικά	☐	☐
48.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες δυσκολεύονται να επικοινωνήσουν ανοιχτά στις στενές διαπροσωπικές τους σχέσεις	Αλλά	Άλλοι ενήλικες στις στενές διαπροσωπικές τους σχέσεις αισθάνονται ότι είναι εύκολο να επικοινωνήσουν ανοιχτά	☐	☐
49.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες αισθάνονται ότι είναι το ίδιο έξυμνοι με τους άλλους ενήλικες	Αλλά	Άλλοι ενήλικες αναρωσιούνται για το αν είναι το ίδιο έξυμνοι	☐	☐
50.	☐	☐	Μερικοί ενήλικες αισθάνονται ότι συχνά παρασιών σαβαροί στη ζωή τους	Αλλά	Άλλοι ενήλικες μπορούν εύκολα να δουν με χιούμορ τη ζωή τους	☐	☐